

Қазақстан Республикасының Оқу-ағарту министрлігі
Министерство просвещения Республики Казахстан

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования имени И. Алтынсарина

**Инклюзивті білім беру жағдайында «Технология және өнер» білім беру
саласының оқу бағдарламаларын іске асыру бойынша әдістемелік
ұсынымдар**

**Методические рекомендации по реализации учебных программ
образовательной области «Технология и искусство» в условиях
инклюзивного образования**

**Астана
2025**

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми-әдістемелік кеңесімен баспаға ұсынылды (2025 жылғы 4 маусым №2 хаттама)

Рекомендовано к изданию Научно-методическим советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол №2 от 4 июня 2025 года)

Инклюзивті білім беру жағдайында «Технология және өнер» білім беру саласының оқу бағдарламаларын іске асыру бойынша әдістемелік ұсынымдар – Астана: Ы. Алтынсарин атындағы ҰБА, 2025. – 256 б.

Методические рекомендации по реализации учебных программ образовательной области «Технология и искусство» в условиях инклюзивного образования – Астана: НАО имени И. Алтынсарина, 2025. – 256 с.

Әдістемелік ұсыныстар «Технология және өнер» білім беру саласы бойынша оқу бағдарламаларын инклюзивті білім беру жағдайында іске асыру мәселелеріне арналған. Ұсыныстарда оқу қызметін ұйымдастыру бойынша практикалық кеңестер, бейімделген тапсырмалар үлгілері, пәнаралық интеграция нұсқалары, сондай-ақ қолжетімді білім беру ортасын құру бойынша ұсыныстар берілген. Материал инклюзивті сыныптарда жұмыс істейтін мұғалімдерге, қосымша білім беру педагогтеріне, әдіскерлерге және қолдау көрсету мамандарына арналған.

Методические рекомендации посвящены вопросам реализации учебных программ образовательной области «Технология и искусство» в условиях инклюзивного образования. Рекомендации содержат практические советы по организации учебной деятельности, примеры адаптированных заданий, варианты междисциплинарной интеграции, а также предложения по созданию доступной образовательной среды. Материал предназначен для учителей, работающих в инклюзивных классах, педагогов дополнительного образования, методистов и специалистов сопровождения.

© Ы. Алтынсарин атындағы
Ұлттық білім академиясы, 2025
Национальная академия образования
им. И. Алтынсарина, 2024

Кіріспе

Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы білім беру жүйесі инклюзивтілік қағидаттарын, тең мүмкіндіктерге қол жеткізуді және білім алушылардың жеке ерекшеліктері мен білім беру қажеттіліктеріне қарамастан, олардың барлығына жайлы білім беру ортасын құруды жүзеге асыруға бағытталған. Осы тұрғыдан алғанда, оқу бағдарламаларын жүзеге асыруға қатысты тәсілдерді жетілдіру, әсіресе «Технология және өнер» сияқты шығармашылық және практикалық бағыттағы білім беру салаларында, айрықша өзектілікке ие болып отыр.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев 2025 жылды Жұмысшы мамандықтар жылы деп жариялау туралы жарлыққа қол қойды [1]. Бұл бастаманың негізгі мақсаты – жұмысшы мамандықтарының беделін арттыру және техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде реформалар жүргізу болып табылады. Мемлекет басшысы бұған дейін, 2024 жылғы қыркүйекте Қазақстан халқына арнаған Жолдауында, кәсіптік білім беруді жаңғыртудың маңыздылығын атап өткен болатын. Ол жұмысшы мамандықтар жылы қоғамда еңбекқорлық пен кәсібилік құндылықтарын нығайтуға ықпал ететінін ерекше атап өтті. Осы тұрғыда «Технология және өнер» білім беру саласындағы оқу бағдарламаларын іске асыру ерекше маңызға ие, себебі дәл осы сала білім алушылардың еңбекке, көркем-техникалық және эстетикалық тәрбиесіне негіз қалайды. Инклюзивті білім беру қағидаттарын ескере отырып әзірленген әдістемелік ұсынымдар барлық балаларда, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар білім алушыларда, қол еңбегі дағдыларын, жобалық қызметті, шығармашылық тұрғыдан өзін-өзі көрсету қабілетін және жұмысшы мамандықтарға құрметпен қарауды қалыптастыруға бағытталған. Бұл Мемлекет басшысының Жарлығында көрсетілген стратегиялық басымдықтарға толық сәйкес келеді.

«Технология және өнер» білім беру саласының мазмұнына «Музыка», «Көркем еңбек», «Еңбекке баулу», «Бейнелеу өнері» пәндері кіреді [2]. «Технология және өнер» білім беру саласына кіретін пәндердің мазмұны бастауыш сынып оқушыларының қоршаған әлемді визуалды өнер мен музыка құралдары арқылы тұтас қабылдауын қалыптастыруға бағытталған. Бұл мазмұн адамның өміріндегі бейнелеу, қолданбалы және музыкалық өнердің маңыздылығын түсінуге, қазақтың ұлттық сәндік-қолданбалы өнеріне, музыкалық дәстүрлері мен әдет-ғұрыптарына, сондай-ақ басқа халықтардың мәдени мұрасына деген қызығушылық пен құрмет сезімін дамытуға ықпал етеді. Бағдарлама өнерге адам өмірінің айнасы ретінде қарауға тәрбиелеуді, балалардың адамгершілік-эстетикалық қатынасын қалыптастыруды және бастауыш сынып жасындағы оқушылардың көркемдік және музыкалық шығармашылығын дамытуға бағытталған.

«Технология және өнер» білім беру саласы оқушыларда креативті ойлауды, техникалық сауаттылықты, кеңістіктік қиялды, эстетикалық қабылдауды, сондай-ақ ұсақ моториканы және дербес жобалау қызметі дағдыларын дамыту үшін аса маңызды болып табылады. Бұл пәндер тек негізгі дағдылар мен құндылықтық

ұстанымдарды қалыптастырып қана қоймай, сонымен қатар балалардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың, жалпы білім беру ортасына бейімделуі, әлеуметтенуі және өзін-өзі шығармашылық тұрғыда көрсетуі үшін қуатты құрал болып табылады.

Инклюзивті білім беру жағдайында осы білім беру саласына жататын пәндер бойынша оқу іс-әрекетін ұйымдастырудың мазмұнын, оқыту әдістері мен формаларын өзгерту қажеттілігі туындайды. Көру, есту, тірек-қимыл аппараты, интеллект және басқа да бұзылыстары бар білім алушылар жекелендірілген тәсілді, бейімделген оқыту әдістемелерін, тиісті оқу-әдістемелік және материалдық-техникалық қамтамасыз етуді, сондай-ақ инклюзивті білім беру саласындағы құзыреттерге ие білікті педагогтердің кәсіби қолдауын қажет етеді.

Білім беру практикасын жаңғыртудың тиімді бағыттарының бірі – оқытудың әмбебап дизайн технологияларын (Universal Design for Learning – UDL), сараланған және жобалық тәсілдерді қолдану, көрнекі және тактильді құралдарды бейімдеу, цифрлық ресурстар мен көрнекі-практикалық әдістерді пайдалану болып табылады. Сондай-ақ, білім алушылардың жетістіктерін стандартталған нәтижелерге емес, жеке ілгерілеу динамикасына негізделген икемді бағалау жүйесін дамыту да маңызды болып табылады.

Осы әдістемелік ұсынымдар инклюзия жағдайында «Технология және өнер» пәндері бойынша тиімді әрі қолжетімді білім беру үдерісін ұйымдастыруда педагогтерге, мектеп әкімшілігіне және сүйемелдеу мамандарына практикалық көмек көрсету мақсатында әзірленген. Ұсынымдарда психологиялық-педагогикалық тәсілдердің негіздемесі, оқу тапсырмаларын бейімдеу үлгілері, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуге арналған әдістемелік тәсілдер сипаттамасы, сондай-ақ ата-аналармен және білім беру үдерісінің басқа да қатысушыларымен өзара іс-қимыл жасау жолдары қамтылған.

Әдістемелік материалдар инклюзивті білім беру саласындағы нормативтік құжаттарға, Қазақстан Республикасы Оқу-ағарту министрлігінің оқу бағдарламаларына, сондай-ақ арнайы педагогика, арт-педагогика және технология салаларындағы қазіргі заманғы ғылыми-педагогикалық әзірлемелерге негізделген.

Осы ұсынымдарды іске асыру тек оқытудың тиімділігі мен барлық білім алушылардың білім беру үдерісіне қатысуын арттыруға ғана емес, сонымен қатар педагогтердің әртүрлілікті құрметтеу, қабылдау және құндылық ретінде қарауға негізделген тұрақты инклюзивті мәдениетін қалыптастыруға ықпал етеді деп күтілуде.

1 Инклюзивті білім беру жағдайында өмірлік дағдыларды қалыптастырудағы «Технология және өнер» білім беру саласының рөлі

Қазақстан Республикасының қазіргі заманғы білім беру жүйесі барлық білім алушыларға, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға сапалы білімге тең қолжетімділікті қамтамасыз етуге бағытталған. Елдің нормативтік құжаттарында бекітілген инклюзивті білім беру қағидаларын жүзеге асыру контексінде барлық білім беру салалары бойынша оқу бағдарламаларын бейімдеу және әдістемелік сүйемелдеуді қамтамасыз ету міндеті ерекше маңызға ие болады.

«Технология және өнер» білім беру саласы («Технология», «Бейнелеу өнері», «Музыка» пәндерін қамтиды) келесі өмірлік дағдыларды қалыптастыруда жоғары әлеуетке ие:

- өздігінен іс-әрекет ету қабілеті,
- практикалық ойлау,
- қарым-қатынас жасау қабілеттері,
- шығармашылық өзін-өзі білдіру,
- ұсақ моториканы және сезімтал функцияларды дамыту,
- өзін-өзі күту және еңбек дағдылары,
- эмоционалды және ерік тұрақтылығы.

Алайда, практикада педагогтер инклюзивті білім беру жағдайында оқу процесін ұйымдастыру барысында келесі қиындықтарға жиі тап болады:

- оқу бағдарламаларын бейімдеуге қатысты нақты әдістемелік ұсынымдардың болмауы;
- сараланған тапсырмалардың нақты мысалдарының жетіспеушілігі;
- ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың жетістіктерін бағалаудағы қиындықтар;
- икемді оқыту формалары мен әдістерін қолдануға дайындықтың жеткіліксіз болуы.

Бұл әсіресе тек білім беруді ғана емес, сонымен қатар жеке тұлғалық және әлеуметтік құзыреттерді дамыту маңызды болып табылатын шығармашылық және практикалық бағыттағы пәндерде өзекті.

Осыған байланысты әдістемелік ұсынымдардың әзірленуі келесі мақсаттарға бағытталған:

- педагогтердің кәсіби құзыреттілігін арттыру;
- білім мазмұнының қолжетімділігі мен әртүрлілігін қамтамасыз ету;
- осы білім беру саласы шеңберінде инклюзивті тәсілдің тиімді іске асырылуын қолдау;
- барлық білім алушылардың оқу және сыныптан тыс іс-шараларға толық қатысуы үшін жағдай жасау.

Осылайша, ұсынылып отырған әдістемелік материалдар инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін мұғалімдер үшін қажетті ресурс және әрбір баланың тұлғалық дамуы, ізгілікке және инклюзивтілігіне бағытталған мемлекеттік білім беру саясатының мақсаттарына қол жеткізуге ықпал етеді.

Өмірлік дағдылар – бұл адамның әртүрлі жағдайларға бейімделу қабілеті және конструктивті мінез-құлық көрсетуі, ол күнделікті өмірдің қиындықтары мен сынақтарымен сәтті күресуге мүмкіндік береді. Олар адамның келесі психологиялық, әлеуметтік және коммуникативтік қабілеттерінің жиынтығын білдіреді:

- негізді шешімдер қабылдау;
- мәселелерді шешу;
- сыни және шығармашыл ойлау;
- қоршаған ортамен тиімді қарым-қатынас жасау;
- үйлесімді қарым-қатынастар орнату;
- жанашырлық таныту;
- өмірлік қиындықтарды жеңу;
- толыққанды, сау әрі өнімді өмір сүру.

Өмірлік дағдылар жеке әрекеттерде де, басқалармен өзара әрекеттестікте де, сондай-ақ ортаны өзгертуге ұмтылуда көрінуі мүмкін, сол арқылы оның әлауқаты мен қауіпсіздікке қолайлы болуын қамтамасыз етеді.

«Бейнелеу өнері» пәнінің бастауыш мектептегі мақсаты мен міндеттері – оқу және тәрбиелеу үдерістерінің табиғи бірлігі. Онда эстетикалық және көркем білім беру білімнің жүйелі әрі кезең-кезеңімен берілуіне және көркем шығармашылық дағдыларын үйретуге негізделген [3].

Бастауыш мектепте *«Бейнелеу өнері»* пәнін оқытудың мақсаты – оқушылардың көркем талғамы мен эстетикалық мәдениетін қалыптастыру, оларды бейнелеу өнері әлеміне, оның ішінде Қазақстанның және дүниежүзілік мәдениеттің рухани және материалдық мұрасының ажырамас бөлігі ретінде тарту. Бейнелеу өнері баланың тұлғалық дамуының маңызды құралы ретінде қызмет етіп, оның рухани, эмоционалды және шығармашылық өсуіне ықпал етеді.

Оқытудың міндеттері оқушыларда келесі қабілеттерді дамытуға бағытталған:

- Қазақстан халқының мәдениеті мен дәстүрлерін құрметтеу, сондай-ақ әлемнің мәдени алуан түрлілігін мойындау;
- рухани келісімге, төзімділікке және әртүрлі пікірлерді құрметтеуге ұмтылу;
- табиғатқа қамқорлықпен қарау және экологиялық теңгерімнің маңыздылығын түсіну;
- шығармашылық және сыни ойлау дағдыларын дамыту, бұл өзін-өзі білдіру және шешім қабылдаудың негізі;
- қарым-қатынас дағдыларын қалыптастыру, соның ішінде қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдалана білу;
- оқуға, өзін-өзі дамытуға және үздіксіз білім алуға тұрақты ынта;
- көркемдік талғам, өнерге қызығушылық және қоршаған ортаны эстетикалық қабылдау;
- әлемге жеке көзқарасты шығармашылық формада білдіру қабілеті;
- сурет салу, бейнелеу, композиция және мүсін салу салаларындағы базалық білім мен дағдылар;

- бейнелеу өнерінің түрлері мен жанрларын түсіну (графика, бейнелеу, қолданбалы қолөнер, мүсін, дизайн, сәулет; пейзаж, портрет, натюрморт, анималистика және т.б.);

- кеңістіктік және конструктивті ойлау, пішін мен көлемді қабылдау дағдылары;

- графикалық дағдылар, түсті тану және композиция туралы білім;

- ұсақ моторика, логикалық және бейнелі ойлау, ойды өздігінен жүзеге асыру қабілеті;

- әртүрлі көркем материалдар мен техникада практикалық жұмыс істеу дағдылары;

- күнделікті өмірде өнер көріністерін байқай білу қабілеті (сәулет, дизайн, мүсін, қолданбалы өнер, мұражайлар және т.б.);

- эмоционалдық сезімталдық, зейін, есте сақтау, қиял мен фантазия;

- жеке қасиеттер, мысалы, өздігінен әрекет ету, табандылық, ұқыптылық, еңбекқорлық.

Оқытуда ерекше назар барлық оқушылардың, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың да, жеке қабілеттері мен дамудың ерекшеліктерін ескере отырып, тең дәрежеде қатысуы үшін жағдайлар жасауға аударылады.

«Бейнелеу өнері» пәнін оқыту үдерісін ұйымдастырудағы педагогикалық тәсілдер:

Іс-әрекеттік тәсіл.

Бейнелеу өнерін оқытуды әртүрлі өнер түрлерінің өзара әрекеттестігі мен кіріктіру тұрғысынан талдай отырып, оқушылардың практикалық дағдылары олардың тұлғасының шығармашылық құрамдас бөлігіне табиғи негізде еніп және бұл өнер туындыларын жүзеге асырудың маңызды құралы деп айтуға болады. Педагогикалық процестің құрылымында білім мазмұнының негізін құрайтын іргелі түйіні – іс-әрекеттік тәсіл, оның соңғы нәтижесі оқушылардың қиялын дамыту және олардың шығармашылық құзыреттерін қалыптастыру.

Балалардың сызықтың кеңістікте «тіріліп», «дыбыс шығарып», айналадағы кеңістікті өзгерте алатынын жүректерімен сезінуі маңызды. Сызықтың пайда болу үдерісі, оның тарихы мен арналуы, сондай-ақ оның өзіндік ерекше бейнелеу мүмкіндіктері – мұның барлығы көркемдік білім, білік пен дағдыларды меңгеру үдерісінде белгілі бір атмосфера қалыптастыратын тақырыптар мен тапсырмалар аясын құрайды. Бірте-бірте сызық арқылы көркем бейнені қабылдау және оны білдіруге бағытталған тапсырмалар күрделене түседі: оқушыларға сызық арқылы сөзді, интонацияны, кеңістікті, оның пластикасын, қозғалысын, дыбысын, түсін беру ұсынылады. Осылардың барлығы біртіндеп оларды сызықтың қоршаған әлемді жеке қабылдауды білдіруге арналған сезімдер мен мүмкіндіктердің толық түрлерін қамтитынын түсінуге жетелейді [4].

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған бейнелеу өнері бағдарламаларын бейімдеуге ***іс-әрекеттік тәсіл*** бағытталған, ол әрбір баланың даму ерекшеліктеріне қарамастан, өнер және шығармашылық қызметке белсенді қатысуына, сондай-ақ өзінің жеке мүмкіндіктеріне сәйкес білім беру нәтижелеріне қол жеткізуіне жағдай жасау мақсатында құрылған.

Бағдарламаларды бейімдеуде іс-әрекеттік тәсілдің негізгі қағидалары:

Көркем шығармашылықты қызметке белсенді қатыстыру. Оқыту «іс-әрекет арқылы үйрену» қағидасына негізделеді, мұнда бала ақпаратты жай қабылдамай, әрекет етеді, зерттейді, талпынып көреді. Өзіндік позициясын сурет салу, мүсіндеу, аппликация және басқа бейнелеу өнерінің түрлері арқылы білдіреді.

Тапсырмалардың жеке бағыттылығы. Тапсырмалар баланың даму ерекшеліктері, сипап сезу арқылы қабылдауы, моторика деңгейі, когнитивтік қабілеттері және эмоционалдық жағдайы ескеріле отырып таңдалады. Тапсырмалар қолжетімді, бірақ сонымен қатар дамытушы және шығармашылық белсенділікті ынталандыратын болуы маңызды.

Баланың зиятындағы зақымдалған функциялары мен күшті жақтарына сүйену

Бағдарламаларды бейімдеу кезінде бала ең көп тұрақтылық пен қызығушылық көрсететін салалар анықталып, соған негізделеді, бұл мотивацияны арттырып, қызметте табысқа жетуге мүмкіндік береді.

Іс-әрекетті кезең-кезеңімен ұйымдастыру Тапсырмаларды орындаудың нақты нұсқаулары, алгоритмдері, визуалды көмекшілері және модельдеу қолданылады. Бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларда жоспарлау, талдау және өз жұмысын аяқтау дағдыларын қалыптастыруға септігін тигізеді.

Коммуникативтік және эмоционалдық қабілеттерді дамыту. Топтық жобалар, жұмыстарды талқылау, шығармашылық шеберханалар сияқты ұжымдық жұмыс формалары арқылы балалар өзара әрекеттесуді, өз сезімдері мен көңіл-күйлерін көркем образ арқылы білдіруді үйренеді.

Эмоционалды қолдау көрсететін ортаны жасау. Білім беру ортасының қауіпсіз, достық әрі шығармашылықты ынталандыратын болуы өте маңызды. Педагог тек жетекші ғана емес, шығармашылық ізденісте әріптес ретінде де қызмет етеді.

Арт-терапия элементтерін енгізу. Шығармашылық қызмет тек білім беру процесі ретінде емес, сондай-ақ коррекция, релаксация және өзін-өзі реттеу құралы ретінде қарастырылады, бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін аса өзекті.

Іс-әрекеттік тәсілдің нәтижелері:

- Жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, базалық көркемдік дағдыларды қалыптастыру;
- Қиялды, шығармашылық қабілетті, эмоционалдық сезімталдықты дамыту;
- Өзін-өзі бағалауды және өз күшіне деген сенімділікті арттыру;
- Коммуникативтік және әлеуметтік дағдыларды дамыту;
- Баланың шығармашылық және оқу қызметіне өз құрдастарымен тең дәрежеде қатысуы.

Осылайша, бейнелеу өнері бағдарламаларын бейімдеуде қолданылатын іс-әрекеттік тәсіл тек көркемдік дағдыларды меңгеруге ғана емес, сонымен қатар ерекше білім беруді қажет ететін балалардың білім беру және мәдени ортаға толыққанды кірігуіне мүмкіндік береді.

Тұлғаға бағдарланған тәсіл.

Қазіргі заманғы білім беру үрдісінде оқытуды жекелендіру, еркін әрі шығармашылық қабілеті дамыған тұлғаны қалыптастыру, сондай-ақ баланың жас және жеке ерекшеліктерін барынша ескеру басым бағыттардың біріне айналып отыр. Бұл тенденция білім беру жүйесінде кеңінен қолдау тауып келеді. Алайда, әсіресе бейнелеу өнері сабақтарында оқушыларға жеке көзқарасты практикада тиімді іске асыруға арналған әдістемелік материалдардың, атап айтқанда, қажетті жағдайлар, тиімді әдістер мен тәсілдер сипаттамасының айтарлықтай тапшылығы анық байқалады [5].

Мектеп оқушыларының жан-жақты дамуы олардың рухани байытуын, адамгершілік негізін қалау және физикалық жетілуін қамтиды, бұл өз кезегінде тұлғаның шығармашылық даралығы мен жеке ерекшелігінің қалыптасуына алып келеді. Көрнекті суретші және педагог П.П. Чистяков [6] оқушының мінезін, даму деңгейі мен дайындық деңгейін терең білудің маңыздылығын атап өтіп, осы негізде дұрыс және тиімді педагогикалық тәсіл құру қажеттігін ерекше көрсеткен.

Алайда тәжірибеде мектеп ортасында физикалық тұрғыдан сау бала туралы «мүлде қабілетсіз» деген пікірлерді жиі естуге болады. Мұндай көзқарас салдарынан мұғалімдердің назарынан тыс қалып, бұл оқушылар көбінесе өз бетімен сурет салумен айналысады, яғни педагогикалық қолдау мен бағыт-бағдарсыз қалады.

Бейнелеу өнеріне оқыту барысында келесі аспектілерді ескеру қажет:

1. Бастауыш сынып оқушыларының жас ерекшеліктері – олар оқу материалының қабылдануына және өзіндік көркемдік бейнелеу тәсілдеріне тікелей әсер етеді;

2. Балалардың қызығушылықтары – ерекше эмоционалдық реңкке ие болғандықтан маңызды рөл атқарады; модельдерді, өрнектерді, сюжеттер мен тақырыптарды таңдауда тек оқу мақсаттарына ғана емес, әрбір баланың шынайы қызығушылықтары мен мүмкіндіктеріне де сүйену қажет;

3. Тапсырмаға дараланған көзқарас оқу іс-әрекетінің мазмұны мен формасы оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып таңдалады.

Қазіргі жағдайда бейнелеу өнерін оқытудың маңыздылығы мен оның мектептегі оқу процесінің жалпы мазмұнына әсері артып отыр, себебі ол оқушы тұлғасының үйлесімді дамуына және оның шығармашылық әлеуетін жүзеге асыруына ықпал етеді.

Бейнелеу өнері бағдарламаларын ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға бейімдеуде тұлғалық-бағдарлы тәсіл әрбір баланың бірегейлігін мойындауға және қабылдауға, сондай-ақ оның жеке және шығармашылық әлеуетін білім беру ортасында ашуға жағдай жасауға бағытталған.

Тұлғаға бағдарланған тәсілдің негізгі қағидаттары:

- Әрбір баланың жеке даралығын мойындау ерекше білім беруді қажет ететін әрбір оқушыға өзінің жеке тәжірибесіне, қызығушылықтарына, эмоциялық психологиялық жағдайына және даму деңгейіне сәйкес шығармашылық арқылы өзін-өзі көрсетуге мүмкіндік беріледі. Бағдарлама тек диагнозға ғана емес, баланың жеке ерекшеліктері мен қалауларына сәйкес бейімделеді.

Жайлы, қауіпсіз және қолдауға бейім орта құру. Оқу процесі мейірімділік, құрмет және қолдау қағидаттарына негізделіп отырып ұйымдастырылады. Салыстыру мен бәсекелестік атмосферасын болдырмай, оның орнына сенім мен ынтымақтастыққа негізделген орта қалыптастыру маңызды.

Мұғалім мен оқушы арасындағы диалогты қалыптастыру. Педагог тек бағыт беруші емес, балаға көркемдік ізденіс барысында серіктес, көмекші ретінде қарайды, оның пікірін тындап, кез келген шығармашылық өзін-өзі білдіру формаларын қолдайды.

Шығармашылық үшін ішкі мотивацияны дамыту. Бағдарлама нәтижеден гөрі үдерістің өзіне, жұмыс барысында алынған қанағат пен жағымды эмоцияларға бағытталады, бұл пәнге деген тұрақты қызығушылықты қалыптастырады.

Мазмұн мен материалды ұсыну формаларының икемділігі. Оқу материалдары, тақырыптар мен бейнелеу техникасы оқушылардың жас, психологиялық физикалық және сенсорлық ерекшеліктеріне сәйкес таңдалады. Ақпаратты қабылдауды жеңілдету үшін түрлі құралдар — тактильді, дыбыстық, көрнекі және ойын элементтері қолданылады.

Оқытудың жеке траекториялары. Материалды меңгеру қарқыны, дайындық деңгейі, эмоциялық қабылдауы мен шығармашылықтағы қалаулары ескеріледі. Әрбір балаға көркемдік қабілеттерін дамытуға арналған жеке бағыт ұсынылуы мүмкін.

Позитив өзін-өзі бағалау мен тұлғалық дамуды қолдау. Педагог баланың жетістігін сезінуіне жағдай жасап, оның бастамасын және креатив ойлауын ынталандырады, қателік жасаудан қорқу мен өзіне деген сенімсіздікті жеңуге көмектеседі.

Тұлғаға бағдарланған тәсілді қолданудың нәтижелері:

- Әрбір оқушының шығармашылық әлеуетін ашу;
- Өзін-өзі бағалауды және өз күшіне деген сенімділікті арттыру;
- Оқуға деген оң мотивацияны қалыптастыру;
- Эмоциялық жауапкершілік пен коммуникативтік дағдыларды дамыту;
- Оқушының білім беру процесіне тұлғалық тұрғыда белсенді араласуын күшейту.

Осылайша, бейнелеу өнері бағдарламаларын ерекше білім беруді қажет ететін балаларға бейімдеуде тұлғаға бағдарланған тәсіл тек көркемдік дамуға ғана емес, сонымен қатар тұлғаның үйлесімді қалыптасуына ықпал етеді. Әрбір балаға өзін құнды, маңызды әрі шығармашылықта табысты тұлға ретінде сезінуге мүмкіндік береді.

Дифференциалды тәсіл.

Білім берудің жаңалықтарын қолдануда дифференциалды оқыту тұжырымдамасы барған сайын өзектілікке ие болуда. Физиологтардың пікірінше, оқу процесіне дифференциацияны енгізу мектеп ортасының сауықтыруына ықпал етіп, оқушылардың жалпы денсаулық жағдайына оң әсер етеді.

Бейнелеу өнерін оқытуда дифференциалды тәсіл ұстанымы тек оқу іс-әрекетінде қиындық көріп жүрген оқушыларға ғана емес, сонымен қатар жоғары

зияткерлік даму деңгейін көрсететін, айқын байқалатын қызығушылықтары, бейімділіктері мен белгілі бір шығармашылық іс-әрекет түрлеріне қабілеттері бар оқушыларға да қолданылуы тиіс [7].

Осы мәнмәтінде ерекше маңызға ие болатын дифференциалды оқыту идеясы оқушылардың жеке ерекшеліктері, қажеттіліктері мен қабілеттерін ескеруді көздейді. Бұл оқытудың мақсаттары мен міндеттерін нақтылауда, оқу-тәрбие процесінің мазмұнын таңдау мен ұйымдастыру әдістерінде көрініс табады және оқытудың формаларында әртүрлілік пен вариативтілікті талап етеді.

«Дифференциация» ұғымы латын тіліндегі difference сөзінен шыққан, ол бүтіннің түрлі бөліктерге, формаларға, деңгейлерге бөлінуін білдіреді.

Дифференциалды оқыту дегеніміз:

– педагог оқушылар тобымен жұмыс істегенде, олардың сәтті оқу үшін маңызды белгілі бір қасиеттерін ескеретін оқу процесін ұйымдастыру формасы (яғни, гомогенді топ);

– жалпы дидактикалық жүйенің құрамдас бөлігі болып табылады, ол оқу процесінің ерекшеліктеріне сәйкес әртүрлі оқушы топтарына мамандандыруды қамтамасыз етеді.

Дифференциация, яғни білім беру іс-әрекетіндегі дифференциалды тәсіл мыналарды қамтиды:

– әртүрлі мектептер, сыныптар және оқушылар топтарының ерекшеліктеріне бейімделген әртүрлі оқу жағдайларын жасау;

– белгілі бір белгілер бойынша гомогенді топтарда тиімді оқытуды қамтамасыз етуге бағытталған әдістемелік, психологиялық-педагогикалық және ұйымдастырушылық-басқарушылық шаралар кешенін жүзеге асыру.

Дифференциацияның негізгі мақсаты — әрбір оқушыны оның жеке мүмкіндіктері мен қабілеттері деңгейінде оқыту, білім беру процесін оқушылар контингенттерінің алуан түрлілігіне бейімдеу. Қазіргі заманғы кейбір педагогикалық жүйелерде дифференциация негізгі сапа әрі басты принцип ретінде қарастырылады, ал бұл жүйелер өздері дифференциалды оқыту технологиялары ретінде анықталуы мүмкін.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған бейнелеу өнері бағдарламаларын бейімдеуде дифференциалды тәсіл — әрбір баланың жеке ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, ең қолжетімді, тиімді және дамытушы білім беру процесін қамтамасыз етуге бағытталған педагогикалық әрекеттер жүйесі.

Бағдарламаларды бейімдеуде дифференциалды тәсілдің негізгі принциптері:

- *Психологиялық физикалық дамудың ерекшеліктерін ескеру.* Бағдарламаларды бейімдеу оқушылар дамуының ерекшеліктерін — көру, есту, моторика қабылдау деңгейін, эмоционалдық жағдайын, жұмыс ырғағын, зейін мен есте сақтау көлемін терең талдаудан басталады. Осы негізде оқу формалары, әдістері және құралдары таңдалады.

- *Оқу мақсаттары мен міндеттерін даралау.* Дифференциалды тәсілде оқу бағдарламасының мақсаттары мен міндеттері арнайы білім беру қажеттіліктерінің категориясына және нақты оқушылардың мүмкіндіктеріне

байланысты нақтыланады: біреу үшін ұсақ моториканы және сенсорлық қабылдауды дамыту маңызды болса, өзге негізде бейнелеу өнерінің техникалары мен өзін-өзі білдіру формаларын меңгеру маңызды болады.

- *Мазмұн мен материалды ұсыну формаларының икемділігі.* Оқылатын тақырыптар, визуалды үлгілер, мысалдар, сурет салу техникасы мен әдістері баланың даму деңгейі, қызығушылықтары және қолжетімділігі ескеріле отырып таңдалады. Бағдарлама тапсырмалардың күрделілік деңгейі, іс-әрекет түрі (жеке, жұптық, топтық жұмыс), қабылдау тәсілдері (визуалды, түрту арқылы, есту және т.б.) бойынша әртүрлілікті көздейді.

Тапсырмаларды саралау (дифференциация жұмысы). Тапсырмалар күрделілік деңгейі, көлемі, қолданылатын материалдар және тәуелсіздік дәрежесіне қарай әртүрлі болады. Мысалы, кейбір балалар үлгі бойынша сурет сала алады, басқалары есте сақтау немесе ойлау негізінде салады; біреулерге басталған суретті аяқтау ұсынылады, ал енді біреулерге дайын үлгілерді қолдану беріледі.

Арнайы оқыту әдістері мен құралдарын пайдалану. Білім беру қажеттіліктеріне байланысты түртуге арналған материалдар, ірі кескіндер, әртүрлі түстер сұлбалары, мультимедиялық технологиялар, сондай-ақ бейімделген нұсқаулықтар, тапсырмаларды орындаудың қадамдық алгоритмдері, визуалды көрсеткіштер және басқа құралдар қолданылады.

Материалды меңгерудің біртіндеп және кезең-кезеңімен өтуі. Оқу процесі тапсырмалардың бірте-бірте күрделенуіне және бейнелеу өнерінің қарапайым түрлерінен күрделірек түрлеріне өтуге негізделеді, бұл әрбір баланың жеке қарқында дамуына мүмкіндік береді.

Позитивті мотивация және эмоционалды қолдау. Тіпті қарапайым тапсырмадағы жетістік те педагог тарапынан байқалып, қолдау табуы тиіс. Бұл баланың өз күшіне деген сенімділігін қалыптастырып, өнерді өзін-өзі білдіру құралы ретінде қабылдауына оң әсер етеді.

Ата-аналармен, психологтермен, дефектологтермен тығыз ынтымақтастық. Тиімді бейімдеу басқа мамандармен бірлесіп жұмыс жасауды және оқыту мақсаттары, міндеттері мен тәсілдері туралы ата-аналарды хабардар етуді талап етеді, бұл баланың қоршаған ортасында біртұтас білім беру кеңістігін құруға мүмкіндік береді.

Сараланған тәсілді қолданудың нәтижелері:

- Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған көркем білім берудің қолжетімділігі мен тиімділігінің артуы;

- Оқыту мен шығармашылыққа оң мотивацияның қалыптасуы;

- Коммуникативті және эмоциялық-ерік қасиеттерінің дамуы;

- Өнер арқылы өзін-өзі таныту және әлеуметтік бейімделу мүмкіндіктерінің кеңеюі;

- Оқытудағы жеке қарқын мен стильді қолдау.

Осылайша, бейнелеу өнері бағдарламаларын сараланған бейімдеу тәсілі баланың білім беру процесіне тек қатысуын ғана емес, сонымен қатар оның мүмкіндіктері, қызығушылықтары мен қажеттіліктеріне сәйкес деңгейде шығармашылық қызметке белсенді араласуын қамтамасыз етеді.

Коммуникативтік тәсілдеме.

Көркем өнердегі коммуникативтік тәсіл – көркем білім берудің стратегиясын анықтайтын, визуалды қарым-қатынас процесін модельдейтін қағидалар жиынтығы. Бұл тәсіл оқушыларда көркем бейнелердің мағынасын қабылдау және түсіндіру қабілетін қалыптастыруға, сондай-ақ визуалды-көркемдік мәлімдемелерді жасау үшін бейнелеу құралдары мен әрекет тәсілдерін меңгеруге бағытталған [8].

Коммуникативтік тәсіл ең алдымен бейнелеу қызметі арқылы шығармашылық өзара әрекеттесуді оқытуға бағытталған. Ол бейнелеу өнерін визуалды диалог формасы ретінде қарастырады, мұнда оқушы өзінің сезімдері мен ойларын, әлемге деген қатынасын білдіреді, сондай-ақ басқалардың ойларын өңдейді.

Тәсілге тән ерекшелік – сабақ жүргізудің қатаң бекітілген әдістемелерінің болмауы, бұл педагогикалық тәжірибеде икемділік пен вариативтілікті көрсетеді. Бұл оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге, жұмыс формаларын әртараптандыруға, әртүрлі тапсырмалар мен визуалды қарым-қатынас форматтарын қолдануға мүмкіндік береді, жеке сурет салудан бастап топтық жобаларға дейін қамтылады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған көркем өнер бағдарламаларын бейімдеуде коммуникативтік тәсіл өнерді әр баланың физикалық, сенсорлық немесе интеллектуалдық ерекшеліктеріне қарамастан қолжетімді әмбебап тіл ретінде тануға негізделеді. Вербальды қарым-қатынас қиындаған жағдайда, көркем-шығармашылық қызмет ойлар мен сезімдерді, көңіл-күйлер мен ынталарды білдірудің ең маңызды құралына айналады.

Коммуникативтік тәсіл аясында көркем өнер тек эстетикалық тәрбие пәні ғана емес, сонымен қатар тұлғалар арасындағы байланыстарды орнату, әлеуметтік белсенділік пен эмоциялық сезімталдықты дамыту құралы ретінде де қарастырылады. Мұнда коммуникация кең мағынада түсініледі, бала мен қоршаған орта арасындағы өзара әрекеттесу процесі, ол көркем бейнелер, визуалды белгілер және көркемдік құралдар арқылы жүзеге асады.

Бағдарламаларды бейімдеу кезінде коммуникативтік тәсілдің негізгі қағидалары:

Көркемдік қызмет – вербальды емес қарым-қатынас формасы ретінде. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін сурет, композиция, сызық, түс, форма өзін-өзі білдіру құралына айналады. Визуалды бейне арқылы бала шынайылыққа қатысты өзінің көзқарасын, ішкі сезімдері мен эмоциялық күйін білдіреді және қоршаған ортамен диалогқа қатысады.

Өнер арқылы коммуникативтік дағдыларды дамыту. Сабақ барысында оқушылар өзгелерді тыңдауға, әртүрлі көзқарастарды көруге, көркем идеяларды талқылауға, сыныптастарының жұмыстарын бағалауға және бірлескен жобаларға қатысуға үйренеді. Бұл қарым-қатынас пен әлеуметтік бейімделу дағдыларын қалыптастырады.

Эмоциялық және ыңғайлы ортаны құру. Әр баланың даралығын қабылдау, қолдау және құрметтеу атмосферасын қалыптастыру маңызды. Сабақтағы

коммуникативтік кеңістік сенімге негізделіп, онда оқушы өзінің ойын еркін білдіре алады.

Интербелсенді және ынтымақтастыққа бағытталған жұмыс формаларын қолдану. Бірлескен суреттер, жұптық жобалар, көрмелерді бірге ұйымдастыру және шығармашылық жұмыстарды таныстыру тілдік және эмоциялық қарым-қатынасты дамытуға табиғи жағдай туғызып, өзара әрекет пен ынтымақтастыққа ынталандырады.

Коммуникативтік қажеттіліктерді ескере отырып тапсырмаларды бейімдеу. Тапсырмалардың тақырыптары балаларға таныс, түсінікті, олардың өмірлік жағдайлары мен эмоциялық тәжірибесін көрсетуі тиіс. Мұғалім визуалды нұсқауларды, мимика мен ым-ишараларды, бейнелер мен үлгілерді пайдаланады және ойды білдірудің кез келген түрін – вербальды да, бейнелеу тәсілдерін де қолдайды.

Мұғалімнің отбасы мен мамандармен ынтымақтастығы. Ерекше білім беруді қажет ететін баланы коммуникативтік үдеріске тиімді тарту үшін ата-аналармен, логопедтермен, дефектологтермен, психологтермен тығыз байланыс қажет, бұл оқушының жеке ерекшеліктері мен қажеттіліктерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Коммуникативтік тәсілді жүзеге асырудың нәтижелері мыналарды қамтиды:

- Көркемдік құралдар арқылы сезімдер мен тілектерді, қажеттіліктерді білдіру қабілетінің дамуы;

- Өзін-өзі сенімділік деңгейінің артуы және оң өзін-өзі бағалаудың қалыптасуы;

- Әлеуметтік қарым-қатынастың кеңеюі және тұлғаралық өзара әрекеттестіктің сапасының жақсаруы;

- Шығармашылық үдеріске тартылу арқылы оқуға мотивацияның жоғарылауы.

Осылайша, ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған бейімделген бейнелеу өнері бағдарламаларындағы коммуникативтік тәсіл тек баланың көркемдік тәжірибесін байытуға ғана емес, сонымен қатар маңызды түзету мен дамытушы функцияны атқарады. Топтағы интеграцияға ықпал етеді, ішкі потенциалды ашуға және толыққанды тұлға ретінде қалыптасуға жағдай жасайды.

Көркем-технологиялық тәсіл.

Көркемдік дағдылар көптеген ғалымдардың зерттеу нысаны болды. Олар көркемдік дағдыларды бірнеше бірізді кезеңдерден тұратын үдеріс ретінде қарастырды [9]: шеберлік әрекетінің қалыптасуы, жекелеген жалпы көркемдік дағдылардың дамуы, жоғары деңгейдегі көркемдік шеберліктің қалыптасуы және түрлі көркемдік дағдыларды шығармашылықпен қолдану арқылы шеберлікке жету. Бұл ретте білім алушылардың көркемдік дағдылары мен шеберліктерінің жалпы дамуы ең алдымен эстетикалық және көркемдік құндылықты меңгеруге негізделеді. Көркемдік дағдылар мен шеберліктерді қалыптастыру үдерісі бейнені бөлінбейтін тұтас ретінде қабылдауға құрылады, бұл эмоциялық тебіреніс элементтері арқылы жүзеге асады.

Ал технологиялық дағдылар – бұл адам меңгерген, білімге негізделген және ғылыми-техникалық прогресс пен өндірістің деңгейіне сай жүзеге асырылатын түрлендіру әрекеттерінің тәсілдері деп қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда, көркем-технологиялық дағдылар деп біз көркемдік және технологиялық білімдер синтезіне негізделген түрлендіру әрекеттерін жүзеге асыратын дағдыларды түсінеміз [10].

Көркем-технологиялық тәсіл ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған бейнелеу өнері бағдарламаларын бейімдеу аясында оқытудың эстетикалық және тәжірибеге бағытталған құрамдастарын біріктіреді. Бұл тәсіл білім алушыларда көркемдік дағдылармен қатар бейнелеу өнері саласындағы білімге сүйенетін технологиялық дағдыларды да қалыптастыруға бағытталған.

Аталған тәсілдің негізгі мақсаты – ерекше білім беруді қажет ететін балалардың саналы әрі өздеріне қолжетімді шығармашылыққа қабілеттілігін дамыту. Бұл үдерісте олардың тұрақты көркемдік бейнелеу дағдылары қалыптасып, ұсақ моторикасы, зейіні, кеңістікке қатысты ойлау қабілеті мен эстетикалық қабылдау дағдысы дамиды. Ерекше назар баланың жеке ерекшеліктеріне сәйкес келетін қолжетімді материалдар мен техникаларды таңдауға аударылады.

Көркем-технологиялық тәсіл көркемдік және технологиялық дағдыларды кезең-кезеңімен қалыптастыру қажеттілігін атап көрсеткен ғалымдардың идеяларына негізделеді: қарапайым әрекеттерді меңгеруден бастап, дағдыларды шығармашылық қызметке біріктіру және көркем-технологиялық құралдарды саналы әрі шығармашылықпен қолдану арқылы шеберлік деңгейіне жету.

Бейнелеу өнері бойынша бейімделген бағдарламалар шеңберінде келесі жұмыс бағыттарын енгізу орынды:

- көркем-технологиялық дағдыларды кезең-кезеңімен дамыту;
- шығармашылық ойды материалдық түрде жүзеге асыруға негізделген практикалық тапсырмаларды енгізу;
- көркемдік бейнені тұтас қабылдауға және оны эмоционалды-сезіммен меңгеруге баса назар аудару;
- әрбір білім алушыға көркемдік қызметтің қолжетімділігін қамтамасыз ететін арнайы педагогикалық тәсілдер мен бейімделген технологияларды пайдалану.

Осылайша, көркем-технологиялық тәсіл ерекше білім беруді қажет ететін баланың тұлғасын жан-жақты дамытуға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл білім беру процесінде эстетиканы, шығармашылықты және қолданбалы бағыттылықты біріктіреді, баланың әлеуметтік бейімделуіне, өзін-өзі жүзеге асыруына және таным мен шығармашылыққа тұрақты уәждеме қалыптастыруына ықпал етеді.

Бастауыш мектепте *«Еңбекке баулу»* пәнін оқытудың мақсаты – көркем-технологиялық білімнің негіздерін, кеңістіктік-бейнелік және шығармашылық

ойлауды қалыптастыру, сондай-ақ тұлғаның қалыптасуы мен өзін-өзі білдіруінің негізі ретінде рухани-адамгершілік мәдениетін дамыту.

Аталған пән келесі міндеттерді көздейді:

- білім алушыларда танымдық, коммуникативтік, ұйымдастырушылық және адамгершілік сипаттағы тапсырмаларды өз бетінше шешу тәжірибесін қалыптастыру, түрлі ақпарат көздерінде бағдарлану – қажеттісін табу, жинау және сұрыптау дағдыларын дамыту;

- жеке, жұптық және ұжымдық жұмыс арқылы байқағыштықты, қиялды, шығармашылық қабілеттерді, сенсорлық қабылдауды және ұсақ моториканы дамыту;

- әртүрлі көркем материалдар мен құралдарды пайдалану арқылы кеңістікке қатысты және бейнеге қатысты ойлау дағдыларын қалыптастыру;

- жағымды дүниетанымды қалыптастыруға, өзіне сенімділікті нығайтуға және білім алушылардың өзін-өзі бағалауын арттыруға ықпал ету;

- ұлттық және әлемдік көркем мұра үлгілерімен танысу негізінде зерттеушілік дағдыларды дамыту;

- білім алушылардың жеке ерекшеліктері мен ерекше білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, білім беру процесіне тең қолжетімділікті қамтамасыз ету.

«Көркем еңбек» пәні (3–4 сыныптар) – көркем-технологиялық білімнің негіздерін, кеңістікке және бейнеге қатысты шығармашылық ойлауды қалыптастыруға, сондай-ақ тұлғаның қалыптасуы мен өзін-өзі білдіруінің іргетасы ретінде рухани-адамгершілік мәдениетті дамытуға бағытталған.

Аталған пән келесі міндеттерді көздейді:

- оқу және шығармашылық қызметтің әртүрлі түрлерін біріктіру арқылы пәндік білімді, білік пен практикалық дағдыларды дамыту;

- өнер туындыларымен, сондай-ақ ұлттық және әлемдік мәдениеттің материалдық көріністерімен танысу негізінде құндылық бағдарларын қалыптастыру;

- көрнекі және эстетикалық қабылдауды, сондай-ақ сын тұрғысынан ойлауды дамыту мақсатында арнайы терминологияны меңгеру;

- бақылау, қарапайым тәжірибелер мен демонстрациялық жұмыстар жүргізу арқылы зерттеушілік дағдыларды дамыту;

- шығармашылық жұмыстар жасау барысында әртүрлі материалдар және құралдармен жұмыс істеу бойынша практикалық дағдыларды меңгеру;

- білім алушылардың дүниеге жағымды көзқарасын қалыптастыруға және өзін-өзі бағалауын арттыруға қолдау көрсету;

- ұлттық және әлемдік мәдени мұраның маңызын ұғыну, көркем еңбекті қарым-қатынас пен өзін-өзі білдіру нысаны ретінде түсіну;

- танымдық, коммуникативтік, ұйымдастырушылық және адамгершілік сипаттағы тапсырмаларды өз бетінше шешу дағдыларын қалыптастыру, өз жұмысын жасау барысында әртүрлі ақпарат көздерінде бағдарлану қабілетін дамыту;

- жеке, топтық және ұжымдық іс-әрекет барысында байқағыштықты, қиялды, фантазияны, шығармашылық ойлауды, сондай-ақ сенсорлық және моторлық дағдыларды дамыту.

«Көркем еңбек» пәні (5–9 сыныптар) – өнер мен еңбек технологиялары саласындағы функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға, сондай-ақ шынайы өмірге шығармашылықпен қарай алатын тұлғаны дамытуға бағытталған.

Аталған пән келесі міндеттерді көздейді:

- білім алушылардың өнер, дизайн және технологияны қоршаған ортаның ажырамас бөлігі ретінде саналы түрде қабылдауын қалыптастыру және олардың білім көкжиегін кеңейту;

- Қазақстан халықтарының және дүниежүзі халықтарының мәдени және көркем мұрасын меңгеру;

- көркемдік және дизайнерлік құралдар арқылы шығармашылық идеяларды білдіру дағдыларын дамыту және технологиялық практикалық дағдыларды қалыптастыру;

- түрлі нысандарды зерттеу, жасау, талдау және көркем түрде түрлендіру арқылы шығармашылық және сыни ойлауды қалыптастыру;

- ақпаратты іздеуден бастап өз идеяларын жүзеге асыру және таныстыруға дейінгі оқу әрекетінің барлық кезеңдерінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану тәсілдерін меңгеру;

- шығармашылық және оқу үдерісіндегі нәтижеге ақпарат көздерінің әсерін саналы түрде түсіне отырып, әртүрлі ресурстар мен ақпарат көздерін тиімді пайдалану дағдыларын дамыту;

- білім алушыларда эстетикалық, еңбекке баулу, экономикалық, экологиялық, патриоттық және адамгершілік-рухани құндылықтарды қалыптастыру;

- уақыт шектеулері, пайдаланылатын материалдардың қасиеттері және басқа да жағдайларды ескере отырып, өз іс-әрекетін өз бетінше жоспарлау дағдыларын дамыту;

- оқу міндеттерін табысты шешу үшін түрлі форматтағы (жеке, жұптық, топтық жұмыс) өзара әрекеттесу және бірлескен жұмыс дағдыларын қалыптастыру.

«Еңбекке баулу» («Көркем еңбек») оқу бағдарламасы келесі ұстанымды басшылыққа алады:

Шығармашылыққа негізделген іс-әрекет тәсілі.

Б. Ананьев, А. Анисимов, И. Бех, Л. Выготский, Н. Гузий, В. Давыдов, Д. Эльконин, Л. Занков, А. Лурия, Л. Петерсон, А. Реан, Б. Сусь және К. Ушинский сынды ғалымдардың еңбектеріне сүйене отырып, іс-әрекеттік тәсіл білім беруде ең тиімді әдіс екенін байқауға болады. Бұл тәсіл тек білімді берік меңгеруге ғана емес, сонымен қатар білім алушылардың танымдық қабілеттерін және шығармашылық әлеуетін дамытуға ықпал етеді. Бұл тәсілдің мәні – бала қоршаған әлемнің қасиеттері мен элементтерінің өзара байланысын тек өз бетінше әрекет ету процесінде меңгере алады. Осыған байланысты шығармашылық-іс-әрекеттік тәсілді қолдану ерекше өзектілікке ие, өйткені ол

оқушылардың шығармашылық дағдыларын неғұрлым тиімді қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Оқушыларды оқыту мен тәрбиелеудің тиімді формалары мен әдістерін іске асыруда жетекші рөлді шығармашылық іс-әрекет атқарады. Егер мектептегі оқу процесінде шығармашылық компонент болмаса, оқушының одан кейінгі іс-әрекеті репродуктивтік сипатта болады. Репродуктивтік іс-әрекет дегеніміз – басқа адамның әрекетінің көшірмесін жасау ғана.

Шығармашылық – бұл адамның өзіндік қызметінің түрі, ол мынадай ерекшеліктермен сипатталады: қайшылықтардың, проблемалық жағдайдың немесе шығармашылық тапсырманың болуы; әлеуметтік және тұлғалық маңыздылық; сондай-ақ, жеке тұлға мен қоғамның дамуына ықпал ететін прогрессивті сипаты. Сонымен қатар шығармашылық процесс әлеуметтік және материалдық алғышарттар секілді объективті жағдайларда және тұлғалық қасиеттер сияқты субъективті факторлар негізінде ғана жүзеге асады. Шығармашылықтың басты белгілері – оның үдерісі мен нәтижесінің жаңашылдығы және ерекшелігі [11].

Шығармашылыққа негізделген іс-әрекет тәсілі білім беру кеңістігін ұйымдастырудың ерекше формасы, мұнда басты рөлді оқушылардың жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктерін ескере отырып бейімделген оқу-шығармашылық әрекеті атқарады. Мұндай тәсіл білімді меңгеруге ғана емес, сонымен қатар баланың шығармашылық әлеуетін дамытуға, оны қолжетімді әрекетке белсенді тарту арқылы жағдай жасайды.

Шығармашылыққа негізделген іс-әрекет тәсілін жүзеге асыру барысында әрбір оқушының мүмкіндіктеріне сай келетін, дамытушы сипаттағы проблемалық және шығармашылық тапсырмаларды қолдану маңызды. Бұл тапсырмалар қиялды, ойлаудың түпнұсқалығын және өзіндік ойын білдіру қабілетін дамытады. Мұндай әрекеттердің нәтижесінде оқушы үшін мәнді әрі бірегей өнімдер – суреттер, қозғалыстар, бейнелер, ой-пікірлер пайда болады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін бұл тәсіл шеңберінде оқыту, даму және тәрбиелеу шығармашылық іс-әрекеттер арқылы жүзеге асады. Мысалы: би, музыка, бейнелеу өнері, театрландырылған ойындар. Мұндай қызмет түрлері әр баланың жеке даралығын ашуға көмектесіп, оның эмоциялық, интеллектуалдық және физикалық дамуына ықпал етеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар үшін шығармашылыққа негізделген іс-әрекет тәсілінің негізгі міндеттері:

1. Практикалық әрекет арқылы танымдық және шығармашылық қабілеттерін дамыту:

- білім мен біліктердің бейімделген әрі қолжетімді жүйесін ұсыну;
- көрнекілік пен тәжірибеге сүйене отырып, қоршаған орта туралы түсініктер қалыптастыру;

– шығармашылық ойлау тәсілдерін және тапсырмаларды өздігінен орындау дағдыларын меңгерту;

– оқуға деген қызығушылықты, өзіндік ойын білдіруге және жетістікке ұмтылысты қалыптастыру.

2. Тұлғалық және шығармашылық дамуды қолдау:

– арнайы (мысалы, моторлық, сенсорлық, хореографиялық), шығармашылық және зияткерлік қабілеттерді дамыту;

– қимыл және шығармашылық үдеріс арқылы физикалық және эмоциялық дамуды қамтамасыз ету;

– табандылық, өз-өзіне сенімділік, ынтымақтастық және жетістікке қуана білу сынды қасиеттерді тәрбиелеу.

3. Шығармашылық қызмет арқылы тәрбиелеу:

– бірлескен әрекеттің маңыздылығын түсіну және өзгелердің еңбегіне құрметпен қарау;

– эмоциялық сезімталдықты, жанашырлықты және моральдық түсініктерді дамыту;

– жағымды мінез-құлық үлгілерін және өзін-өзі реттеу қабілетін қалыптастыру;

– өзін бағалау мен сенімділік үшін қолайлы орта құру.

Шығармашылыққа негізделген іс-әрекет тәсілін қолдану оқу үдерісін әр баланың белсенді қатысушы болатындай етіп құрастыруды талап етеді. Бұл тәсілдің маңызды ерекшелігі – бала өзінің білім беру және шығармашылық әрекетінің субъектісіне айналады: ол жоспарлайды, сынап көреді, түзетеді, жасайды.

Осылайша, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуда шығармашылыққа негізделген іс-әрекет тәсілі – бейімделген білім беру технологиялары мен жұмыс формаларын құрудың әдіснамалық негізі. Тәсілдің мақсаты – тек оқыту емес, сонымен қатар баланың жеке тұлғасын дамыта отырып, білім мен білікті шығармашылықпен қолдануға жағдай жасау. Барлық оқу кезеңдерінде шығармашылық тапсырмаларды жобалау мен іске асыру әр баланың ішкі әлеуетін ашуға және оның табысты әлеуметтенуіне ықпал етеді.

Еңбекке баулу бағдарламаларын, әсіресе «Көркем еңбек» бағытын бейімдеуде шығармашылыққа негізделген іс-әрекет тәсілі оқушылардың жеке тұлғасын дамытуға бағытталған. Бұл оқушыларды әртүрлі өнімді және көркем-қолданбалы әрекеттерге белсенді қатыстыру арқылы жүзеге асады. Аталған тәсілдің негізінде – еңбек әрекетінің тәрбие, даму және әлеуметтену құралына айналуы туралы идея жатыр, әсіресе ол шығармашылық мазмұнмен толықтырылған жағдайда ерекше мәнге ие болады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін еңбекке жағымды көзқарас, өз күшіне сенімділік, дербестік, ұсақ моторика, кеңістікке қатысты ойлау және эстетикалық қабылдауды қалыптастыру ерекше маңызды. Сол себепті «Көркем еңбек» бағдарламасы олардың жеке мүмкіндіктерін, қызығушылықтары мен даму қарқынын ескере отырып бейімделуі қажет.

Бейімделген «Көркем еңбек» бағдарламасындағы шығармашылық-іс-әрекеттік тәсілдің басты ерекшеліктері:

- *Жеке тұлғаға бағытталу*: тапсырмаларды жоспарлау барысында әр баланың психофизикалық ерекшеліктері, қызығушылықтары, бейімділігі және жұмыс қарқыны ескеріледі.

- *Практикалық әрекетке басымдық*: жаңа білім мен дағдыларды меңгеру әрекет, тәжірибе және нақты бұйым жасау арқылы жүзеге асады.

- *Шығармашылық әлеуетті дамыту*: оқушыларға таңдау, түрлендіру, шығармашылық өзгеріс жасау элементтері бар тапсырмалар ұсынылады – табиғи және жасанды материалдармен жұмыс, сәндік композициялар құрастыру, жобалау.

- *Жетістік арқылы ынталандыру*: әрбір әрекет нақты, мәні бар нәтижеге бағытталады, оқушы сол нәтижемен мақтана алады.

- *Еңбектің әлеуметтік мәні*: еңбекке және өзгелерге құрметпен қарауды тәрбиелеу – бұл бірлескен және жұптық жұмыстар арқылы іске асады, мұнда әр бала өз құндылығы мен үлесін сезінеді.

Осылайша, еңбек тек оқыту мен түзетудің құралы ғана емес, сонымен қатар көркемдік тұрғыдан өзін білдіру, оң өзін-өзі бағалауды қалыптастыру және эстетикалық әрі материалдық маңызды нәтижелер жасауға тұрақты қызығушылық тудыратын мүмкіндікке айналады.

Шығармашылық-іс-әрекеттік тәсіл еңбекке баулу мазмұны мен формаларын тиімді бейімдеуге жол ашады, бұл үрдісті арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін қолжетімді ғана емес, сонымен қатар қызықты етеді. Сонымен бірге, оларды өзін-өзі жүзеге асыруға, дербестікке, еңбек пен кәсіп әлеміне бейімдеуге жол ашады.

Жеке тұлғаға бағдарланған тәсіл

Жеке тұлғаға бағытталған тәсіл – гуманистік педагогиканың қағидаттарына негізделген және көптеген гуманистік идеялардың практикалық көрінісі болып табылады. Бұл тәсілдің орталығында – әр баланың бірегейлігін, өзіндік құндылығын тану жатыр. Ол оқу үдерісінің субъективті табиғатына ерекше назар аударады. А.Н. Алексеевтің пікірінше, жеке тұлғаға бағытталған оқыту – бұл оқушының жеке ерекшеліктерін ғана емес, оның субъективтік өмірлік тәжірибесін де белсенді ескеретін білім беру үдерісін ұйымдастыру әдіснамасы [12].

И.С. Якиманская жеке тұлғаға бағытталған оқытуды оқу үдерісін ұйымдастырудың ерекше формасы ретінде қарастырады. Мұнда баланың тұлғасы — оның бірегейлігі мен өмірлік тәжірибесі бар субъект ретіндегі құндылығы бірінші орынға шығады. Алдымен осы өмірлік тәжірибені анықтап, оны оқу мазмұнымен сәйкестендіру қажет. Якиманская сондай-ақ дәстүрлі педагогиканың да басты мақсаты – оқушының жеке тұлғасын дамыту болғанын атап өтеді. Бұл тұрғыдан алғанда, ол да жеке тұлғаға бағытталған деп қарастырылуы мүмкін [13].

Жеке тұлғаға бағытталған тәсілдің басты міндеттерінің бірі — баланың өзін тұлға ретінде сезінуіне жәрдемдесу, оның әлеуетін ашу, өзін-өзі тануға, өзін-өзі жүзеге асыруға және жеке дамуға бағыт беру. А.П. Краковскийдің пікірінше, тәрбиелік мақсаттарға тек жеке тәсіл арқылы ғана қол жеткізуге болады, өйткені

екі бірдей бала болмайды — әрқайсысының өмірбаяны да, даму жолы да бірегей [14].

Шығармашылық қабілеттің көрінісін баланың ерте жастан-ақ байқауға болады. Бұл қабілет, әсіресе арнайы білім беру қажеттіліктері бар балалардың дамуы үшін маңызды рөл атқарады. Шығармашылық тек қоршаған ортаны тануға ғана емес, сонымен қатар тұлғаның ішкі ашылуына, өзін-өзі бағалаудың артуына, қарым-қатынас дағдыларының дамуына ықпал етеді. Алайда жас ұлғайған сайын шығармашылық белсенділік төмендеуі мүмкін. Бұл құбылыс, әсіресе, өзіне сенімділігі төмен болатын ерекше білім беруді қажет ететін балалар арасында жиі байқалады. Мұндай оқушылардың шығармашылық әлеуетін қолдау мен дамыту — педагогтер мен мамандардың басты міндеттерінің бірі.

Шығармашылыққа қызығушылығын сақтап, өз қабілетін жүзеге асыру мүмкіндігіне ие болған бала әлеуметтік ортаға оңай бейімделеді, өзін еркін білдіреді, дербестік танытады. Бұл – оның өмірлік құзыреттілігін қалыптастыру үшін аса маңызды.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың шығармашылық даралығы және жеке тұлғаға бағытталған тәсіл негізіндегі бейімделген «Еңбекке баулу» бағдарламасы

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың шығармашылық даралығы олардың қызығушылықтарының сипаты, қоршаған ортамен белсенді әрекеттесуге ұмтылысы, бейнелі қабылдау қабілеті арқылы көрініс табады. Көркем немесе еңбек әрекетіндегі жеке стиль тікелей беріле алмайды – ол баланың жеке шығармашылық тәжірибесі барысында қалыптасады. Бұл даралықтың даму деңгейі баланың өз алдына мақсат қоя білу, болып жатқанды талдау және өз қолынан келетін формада жаңа нәтижелер тудыра алу қабілетіне байланысты. Ойлаудың икемділігі, стандартты емес шешімдер қабылдай білу, қиындықтардан қорықпай өту қабілеті де маңызды аспектілердің қатарына жатады.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың шығармашылық қабілеттерін дамыту олардың физикалық, психикалық және сенсорлық әлеуетіне негізделеді, алайда шешуші рөлді қоршаған әлеуметтік орта атқарады. Отбасының мәдени деңгейі, ата-ананың педагогикалық ұстанымы, мұғалімдердің қолдауы, сыныптағы ұжымдық ахуал, берілген тапсырмалардың мотивациялық тартымдылығы – бұлардың бәрі үлкен ықпал етеді. Шығармашылық тапсырмалар мен ойын элементтері арқылы балалар бастама көтеріп, дербес әрекет етуге талпынады, жаңалық ашудың қуанышын сезінеді. Бұл олардың эмоционалдық және тұлғалық дамуына оң әсерін тигізеді. Мұнда тек нәтиже емес, шығармашылық үдерістің өзі де маңызды — дәл осы үдеріс оқу мен дамуды тұлғалық мәнге толтырып, балалардың өзін және әлемді тереңірек тануына мүмкіндік береді.

Шығармашылық қабілеттерді тиімді дамыту ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделген жеке тұлғаға бағытталған тәсіл жағдайында мүмкін болады. Бұл тәсіл әр баланың бірегейлігін, өзіндік құндылығын және жеке даму жолын тануға негізделеді. Білім беру үдерісі оқушылардың жас ерекшеліктеріне, психологиялық, когнитивтік және

физиологиялық сипаттамаларына, мазмұн мен оқу материалының күрделілік деңгейінің вариативтілігіне, сондай-ақ кәсіби және өмірлік бейіміне сай ұйымдастырылады.

Жеке тұлғаға бағытталған тәсілмен бейімделген «Еңбекке баулу» («Көркем еңбек») бағдарламалары баланың жеке басы, қажеттіліктері, қабілеттері, даму қарқыны мен өмірлік тәжірибесі орталық құндылық ретінде танылатын білім беру ортасын құруды көздейді. Бұл тәсіл аясында еңбекке баулу тек практикалық дағдыларды қалыптастырумен шектелмейді, сонымен бірге әр ЕБҚ бар оқушының тұлғалық әлеуетін ашуға бағытталады.

Бағдарламаларды бейімдеу мынадай қағидаттарды ескере отырып жүзеге асырылады:

- *Баланың бірегейлігін мойындау* – әр оқушы жеке тұлға ретінде оның қайталанбас тәжірибесімен, даму деңгейімен, уәждерімен және әрекеттегі қалаулары ескеріліп қарастырылады;

- *Жеке оқу қарқыны мен стилін ескеру* – тапсырмалар, материалдар мен жұмыс түрлері баланың қабылдау деңгейі мен мүмкіндіктеріне қарай түрлендіріледі;

- *Өзін-өзі жүзеге асыруға жағдай жасау* – оқушыларға материалдарды, орындау тәсілдерін, жобаларға қатысу формаларын таңдауға мүмкіндік беріледі, бұл олардың қызығушылығы мен бастамасын арттырады;

- *Позитивті өзіндік бағалауды қолдау* – оқу үдерісі табысқа жету, оң қолдау мен жетістіктерін маңыздандыруға бағытталады;

- *Субъектілік тәжірибені дамыту* – көркем еңбек барысында баланың жеке таңдауы, талғамы, эмоциялық әсері мен эстетикалық әлемге көзқарасы ескеріледі және дамытылады.

Осылайша, ЕБҚ бар балаларға арналған еңбекке баулу үдерісінде жеке тұлғаға бағытталған тәсілді қолдану – тек техникалық және көркемдік дағдыларды қалыптастыру ғана емес, сонымен бірге тұлғаны дамыту, өзіне деген сенімділікті нығайту, өзара әрекеттесу мен шығармашылық арқылы өзін білдіру мүмкіндігін арттырудың тиімді жолы болып табылады.

Дифференциалды тәсіл

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды мектеп жағдайында оқытуда дифференциалды оқыту – бұл оқушылардың жеке және жас ерекшеліктеріне, қызығушылықтарына, мүмкіндіктері мен даму деңгейіне бағытталған арнайы ұйымдастырылған оқу өзара әрекеттесу жүйесі. Бұл жүйе әрбір оқушының тұлғалық және танымдық әлеуетін тиімді дамытуға мүмкіндік беретін әдістердің, тәсілдердің және ұйымдастыру формаларының алуан түрін қамтиды және психиканың сақталған функцияларына сүйенеді.

Әдетте ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар көркем-шығармашылық әрекетке тұрақты қызығушылық танытады. Бұл әрекет олар үшін эмоционалды жағынан тартымды, қолжетімді және өзін-өзі білдірудің қызықты формасы ретінде қабылданады. Алайда арнайы ұйымдастырылған коррекциялық-педагогикалық қолдау болмаса, көркем шығармашылықты меңгеру қиындық тудыруы мүмкін. Көркем шығармашылық баланың эмоционалды-ерік саласымен, ойын белсенділігімен, қабылдау, қиял, сөйлеу

және ойлау деңгейімен тығыз байланысты. Мұндай сабақтар барысында тапсырманы тұтастай қабылдауды қамтамасыз ету, сондай-ақ сөйлеу әрекетін жандандыру маңызды. Сондықтан барлық тапсырма кезеңдерін сөзбен айтып отыру міндетті элементке айналады. Бұл ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың қоршаған әлем туралы түсініктерін қалыптастыруға, себеп-салдар байланыстарын орнату қабілетін дамытуға және коммуникативтік дағдыларды жетілдіруге ықпал етеді.

Көркем еңбек бойынша сабақтар дидактикалық қағидаттарға сай болуы және ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың ерекшеліктеріне бейімделуі тиіс. Олардың тез шаршағыштығы мен эмоционалдық сезімталдығы ескеріліп, оқу материалының көлемін қысқарту және тапсырмаларды орындау уақытына шектеу қою қажет. Сонымен бірге, әрбір сабақ позитивті эмоционалды реңкке ие болып, оқушыда қызығушылық, шығармашылық қуаныш және қол жеткізген нәтижеден қанағаттану сезімін тудыруы тиіс [15].

Оқытудың тиімділігін арттыру мақсатында жеке-дифференциалды тәсіл қолданылады. Бұл тәжірибе барысында оқушыларды даму деңгейі мен бұзылу түріне қарай шағын топтарға шартты түрде бөлу арқылы жүзеге асады. Сабақтың білім беру және коррекциялық мақсаттары ортақ болады, алайда оларға жету жолдары әр топтың ерекшеліктеріне қарай түрленеді. Оқу материалдары күрделілік деңгейі мен ұсынылу тәсілдері бойынша әртүрлі болып таңдалады.

Тапсырмаларға қойылатын талаптарды тұжырымдау кезінде оқушының өзекті даму аймағы мен жақын даму аймағы, сондай-ақ нейропсихологиялық ерекшеліктері ескерілуі тиіс. Жекелеу үдерісі педагогикалық әрекеттің икемділігін білдіреді: біреуіне ауызша нұсқау жеткілікті болса, екіншісіне көрнекі көрсетілім қажет, үшіншісіне – кезең-кезеңімен сүйемелдеу мен жиі үзілістер ұсынылады.

Осылайша, ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды көркем еңбекке оқытуда дифференциалды тәсілді қолдану, әр оқушының сәтті өзін-өзі жүзеге асыруына, шығармашылық әлеуетін, эмоциялық тұрақтылығын, коммуникативтік және танымдық белсенділігін дамытуына мүмкіндік беретін тиімді жағдай жасайды.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған «Еңбек оқыту» және «Көркем еңбек» бағдарламаларын бейімдеу контекстіндегі дифференциалды тәсіл

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған «Еңбекке оқыту» және «Көркем еңбек» бағдарламаларын бейімдеу жағдайында дифференциалды тәсіл – бұл әрбір оқушының жеке ерекшеліктері, мүмкіндіктері, қажеттіліктері мен қабілеттерін ескере отырып, оқу процесін ұйымдастыру жүйесі. Бұл тәсіл барлық оқушыларды оқу мазмұнын меңгеру процесіне толыққанды тарту үшін оңтайлы жағдайлар жасауға бағытталған және олардың сақталған функциялары мен тұлғалық потенциалына сүйенеді.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың танымдық, эмоционалдық-ерік және моторлық дамуы әртүрлі деңгейде болады, сондықтан оқу бағдарламасында икемділік пен жеке оқу траекторияларын құру қажет. Дифференциалды тәсіл педагогқа оқу мазмұнын, әдістерін, формаларын және

оқу қарқынын нақты оқушының немесе топтың дайындық деңгейіне бейімдеп өзгертуге мүмкіндік береді.

Көркем еңбек сабақтарында дифференциалды тәсілді жүзеге асыруда келесі аспектілерді ескеру маңызды:

- оқушыларды дайындық деңгейі, бұзылу түрі және сақталған функциялары бойынша шартты шағын топтарға бөлу. Бұл тапсырмаларды бірдей мақсатта, бірақ әртүрлі қиындық деңгейі мен орындау тәсілдерімен дайындауға мүмкіндік береді.

- тапсырмаларды жекелендіру: әр оқушы өзіне сәйкес өзекті және жақын даму аймақтарына сай тапсырмалар алады. Біреуіне ауызша нұсқау жеткілікті болса, енді біріне көрнекі көрсету немесе педагогпен бірге кезең-кезеңімен орындау қажет.

- материалды әртүрлі әдістер мен формада беру: түсіндіру, модельдеу, көрсету, практикалық әрекеттер, ойын элементтері, дыбыстап қайталау және жаттау. Мұндай әдістер интеллект, сөйлеу, қозғалыс және басқа да бұзылыстары бар балалардың жақсырақ меңгеруіне ықпал етеді.

- жұмыс қарқыны мен шаршағыштық деңгейін ескеру: ЕБҚ бар оқушылар тез шаршайды, сондықтан ақпарат көлемін реттеп, қызмет түрлерін ауыстырып, демалу кезеңдерін қарастыру қажет.

- табыс жағдайын жасау: тапсырмалар әрбір оқушының оң нәтиже алуына мүмкіндік беретіндей таңдалады, бұл мотивацияны күшейтіп, өзін-өзі бағалауды арттырады.

- түзету-дамыту бағытындағы тапсырмалар: көркем еңбек сабақтарының мазмұны ұсақ моториканы, көз-қол үйлесімін, кеңістіктік ойлауды дамытуға және позитивті эмоционалдық ахуал қалыптастыруға бағытталған элементтерді қамтиды.

- жетістіктерді бағалау кезінде жеке прогресті ескеру, жалпы критерийлерге емес. Ең бастысы – дәстүрлі мағынадағы нәтиже емес, оқушының даму динамикасы мен күш-жігері.

Осылайша, дифференциалды тәсіл «Еңбекке оқыту» және «Көркем еңбек» бағдарламалары аясында ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әлеуметтік бейімделуі, өзін-өзі жүзеге асыруы және шығармашылық дамуы үшін жағдай жасап, оқу процесін әрбір оқушы үшін қолжетімді, қызықты әрі маңызды етеді.

Коммуникативтік тәсіл

Коммуникативтік дағдылар деп бастауыш мектеп жасындағы оқушының жасөспірімдер мен ересектер арасында бірге әрекеттесу барысында қажетті әлеуметтік байланыстарды орнатып, сақтай алу қабілеті түсініледі. Бұл сонымен қатар сәтті қарым-қатынасқа ықпал ететін білім, білік пен дағдылар жиынтығын қамтиды: әлеуметтік жағдайды түсіну, әңгімелесушінің статусын анықтау, сөйлеу мінез-құлқының сәйкес формаларын таңдау, ұжымда әрекеттесу. Бұл дағдылардың дамуы мектеп өміріне бейімделу кезеңінде ерекше маңызды, өйткені ол баланың жаңа әлеуметтік ортада өзін сенімді және қауіпсіз сезінуіне көмектеседі.

Көркем еңбек оқушыларының коммуникативтік, тұлғалық және практикалық дағдыларын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Көркем еңбек сабақтары тек еңбек дағдыларын ғана дамытпайды, сонымен қатар ынтымақтастық, өзара көмек көрсету және басқалардың еңбегінің нәтижесіне құрмет көрсету қабілетін қалыптастырады. Әр түрлі материалдар мен технологиялармен жұмыс істеу оқушылардың бір-бірімен белсенді қарым-қатынас жасауын талап етеді, бұл коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға маңызды негіз болады [16].

Бұл пән баланың тұлғасының жан-жақты дамуына, оның шығармашылық потенциалын ашуға және шығармашылық қызметке деген қызығушылығын оятуға бағытталған. Көркем еңбек тапсырмаларын орындау барысында оқушылар идеяларды талқылауды, келісімге келуді, ұжымдық жұмыста рөлдерді бөлуді, өз пікірін айқындап, басқалардың пікірін тыңдауды үйренеді. Мұндай қарым-қатынас жауапкершілік, эмпатия және бастамашылық сияқты әлеуметтік маңызды қасиеттердің қалыптасуына ықпал етеді.

Бастауыш мектептегі көркем еңбек бағдарламасы әр оқушының жас ерекшеліктерін, қызығушылықтары мен даму қарқынын ескереді. Сабақтар бақылау, модельдеу, қол еңбегі, ұжымдық іс-әрекет сияқты белсенді шығармашылық ізденіс түрінде өтеді. Осы формалар арқылы балалар көркем-қолданбалы өнер элементтерімен, ұлттық дәстүрлермен танысып, қолөнер бұйымдары, макеттер, аппликациялар және басқа шығармашылық жұмыстар жасау барысында өзін-өзі жүзеге асыру мүмкіндігіне ие болады [17].

«Көркем еңбек» пәнінің бірегейлігі – оның практикалық, шығармашылық және коммуникативтік қызметті біртұтас процесс ретінде біріктіру қабілетінде. Бұл эмоционалдық сезімталдықты, сұлулыққа деген талғамды, мәдени құндылықтарды түсінуді дамытып, жалпы әлемді эстетикалық қабылдауды және онымен әрекеттесу шеберлігін қалыптастырады.

Коммуникативтік дағдыларды қалыптастыру көркем еңбек сабақтары мен сабақтан тыс іс-шаралар аясында келесі элементтерді қамтиды:

- Оқушыларды сұрақ қоюға және нақты жауап беруге үйрету;
- Шығармашылық идеялар мен шешімдерді талқылау дағдыларын дамыту;
- Сыныптастардың пікірін тыңдау, түсіну және түсіндіру қабілетін қалыптастыру;

- Өз пікірін дәлелдей білу дағдысын дамыту;
- Эмоционалдық жауап беру және ынтымақтастыққа қабілеттілікті арттыру.

Көркем еңбек сабақтары мен сабақтан тыс іс-шаралардағы оқушылардың коммуникативтік құзыреттілігінің даму критерийлері:

- Еңбек пен шығармашылық тапсырмаларды орындау барысында басқа балалармен нәтижелі әрекеттесу қабілеті;
- Өнім жасау процесінде диалог жүргізу және конструктивті қарым-қатынас жасау қабілеті;
- Өзара көмек, құрмет пен қолдауға негізделген бірлескен көркем-еңбек қызметіне қатысу.

Осылайша, көркем еңбек оқушылардың тек практикалық және шығармашылық дағдыларын ғана емес, сонымен қатар табысты әлеуметтену мен

тұлғалық өсу үшін қажетті негізгі коммуникативтік дағдыларын дамытудың тиімді құралына айналады.

Коммуникативтік тәсіл оқытуда оқушылардың қоршаған ортамен – оқу және әлеуметтік қызметте – тиімді қарым-қатынас жасауға қажетті дағдылар мен қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған. Әсіресе ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істегенде, «Көркем еңбек» бағыты бойынша еңбек оқытуда бұл тәсіл аса маңызды, өйткені ол сөйлеу, қарым-қатынас, ынтымақтастық, өзін-өзі білдіру және әлеуметтік бейімделу қабілеттерін дамытады.

Коммуникативтік тәсілге сүйене отырып, көркем еңбек бағдарламасын бейімдеу әрбір баланың педагогпен, құрдастарымен, заттық және әлеуметтік-мәдени ортамен белсенді әрекеттесуі арқылы шығармашылық және өнімді қызметке тартылуын қамтамасыз ететін жағдайлар жасауға негізделеді. Әр түрлі материалдар мен құралдармен жұмыс істеу, шығармашылық тапсырмаларды орындау, өнімдерді сәндеу және ұжымдық жобаларға қатысу — бұлардың бәрі қарым-қатынас пен өзара түсінушілікті үйренудің құралы болып табылады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған «Көркем еңбек» бағдарламаларында коммуникативтік тәсілді жүзеге асырудың маңызды принциптері:

- Коммуникацияны даралау – баланың мүмкіндіктеріне сәйкес қарым-қатынас формаларын таңдау (ауызша сөйлеу, ым-ишара, көрнекі бейнелер, тактильді сигналдар және т.б.);

- Бірлескен қызметке біртіндеп тарту – жұптық тапсырмадан басталып, рөлдер бөлінген және өзара көмек көрсетуді көздейтін ұжымдық жобаларға дейін;

- Тапсырманы орындаудың барлық кезеңінде сөйлеу сүйемелдеуді қолдану: нұсқауларды түсіндіру, әрекеттерді сөзбен жеткізу, нәтижелерді талқылау;

- Диалог дағдыларын қалыптастыру – тыңдауға, сұрақ қоюға, жауап беруге, бастамашыл болуға және пікір білдіруге үйрету;

- Эмоционалдық қолдау және эмпатияны дамыту – әсіресе эмоционалдық-ерік саласындағы немесе коммуникативтік функциялары бұзылған балалар қатысқанда маңызды.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған көркем еңбек сабақтарының коммуникативтік мақсаттары:

- Еңбек пен шығармашылық іс-әрекет барысында өнімді қарым-қатынас жасау қабілетін дамыту;

- Практикалық іс-әрекет арқылы сөйлеу дағдыларын қалыптастыру және сөздік қорды кеңейту;

- Эмоционалдық жауап беру мен еңбек нәтижесі арқылы сезімдерді білдіру қабілетін ынталандыру;

- Командалық жұмыста әлеуметтік рөлдерді (көмекші, қатысушы, жетекші) меңгеруге үйрету.

Коммуникативтік тәсілді көркем еңбек сабақтарында жүзеге асыру әдістері мен формалары:

- Нақты коммуникативтік тапсырмалары бар шағын топтар мен жұптарда жұмыс істеу;
- Жұмыстың кезеңдері мен нәтижесін ұжымдық талқылау;
- Оқыту мақсатындағы шағын пікірталастар, ой алмасу;
- Еңбек мазмұны бар ойын және рөлдік тапсырмаларды қосу;
- Сөйлеуі шектеулі балаларға арналған визуалды модельдеу (схемалар, карточкалар, пиктограммалар).

Коммуникативтік тәсілді жүзеге асыруда педагогикалық қолдау талаптары:

- Қателіктен және сәтсіздіктен қорықпауға жағдай жасайтын достық атмосфера;
- Түсінікті, қолжетімді нұсқаулар;
- Баланың жұмыс қарқыны мен шаршауын ескере отырып, икемді жұмыс уақыты ұйымдастыру;
- Сөйлеу белсенділігін жүйелі ынталандыру және бастамашылдық үшін мадақтау.

Осылайша, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың еңбек оқытуындағы коммуникативтік тәсіл еңбек пен шығармашылық дағдыларды дамытумен қатар, негізгі әмбебап оқу әрекеттерін: коммуникативтік, тұлғалық, реттеуші және танымдық дағдыларды қалыптастыруға ықпал етеді. Ол баланың табысты әлеуметтенуіне, тұлғалық потенциалын ашуына және ұжымға, қоғамға интеграциялануына жағдай жасайды.

Көркем-технологиялық тәсіл.

Қысқаша педагогикалық сөздікте Рындак В.Г. шығармашылық белсенділікті «оқушының білімді теориялық тұрғыда түсінуіне, мәселені өз бетінше шешуге ұмтылуына, танымдық қызығушылықтарының көрініс табуына» балайды [18].

Практика көрсеткендей, ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін көркем еңбек сабақтары ең тартымды әрі қызықты сабақтардың бірі болып табылады. Мұндай сабақтар оқушыларда шынайы қызығушылық туғызып, белсенділікпен қатысуға ықпал етеді және жаңа материалды жақсы меңгеруге жағдай жасайды. Балалар тек оқығанын есте сақтамай, сонымен қатар алған білімдері мен дағдыларын практикалық жағдайларда сәтті қолданады. Көркем еңбек ерекше білім беруді қажет ететін мектеп оқушыларының бойында мақсаттылық, табандылық, шыдамдылық, ұқыптылық және еңбексүйгіштік сияқты қасиеттердің қалыптасуына маңызды рөл атқарады. Шығармашылық қызмет арқылы балаларда эстетикалық талғам дамиды, еңбек, экологиялық және эстетикалық мәдениеттің негіздері қалыптасады. Сонымен қатар баланың шығармашылығы танымдық салаға тығыз байланысты болып, ойлау, зейін, қиял және эмоционалдық-ерік саласының дамуына септігін тигізеді. Оқытудың тиімділігі мен ерекше білім беруді қажет ететін балалардың шығармашылық жетістіктері көп жағдайда педагогтің тұлғасына, оның кәсіби дайындығы деңгейіне және шығармашылық тәсіліне байланысты. Мұғалімнің өзі бастамашыл, шабыттандыратын және креативті болуы маңызды, себебі тек шығармашылық ойлайтын педагог оқушының дара потенциалын аша алады,

оған қолөнерге тұрақты қызығушылық пен сүйіспеншілік қалыптастырады. Сондықтан ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істейтін педагогтерді дайындау жүйесінде көркем-эстетикалық пәндерді оқытуға ерекше мән берілуі керек. Бұл пәндер болашақ мұғалімдердің шығармашылық ойлауын дамытып, оларда оқушылардың жеке мүмкіндіктері мен дамуы ерекшеліктерін ескере отырып, өнімді әрі дамытушы қызмет ұйымдастыру қабілетін қалыптастырады.

Көркем-технологиялық тәсіл ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған еңбек оқыту бағдарламаларын (соның ішінде «Көркем еңбек») бейімдеуде эстетикалық қабылдаумен практикалық еңбек қызметінің интеграциясын білдіреді. Бұл тәсіл оқушыларда шығармашылық қабілеттерді, ұсақ моториканы, кеңістіктік ойлауды дамытуға, сондай-ақ әлеуметтік бейімделу мен өзін-өзі жүзеге асыруға қажетті еңбек дағдыларын қалыптастыруға бағытталған.

Көркем-технологиялық тәсілдің негізінде көркем және практикалық компоненттерді біріктіру жатыр. Білім беру процесі баланың тек механикалық әрекеттер орындауымен шектелмей, өз жұмысының эстетикалық маңыздылығын түсінуіне, қиялын, даралығын және талғамын көрсетуіне бағытталады. Бұл ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін аса маңызды, себебі көркем-еңбек тапсырмаларын орындау олардың белгілі бір дағдыларды меңгеру тәсілі ғана емес, өзін-өзі білдіру, ішкі кернеуді жеңу және өзін-өзі сенімділікпен сезіну арнасына айналады.

Бағдарламаларды бейімдегенде ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың қабылдау ерекшеліктерін, психофизикалық дамуының қарқыны мен сипатын ескеру қажет. Оқу материалы қолжетімді әрі көрнекі болуы тиіс, тапсырмалар деңгейіне қарай сараланған болып, қолданылатын технологиялар баланың сақталған функцияларына сәйкес келуі керек. Түрлі материалдарды (табиғи, қалдық, тоқыма және т.б.) пайдалану және әртүрлі бұзылыстары бар балаларға қолжетімді қарапайым технологиялық операцияларды енгізу маңызды рөл атқарады.

Көркем-технологиялық тәсіл балалардың негізгі дағдыларды (кесу, жапсыру, құрастыру, мүсіндеу және т.б.) үлгіге сүйене отырып, кезең-кезеңімен меңгеруін, әрекеттердің кезең-кезеңімен көрсетілуін, қадамдап орындауын және мұғалімнен үздіксіз қолдау көрсетілуін қарастырады. Нәтиженің эстетикалық жағына – түс, форма, симметрия, безендіруге ерекше көңіл бөлінеді. Бұл көркем-бейнелік ойлау, пропорция, талғам және композиция сезімін қалыптастыруға көмектеседі.

Осылайша, бейімделген еңбек оқыту бағдарламаларындағы көркем-технологиялық тәсіл ерекше білім беруді қажет ететін балаларда тек практикалық дағдыларды қалыптастыруға ғана емес, өнер, еңбек және шығармашылық арқылы тұлғаның толыққанды дамуына ықпал етеді.

«Музыка» пәні 1-4 сыныптарында бастауыш білім деңгейінде оқушылардың негізгі білімдері мен дағдыларын, шығармашылық өзін-өзі білдіру және коммуникация тәсілдерін музыкалық қызметте игеруін, ұлттық және жалпыадамзаттық мәдениеттің рухани-эстетикалық құндылықтары туралы

түсініктер қалыптастыруды, музыкалық және шығармашылық қабілеттерін дамытуға бағытталған.

- музыкалық сауаттылықтың негізгі білімдерін меңгеру;
- музыкалық стильдер, жанрлар және өрнек құралдары туралы ұғым қалыптастыру;
- музыкалық теорияға қатысты негізгі терминдер мен ұғымдарды игеру;
- музыкалық білімдер мен дағдыларды жеке музыкалық қызмет аясында және басқа өнер түрлерімен интеграция арқылы дамыту;
- орындаушылық қабілеттерді қалыптастыру, оның ішінде музыкалық практикада ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану;
- қазақтың дәстүрлі музыкасы мен фольклорының, әлем халықтарының музыкалық мұрасының, сондай-ақ классикалық және заманауи композиторлардың туындыларымен таныстыру;
- оқушылардың көркем қабылдауын әртүрлі музыкалық қызмет түрлеріне белсенді қатысу арқылы дамыту;
- шығармашылық және сын тұрғысынан ойлауды ынталандыру, музыкалық салада зерттеу қабілеттерін дамыту;
- тұлғаның когнитивтік және эмоционалдық салаларын дамыту, рухани-эстетикалық сезімдерді, ассоциативтік және бейнелік ойлауды оқушылардың жеке тәжірибесіне және музыкалық өнер арқылы қоршаған ортаға деген қатынасын білдіруге ұмтылуына негізделген түрде қалыптастыру.

Ғылыми әдебиеттерде «әдіснамалық тәсіл» ұғымы әртүрлі түсіндіріледі. Мысалы, Н. Стефанов оны қызметтің негізгі мақсаты мен стратегиясын көрсететін принциптер жиынтығы ретінде анықтайды [19]. И.В. Блауберг пен Э.Г. Юдин методологиялық тәсілді зерттеудің бағыттарын анықтайтын арнайы методологиялық ұстаным деп қарастырады [20]. Педагогикалық білім беру саласында бұл ұғым көбінесе бірізді идеялар, мақсаттар, әдістер, формалар мен тәсілдерден тұратын тұтас жүйе ретінде түсініледі, ол басым ұстанымға негізделіп, педагогикалық процесті жүйелеудің негізін құрайды. Т.В. Пургина пікірінше, методологиялық тәсіл – білім беру қызметін зерттеу, жобалау және ұйымдастыру негізінде жатқан принциптер мен әдістер жүйесі. Э.Г. Юдин методологиялық тәсілді зерттелетін объектіні талдаудың көзқарасын анықтайтын методологиялық бағдар ретінде қарастырады [21].

Қазіргі ғылыми еңбектерде «методологиялық тәсіл» зерттеушінің бастапқы ұстанымын білдіретін, принциптер жүйесі арқылы көрінетін зерттеу әдістемелік бағдарлануы және оның жұмысының негізгі бағыттарын айқындайтын ұғым ретінде анықталады [22].

А. Петровтың айтуынша, бұл ұғым екі аспектіні қамтиды:

1. ғылыми ізденістің негізін құрайтын бастапқы принцип, бастапқы ұстаным немесе сенім;
2. зерттелетін объектіні немесе пәнді зерттеудің тандалған бағыты [23].

Мәдениеттанулық тәсіл

Мектеп оқушыларында мәдени сауаттылықты, шығармашылық ойлауды және өзін-өзі білдіру қабілетін қалыптастырудың маңыздылығын түсіну жүйелі

оқыту тәсілін талап етеді. Бұл әсіресе ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды қамтитын инклюзивті білім беру жағдайында өзекті, өйткені әрбір оқушының мүмкіндіктерін ашып, тұрақты гуманитарлық білім қалыптастыруға жағдай жасау қажет. Осы контексте мәдениеттану – гуманитарлық пәндердің интеграциялық негізі ретінде ерекше рөл атқарады, ол оқушыларға дүниені тұтастай қабылдауды, мәдени әртүрлілік пен рухани құндылықтарға құрметті қалыптастыруға көмектеседі. Оқу процесінде тиімді қолданылатын негізгі тәсілдердің бірі – мәдениеттанулық интерпретация әдісі, яғни мәдени құбылыстарды жеке тәжірибе мен түсінік арқылы тану әдісі, ол әртүрлі білім беру қажеттілігі бар балалар үшін қолжетімді және мағыналы.

Мәдениеттанулық интерпретация әдісі мектепте өнердің, оның ішінде музыканың түрлі құбылыстарын белгілі бір дәуірдің мәдени контексті, ұлттық дәстүрлері, философиялық және діни көзқарастары, фольклоры мен жеке көркемдік стилі тұрғысынан қарауға мүмкіндік береді. Мұндай тәсіл оқушыларға, соның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балаларға, зерттелетін материалдың мән-мағынасын тереңірек түсінуге, музыкалық өнердің дамуының өз дәуірінің жалпы мәдени процестерімен қалай байланысты екенін ұғынуға көмектеседі. Инклюзивті білім беру жағдайында бұл тәсіл музыка сабақтарын қолжетімді, қызықты әрі тұлғалық мағыналы етеді, оқушыларда мәдени әртүрлілікке құрметті қалыптастырады, сындарлы және бейнелі ойлауды дамытады, сондай-ақ олардың коммуникативтік және эмоционалдық құзыреттерін кеңейтеді [24].

Ғылыми деңгейде зерттеліп отырған мәселенің методологиялық негізі ретінде мәдениеттанулық тәсіл қарастырылады, ол білім беру мен әлеуметтік құбылыстарды мәдениет аясында қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл тәсіл адамзат жинақтаған қоғамдық нормаларға, рухани және моральдық құндылықтарға, сондай-ақ адамның әлеуметтік және мәдени қызметінің нәтижелеріне негізделген.

Мәдениеттанулық тәсілдің философиялық мағынасы бірнеше зерттеушілердің еңбектерінде жан-жақты баяндалған. Мысалы, Л.А. Рапацкая отандық музыкалық білім беру тәжірибесіне сүйене отырып, бұл тәсілдің оқытудағы маңыздылығын атап көрсетті. В.В. Бахтин балаларда рухани-эстетикалық ұстанымдар мен мәдени бағдарларды қалыптастырудағы оның рөлін ерекше баса айтты. Е.В. Бондаревская мәдениеттанулық тәсілді тұлғаның жан-жақты дамуына бағытталған педагогикалық теория мен практиканың негіздерінің бірі ретінде қарастырды, ол мәдениетке ену арқылы жүзеге асады [25].

В.А. Доманский пікірінше, мәдениеттанулық тәсіл мектеп оқушыларының өмірлік құндылықтарды игеруіне, руханиятының дамуына және әлеуметтік жетілуіне мәдени тәжірибе элементтері арқылы ықпал етеді [26]. Л.А. Закс та бұл тәсіл музыкалық мәдениеттің теориялық негіздерін кең мәдени контексте саналы түрде талдауға мүмкіндік беретінін атап көрсетті [27].

Мәдениеттанулық тәсілді инклюзивті мектеп білім беру жағдайында методологиялық негіз ретінде қолдану келесі жағдайларға ықпал етеді:

1. Оқу процесін барлық оқушылардың, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың жалпы және музыкалық мәдениетін дамытуға бағыттау;

2. Оқушылардың эстетикалық және мәдени қызметке мотивациясын арттыруға, ұлттық және қазіргі заман өнеріне деген жеке қызығушылықты қалыптастыруға жағдай жасау;

3. Рухани және мәдени дәстүр элементтерін оқу процесіне енгізу, бұл әрбір баланың дара мүмкіндіктеріне қарамастан үйлесімді дамуына аса маңызды.

Мұндай тәсіл әрбір оқушы өз мәнін сезінетін, шығармашылық қабілеттерін дамытатын және мәдени құндылықтарды жалпы адамзат тәжірибесінің ажырамас бөлігі ретінде игеретін инклюзивті білім беру ортасын қалыптастыруға мүмкіндік береді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды «Музыка» пәні бойынша оқытуда мәдениеттанулық тәсіл оқушыларда тұлғаның, эмоциялық және рухани әлемнің дамуы үшін маңызды ресурсы ретінде мәдениетті тұтас қабылдауды қалыптастыруды көздейді. Ол тек музыкалық білімдерді меңгеруге ғана емес, сонымен қатар баланы мәдени құндылықтар кеңістігіне енгізуге, қоғамдық және көркем өмірдің дәстүрлері мен нормаларымен таныстыруға бағытталған.

Инклюзивті білім беру жағдайында мәдениеттанулық тәсіл келесі мүмкіндіктерді қамтамасыз етеді:

- Музыканы мәдени феномен ретінде түсіну: оқушылар музыкалық шығармаларды ұлттық, тарихи, діни және халықтық дәстүрлер контекстінде қарастырады. Бұл музыкалық шығармашылықтың адамзаттың жалпы мәдениетінің бір бөлігі ретінде мағынасын түсінуге көмектеседі.

- Тұлғалық қасиеттерді дамыту: әртүрлі дәуірлер мен халықтардың музыкалық мәдениетімен танысу арқылы балаларда жанашырлық, эстетикалық қабылдау, түрлі мәдениеттер мен өзін-өзі білдіру формаларына құрмет сияқты қасиеттер қалыптасады.

- Мазмұнның қолжетімділігі және бейімделуі: бағдарламаларды бейімдегенде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қабылдау, моторика, зейін және сөйлеу ерекшеліктері ескеріледі. Музыкалық материал эмоционалды қолжетімділік, ырғақтың қарапайымдылығы, бейнелердің айқындығы және көрнекілігі негізінде таңдалады.

- Өзін-өзі білдіруге жағдай жасау: музыка сабақтары жеке шығармашылық қабілеттерді көрсету алаңы болады – ән айту, қозғалу, қарапайым музыкалық аспаптарда ойнау, импровизация және музыкаға сурет салу арқылы.

- Басқа пәндермен интеграция: мәдениеттанулық тәсіл пәндер аралық интеграцияға (әдебиет, бейнелеу өнері, тарих) ықпал етеді, бұл балаларға музыканы оқшауланбаған, тұтас мәдени әлемнің бөлігі ретінде қабылдауға көмектеседі.

- Рухани-адамгершілік бағдарларды қалыптастыру: ерекше білім беруді қажет ететін балалар музыка арқылы жақсылық пен жамандықты ажырата білуді, эмоциялары мен сезімдерін білдіруді, эмпатия мен басқаларға мейірімді қарым-қатынасты дамытуды үйренеді.

Осылайша, ерекше білім беруді қажет ететін балаларға музыканы оқытуда мәдениеттанулық тәсіл оқыту мазмұны мен әдістерін бейімдеумен ғана

шектелмей, толыққанды мәдени орта құруға ықпал етеді, ол әр баланың интеграциясы, әлеуметтенуі және тұлғалық дамуы үшін жағдай жасайды.

Тұлғаға бағытталған тәсіл.

Тұлғаға бағытталған тәсіл мәселесі қазіргі педагогика және психологияның көрнекті өкілдері – Б.Г. Ананьев, В.И. Андреев, П.Л. Гальперин, И.С. Кон, В.А. Крутецкий, А.В. Петровский және басқаларының еңбектерінде қарастырылады. Мысалы, В.И. Андреев өзінің зерттеулерінде тұлғаға бағытталған оқытудың мәні – оқушының дара тұлғасы, оның қайталанбас ерекшелігі педагогикалық процестің негізгі және басым құндылығы болып табылады деп атап көрсетеді.

Тұлғаға бағытталған және инклюзивті білім беру қағидаларын ескере отырып, оқушыларға арналған бейімделген әрі өзгертілген мәтін: Әрбір адам ерекше, әркімнің өз болуға, өз жолын таңдауға, ойы мен сезімін білдіруге құқығы бар. Тұлғаға бағытталған оқыту әрбір оқушының күшті жақтарын, қызығушылықтары мен армандарын ашуға көмектеседі. Бұл оқыту бәрін бірдей болуға мәжбүрлемейді – керісінше, әркім өз болғысы келген адам болуына қолдау көрсетеді [28].

Негізгі мақсат – тек оқыту және тәрбиелеу емес, әрбір оқушыны қолдап, оның дамуына көмектесу, сенімді, тәуелсіз, шығармашылық тұлғаға айналуына ықпал ету. Мектепте әркім өзін қажетті, табысты және маңызды сезінуі өте маңызды. Осы үшін оқушы өз жетістігінен қуаныш алатын, ортақ іске өз үлесін қосатын, басқалармен бірге құрметпен, мейірімділікпен және түсіністікпен оқитын жағдайлар жасалады.

Инклюзивті мектепте әрбір бала, оның ерекшеліктеріне қарамастан, құрметпен қолдау атмосферасында оқып, қарым-қатынас жасап, дамуы маңызды. Мұнда әркім бағаланады, өз орнын табуға көмектеседі және әрбір оқушының қабілетіне сенеді.

Біздің музыка сабақтарымызда бастысы – әрбір оқушы. Біз әркімнің өзін ашуына, қабілетіне сенімді болуына және шығармашылық қуаныш табуына көмектесуге тырысамыз. Барлығының мінезі, қызығушылықтары, қабілеттері әртүрлі екенін түсінеміз – бұл қалыпты жағдай. Сондықтан оқыту әркімнің өзін көрсетуіне және сыныптың музыкалық өміріне қатысуына мүмкіндік беретіндей құрылады.

Музыка сабақтары – жай ақпаратты есте сақтау емес, сенің ән айтуға, композитор болуға, тыңдауға, сезімді дыбыстар арқылы білдіруге болатын орның. Мұғалім тапсырмаларды дәл сенің қажеттілігіне сай, қызықты әрі қолжетімді етіп таңдайды.

Біз бірге бір-бірімізді құрметтеуді, тыңдауды, қолдауды және музыкалық идеяларымызбен бөлісуді үйренеміз. Әркім өз бола алады, ортақ іске өз үлесін қоса алады және өзіңді қажет әрі табысты сезіне алады.

Инклюзивті сыныпта біз әрбір оқушы, оның ерекшеліктеріне қарамастан, сабақтың белсенді қатысушысы бола алатындай жағдай жасаймыз. Ең бастысы — бір-бірімізге ұқсамай, бірге болу, бір-бірімізден үйрену және тұлға ретінде, шығармашыл адам ретінде өсу.

Музыка сабағында немесе үйірмеде жобалар жасағанда әрбір оқушы өзін көрсете алады – өз қызығушылықтары мен қабілеттерін, шығармашылығын танытады. Бұл өте маңызды, себебі балалар әртүрлі, әркімнің табысқа жету жолы жеке. Жобалар таланттарды дамытып, өз қарқынында жұмыс істеуге және шынымен қызыққан істі жасауға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру жағдайында әрбір бала маңызды. Әрқайсысының құрметке, таңдау еркіндігіне және қолдауға құқығы бар. Сен өзіңнің музыкалық жобанды – эн, ырғақ, презентация, музыкаға сурет немесе басқа шығармашылық тапсырма ойлап тауып, жасай аласың. Мұғалім қажет болғанда міндетті түрде көмектеседі.

Өз жұмысыңды басқаларға көрсете аласың – сабақта, үйірмеде, көрмеде немесе концертте. Біз бірге қарап, талқылаймыз: не жақсы шыққанын және не нәрсені қызықтырақ етуге болатынын. Бұл қорықпай, жаңа нәрселер үйренуге және әр жолы жетілуге көмектеседі.

Ең бастысы – әркім өзіне сенімді болып, өзінің еңбегі байқалып, маңызды екенін білуі. Жобалар – өзін-өзі көрсетуге, ішкі әлемімен бөлісуге және достық, түсіністік пен құрмет атмосферасында бірге оқуға мүмкіндік береді.

Ерекше білім беруді қажет ететін балаларды «Музыка» пәні бойынша оқытуда тұлғаға бағытталған тәсіл – әрбір баланың даралығын, оның жеке даму қарқынын, қызығушылықтары мен мүмкіндіктерін, қажеттіліктерін мойындауға негізделеді. Инклюзивті білім беру жағдайында бұл тәсіл музыкалық білімнің барша оқушыларға қолжетімді болуын қамтамасыз етіп, олардың әлеуетін ашуға қолайлы орта қалыптастыруға ерекше маңызды.

Жеке тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асырудың негізгі қағидалары:

- *Білім беру процесін даралау.* Музыка сабақтарын жоспарлау мен өткізу кезінде әрбір баланың даму ерекшеліктері ескеріледі: есту қабылдауының деңгейі, моторика қабілеті, эмоционалдық жағдайы, қарым-қатынас дағдылары. Тапсырмалар мен жұмыс түрлері осылай таңдалады, әр оқушы өзін көрсете алады және табысқа жетеді.

- *Табыс жағдайын жасау.* Баланың бұзылу дәрежесіне қарамастан, музыкалық қызметке қатысудан қуаныш сезінуі маңызды. Тіпті қарапайым қатысу түрлері (әнге қосылу, ырғақты қозғалыстар жасау, шу құралдарында ойнау) маңызды жетістіктер ретінде қарастырылады.

- *Бастамашылдық пен шығармашылықты қолдау.* Мұғалімнің міндеті — білім беру ғана емес, оқушылардың музыкалық белсенділігін ынталандыру: импровизация жасау, әуен жазу, қызығушылықтарына сәйкес тақырыптар мен жанрларды таңдау, музыка арқылы эмоцияларын еркін білдіру.

- *Эмоционалдық-құндылық саланы дамыту.* Музыка арқылы ерекше білім беруді қажет ететін балалар сезімдерін түсініп, білдіруді, музыкалық шығармалардың кейіпкерлеріне жанашыр болуды, өз сезімдерімен басқалармен бөлісуді үйренеді. Бұл эмоционалдық интеллекттің және арақатынас дағдыларының дамуына ықпал етеді.

- *Кері байланыс пен диалог.* Музыка сабақтарында тұрақты, ізгі ниетті кері байланыс маңызды, әрбір оқушының пікірі мен сезіміне көңіл бөлінеді. Бұл сенім мен психологиялық қауіпсіздік атмосферасын қалыптастыруға көмектеседі.

- Отбасы мен педагогтерді интеграциялау. Ата-аналарды баланың музыкалық дамуына тарту (бірлескен іс-шаралар, үй тапсырмасына арналған ұсыныстар) тәрбиенің тиімділігін арттырады және баланың білім беру ортасына сәтті бейімделуіне ықпал етеді.

Осылайша, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды музыкаға оқытудағы жеке тұлғаға бағытталған тәсіл толыққанды музыкалық дамуға, өзіне сенімділікті нығайтуға, оң өзін-өзі бағалауға және әлеуметтанулық-мәдени ортаға үйлесімді енуге жағдай жасайды.

Жүйелік тәсіл.

Жалпы ғылыми деңгейде біздің зерттеуде қолданылатын жүйелік тәсіл объектілерді ішкі және сыртқы байланыстары бар тұтас жүйелер ретінде зерттеуге бағытталған. Мектептік білім беру, әсіресе инклюзивті орта жағдайында, бұл тәсіл оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, кіші мектеп оқушыларының музыкалық мәдениетін қалыптастыру процесін дәлірек ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Жүйелік тәсілдің теориялық негізі А.Н. Аверьянов, И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин, А.М. Новиков, В.И. Загвязинский және басқалар сияқты ғалымдардың еңбектерінде кеңінен қарастырылған. Педагогикада ол оқу-тәрбие процесінің көпқабаттығын және оның барлық құрамдас бөліктерінің өзара байланысын ескере отырып, талдау және жобалау әдісі ретінде қарастырылады [29].

Мысалы, А.М. Новиков жүйелік тәсіл педагогикалық тапсырмаларды дұрыс қоюға және оларды шешудің тиімді стратегияларын таңдауға көмектеседі деп атап көрсетсе, В.И. Загвязинский білім беру жүйесінің дамуын анықтайтын негізгі байланыстар мен жағдайларды анықтауға баса назар аударады [30].

Кіші мектеп оқушыларының, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың музыкалық білім беруіне қатысты жүйелік тәсіл мынадай мүмкіндіктер береді [31]:

- Музыкалық мәдениетті қалыптастыруды мектептің жалпы тәрбие жұмысының бір жүйесі ретінде қарастырып, әр баланың жеке мүмкіндіктеріне қарамастан тұлғаның кешенді дамуына ықпал етеді.

- Музыкалық мәдениетті қалыптастыру жүйесінің негізгі құрамдас бөліктерін бөліп көрсету:

- мотивациялық-мақсаттық – балалардың, соның ішінде даму шектеулері бар балалардың қызығушылығы, қажеттілігі мен мотивациясын ескереді;

- мазмұндық-қызметтік – әртүрлі дайындық деңгейіндегі балаларға қолжетімді және бейімделген оқу материалына негізделеді;

- ұйымдастырушылық-әдістемелік – жеке, топтық, жұптық сияқты әрбір оқушыға қолжетімді түрлі жұмыс формаларын қолдануды көздейді;

- диагностикалық-коррекциялық – балалардың жетістіктері мен қиындықтарын бақылап, олардың жеке дамуына қарай білім беру маршрутын түзетуді қамтамасыз етеді.

Жүйелік тәсіл мұғалімге инклюзивті сыныптың жағдайларына бейімделген тұрақты, икемді және тиімді музыкалық білім беру моделін құруға көмектеседі. Ол музыкалық қабілеттерді дамытуға ғана емес, сонымен бірге әр баланың

бастапқы мүмкіндіктеріне қарамастан, қолжетімді мәдени және рухани құндылықтарды қалыптастыруға ықпал етеді.

Жүйелік тәсіл инклюзивті мектепте оқу бағдарламаларын әзірлеу мен бейімдеудің маңызды методологиялық негізі болып табылады. «Музыка» пәніне қатысты бұл тәсіл әрбір оқушының, оның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың, жеке ерекшеліктері, мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне бағытталған тұтас, икемді және тиімді оқу моделін құруға мүмкіндік береді.

Жүйелік тәсіл аясында оқу процесі өзара байланысты құрамдас бөліктердің жиынтығы ретінде қарастырылады, олардың әрқайсысы оқушылардың музыкалық мәдениетін қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Инклюзивті ортада бұл тәсіл білім мен дағдыларды беру ғана емес, оқу процесіне қатысушылардың шығармашылық, эмоционалдық және жеке дамуы үшін жағдай жасауға мүмкіндік береді.

«Музыка» бағдарламасын жүйелік тәсіл тұрғысынан бейімдеу келесі негізгі бағыттарды қамтиды:

- Мақсат қою – оқушылардың дамуының өзгергіштігін ескере отырып, музыкалық білімнің мақсаттарын қалыптастыру: есту және ырғақты дамытудан бастап музыкаға эмоционалдық жауап пен мәдени құндылықтарды қалыптастыруға дейін.

- Мазмұндық компонент – ерекше білім беруді қажет ететін әртүрлі балалар үшін қолжетімді оқу материалын таңдау, оның ішінде шығармаларды бейімдеу, фольклорды қосу, визуалды және қол қимылдары арқылы қолдау.

- Қызметтік компонент – жеке мүмкіндіктерді ескере отырып, музыкалық қызметті ұйымдастыру: музыкалық ойындар, қарапайым аспаптар, визуалды және сенсорлық ынталандырулар, ән айту, ырғақтық пластика қолдану.

- Әдістемелік компонент – оқу әдістерінің әртүрлі формаларын қолдану (фронтальды, жеке, жұптық), материалды икемді жеткізу, қолдау технологияларын пайдалану (ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, мультимедиа, альтернативті коммуникация).

- Диагностикалық-түзетушілік компонент – жетістіктерді тұрақты бақылау, оң өзін-өзі бағалауды және кері байланысты дамыту, нәтижелерге сәйкес оқу маршруттарын бейімдеу.

Жүйелік тәсіл музыка пәнін мектептің жалпы тәрбие ортасына біріктіруге мүмкіндік береді, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әлеуметтенуіне, эмоционалдық дамуына және мәдени тәжірибесінің кеңеюіне ықпал етеді. Осы тәсілдің арқасында музыкаға деген тұрақты қызығушылық, өзін-өзі білдіру және қарым-қатынас құралы ретінде қалыптасып, инклюзивті және гуманды білім беру ортасын дамытуға жағдай жасалады.

Интегративті тәсіл

Тәуелсіз және өзіне сенімді адам болу үшін өзінді тануды – күшті жақтарыңды, сезімдеріңді, тілектеріңді және мүмкіндіктеріңді білуді үйрену маңызды. Оны өзін-өзі тану деп атайды. Бұл өзінді жақсырақ түсінуге және өмірдегі орныңды табуға көмектеседі.

Көптеген ғалымдар адамның үнемі басқалармен және қоршаған ортамен қарым-қатынаста екенін айтады. Біз қоғамнан бөлек өмір сүре алмаймыз, өйткені үнемі басқалармен — үйде, мектепте, қалада — өзара әрекеттесеміз. Сондықтан, әсіресе ерекше білім беруді қажет ететін балалардың оқитын инклюзивті білім беру жүйесінде, келісімге келуді, тыңдауды, ынтымақтастық пен бір-біріне құрмет көрсетуді үйрену өте маңызды [32].

Болашақ мамандыққа дайындалғанда білім мен тәжірибені біріктіру қажет. Тек оқулықпен ғана оқып қоймай, жобаларда, ойындарда, қарым-қатынаста, шығармашылықта өзіңнің күшінді сынап көру маңызды. Бұл өмірде қажет жеке қасиеттерді дамытады: жауапкершілік, өзгелерге құрмет, өзіне сенімділік және әрі қарай оқуға құштарлық [33].

Инклюзивті ортада әрбір оқушы, өз ерекшеліктеріне қарамастан, жалпы жұмыста қатысып, қарым-қатынас жасауды үйреніп, өзін маңызды сезіне алады. Оқыту барлық балаларға табысты болуға, өзіне сенуге және өзгелерге құрметпен қарауға көмектесуі тиіс. Көптеген ғалымдар оқу пәндерінің білімдерін біріктіру арқылы оқытуды қызықты, пайдалы әрі түсінікті ету жолдарын зерттеген. Бұл — интеграция деп аталады. Зерттеуші И.Д. Зверевтің пікірінше, пәндер арасындағы осындай байланыстар тек ыңғайлылық емес, әртүрлі ғылымдар мен өмірлік тәжірибе арасындағы нақты байланыстар [34].

Музыка мұғалімі тарих, әдебиет, биология немесе өнер сияқты басқа пәндерден алған білімді пайдаланғанда, оқушылар музыкаға жақсырақ түсініп, оны қоршаған әлеммен байланысты сезінеді. Бұл оқытуды тұтас әрі терең етеді және шығармашылық ойлауды дамытады.

Инклюзивті білім беру жағдайында осындай пән аралық байланыстар ерекше білім беруді қажет ететін әрбір оқушының жалпы оқытуға қатысып, өз қабілеттері мен қызығушылықтарын ашуына көмектесуі аса маңызды. Бірнеше пәнді қамтитын түрлі тапсырмалар балаларға өз ерекшеліктеріне сәйкес өзін-өзі көрсетуге мүмкіндік береді: біреу материалды музыканың көмегімен жақсы есте сақтайды, енді бірі — сурет салу, әңгімелеу немесе ойын арқылы [35].

Мұндай тәсіл әрбір баланың оқу материалын жақсырақ түсінуіне, сыныптың бір бөлігі ретінде өзін сезінуіне және оқу мен дамуда табысты болуына көмектеседі.

Бүгінде музыка мұғалімдері өз пәнін жақсы білу ғана емес, оны әртүрлі мүмкіндігі мен ерекше білім беруді қажет ететін барлық оқушыларға қызықты, қолжетімді және түсінікті етіп түсіндіре алу қабілетіне дайын болуы өте маңызды. Сондықтан болашақ мұғалімдерді оқытуда интегративті тәсіл қолданылады. Бұл әртүрлі оқу пәндерінің білімдерін біріктіріп, музыканы және оның адамның өміріндегі рөлін тереңірек түсінуге көмектеседі дегенді білдіреді.

Мұндай тәсіл болашақ педагогтерге музыканы әдебиет, тарих, табиғат және мәдениетпен байланыстыра білуді үйретеді. Ол шығармашылық ойлауды дамытып, оқытылатын материалдан тұлғалық мән табуға ықпал етеді. Бұл, әсіресе, ерекше білім беруді қажет ететін әртүрлі қабілет, қызығушылық және білім талаптары бар балалар оқитын инклюзивті мектепте жұмыс істеу үшін маңызды.

Интегративті тәсіл сабақтарды барлық оқушыларға қызықты, қолжетімді және пайдалы етеді. Мұғалімге оқу процесін әрбір бала өзін музыканың көмегімен түсініп, сезініп, білдіре алатындай етіп құруға көмектеседі — олардың ерекшеліктеріне қарамастан. Сонымен қатар, бұл сыныпта құрметпен, шығармашылықпен және жылы қарым-қатынаспен қарым-қатынас қалыптастыруға ықпал етеді.

Осылайша, интеграция оқу пәндерін жай ғана біріктіру емес, әрбір оқушының өз ырғағымен оқып, дамып, жалпы іске маңызды екенін сезінуіне көмек көрсету тәсілі болып табылады.

«Музыка» пәнінің бағдарламаларын ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға бейімдеуде интегративті тәсіл музыкалық, көркемдік, эмоционалдық, танымдық және әлеуметтік дамудың әртүрлі аспектілерін біртұтас білім беру жүйесінде біріктіруді қарастырады. Бұл тәсіл ерекше білім беруді қажет ететін балаларды жалпы білім беру кеңістігіне мақсатты түрде қосуға негізделіп, олардың жеке ерекшеліктерін ескере отырып, музыкалық оқыту процесіне толыққанды араласуына арнайы жағдайлар жасайды.

Интегративті тәсілді музыка сабақтарында қолдану мына мүмкіндіктерді береді:

- Әр түрлі қызмет түрлерін – музыкалық, қозғалыс, көркемсурет, сөйлеу және ойын элементтерін – бір сабақтың аясында біріктіруге мүмкіндік береді, бұл оқу материалын терең әрі көп сезімтал қабылдауға ықпал етеді.

- Дәстүрлі және арнайы оқыту әдістерін үйлестіреді – оқушылардың дамуының ерекшелігі мен дәрежесіне байланысты: визуалды, тактильді және есту қолдаулары, таңбалық тіл, АКТ технологиялары және бейімделген музыкалық аспаптарды қолдану.

- Музыканы басқа пәндермен интеграциялайды – мысалы, әдеби оқу, көркемсурет, технология сабақтарында музыкалық элементтер негізгі оқу мазмұнын қолдау құралына айналады.

- Әлеуметтік интеграцияны қолдайды – әр түрлі мүмкіндігі бар балалардың бірге музыкалық қызметтері (ән айту, ырғақтық пластика, аспаптарда ойнау) коммуникация дағдыларын нығайтып, эмпатия мен ынтымақтастықты дамытады.

Эмоционалдық және құндылықтық саланы дамытады – музыкалық сабақтар сезімдерді білдіру, уайымды төмендету, өзін-өзі бағалауды көтеру құралына айналады, бұл ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін өте маңызды.

Интегративті тәсіл негізінде музыкалық бағдарламаны бейімдеу сабақтардың жылдамдығы мен қабылдау ерекшеліктерін ескеріп, әрбір оқушы өзін маңызды әрі қосылған сезінетін эмоционалды қолдау атмосферасын қамтамасыз етуді де көздейді.

Осылайша, интегративті тәсіл инклюзивті мектеп жағдайында музыкалық білім берудің тиімділігін арттырып қана қоймай, оқуға тұрақты мотивация қалыптастыруға, шығармашылық қабілеттерді дамытуға және әрбір баланың тұлғалық өзін-өзі жүзеге асыруына қолайлы жағдай жасауға мүмкіндік береді.

Технологиялық тәсіл. Мектеп оқушыларының, соның ішінде ерекше білім беруді қажет ететін балалардың музыкалық мазмұнды меңгеру процесі — музыкалық шығармашылық қабілеттер мен дағдыларды дамытуға бағытталған арнайы ұйымдастырылған оқу әрекеттер жүйесі болып табылады. Бұл процесс тыңдау қабілетін дамыту, музыкалық шығарманың құрылымын түсіну және орындаушылық дағдыларды қалыптастырудан тұрады.

Музыкалық мазмұнды меңгеру — музыкалық білім берудегі маңызды кезең, ол әрбір оқушыға, жеке ерекшеліктеріне қарамастан, музыкалық процессің белсенді қатысушысы болып сезінуіне мүмкіндік береді. Инклюзивті білім беру жағдайында бұл іс-әрекет дидактикалық әлеуеті мен оқыту технологияларының бейімделген әдістерін қолдануға негізделеді.

Бұл процесте қолданылатын педагогикалық технологияларға мыналар жатады [36]:

- Мәселені шешу және эвристикалық оқыту (И.Я. Лернер, М.И. Махмутов және т.б.) — балаларға музыкалық фразаларды жаттап қана қоймай, оларды мағыналы қабылдауға, сұрақ қоюға және интерпретация іздеуге көмектеседі;

- Оқытуды даралау (Инге Унт, В.Д. Шадриков және т.б.) — әрбір оқушының, соның ішінде ерекше білім беру қажеттілігі бар балалардың мүмкіндігі мен қажеттілігіне сәйкес оқу процесін ұйымдастыруға мүмкіндік береді; бұл оқыту қарқыны мен материалдың күрделілігін бейімдеуді қамтиды;

- «Мәдениет диалогы» технологиясы (М.М. Бахтин, В.С. Библер және т.б.) — оқушыларға музыканы мәдениеттің бөлігі ретінде түсінуге, оның дәстүрлер, құндылықтар және рухани мұрамен байланысын көруге жәрдемдеседі;

- Ақыл-ой әрекеттерін кезең-кезеңімен қалыптастыру (П.Я. Гальперин) — ноталық мәтінді оқып-орындау дағдыларын бірте-бірте және қолжетімді түрде меңгеруге бағытталған, әсіресе оқу қиындықтары бар балалармен тиімді жұмыс істеу үшін.

Осылайша, инклюзивті мектептегі музыкалық білімді жүйелі меңгеру оқушылардың музыкалық сауаттылығын қалыптастырумен қатар, олардың жалпы дамуына, шығармашылық өзін-өзі білдіруіне және музыканың көмегімен сәтті әлеуметтік интеграциялануына ықпал етеді.

Технологиялық тәсіл ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушыларға арналған музыкалық білім беру бағдарламаларын бейімдеу барысында оқу процесін жүйелі ұйымдастыруды, нақты жоспарлауды, әрекеттердің реттілігін және білім беру мақсаттарына жетуді қамтамасыз ететін арнайы педагогикалық технологияларды қолдануды талап етеді.

Технологиялық тәсілдің негізгі идеясы — әрбір баланың музыкалық материалды меңгеруіне қолайлы жағдай жасау, білім мен дағдыларды кезең-кезеңімен қалыптастыра отырып, бейімделген және дараланған оқыту әдістеріне сүйену. Бұл тәсіл оқу процесінің тұрақтылығын және болжамдылығын қамтамасыз етеді, бұл ерекше білім беру қажеттілігі бар балалар үшін аса маңызды.

Инклюзивті музыкалық ортада технологиялық тәсілдің негізгі аспектілері:

- Диагностика және даралау: оқыту оқушылардың музыкалық даму деңгейі, сенсорлық, когнитивтік және эмоционалдық ерекшеліктері алдын ала анықталуына негізделеді; соған сәйкес жеке оқу маршруттары құрылады;

- Бағдарламалық-әдістемелік қамтамасыз ету: материалдың қолжетімділігін, меңгеру қарқынын, жеңілдетілген ноталық мәтінді, визуалды және аудиалды қолдауларды ескеретін бейімделген бағдарламалар қолданылады;

- Қазіргі технологияларды пайдалану: интерактивті оқыту құралдары (мультимедиялық презентациялар, музыкалық оқу қосымшалары, электронды аспаптар) қолданылып, сабаққа қызығушылық пен қабылдауды арттырады;

- Кезең-кезеңмен оқыту және сүйемелдеу: музыкалық әрекеттер (тыңдау, ән айту, ырғақтық пластика, қарапайым аспаптарда ойнау) нақты алгоритмдер бойынша қайталанулар мен мысалдар арқылы және мұғалімнің қолдауымен меңгеріледі;

- Рефлексия және кері байланыс: оқудың әр кезеңінде жетістіктер бағаланып, оң кері байланыс беріледі, бұл мотивацияны арттырып, баланың өзіне деген сенімін күшейтеді.

Осылайша, «Музыка» бағдарламасын бейімдеуге арналған технологиялық тәсіл мақсатты, ретті және бақыланатын оқытуды қамтамасыз етіп, әрбір балаға өзіне қолжетімді түрде музыкалық қабілеттерін, эмоционалды сезімталдығын және шығармашылық бастамаларын дамытуға мүмкіндік береді.

Инклюзивті білім беру жағдайында «Технология және өнер» білім беру саласының қазіргі жағдайы.

Осы әдістемелік құралды дайындау барысында инклюзивті білім беру жағдайында жұмыс істейтін педагогтер арасында қолданбалы зерттеу жүргізілді. Осы мақсатта арнайы анкета әзірленіп, ұсынылды. Анкета 10 сұрақтан тұрады және оның мазмұны «Технология және өнер» білім беру саласы бойынша (пәндер: «Музыка», «Бейнелеу өнері», «Көркем еңбек», «Еңбекке баулу») бағдарламаларды іске асыру барысында ерекше білім беру қажеттілігі бар оқушылармен жұмыс істеудегі өзекті қажеттіліктерді, қиындықтарды және тиімді тәжірибелерді анықтауға бағытталған.

Зерттеудің мақсаты — инклюзивті ортада ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытудағы нақты педагогикалық тәжірибені зерделеу, тиімді оқыту формаларын, әдістерін және шарттарын анықтау, сондай-ақ мұғалімдерге әдістемелік қолдауды жетілдіруге бағытталған ұсыныстар жинау.

Зерттеудің міндеттері:

- «Технология және өнер» білім беру саласына кіретін пәндер бойынша ЕБҚ бар оқушылармен жұмыс жүргізу барысында педагогтер қолданатын оқыту формалары мен әдістерін анықтау;

- Жалпы білім беретін сыныптарда бағдарламаларды жүзеге асыру кезінде жиі кездесетін қиындықтарды анықтау;

- Әр оқу пәні бойынша әдістемелік қолдауға деген мұқтаждықты талдау;

- Инклюзивті практикада қолданылып жүрген педагогтердің сәтті тәжірибесін жинақтап, жалпылау;

- Мұғалімдердің пікірін ескере отырып, тәжірибеге бағытталған ұсыныстар мен әдістемелік материалдарды әзірлеуге негіз дайындау.

Сауалнама жүргізу нәтижелері инклюзивті білім беру жағдайында осы білім беру саласына кіретін пәндердің жүзеге асырылу жағдайы туралы құнды ақпарат алуға мүмкіндік берді және барлық санаттағы білім алушылар үшін білімнің сапасын арттыру мен қолжетімділігін қамтамасыз етуге бағытталған кейінгі әдістемелік ұсынымдардың негізі болды.

Анкета мазмұны:

1. Сіздің аймағыңыз
2. Екі нұсқаның бірін таңдаңыз
3. Жынысыңыз
4. Біліміңіз
5. Жалпы педагогикалық еңбек өтіліңіз
6. Екі нұсқаның бірін таңдаңыз

7. «Технология және өнер» білім беру саласына кіретін пәндер бойынша инклюзивті ортада білім алушылармен жұмыс істеу кезінде Сіз қолданатын оқыту формалары мен әдістері қандай? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады);

8. Жалпы білім беретін сыныпта «Технология және өнер» білім беру саласы пәндерін жүзеге асыру кезінде қандай қиындықтарға тап боласыз? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады);

9. Инклюзивті білім беру жағдайында «Технология және өнер» білім беру саласына кіретін пәндер бойынша жұмыста Сіз үшін қандай әдістемелік қолдау түрлері ең пайдалы деп есептейсіз? (өтініш, нақтылап көрсетіңіз: «Музыка», «Бейнелеу өнері», «Көркем еңбек», «Еңбекке баулу» пәндері бойынша жеке);

10. Егер бар болса, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылармен «Технология және өнер» білім беру саласы пәндері бойынша сабақтарда қолданатын сәтті тәжірибеңізбен бөлісіңіз (сабақ жоспарлары, тапсырма үлгілері, фотоматериалдар секілді файлдарды қоса беруге болады). Іріктелген материалдар авторлық құқықты сақтай отырып ұсынымдарға енгізіледі.

1. Сауалнама жүргізу барысында жүргізілген зерттеуге Қазақстан Республикасының төрт өңірінен – Қостанай, Шығыс Қазақстан, Ақтөбе және Ақмола облыстарынан, сондай-ақ республикалық маңызы бар екі қаладан — Астана мен Шымкент педагогтері қатысты. Зерттеуге барлығы 512 педагог қатысты. Қатысушылардың географиясы облыс орталықтары мен республикалық маңызы бар қалаларды қамтыды.

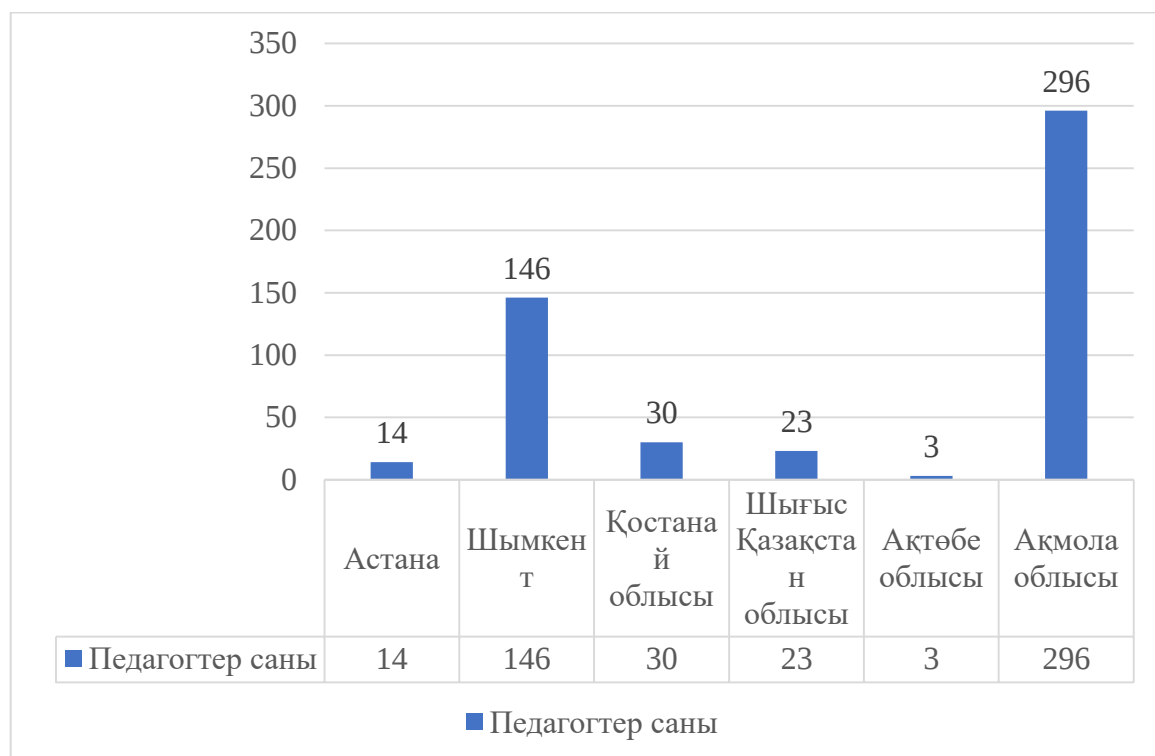
Өңірлік бөлу бойынша қатысқан педагогтер саны келесідей:

- Астана қаласы – 14 педагог (7 ер адам және 7 әйел);
- Шымкент қаласы – 146 педагог (27 ер адам және 119 әйел);
- Қостанай облысы – 30 педагог (5 ер адам және 25 әйел);
- Шығыс Қазақстан облысы – 23 педагог (6 ер адам және 17 әйел);
- Ақтөбе облысы – 3 педагог (1 ер адам және 2 әйел);
- Ақмола облысы – 296 педагог (89 ер адам және 207 әйел).

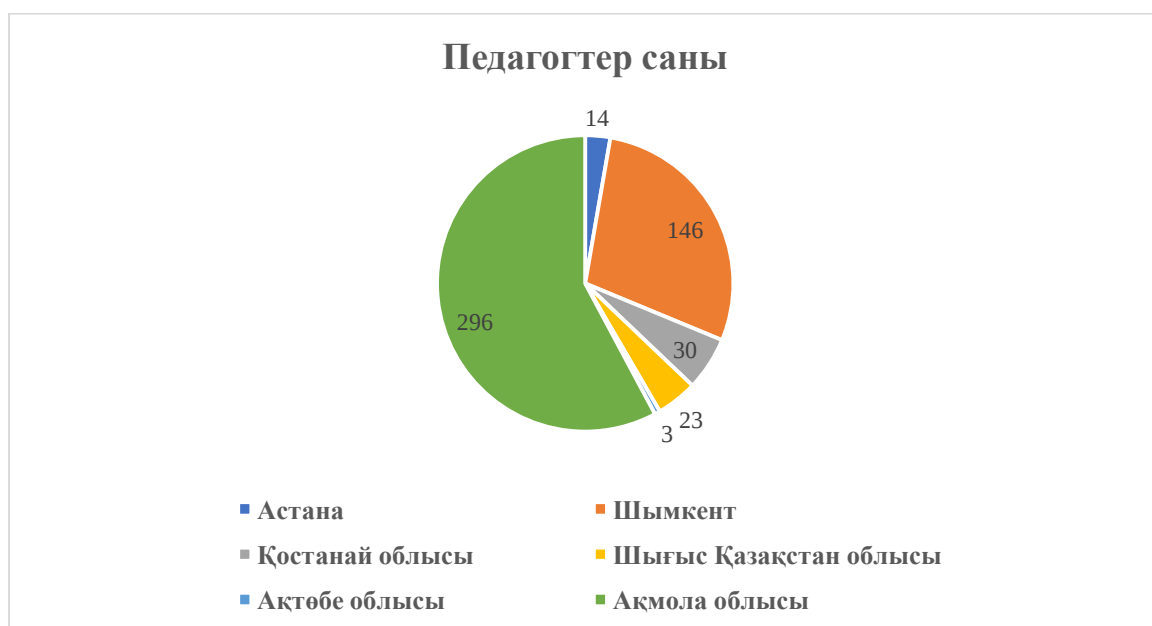
Осылайша, ең көп респонденттер саны Ақмола облысынан болса, ең азы – Ақтөбе облысынан. Гендерлік бөлу бойынша зерттеуге қатысушылар арасында әйелдердің басым екені байқалады.

1-кесте – Өңірлер мен жынысы бойынша педагогтер саны

Өңірлер	Барлық педагогтер саны	Ер	Әйел
Астана	14	7	7
Шымкент	146	27	119
Қостанай облысы	30	5	25
Шығыс Қазақстан облысы	23	6	17
Ақтөбе облысы	3	1	2
Ақмола облысы	296	89	207

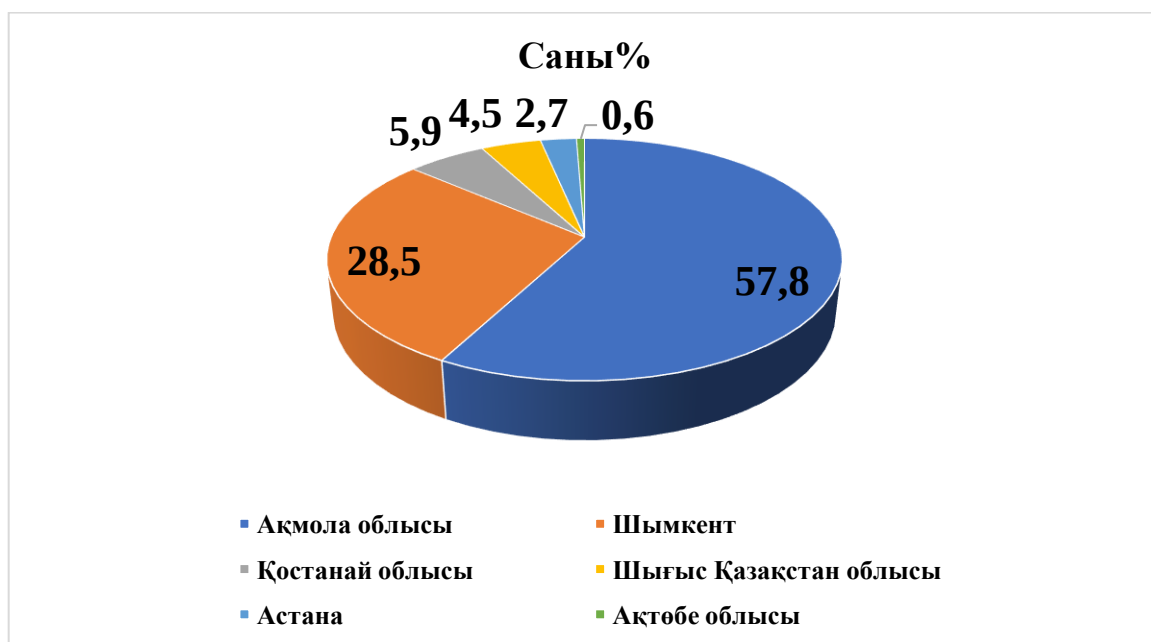
1-сурет – Өңірлер бойынша қатысушылар үлесі (саны)

2-сурет – Өңірлер бойынша қатысушылар үлесі (пайыз)

Өңірлер бойынша бөлініс:

- **Ақмола облысы** – ең көп үлеске ие, барлық сұралған педагогтердің 57,8%-ын құрайды.
- **Шымкент** – қатысушылар саны бойынша екінші орында, жалпы қатысушылардың 28,5%-ы.
- **Қостанай облысы** – 5,9%.
- **Шығыс Қазақстан облысы** – 4,5%.
- **Астана қаласы** – 2,7%.
- **Ақтөбе облысы** – ең аз қатысқан өңір, 0,6%.

3-сурет – Зерттеуге қатысқан педагогтердің өңірлік бөлінісі (пайызбен)

Диаграмма 85%-тен астам респонденттердің екі өңірге – **Ақмола облысы мен Шымкент қаласына** тиесілі екенін айқын көрсетеді. Бұл педагогтердің осы өңірлерде белсенділігінің жоғары немесе сауалнама жинау жұмыстарының жақсы ұйымдастырылғанының белгісі болуы мүмкін. Қалған өңірлердің қатысу деңгейі төмен болды. Бұл зерттеу репрезентативтілігін талдау кезінде ескерілуі мүмкін.

2. Зерттеу аясында барлық педагогтерге өздерінің кәсіби қызметін жүзеге асыратын орнын көрсететін екі нұсқаның бірін таңдау ұсынылды: «Мен қалалық мектепте жұмыс істеймін» немесе «Мен ауылдық мектепте жұмыс істеймін».

Сауалнама нәтижелері бойынша:

- 269 педагог (52,5%) ауылдық мектептерде жұмыс істейтінін көрсетті.
- 243 педагог (47,5%) қалалық мектептерде жұмыс істейтінін көрсетті.

Бұл зерттеуге қалалық және ауылдық білім беру өкілдерінің қатысқанын, сонымен қатар ауылдық жерлерде жұмыс істейтін респонденттердің саны сәл

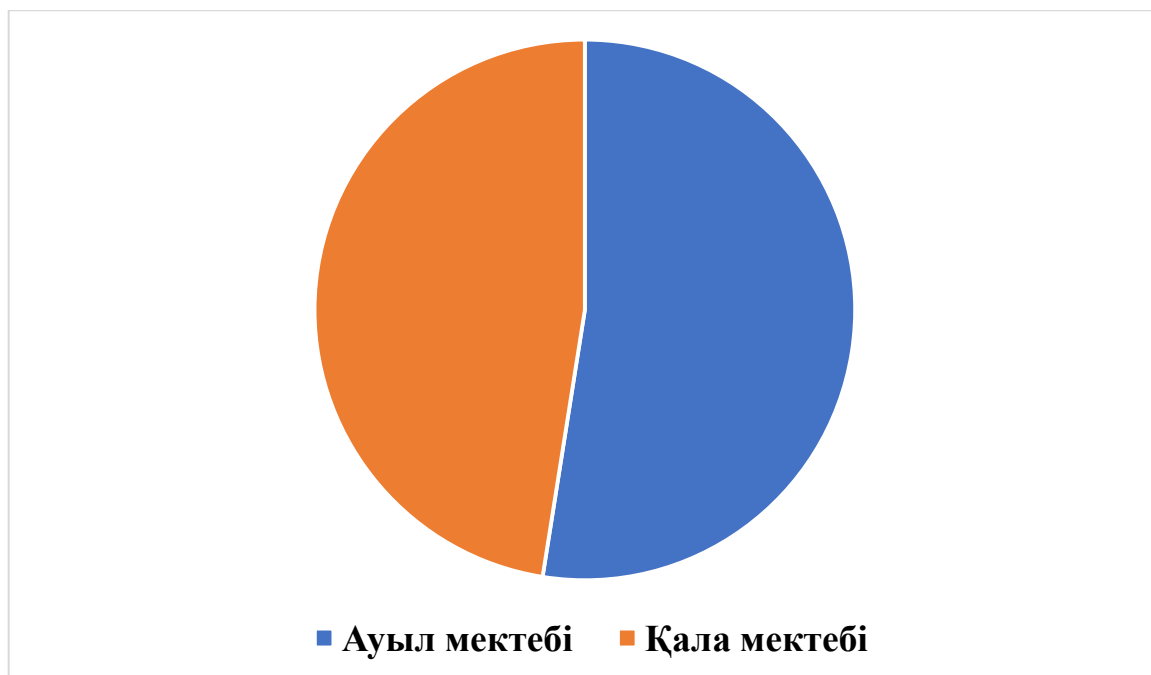
басым екенін көрсетеді. Бұл дерек инклюзивті білім берудің түрлі типтегі мектептердегі жай-күйін неғұрлым объективті бағалауға және «Технология және өнер» білім беру саласында оқу процесін ұйымдастырудың аумақтық ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік береді.

2-кесте – Мектеп түрлеріне қарай педагогтердің саны

№	Мектеп түрлері	Жалпы педагогтер саны
1	Ауыл мектептерінде қызмет етуші педагогтер	269 педагог
2	Қала мектептерінде қызмет етуші педагогтер	243 педагог

4-сурет – Сауалнама нәтижелері: «Мен қала мектебінде қызметтемін» немесе «Мен ауыл мектебінде қызметтемін»

5-сурет – Пайыздық көрсеткіштегі сауалнама нәтижелері %

3. Сауалнамаға қатысқан педагогтердің өңірлік бөлінісі төмендегідей ұсынылған:

- Астана қаласынан зерттеуге 14 педагог қатысты, олардың ішінде ерлер мен әйелдер саны тең – 7 ер адам және 7 әйел. Бұл елордада гендерлік тепе-теңдіктің сақталғанын көрсетеді.

- Шымкент қаласынан 146 педагог қатысты, олардың ішінде әйелдер саны басым – 119, ал ерлер – 27. Бұл өңірде әйел педагогтердің айқын басымдығын көрсетеді.

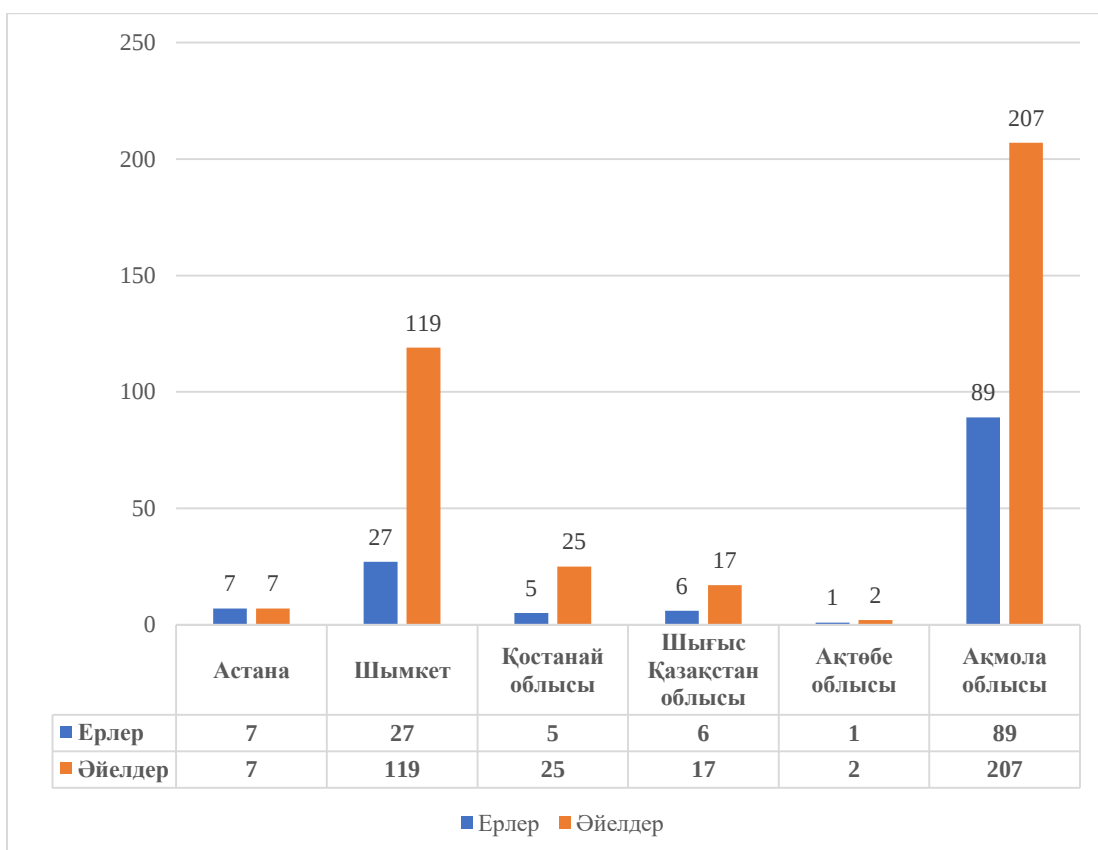
- Қостанай облысынан зерттеуге 30 педагог қатысты. Оның ішінде ер адамдар – 5, әйелдер – 25. Бұл педагогикалық ұжымда әйелдердің басымдығын көрсетеді.

- Шығыс Қазақстан облысында барлығы 23 педагог қатысты: 6 ер адам және 17 әйел. Бұл топта да әйелдердің едәуір басымдығы байқалады.

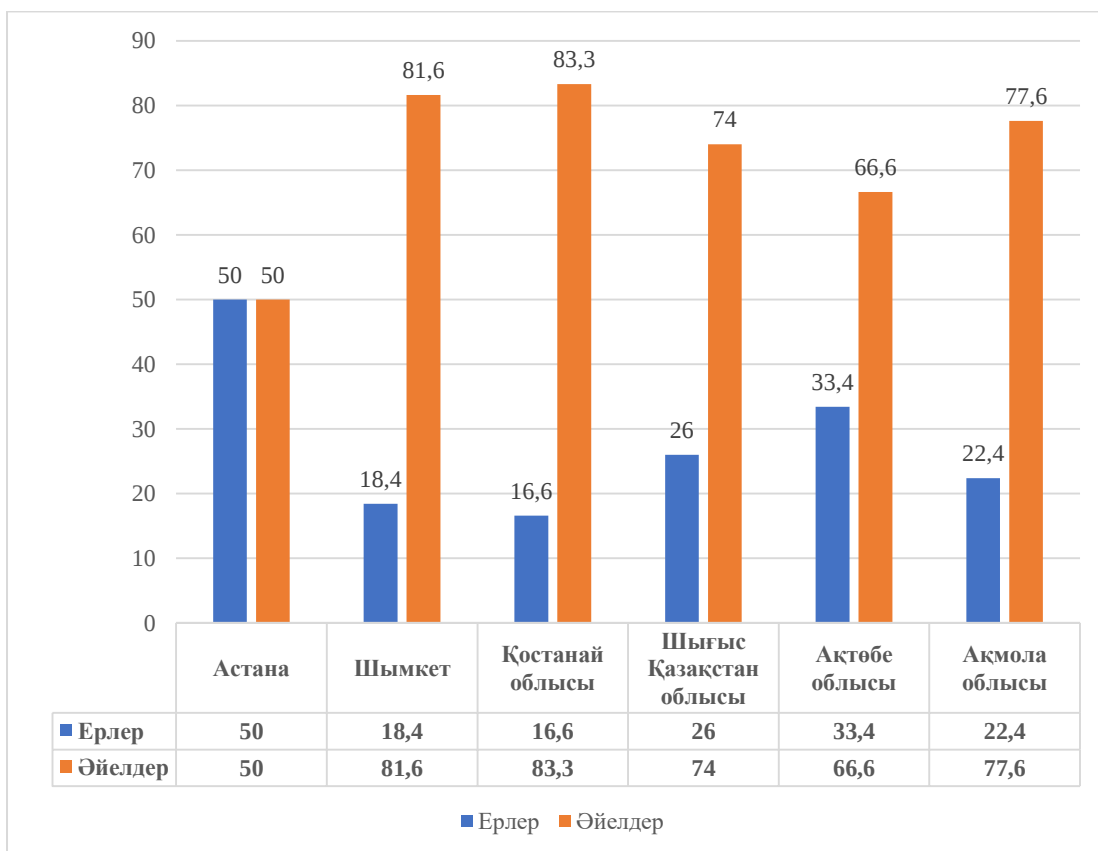
- Ақтөбе облысы зерттеуде ең аз қамтылған өңір — небәрі 3 педагог қатысты: 1 ер адам және 2 әйел. Қатысушылар саны аз болса да, әйелдердің басымдығы бұл жерде де сақталған.

- Ең көп қатысушы тіркелген өңір – Ақмола облысы, мұнда 296 педагог қатысты. Оның ішінде 89 ер адам және 207 әйел. Бұл өңірде де педагогикалық құрамда әйелдердің айтарлықтай басымдығы байқалады.

6-7 суреттерде педагогтердің өңірлер бойынша гендерлік бөлінісі көрсетілген.

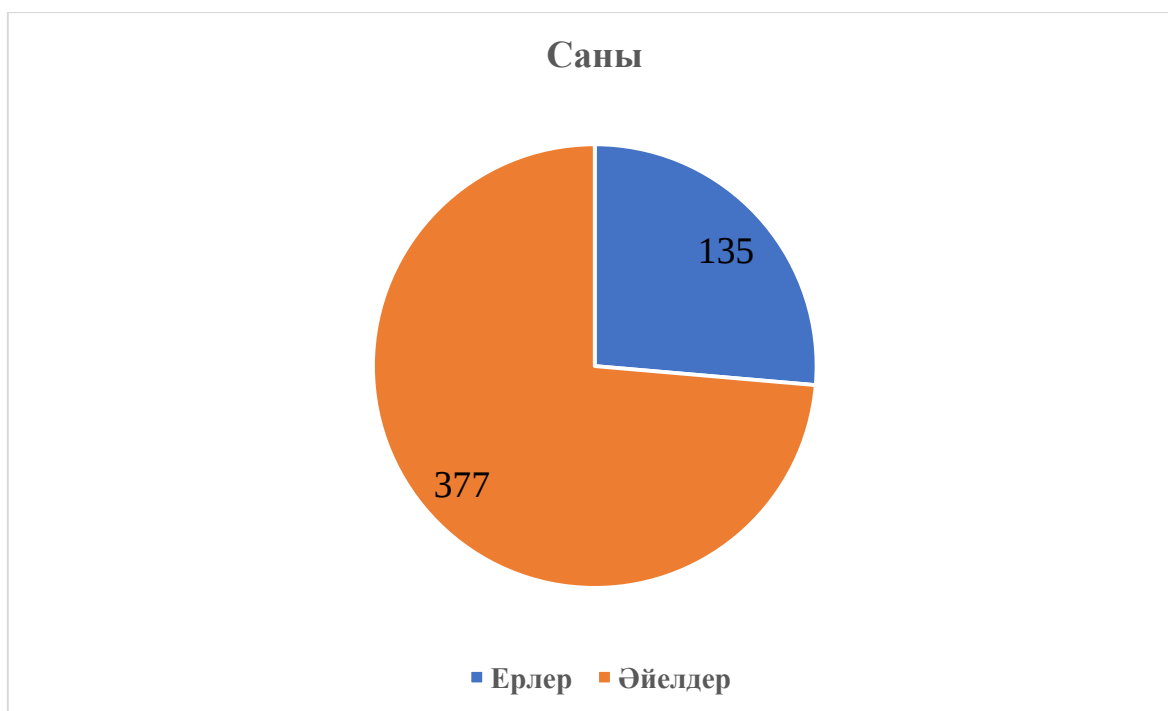

6-сурет – Өңірлер бойынша педагогтерді гендерлік бөлу (саны)

7-сурет – Өңірлер бойынша педагогтерді гендерлік бөлу (пайыз)

Келесі, 8-9 суреттерде жалпы гендерлік бөлініс туралы деректер берілген.

8-сурет – Жалпы гендерлік бөлініс

9-сурет – Жалпы гендерлік бөлініс пайыздық қатынаста

Гендерлік бөлініс аймақтар бойынша:

- Астанада – мінсіз гендерлік теңгерім: 50% ерлер, 50% әйелдер.
- Шымкентте – айқын әйелдердің басымдылығы: 81,51% әйелдер, 18,49% ерлер.

- Қостанай облысында – 83,33% әйелдер, 16,67% ерлер.
- Шығыс Қазақстан облысында – 73,91% әйелдер, 26,09% ерлер.
- Ақтөбе облысында – 66,67% әйелдер, 33,33% ерлер.
- Ақмола облысында – 69,93% әйелдер, 30,07% ерлер.

Зерттеу көрсеткендей, көпшілік аймақтарда педагогтер арасында әйелдердің айтарлықтай басымдылығы байқалады, әсіресе Шымкент пен Қостанай облыстарында. Ақмола облысы сауалнама жүргізуге ең көп үлес қосты, барлық қатысушылардың жартысынан астамын қамтыды.

4. Қатысушылардың білім деңгейі бойынша бөлінісі. Сауалнама аясында қатысушыларға білім деңгейін көрсететін үш нұсқаның бірін таңдау ұсынылды:

- жоғары немесе жоғарыдан кейінгі білім;
- техникалық және кәсіптік (ортадан кейінгі) білім;
- жалпы орта білім.

1. Жоғары және жоғарыдан кейінгі білім. Ең көп респонденттер (барлығы – 492 адам) жоғары немесе жоғарыдан кейінгі білімдері барын көрсетті. Бұл санаттағы аймақтық бөлініс:

- Астана қаласы – 12 адам,
- Ақтөбе облысы – 3 адам,
- Қостанай облысы – 30 адам,
- Шығыс Қазақстан облысы – 22 адам,
- Ақмола облысы – 282 адам,
- Шымкент қаласы – 141 адам.

Бұл сауалнамаға қатысқан педагогтердің кәсіби дайындығының жоғары деңгейін көрсетеді.

2. Техникалық және кәсіптік (ортадан кейінгі) білім. Қатысушылардың аз бөлігі (барлығы – 10 адам) ортадан кейінгі білімге ие. Аймақтық бөлінісі:

- Ақмола облысы – 9 адам,
- Шығыс Қазақстан облысы – 1 адам.

Бұл білім деңгейі респонденттер арасында сирек кездеседі, бұл білім беру саласындағы кәсіби талаптардың ерекшеліктерімен байланысты болуы мүмкін.

3. Жалпы орта білім. Тағы 10 респондент тек жалпы орта білімге ие екенін көрсетті. Олардың барлығы төмендегі аймақтарды ұсынады:

- Шымкент қаласы – 5 адам,
- Ақмола облысы – 5 адам.

Бұл категория өте сирек кездеседі және, мүмкін, ескі стандарттар бойынша білім алған немесе міндетті жоғары білімді талап етпейтін лауазымдарда жұмыс істейтін ұзақ еңбек өтілі бар педагогтерді қамтиды.

3-кесте – Білім беру деңгейіне сай педагогтердің саны

Өңірлер	Жоғары және жоғарыдан кейінгі білім	Техникалық және кәсіптік (ортадан кейінгі) білім	Жалпы орта білім
Барлығы	492	10	10
Астана	12	-	-
Шымкент	141	-	5
Қостанай облысы	30	-	-
Шығыс Қазақстан облысы	22	1	-
Ақтөбе облысы	3	-	-
Ақмола облысы	282	9	5

10-11 суреттерде білім деңгейіне сәйкес сауалнамаға қатысқан қатысушылардың жалпы саны көрсетілген жинақталған диаграмма ұсынылған. Қатысушыларға келесі нұсқалардың бірін таңдау ұсынылды:

- Жоғары немесе жоғарыдан кейінгі білім – осы категорияны басым көпшілігі таңдады. Жалпы саны 492 адамды құрап, бұл барлық үлгінің негізгі бөлігін құрайды. Бұл зерттеуге қатысқан педагогтердің кәсіби дайындығының жоғары деңгейін растайды.

- Техникалық және кәсіптік (ортадан кейінгі) білім – осы категорияны 10 адам таңдады. Бұл педагогтер арасында мұндай білім деңгейінің сирек кездесетінін көрсетеді, ол педагогикалық қызметкерлерге қойылатын қазіргі заманғы біліктілік талаптарымен байланысты болуы мүмкін.

- Жалпы орта білім – осы нұсқаны да 10 адам таңдады. Мұндай категорияның болуы кейбір педагогтердің ұзақ еңбек өтілімен, сонымен қатар кеңес немесе ерте посткеңестік кезеңде кәсіби қызметін бастағандарымен, сондай-ақ профильді білімі жоқ педагогикалық қызметті атқаратын қызметкерлердің бар болуы мүмкіндігімен түсіндіріледі.

Диаграмма бірінші категорияның айтарлықтай басым екенін анық көрсетеді, бұл педагогтердің кәсіби өсу мен біліктілігін арттыруға ұмтылысын және зерттеуге қатысқан аймақтардағы педагогикалық білім беру жүйесінің жалпы даму деңгейін білдіруі мүмкін.

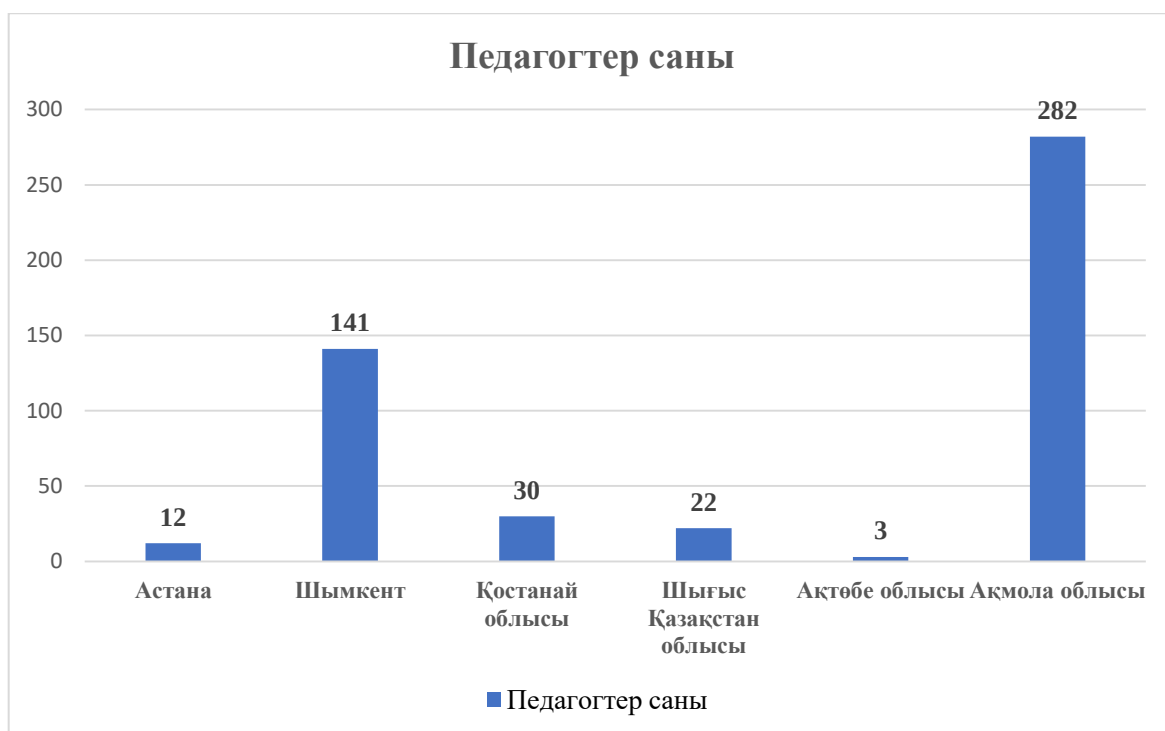

10-сурет – Білім беру деңгейі бойынша педагогтердің жалпы саны

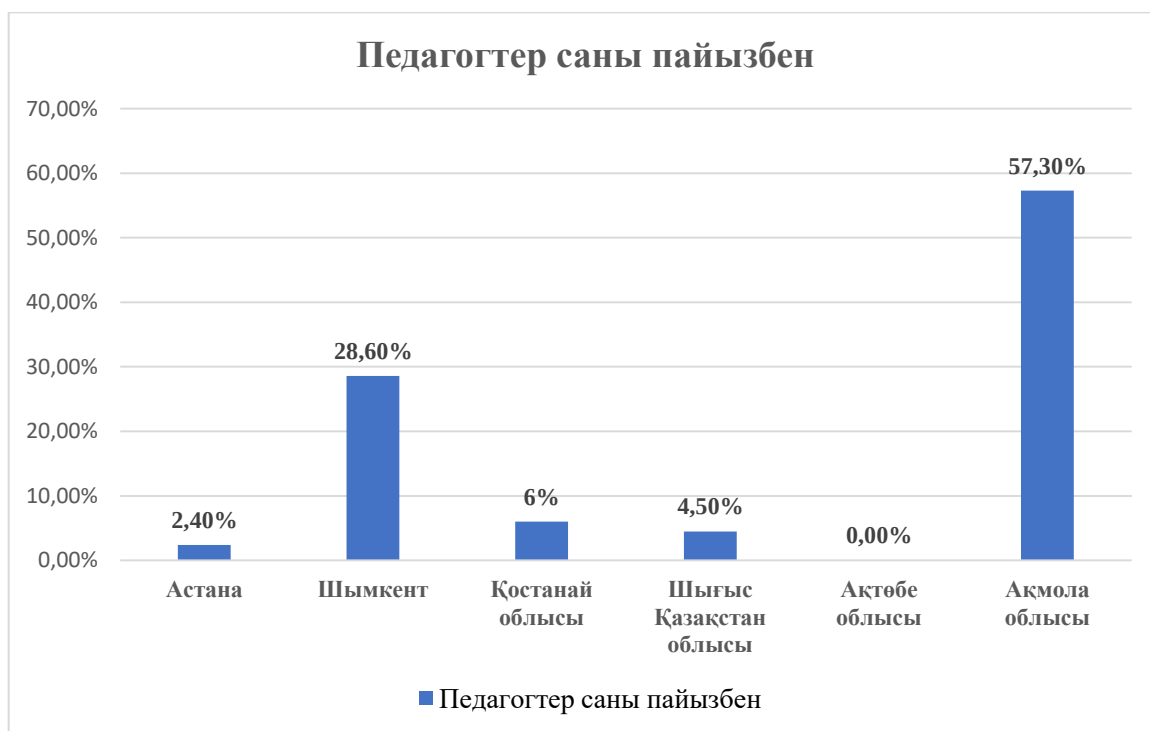

11-сурет – Білім беру деңгейі бойынша педагогтердің жалпы саны пайызбен

Аймақтар бойынша жоғары немесе жоғарыдан кейінгі білімі бар респонденттердің деректері былайша бөлінді:

12-сурет – Педагогтердің жалпы саны жоғары немесе жоғарыдан кейінгі білім деңгейі бойынша

13-сурет – Педагогтердің жалпы саны жоғары немесе жоғарыдан кейінгі білім деңгейі бойынша пайызбен

Аймақтар бойынша техникалық және кәсіби (ортадан кейінгі) білім деңгейі бар респонденттердің деректері былайша бөлінді:

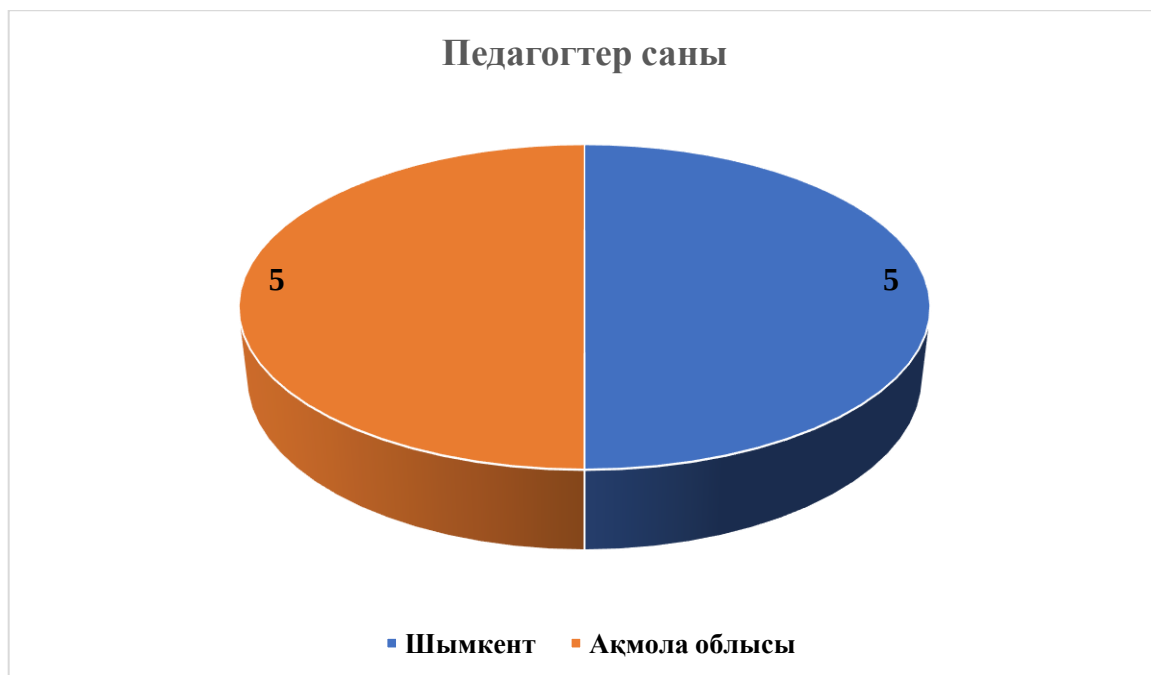

14-сурет – Техникалық және кәсіби (ортадан кейінгі) білім деңгейі бар педагогтердің жалпы саны

15-сурет – Техникалық және кәсіби (ортадан кейінгі) білімі бар педагогтердің жалпы саны пайыздық көрсеткішпен

Жалпы орта білімі бар респонденттер бойынша аймақтық деректер келесідей бөлінді:

16-сурет – Орта жалпы білімі бар педагогтердің жалпы саны.

17-сурет – Орта жалпы білімі бар педагогтердің жалпы саны (проценттік көрсеткішпен)

5. Респонденттердің жалпы педагогикалық өтілі бойынша бөлінуі
Сауалнама аясында педагогтерге өздерінің кәсіби педагогикалық өтілін көрсету ұсынылды. Ол үшін бес санат ұсынылды:

- *1 жылға дейін*: Бұл санатқа білім беру саласында кәсіби қызметін енді ғана бастап жатқан педагогтер жатады. Бұл жас мамандардың немесе қайта даярлаудан өтіп, жұмысқа енді кіріскендердің қатысуын көрсетеді.

- *1 жылдан 5 жылға дейін*: Бұл топқа аз ғана, бірақ белгілі бір тәжірибесі бар мамандар кіреді. Көбінесе кәсіби дағдылар мен әдістемелік базаны қалыптастыру кезеңіндегі жас педагогтер.

- *6 жылдан 15 жылға дейін*: Бұл санатқа кәсіби қалыптасу кезеңінен өткен тұрақты еңбек өтілі бар педагогтер жатады. Мұндай мамандар, әдетте, оқу орындарының белсенді қатысушылары, біліктілік санаттары бар, педагогикалық инновацияларды енгізу тәжірибесіне ие.

- *16 жылдан 25 жылға дейін*: Бұл топқа ұзақ еңбек өтілі бар тәжірибелі педагогтер кіреді. Көбінесе олар ұжымда маңызды тәлімгер, куратор және әдіскер болып қызмет атқарады.

- *26 жыл және одан да көп*: Ең тәжірибелі педагогтер тобы. Бұл мамандар бай практикалық және өмірлік тәжірибеге, терең әдістемелік білімге ие және әріптестері арасында жоғары беделге ие. Олар көбіне бағдарламалар жасаумен, жас мамандарды оқытумен және оқу процесін жетілдірумен айналысады.

Сауалнама нәтижелері бойынша:

1. *Жұмыс өтілі 1 жылдан аз педагогтер* ең аз үлесті құрайды. Барлығы – 52 адам. Бұл білім беру саласына жаңа кадрлардың келіп жатқанын көрсетеді. Аймақтық бөлінісі:

- Шымкент қаласы – 4 педагог,

- Ақмола облысы – 48 педагог. Ақмола облысындағы жаңа мамандардың шоғырлануы аймақтағы жас кадрларды белсенді тартумен байланысты болуы мүмкін.

2. 1 жылдан 5 жылға дейінгі жұмыс өтілі бар жас педагогтердің саны – 77 адам. Аймақтар бойынша:

- Шымкент қаласы – 12 адам,

- Қостанай облысы – 6 адам,

- Шығыс Қазақстан облысы – 6 адам,

- Ақмола облысы – 48 адам,

- Астана қаласы – 5 адам.

Бұл санат білім беру жүйесінде жас кадрлардың тұрақты үлесін көрсетеді.

2. 6 жылдан 15 жылға дейінгі жұмыс өтілі бар, кәсіби тәжірибесі қалыптасқан педагогтер – 130 адам:

- Шымкент қаласы – 48 адам,

- Ақмола облысы – 63 адам,

- Қостанай облысы – 9 адам,

- Шығыс Қазақстан облысы – 6 адам,

- Астана қаласы – 4 адам.

Бұл өтіл кәсіби дамудың белсенді кезеңін, әдістемелік база жинақтау мен біліктілік алу үдерісін көрсетеді.

4. *16 жылдан 25 жылға дейінгі өтілі. Тәжірибелі педагогтер тобы* – 149 адам:

- Шымкент қаласы – 47 адам,

- Ақмола облысы – 88 адам,
- Қостанай облысы – 9 адам,
- Шығыс Қазақстан облысы – 4 адам,
- Ақтөбе облысы – 1 адам.

Ақмола облысында бұл санаттағы мамандардың көп болуы кадрлардың тұрақтылығы мен сабақтастығын көрсетеді.

5. 26 жыл және одан да көп өтіл
Ең тәжірибелі мамандар тобы – 104 адам:

- Астана қаласы – 5 адам,
- Шымкент қаласы – 35 адам,
- Ақмола облысы – 49 адам,
- Ақтөбе облысы – 2 адам,
- Қостанай облысы – 6 адам,
- Шығыс Қазақстан облысы – 7 адам.

Бұл педагогтер терең кәсіби білімге, әдістемелік жетілгендікке ие және көбіне әріптестеріне тәлімгер, оқу процесін ұйымдастырушылар болып табылады.

4-кесте – Педагогтердің жалпы педагогикалық өтілі бойынша саны

Өңірлер	Барлығы	1 жылға дейін	1 жылдан 5 жылға дейін	6 жылдан 15 жылға дейін	16 жылдан 25 жылға дейін	26 жыл және одан да көп
	512	52	77	130	149	104
Астана	14	-	5	4	-	5
Шымкент	146	4	12	48	47	49
Қостанай облысы	30	-	6	9	9	6
Шығыс Қазақстан облысы	23	-	6	6	4	7
Ақтөбе облысы	3	-	-	-	1	2
Ақмола облысы	296	48	48	63	88	49

18 және 19-суретте жалпы педагогикалық өтілі бір жылдан аз респонденттер санаты ұсынылған.

Бұл педагогтер өздерінің кәсіби қызмет жолының ең басында тұр және, үлкен ықтималдықпен, оқу орнын енді ғана аяқтаған немесе жұмыс орнына бейімделу кезеңінен өтіп жатқан мамандар.

Осындай өтілі бар сауалнамаға қатысушылардың жалпы саны – **52 адам**. Аймақтық бөлінісі төмендегідей:

- **Шымкент қаласы** – 4 педагог;

- **Ақмола облысы** – 48 педагог.

Ұсынылған мәліметтерден көріп отырғанымыздай, **жаңадан бастаушы педагогтердің ең үлкен саны Ақмола облысында шоғырланған**. Бұл келесі үрдістердің бар екенін көрсетуі мүмкін:

- аймақтағы педагогикалық құрамды белсенді түрде жаңарту;
- жас мамандарды табысты тарту (мүмкін мемлекеттік қолдау бағдарламалары арқылы);
- ауылдық немесе шалғай мектептерде педагог кадрларға сұраныстың болуы.

Шымкент қаласындағы өтілі аз педагогтердің болуы қалалық білім беру мекемелерінде кадрлық құрамның біртіндеп дамып келе жатқанын дәлелдейді, дегенмен олардың үлесі Ақмола облысына қарағанда едәуір аз.

Осылайша, бұл сурет респонденттердің бір бөлігінің кәсіби жолының бастапқы деңгейін бейнелейді және **жаңа педагогикалық кадрларды қалыптастыруда аймақтардың рөлін** айқындайды.

18-сурет – Педагогтердің жалпы еңбек өтілі бойынша саны — 1 жылға дейінгі категория

19-сурет – Жалпы педагогикалық еңбек өтілі 1 жылдан аз педагогтердің аймақтар бойынша пайыздық үлесі

20-21 суреттерде педагогикалық еңбек өтілі 1 жылдан 5 жылға дейінгі респонденттер санаты көрсетілген. Бұл – бастапқы кәсіби тәжірибе жинақтап, мамандыққа бейімделу кезеңінен өткен және педагог ретінде белсенді қалыптасу процесін жалғастырып жатқан мамандар.

Аталған санатқа кіретін педагогтердің жалпы саны – 77 адам. Аймақтық бөлінісі төмендегідей:

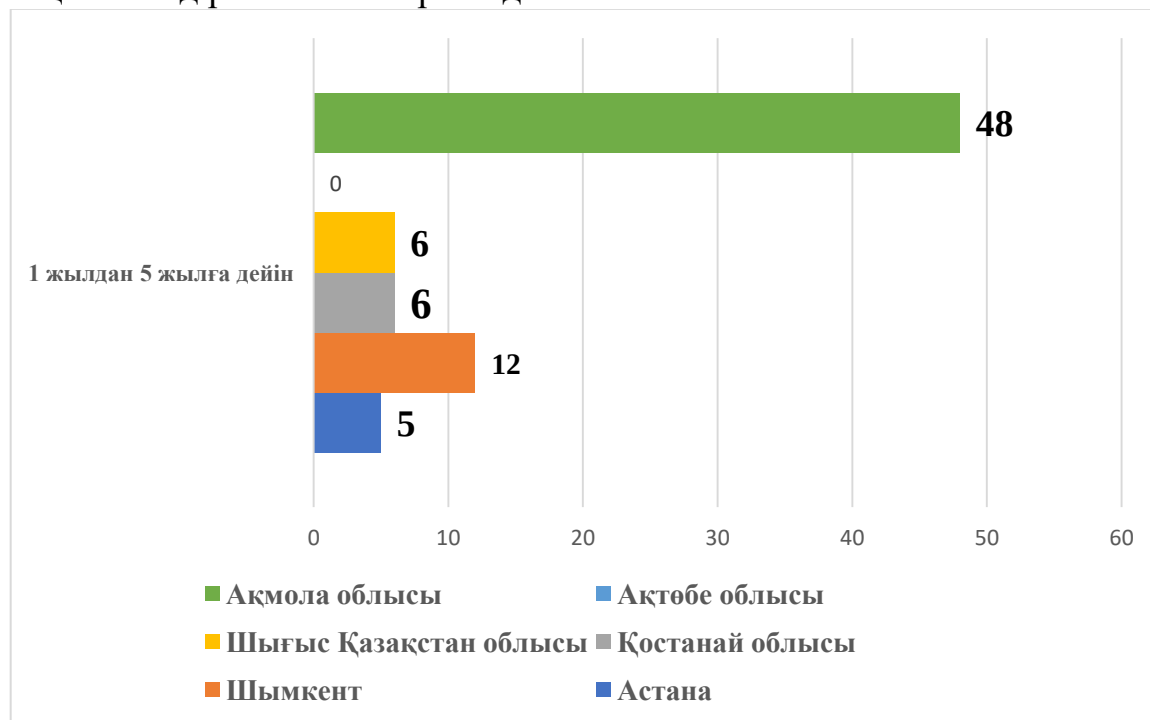
- Ақмола облысы – 48 адам,
- Шымкент қаласы – 12 адам,
- Астана қаласы – 5 адам,
- Қостанай облысы – 6 адам,
- Шығыс Қазақстан облысы – 6 адам.

Педагогикалық өтілі 1–5 жыл аралығындағылардың ең көбі Ақмола облысында шоғырланған – бұл топтың 60%-дан астамын құрайды. Бұл жағдай өңірде жас мамандарды мектептерге тарту және орнықтыру бойынша жүйелі жұмыстар жүргізіліп жатқанын көрсетуі мүмкін. Сондай-ақ білім беру ұйымдары желісінің кеңеюі де жаңа кадрларға деген сұраныстың артуына әсер етуі ықтимал.

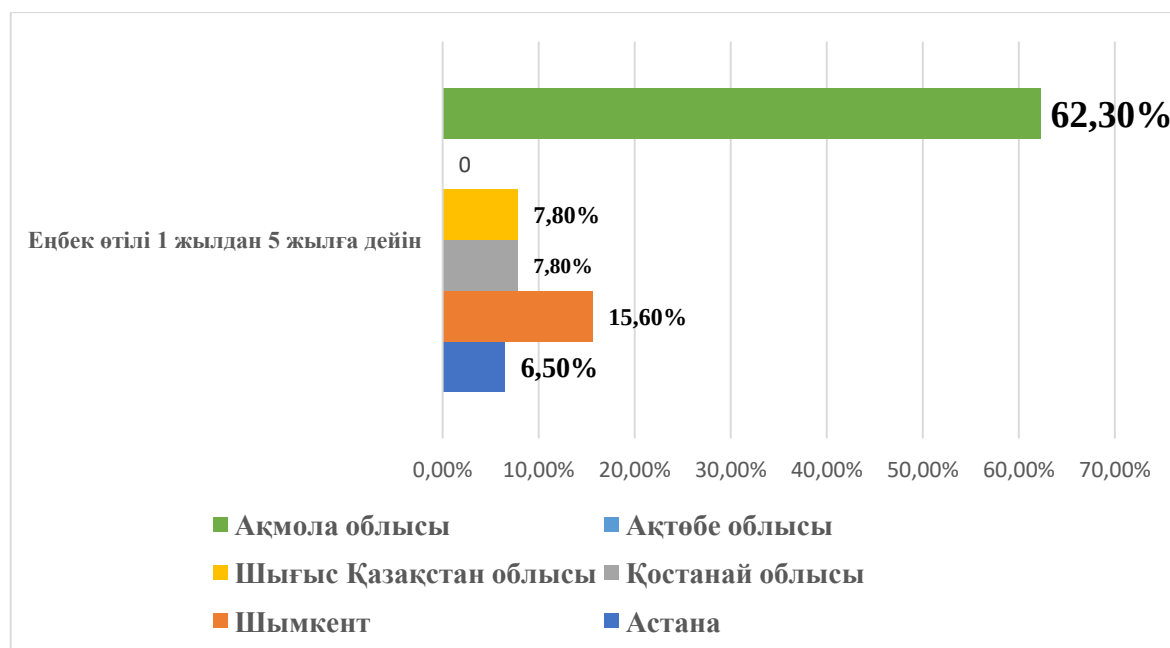
Шымкент пен Астана қалаларында да жас мамандардың қатысуы байқалады, алайда олардың саны Ақмола облысымен салыстырғанда едәуір аз. Дегенмен бұл қалалардағы көрсеткіштер кадр құрамының жасару үдерісінің тұрақты жүріп жатқанын көрсетуі мүмкін.

Қостанай және Шығыс Қазақстан облыстарында педагогикалық өтілі 1–5 жыл аралығындағы мұғалімдердің саны бірдей – әрқайсысында 6 адамнан. Бұл көрсеткіштер аталған өңірлерде кадр құрамының біртіндеп жаңарып жатқанын білдіреді және жас мұғалімдерді қолдау мен ынталандыруға бағытталған қосымша бағдарламалардың қажеттілігін де меңзеуі мүмкін.

Осылайша, 18 және 19-суреттерде ұсынылған деректер білім беру жүйесінің жас мамандармен тұрақты түрде толықтырылып жатқанын, әсіресе ұзақмерзімді даму мен орнықтылықты көздейтін кадр саясаты бар өңірлерде бұл үдерістің белсендірек екенін көрсетеді.

20-сурет – Педагогикалық жалпы еңбек өтілі бойынша мұғалімдер саны, 1 жылдан 5 жылға дейінгі санат – өңірлер бойынша

21-сурет – Педагогтердің жалпы еңбек өтілі бойынша, 1 жылдан 5 жылға дейінгі санаттағы мұғалімдер санының пайыздық үлесі өңірлер бойынша

22 және 23-суреттерде жалпы педагогикалық еңбек өтілі 6-дан 15 жылға дейінгі респонденттер тобы көрсетілген. Бұл – кәсіби қызметінің белсенді кезеңінде жүрген, елеулі практикалық тәжірибесі бар, әдістемелік тәсілдері қалыптасқан және әдетте бір немесе бірнеше біліктілік санатына ие педагогтер.

Бұл санаттағы респонденттердің жалпы саны 130 адамды құрады. Өңірлер бойынша таралуы келесідей:

- Ақмола облысы – 63 адам,
- Шымкент қаласы – 48 адам,
- Қостанай облысы – 9 адам,
- Шығыс Қазақстан облысы – 6 адам,
- Астана қаласы – 4 адам.

Бұл топтағы педагогтердің жартысынан көбін Ақмола облысының өкілдері құрайды, бұл өңірдегі кәсіби орта жақсы қалыптасқан және тұрақты екенін көрсетеді. Мұнда мамандар он жылдан астам уақыт жұмыс істей береді. Сондай-ақ, бұл өңірдегі білім беру ұйымдарында кадрлардың жоғары бекітілу деңгейінің белгісі болуы мүмкін.

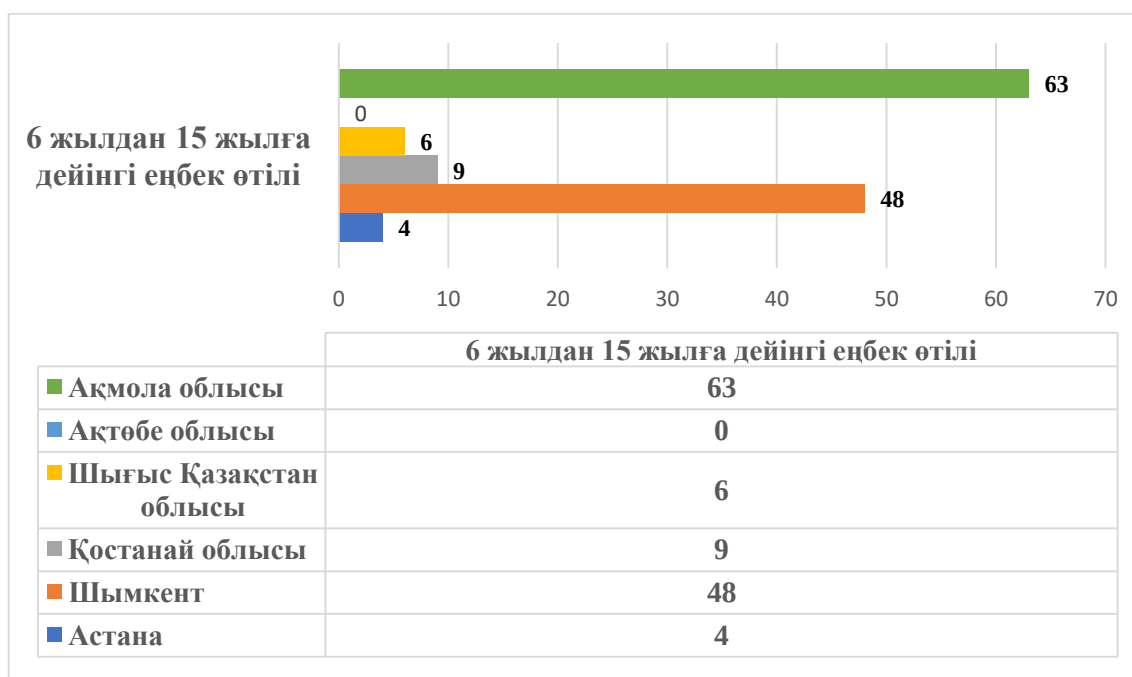
Екінші орында Шымкент қаласы тұр, мұнда 6-дан 15 жылға дейінгі еңбек өтілі бар 48 педагог бар. Бұл қалалық білім беру жүйесінің тұрақты дамуын қамтамасыз ететін кәсіби ортаның белсенді екенін білдіреді.

Қостанай және Шығыс Қазақстан облыстары осындай еңбек өтілі бар педагогтердің аз бөлігін – тиісінше 9 және 6 адамды көрсетеді. Бұл кадрлардың

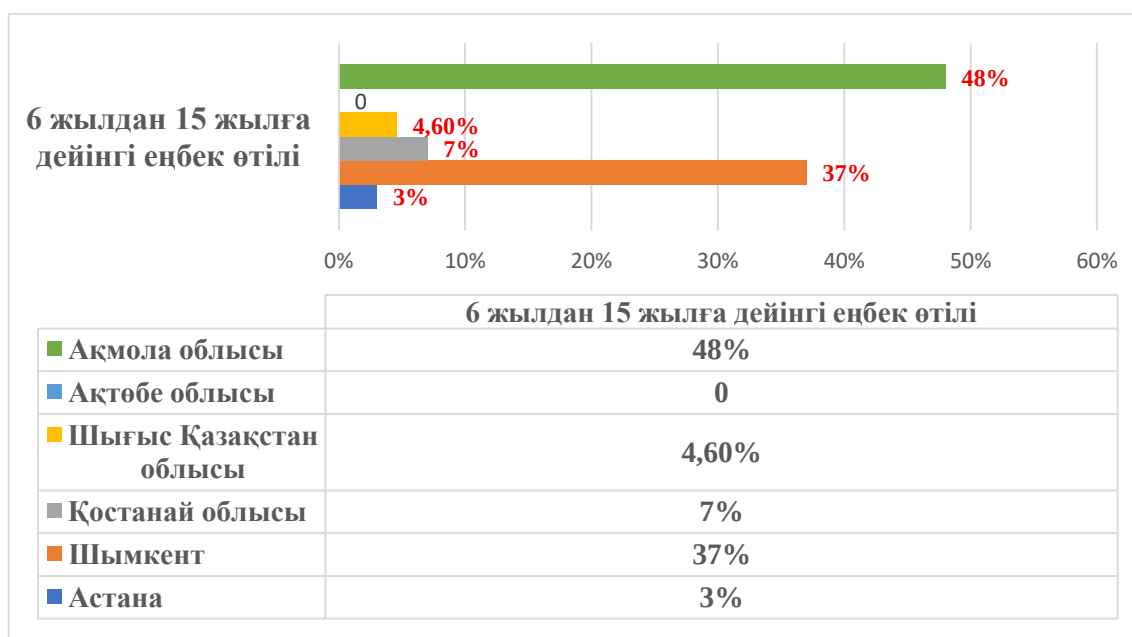
көшуі, білім беру мекемелерінің құрылымының өзгеруі немесе басқа өңірлік ерекшеліктерге байланысты болуы мүмкін.

Астана қаласында осы санатқа 4 респондент кіреді, бұл астананың кадрлық құрамының ерекшеліктерін, оның ішінде мамандардың жоғары мобильділігі мен қысқа еңбек өтілі бар педагогтердің тартылуын көрсетуі ықтимал.

Осылайша, 6-дан 15 жылға дейінгі еңбек өтілі бар педагогтер категориясы – білім беру тәжірибесінде маңызды рөл атқаратын, тұрақты және қалыптасқан кәсіби қауымдастықтың бір бөлігі. Көрсетілген мәліметтер өңірлердегі кадрлық құрамның ерекшеліктері мен педагогтердің әрі қарай кәсіби өсу перспективалары туралы пікір жасауға мүмкіндік береді.

22-сурет – Педагогтердің жалпы педагогикалық еңбек өтілі бойынша, 6-дан 15 жылға дейінгі категория бойынша өңірлерге бөлінісі

23-сурет– Педагогтердің жалпы педагогикалық еңбек өтілі бойынша, 6 жылдан 15 жылға дейінгі категориядағы үлесі (өңірлер бойынша проценттік көрсеткіші)

24-25 суреттерде педагогикалық еңбек өтілі 16-дан 25 жылға дейінгі респонденттер категориясы көрсетілген. Бұл – ең тәжірибелі, кәсіби тұрғыдан тұрақты қалыптасқан мамандар тобы, үлкен тәжірибеге ие, педагогикалық қоғамда беделі бар және әдетте тәлімгерлікпен, әдістемелік жұмыстармен, инновациялық жобаларға белсенді қатысатын мамандар.

Осы категориядағы педагогтердің жалпы саны – 149 адам. Өңірлер бойынша таралуы төмендегідей:

- Ақмола облысы – 88 адам,
- Шымкент қаласы – 47 адам,
- Қостанай облысы – 9 адам,
- Шығыс Қазақстан облысы – 4 адам,
- Ақтөбе облысы – 1 адам.

Ең көп респондент Ақмола облысында тіркелген – 88 педагог, бұл топтағы жалпы санының шамамен 60%-ын құрайды. Бұл өңірде тұрақты әрі кәсіби жетілген педагогикалық құрамның бар екендігін растайды, олар білім беру ғана емес, әдістемелік, басқарушылық және тәлімгерлік қызметтерді де атқара алады.

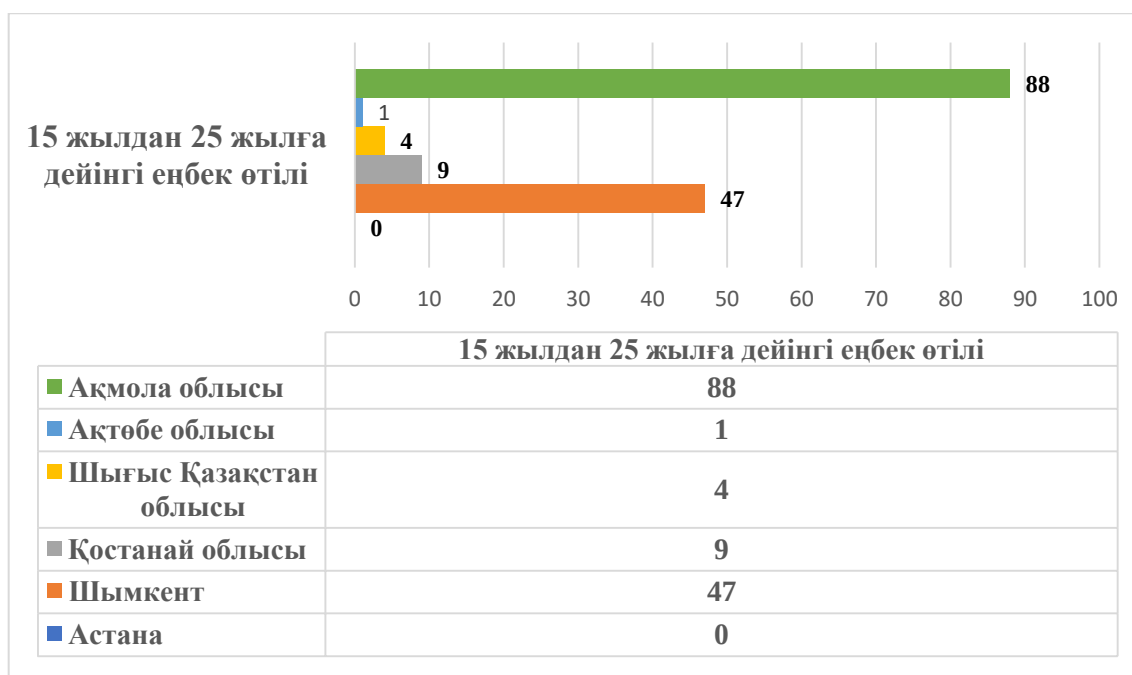
Екінші орында – Шымкент қаласы, онда 47 педагог бар. Бұл қаладағы білім беру жүйесінде берік кәсіби орталық қалыптасқанын, жиналған тәжірибе оқу сапасын арттыру және білім беру бағдарламаларын дамытуға негіз болатынын көрсетеді.

Қостанай облысында 9 педагог бар, бұл өңірде тұрақты, бірақ аз саны бар тәжірибелі мамандар тобы бар екенін білдіреді. Олар, мүмкін, кейбір мектептерде кадрлық тұрақтылықты қамтамасыз етеді.

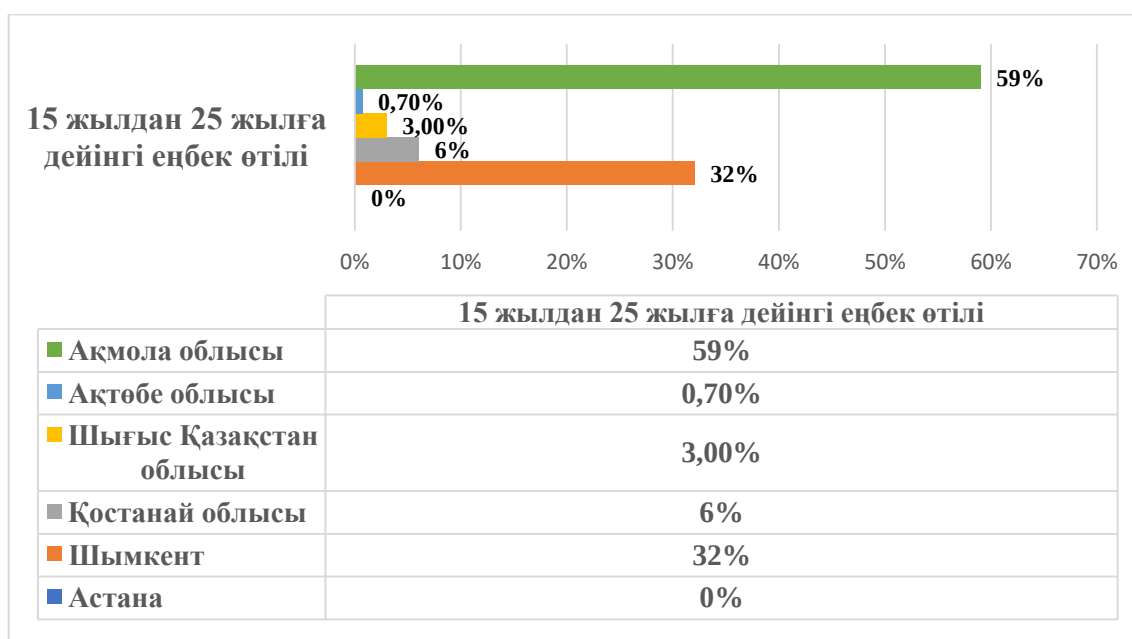
Шығыс Қазақстан облысында 16-25 жылдық еңбек өтілі бар тек 4 респондент тіркелген, бұл кадрлардың ауысуы, зейнетке шығу немесе мамандарды ұстап қалу шараларын күшейту қажеттілігімен байланысты болуы мүмкін.

Ақтөбе облысы аталған категорияда тек бір педагогпен ұсынылған, бұл өңірде кәсіби ұзақ мерзімділікті және кадрларды қолдауды ерекше назарға алуды талап етеді.

Осылайша, 16-25 жыл еңбек өтілі бар педагогтер тобы білім беру процесінің сапасын қамтамасыз етуде және жас әріптестерге кәсіби құндылықтар мен педагогикалық мәдениетті беруде маңызды рөл атқарады. Өңірлер арасындағы айырмашылықтар тәжірибелі педагогтерді сақтау және қолдау үшін мақсатты стратегияларды қажет етеді.

24-сурет – Педагогтердің жалпы педагогикалық еңбек өтілі бойынша саны, 15-тен 25 жылға дейінгі категориясы өңірлер бойынша.

25-сурет – Педагогтердің жалпы педагогикалық еңбек өтілі бойынша саны, 15-тен 25 жылға дейінгі категориясы пайызбен өңірлер бойынша көрсеткіш

26 және 27-суреттерде жалпы еңбек өтілі 26 жылдан асатын педагогтер тобы көрсетілген. Бұл педагогикалық қауымдастықтың ең тәжірибелі өкілдері болып табылады, олар жоғары кәсіби құзыреттілікке, жауапкершіліктің үлкен деңгейіне ие, сондай-ақ жиі тәлімгер, сарапшы, аттестациялық комиссиялардың мүшелері және басқа да кәсіби бірлестіктердің қызметін атқарады.

Осы категориядағы респонденттер саны – 104 адам. Өңірлер бойынша бөлінісі мынадай:

- Ақмола облысы – 49 адам,
- Шымкент қаласы – 35 адам,
- Астана қаласы – 5 адам,
- Қостанай облысы – 6 адам,
- Шығыс Қазақстан облысы – 7 адам,
- Ақтөбе облысы – 2 адам.

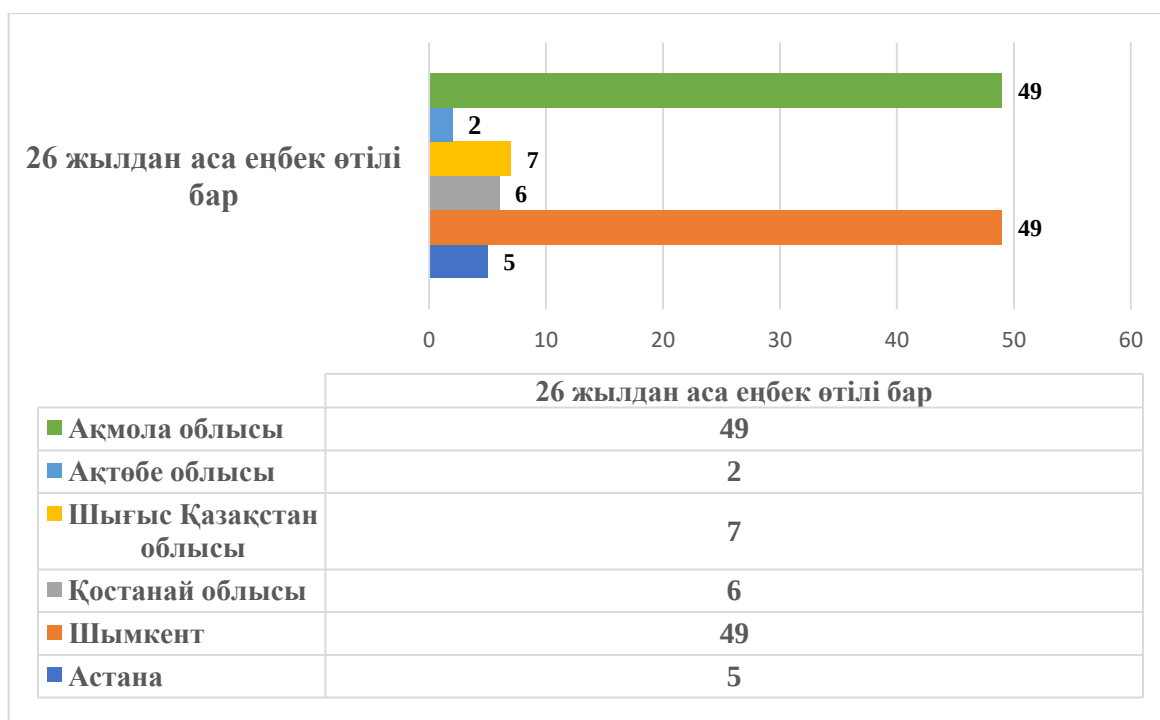
Ең көп көрсеткіш Ақмола облысында байқалады, мұнда топтағы респонденттердің жартысына жуығы (49 адам) білім беру жүйесінде белсенді еңбек етуде. Бұл өңірде мамандыққа беріктік пен педагогикалық дәстүрлердің сақталуын айқын көрсетеді.

Шымкент қаласында да көпжылдық тәжірибесі бар педагогтердің саны айтарлықтай – 35 адам. Бұл педагогикалық кадрлардың тұрақты және қалыптасқан жүйесінің бар екендігін, мамандардың тәжірибесінің іс жүзінде бағаланатынын білдіреді.

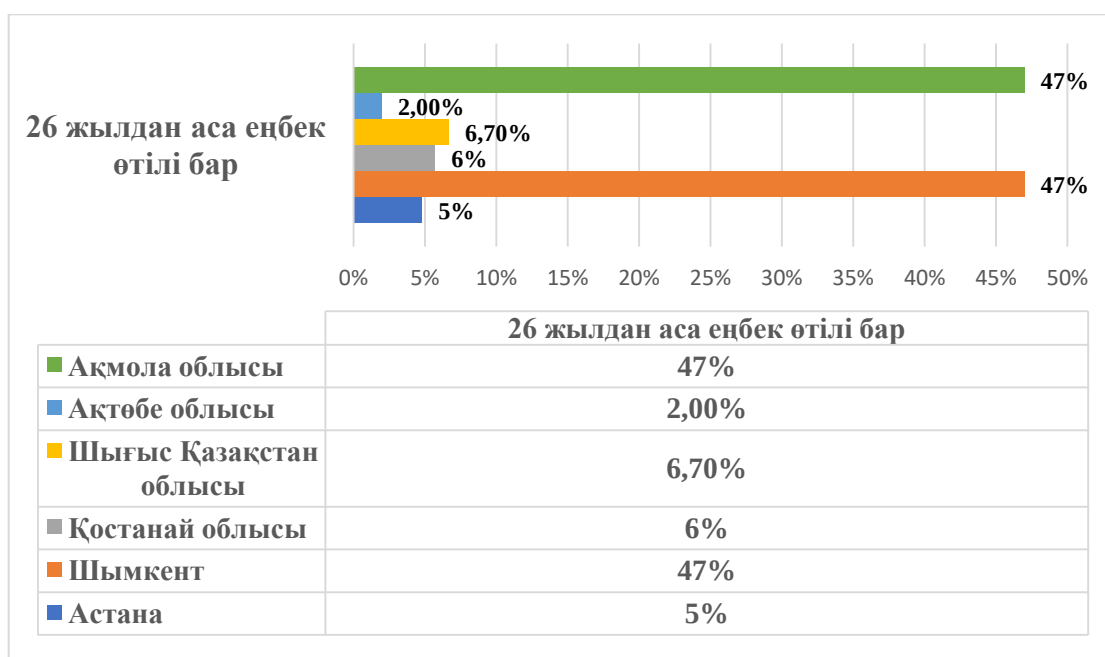
Қалған өңірлерде ұзақ еңбек өтілі бар педагогтердің саны төменірек:

- Астана қаласында – 5 адам, бұл кадрлардың жоғары мобильділігімен, астананың жас мамандарды тартуға бағытталуымен немесе басқа кадрлық ерекшеліктермен байланысты болуы мүмкін;
- Қостанай және Шығыс Қазақстан облыстарында тиісінше 6 және 7 адам, бұл өңірлерде бай кәсіби тәжірибесі бар педагогтерді ұстап тұру және қолдау шараларын күшейту қажеттігін көрсетеді;
- Ақтөбе облысында – 2 адам, бұл өңірде орта жастағы мамандар үшін педагогикалық мамандықтың тартымдылығын арттыру қажеттігін білдіруі мүмкін.

Осылайша, еңбек өтілі 26 жылдан асатын педагогтер категориясы – білім беру жүйесінің стратегиялық маңызды ресурсы. Олардың көпжылдық практикалық тәжірибесі, қалыптасқан педагогикалық шеберлігі және білім беру үдерісін терең түсінулері кәсіби қауымдастықтың ажырамас бөлігіне айналдырады. Көрсетілген деректер осы мамандарды қолдау және білім беру жүйесін дамытуға тарту бойынша мақсатты бағдарламалар әзірлеудің маңыздылығын айқындайды.

26-сурет – Жалпы педагогикалық еңбек өтілі бойынша педагогтердің саны, категориясы – 26 жыл және одан көп (өңірлер бойынша)

27-сурет – Жалпы педагогикалық еңбек өтілі бойынша педагогтердің саны, категориясы – 26 жыл және одан көп, өңірлер бойынша пайызбен

6. Респонденттердің лауазымдары бойынша бөлінісі: оқыту деңгейі. Келесі сұрақ аясында сауалнама қатысушыларына өздерін келесі үш категорияның біріне жатқызуды сұрады:

1. Бастауыш сынып мұғалімі

2. Орта буын мұғалімі

3. Жоғарғы буын мұғалімі

Бұл сұрақ педагогтердің жұмыс істейтін оқу деңгейіне байланысты таралуын анықтауға, кадрлық құрам құрылымын талдауға және зерттеу үлгісіндегі басым топтарды белгілеуге мүмкіндік берді.

Алынған деректер негізінде келесі қорытындылар жасауға болады (сандық деректер болса, оларды сандық талдау үшін қосуға болады):

1. Бастауыш сынып мұғалімдері. Бұл категория 1–4 сынып оқушыларымен жұмыс істейтін педагогтерді қамтиды. Олардың кәсіби қызметі негізгі оқу дағдыларын қалыптастыруға, ойлау, сөйлеу, коммуникативтік қабілеттерді дамытуға, сондай-ақ балалардың мектеп ортасына бейімделуін қамтамасыз етуге бағытталған. Бастауыш сынып мұғалімдері, әдетте, бірнеше пәнді оқытатындықтан, әмбебап құзыреттерге ие. Бұл контексте олардың дайындық деңгейі, еңбек өтілі және инклюзивті білім беру жағдайындағы оқыту әдістерінің ерекшеліктері маңызды болып табылады.

2. Орта буын мұғалімдері. Бұл топқа 5–9 сынып оқушыларымен жұмыс істейтін педагогтер кіреді. Олар пәндік оқытуды жүргізеді (математика, тарих, биология және т.б.), бастауыш мектептің әмбебап тәсілінен мамандандырылған әдістерге көшеді. Орта буын мұғалімдері оқу мотивациясының қалыптасуы, оқу тәуелсіздігі мен танымдық қызығушылықтардың дамуы жағынан маңызды рөл атқарады. Бұл категорияда пәнаралық үйлестіру және педагогтердің кәсіби мамандануы деңгейі ескерілуі тиіс.

3. Жоғарғы буын мұғалімдері. Бұл категория 10–11 сыныптарда жұмыс істейтін педагогтерді қамтиды, мұнда оқу процесі профилизацияға, ҰБТ-ға, олимпиадаларға, конкурстық сынақтарға және болашақ мамандықты таңдауға тікелей байланысты. Жоғарғы буын мұғалімдері жоғары деңгейдегі пәндік дайындыққа ие болып, оқушыларды бітіру және қабылдау емтихандарына, сондай-ақ кәсіби бағдарлауға дайындаумен айналысады. Олардың қызметі терең пәндік білімді, әртүрлі оқыту формалары мен әдістерін, оның ішінде цифрлық технологиялар мен жобалық оқытуды қолдануды талап етеді.

Респонденттердің оқыту деңгейі бойынша таралуын талдау педагогикалық қауымдастықтың кәсіби құрылымын жақсы түсінуге мүмкіндік береді. Бұл талдау әр оқу деңгейінің ерекшеліктерін ескере отырып, біліктілікті арттыру, тәлімгерлік және кәсіби өсу бойынша мақсатты бағдарламалар әзірлеуге де қолданылады.

Осы категориядағы педагогтер саны 154 адамды құрайды, бұл жалпы респонденттердің шамамен 30%-ы. Бұл 1–4 сынып оқушыларымен жұмыс істейтін мамандар. Олардың қызметі тек негізгі білім мен оқу дағдыларын қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар бастауыш мектеп ортасына бейімделу кезеңінде оқушыларға жан-жақты қолдау көрсетуге бағытталған.

Үлгідегі ең үлкен топ – орта буын мұғалімдері, олар 234 адамды құрайды, бұл барлық респонденттердің шамамен 45,7%-ы. Бұл мамандар 5–9 сынып оқушыларымен жұмыс істеп, білімді тереңдету және пәндік құзыреттерді дамытуға жауап береді.

Жоғарғы буын мұғалімдері 124 педагогтен тұрады, бұл қатысушылардың жалпы санының шамамен 24,2%-ы. Олар 10–11 сынып оқушыларымен жұмыс істейді, мұнда оқу процесі анық профилдендірілген және дайындыққа бағытталған.

28-сурет – Жалпы деңгейлер бойынша мұғалімдер саны

29-сурет – Жалпы деңгейлер бойынша мұғалімдердің саны пайыздық көрсеткішпен

7. Инклюзивті білім беру жағдайында «Технология және өнер» оқу саласы бойынша сабақтарда оқушылармен жұмыс істегенде қандай оқу формалары мен әдістерін қолданасыз? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады).

Сауалнама нәтижелері бойынша педагогтер оқушылармен жұмыс істеуде қолданылатын формалар мен технологиялардың әртүрлілігін атап көрсетті. Төменде категориялар бойынша егжей-тегжейлі бөлініс берілген, бұл педагогикалық тәжірибелердің өзгергіштігін бағалауға мүмкіндік береді:

1. Тек жеке жұмыс – 82 педагог: бұл топ инклюзивті білім беру әдістемесімен таныс болмау, топтық динамиканы ұйымдастырудағы қиындықтар немесе жеке тәсілді қажет ететін балалармен жұмыс ерекшеліктеріне байланысты тек жеке жұмысты қолданады.

2. Жеке және жұптық жұмыс – 40 педагог: бұл педагогтер жеке тапсырмалар мен жұптық өзара әрекеттесуді үйлестіріп, оқушылардың коммуникативтік дағдылары мен ынтымақтастығын дамытады, сонымен қатар әр баланың жеке темпіне назар аударады.

3. Жеке, жұптық және топтық жұмыс – 32 педагог: үш негізгі жұмыс формасын қатар қолданатын педагогтер, бұл тәсіл академиялық және әлеуметтік дағдыларды дамыту үшін теңгерімді және тиімді саналады, әсіресе инклюзивті сыныптарда.

4. Практикалық-бағытталған тапсырмаларды қосу – 36 педагог: классикалық жұмыс формаларына қоса, нақты немесе модельденген жағдайларда білімді қолдануға бағытталған тапсырмалар енгізіледі, бұл функционалдық сауаттылық пен практикалық құзыреттерді дамытады.

5. Ойын технологияларын қолдану – 37 педагог: ойын әдістерін қолданып, мотивацияны, назарды және эмоционалдық белсенділікті арттыруға баса назар аударады, әсіресе бастауыш сынып оқушылары мен ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін.

6. Мультимедиялық және цифрлық технологияларды енгізу – 23 педагог: қазіргі ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ), интерактивті презентациялар, онлайн платформалар мен цифрлық ресурстарды пайдаланады, бұл тапсырмаларды саралауға және материалды визуализациялауға мүмкіндік береді.

7. Денсаулықты сақтау технологияларын қолдану – 25 педагог: АКТ, ойын және практикалық формалармен қатар дене сергіту сәті, релаксация элементтері, тыныс алу жаттығулары сияқты денсаулықты нығайту әдістерін енгізеді.

8. Оқушылардың қызығушылықтарын ескере отырып жеке тәсіл – 20 педагог: оқушылардың таңдауы негізінде тапсырмалар құрастырады, бұл жеке-бағытталған оқыту принциптерін және өзін-өзі реттеу мен оқу жауапкершілігін дамытуға мүмкіндік береді.

9. Жеке, жұптық жұмыс пен ойын технологияларын біріктіру – 15 педагог: ойын мен жұптық жұмысты қолдана отырып, жеке тәсілді сақтайтын шектеулі, бірақ белсенді құралдар жиынтығын пайдаланады.

10. Жеке, жұптық жұмыс пен мультимедиялық технологияларды қолдану – 20 педагог: дәстүрлі формаларды цифрлық оқыту элементтерімен үйлестіріп, білім беру процесін әртүрлі әрі заманауи талаптарға бейімдейді.

11. Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс тәжірибесі жоқ – 17 педагог. Бұл топ инклюзивті практикада тәжірибесінің жоқтығын білдірді, бұл арнайы кәсіби дайындық пен әдістемелік қолдаудың қажеттігін көрсетеді.

12. Түрлі әдістерді қолданады – 23 педагог: жағдайға, сабақ мақсатына және сынып құрамына байланысты әртүрлі формалар мен әдістерді белсенді пайдаланады, бұл педагогикалық икемділік пен жоғары кәсіби деңгейге тән.

13. Тек ойын технологиялары – 30 педагог: ойын әдістерін негізгі тәсіл ретінде пайдаланатындар, бұл эмоционалды-позитивті мотивацияға және шығармашылық оқытуға берілгендікті көрсетеді.

14. Топтық жұмыс, ойын және мультимедиялық технологияларды бірге қолдану – 28 педагог: цифрлық және ойын құралдарын біріктіре отырып, ынтымақтастық оқыту формаларын белсенді пайдаланады, бұл инклюзивті оқыту мен жобалық қызмет үшін тиімді.

15. Тек практикалық бағытталған тапсырмалар – 26 педагог: өмірмен тығыз байланысты тапсырмаларға назар аударады, бұл оқушылардың қолданбалы дағдыларын және функционалдық сауаттылығын қалыптастырады.

16. Топтық жұмыс, практикалық тапсырмалар, ойын және цифрлық технологиялардың көпәспектiлi үйлесiмi – 18 педагог: командалық жұмыс, ойын, АКТ және практикалық тапсырмаларды біріктіре отырып, оқушылардың белсенділігін арттырады және түрлі ақпарат қабылдау стильдерін ескереді.

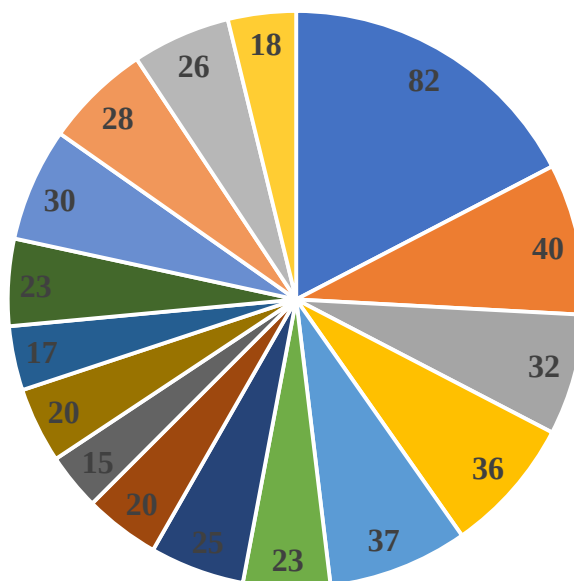
17. Тек топтық жұмыс – 23 педагог: топтық жұмысты негізгі форма ретінде қолдайды, бұл командалық дағдыларды, ынтымақтастық пен өзара көмекті дамытуды көздейді.

Осы мәліметтер инклюзивті ортада «Технология және өнер» саласы бойынша оқытудың көптүрлі формалары мен әдістерінің кең қолданысын, сондай-ақ педагогтердің кәсіби икемділігі мен шығармашылығын көрсетеді. Бұл педагогикалық тәжірибелер оқыту процесінің жекелендірілген қажеттіліктерге бейімделуін және оқушылардың жан-жақты дамуын қамтамасыз етеді

5-кесте – Оқу формалары мен әдістерін қолдану тәжірибесі бойынша педагогтердің саны

№	Оқыту формалары мен әдістері	Педагогтер саны
	Барлығы	512
1	Тек жеке дара жұмыс	82
2	Жеке және жұптық жұмыс	40
3	Жеке, жұптық және топтық жұмыс	32
4	Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар	36
5	Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары	37
6	Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары, мультимедиялық және сандық технологиялар	23
7	Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары, мультимедиялық және сандық технологиялар, денсаулықты сақтау технологиялары	25
8	Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары, мультимедиялық және сандық технологиялар, оқушылардың өз қалауы бойынша тапсырмалар	20
9	Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, ойын технологиялары	15
10	Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, мультимедиялық және цифрлық технологиялар	17
11	Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, мультимедиялық және цифрлық технологиялар	20
12	ЕБҚ бар балалармен жұмыс тәжірибесі жоқ	17
13	Түрлі әдістер	23
14	Ойын технологиялары	30
16	Топтық жұмыс, ойын технологиялары, мультимедиялық және цифрлық технологиялар	28
17	Практикаға бағытталған тапсырмалар	26
18	Топтық жұмыс, практикаға бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары, мультимедиялық және цифрлық технологиялар	18
19	Топтық жұмыс	23

Педагогтер саны

- Тек жеке дара жұмыс
- Жеке және жұптық жұмыс
- Жеке, жұптық және топтық жұмыс
- Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар
- Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары
- Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары, мультимедиялық және сандық технологиялар
- Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары, мультимедиялық және сандық технологиялар, денсаулықты сақтау технологиялары
- Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, практикалық бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары, мультимедиялық және сандық технологиялар, оқушылардың өз қалауы бойынша тапсырмалар
- Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, ойын технологиялары
- Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, мультимедиялық және цифрлық технологиялар
- Жеке жұмыс, жұптық жұмыс, топтық жұмыс, мультимедиялық және цифрлық технологиялар
- ЕБҚ бар балалармен жұмыс тәжірибесі жоқ
- Ойын технологиялары

30-сурет – Педагогтер қолданған әдістер мен формалар түрлері (сандық көрсеткіш)

31-сурет – Педагогтер қолданатын әдістер мен оқыту формаларының түрлері пайыздық көрсеткішпен

Балалармен жұмыс істеу барысында педагогтер қолданатын формалар мен әдістер бойынша талдамалық қорытындылар (диаграмма негізінде)

Сауалнама нәтижелері, диаграмма түрінде ұсынылған мәліметтерге сүйене отырып, респонденттердің басымдықтары, педагогикалық ұстанымдары мен әртүрлі білім беру тәсілдерін қолдану деңгейін терең талдауға мүмкіндік береді. Осы деректер негізінде келесі мазмұнды қорытындылар жасауға болады:

1. Жеке жұмыс формасының басымдығы (82 педагог, 16%)
Сауалнамаға қатысқан педагогтердің ең үлкен бөлігі – 16% – өз тәжірибесінде тек жеке жұмысты қолданатынын көрсетті. Бұл – әр алтыншы педагог білім беру үдерісін «мұғалім – оқушы» форматымен шектейді дегенді білдіреді. Мұндай тәсіл, бір жағынан, оқушылардың жеке ерекшеліктеріне назар аударуды білдірсе, екінші жағынан, оқу ортасындағы интерактивті және коммуникативтік формалардың жеткіліксіз қолданылуын көрсетеді.

Мұндай стратегия келесі себептермен түсіндірілетін болуы мүмкін:

- Ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалармен жұмыс жасау, жеке қолдаудың қажет болуы;
- Оқушы саны аз сыныптар, топтық жұмысты ұйымдастыру техникалық жағынан мүмкін емес жағдайлар;
- Педагогтің заманауи технологиялар мен әдістерді қолдануға жеткіліксіз дайындығы;
- Қашықтағы немесе ауылдық мектептерде цифрлық ресурстарға шектеулі қолжетімділік.

2. Комбинацияланған формаларды біртіндеп енгізу (36–32 педагог, 6,25–8%)

6–8% респонденттер жеке, жұптық, топтық жұмыстарды, практикалық-бағдарланған тапсырмаларды және ойын технологияларын біріктіре қолданатынын көрсеткен. Бұл кейбір білім беру ұжымдарында икемді оқыту идеясының енгізіліп жатқанын білдіреді, мұнда оқушының жеке белсенділігімен қатар, бірлескен әрекетке де көңіл бөлінеді.

Мұндай тәсілдер келесі дағдыларды қалыптастырады:

- Оқушылардың ұжымдық жауапкершілігі;
- Топта жұмыс істеу іскерлігі;
- Теорияны практикада қолдану дағдылары (практикаға бағдарланған тапсырмалар арқылы);
- Ойын элементтері арқылы оқуға мотивацияны арттыру.

Бұл әдістерге мультимедиялық және цифрлық технологиялардың қосылуы ерекше құнды, бұл білім берудің цифрлық трансформациясын көрсетеді.

3. Педагогикалық құралдардың кең спектрін қолдану (23–25 педагог, 6,25–7%)

Кейбір педагогтер әдістемелік вариативтіліктің жоғары деңгейін көрсетіп, 6–7 түрлі жұмыс түрлері мен тәсілдерін қолданады. Атап айтқанда, 6,25% педагог өз тәжірибесіне келесілерді енгізген:

- Жеке, жұптық және топтық жұмыс;
 - Практикалық-бағдарланған тапсырмалар;
 - Ойын технологиялары;
 - Мультимедиялық ресурстар;
 - Оқушылардың таңдауы бойынша тапсырмалар.
- Бұл педагогтің кәсіби жетілуін, икемділігін және балалардың қызығушылығын ескеруге дайын екенін, сонымен қатар цифрлық құралдарды жоғары деңгейде меңгергенін көрсетеді. Мұндай модель келесіге бағытталған:
- Оқушыға бағытталған тәсілге;
 - Өзіндік жұмысты және оқу мотивациясын арттыруға;
 - Оқушының эмоциялық әл-ауқатын сақтауға;
 - Әртүрлі оқушылардың қажеттіліктеріне бейімделуге және инклюзияға.

4. Денсаулықты сақтау технологияларын қолдану (25 педагог, 7%)

Барлық респонденттер бұл аспектіні баса айтпағанымен, денсаулықты сақтау технологияларын балалармен жұмыста қолдану – жауапты әрі гуманистік педагогикалық ұстанымның маңызды көрсеткіші. Бұл технологиялар әсіресе ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс барысында, сондай-ақ оқу жүктемесі мен цифрлық жүктемесі жоғары жағдайларда аса маңызды.

Денсаулықты сақтау әдістері:

- Балалардың күйзелісін төмендетеді;
- Физикалық және психикалық денсаулықты сақтауға көмектеседі;
- Оқытуға қауіпсіз және саналы көзқарас мәдениетін қалыптастырады.

5. Инновациялық формалар: оқушы таңдауына негізделген тапсырмалар (2–3%)

Ең сирек кездесетін тәжірибе – оқушыларға тапсырмаларды таңдау құқығын беру. Бұл тәсіл оқытудың дербестендірілуі мен саралануын білдіреді. Қазіргі уақытта тек 2–3% педагог осындай әдісті қолданғанымен, бұл – білім алушыны пассивті емес, белсенді субъект ретінде қарастыратын, даралануға негізделген оқыту моделіне бет бұруды көрсетеді. Мұндай бағыт әлемдік педагогикада болашағы зор деп есептеледі, себебі ол:

- Мотивацияны арттырады;
- Шешім қабылдауды үйретеді;
- Оқушының әлеуетін ашуға ықпал етеді;
- Метапәндік дағдыларды дамытады.

6. Ойын технологиялары мен мультимедиа – өсіп келе жатқан үрдіс (шамамен 15–30%)

Әртүрлі комбинацияларда ойын технологиялары мен цифрлық құралдар барлық жауаптардың шамамен 30%-ында кездеседі, бұл оқытуды ойындандыру мен визуализациялау бағытының орнығып келе жатқанын көрсетеді. Мұндай

әдістер бастауыш сынып оқушыларымен, сондай-ақ оқуда қиындықтарға тап болған балалармен жұмыс істеуде ерекше тиімді. Ойын және цифрлық технологиялар:

- Назарды шоғырландыруға көмектеседі;
- Оқытуды эмоционалды жағынан қанықтырады;
- Визуалды және интерактивті элементтер арқылы материалды жақсы меңгеруге ықпал етеді.

Қорытынды:

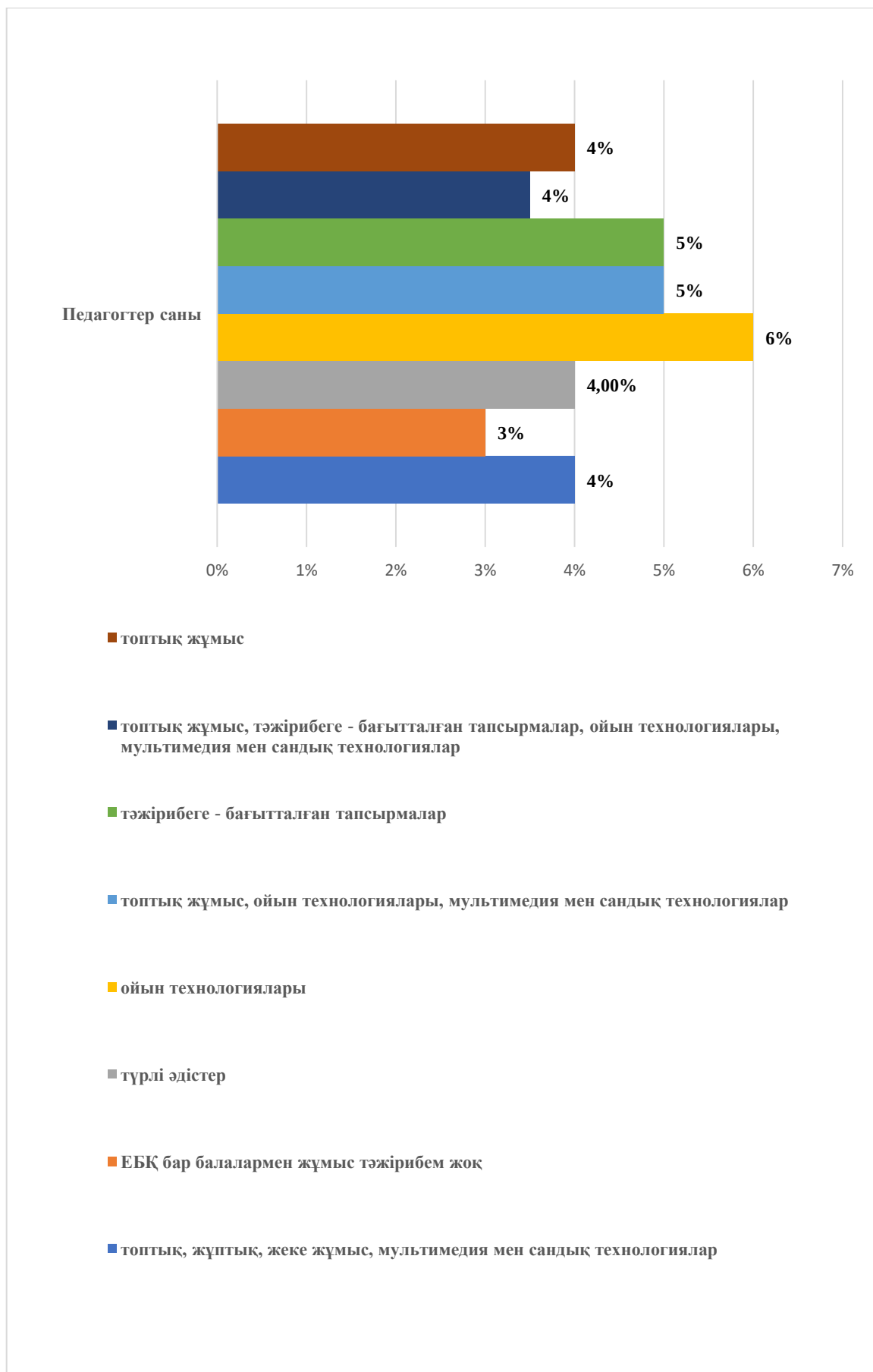
Жеке жұмыс – педагог пен оқушы арасындағы ең кең таралған өзара әрекет формасы болып қала береді, алайда басқа әдістермен толықтырылмаса, бұл оқушылардың коммуникативтік, бірлескен және сыни-талдау дағдыларын дамытуда шектеу тудырады.

- Гибридті тәсілдер (жеке + жұптық + топтық + цифрлық және ойын әдістері) біртіндеп әдістемелік тұрғыдан икемді әрі цифрлық сауатты педагогтер тәжірибесіне еніп жатыр.

- Қазіргі заманғы әдістер (оқушы таңдауы, денсаулықты сақтау технологиялары, мультимедиа) әлі де шектеулі қолданыста, бірақ бұл – жаңа педагогикалық мәдениеттің қалыптаса бастауының айғағы.

- Педагогтердің цифрландыру, инклюзия және жұптық/топтық жұмысты ұйымдастыру бойынша біліктілігін арттыру қажеттілігі бар.

- Болашақтағы даму стратегиясы – әртүрлі әдістерді біріктіру мен оқушылардың өз білім беру процесіне белсенді қатысуына негізделуі тиіс.

32-сурет – Педагогтер қолданатын әдіс-тәсілдер мен жұмыс формаларының пайыздық үлесі

Диаграмма педагогтердің балалармен (болжам бойынша, ерекше білім беруді қажет ететін балалармен) жұмыс істеуде қолданатын әдіс-тәсілдері мен жұмыс формалары бойынша жауаптарының үлесін бейнелейтін көлденең бағандық диаграмма түрінде ұсынылған. Диаграммада респонденттердің белгілі бір нұсқаны тандаған пайыздары көрсетілген және төменгі жағында әр баған түсінің мәнін түсіндіретін аңыз берілген.

Ойын технологиялары – 6% (сары түс).

Бұл – барлық нұсқалардың ішіндегі ең жоғары көрсеткіш. Бұл ойын әдістері балалармен жұмыс жасауда ең танымал тәсіл екенін білдіреді. Мұндай танымалдық ойын технологияларының әмбебаптығы мен түрлі жас және когнитивтік деңгейдегі балаларға бейімділігімен түсіндіріледі.

Топтық жұмыс, ойын технологиялары, мультимедиялық және цифрлық технологиялар – 5% (көгілдір түс) Бұл санатта педагогтер ұжымдық әрекетті де, технологияларды да біріктіретін кешенді тәсілдерді қолданады. Бұл – заманауи, көп компонентті оқыту формаларына ұмтылудың белгісі.

Практикаға бағытталған тапсырмалар – 5% (жасыл түс) Бұл педагогтердің қолданбалы, әрекеттік әдістерге бейімділігін көрсетеді. Әсіресе ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін өмірлік дағдыларды қалыптастыруда мұндай тапсырмалар өте маңызды.

Топтық жұмыс, практикаға бағытталған тапсырмалар, ойын технологиялары, мультимедиялық және цифрлық технологиялар – 4% (қою көк түс). Бұл – бірнеше әдістемелік бағыттардың үйлесімін көрсететін ең дамыған формалардың бірі. Мұндай педагогтердің (4%) болуы олардың педагогикалық зеректігі мен кешенді тәсілге бейімділігін білдіреді.

Топтық жұмыс – 4% (қоңыр түс). Тек топтық форманы қолдану – ынтымақтастық пен коммуникациялық дағдыларды дамытуға бағытталған. Алайда қосымша элементтерсіз бұл стратегия шектеулі болуы мүмкін.

Жеке, жұптық, топтық жұмыс, мультимедиялық және цифрлық технологиялар – 4% (көк түс, төменгі қатар). Бұл форма – педагогтің әдістемелік икемділігінің жоғары деңгейін көрсетеді. Мұндай педагог оқыту міндеттері мен оқушылардың ерекшеліктеріне қарай жұмысын бейімдей алады.

Әртүрлі әдістер – 4% (сұр түс).

Бұл – жалпылама санат. Мұнда нақты стратегияны көрсетпей, жағдайға қарай икемделетін педагогтер кіреді деп болжауға болады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс тәжірибем жоқ – 3% (қызғылт сары түс). Мұндай респонденттердің үлесі (3%) төмен. Инклюзивті білім беру саласында тәжірибесі бар педагогтердің басым екенін көрсетеді, бұл диаграмма нәтижелерінің осы саланы талдаудағы өзектілігін арттырады.

Диаграмма бойынша негізгі үрдістер:

- Педагогтер көбінесе ойын және практикаға бағытталған тәсілдерді таңдайды. Бұл олардың ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуда тиімділігінің жоғары екендігін білдіреді.

- Кейбір жағдайларда бірнеше деңгейлі стратегиялар байқалады: топтық жұмыс, мультимедиа, цифрлық технологиялар мен практикалық тапсырмаларды біріктіру.

- Дегенмен, тек бір ғана форманы (мысалы, тек топтық жұмыс) қолданатын педагогтердің де үлесі едәуір – бұл әдістемелік әртүрліліктің жетіспеуі немесе кәсіби дайындықтың жеткіліксіздігін көрсетуі мүмкін.

- 4–5 әдісті бір уақытта қолданатын педагогтердің болуы – олардың кәсіби икемділігінің жоғары деңгейін білдіреді.

Диаграмма педагогтердің бір ғана басым жұмыс формасын (топтық немесе жеке) қолданудан біртіндеп заманауи әдістерді, соның ішінде цифрлық технологиялар мен геймификацияны (ойын элементтерін) біріктіруге көшіп жатқанын көрсетеді. Дегенмен, оң динамикаға қарамастан, педагогтерге көпформатты және инклюзивті тәсілдерді кеңінен қолдану үшін әдістемелік қолдау мен оқыту қажеттілігі сақталуда.

8. Жалпы білім беру сыныбында «Технология және өнер» білім беру саласының бағдарламаларын іске асыру барысында қандай қиындықтарға тап боласыз? (бірнеше нұсқаны таңдауға болады).

Сауалнама нәтижелері ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс кезінде педагогтер қандай негізгі қиындықтарға тап болатынын көрсетеді. Жауаптарда негізгі қиындықтар санаттары көрсетілген, олардың бірқатары әртүрлі комбинацияларда кездеседі. Мұқият талдау ең жиі кездесетін мәселелерді анықтауға ғана емес, сондай-ақ қиындық түрлері мен олардың ықтимал себептері арасындағы өзара байланыстарды анықтауға мүмкіндік береді.

1. *Материалдық-техникалық жабдықталудың жеткіліксіздігі* – 245 рет аталған. Бұл – ең жиі кездесетін мәселе. Бұл білім беру ұйымдарының қажетті құрал-жабдықтармен, бейімделген техникалармен, арнайы бағдарламалық қамтамасыз етумен, сенсорлық материалдармен және т.б. толық қамтамасыз етілмегенін көрсетеді. Әсіресе инклюзивті тәжірибеде бұл өзекті, себебі техникалық база жекелендірілген оқытуды ұйымдастыру мүмкіндігіне тікелей әсер етеді.

2. *Әдістемелік ұсынымдардың жетіспеушілігі* – барлығы 270 рет аталған:

Таза түрде –161 рет

Келесі қиындықтармен бірге:

- Материалдық-техникалық жабдықталумен – 18 рет

- Дидактикалық материалдармен – 12 рет

- Техникалық және дидактикалық қамтамасыз етумен – 30 рет

- Тапсырмаларды таңдаудағы қиындықтармен – 13 рет

- Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен – 13 рет

- Дидактикалық материалдар және ЕБҚ бар балалармен — 23 рет

Осылайша, шамамен әрбір үшінші педагог әдістемелік сенімсіздік сезінеді немесе ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге арналған қажетті ұсынымдарға ие емес. Бұл жағдай әдістемелік құралдардың жеткіліксіз деңгейде жасалуымен, заманауи тәжірибелерге қолжетімділіктің болмауымен

және инклюзия бойынша біліктілікті арттыру курстарының тапшылығымен байланысты болуы мүмкін.

3. Дидактикалық материалдардың жетіспеушілігі – барлығы 117 рет аталған:

Жеке түрде – 24 рет;

- Техникалық қиындықтармен бірге – 28 рет;

- Әдістемелік ұсынымдармен бірге – 12 рет;

- Әдістемелік және техникалық қиындықтармен бірге – 30 рет;

- Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс және әдістемелік қиындықтармен бірге – 23 жауап.

Сапалы, бейімделген дидактикалық құралдардың (жұмыс дәптерлері, карталар, карточкалар, көрнекі құралдар, электрондық тапсырмалар) болмауы тиімді сабақтар ұйымдастыруды қиындатады, әсіресе ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қабілеттерінің әртүрлілігін ескергенде.

4. Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыстағы қиындықтар – барлығы 118 рет аталған:

- Тек бір жауап ретінде бергендер – 54 рет;

- Әдістемелік және техникалық аспектілермен бірге – 13 рет;

- Техникалық қамтамасыз етумен – 28 рет,

- Әдістемелік және дидактикалық қиындықтармен бірге – 23 рет;

Бұл қосымша психологиялық-педагогикалық дайындықтың, жеке стратегиялардың және пәнаралық қолдаудың (логопед, дефектолог, психолог) қажеттілігін көрсетеді. Балаға тіл табыса алмау, түрлі диагноздардың ерекшеліктерін білмеу, мінез-құлықпен жұмыс істеудегі қиындықтар – бұлардың барлығы табысты интеграцияға кедергі келтіреді.

5. Тапсырмаларды таңдаудағы қиындықтар–барлығы 29 рет аталған.

- Жеке түрде –16 рет;

- Әдістемелік қиындықтармен бірге – 13 рет.

Бұл жауаптар оқушылардың мүмкіндіктері мен даму деңгейіне сәйкес мазмұнды бейімдеу мәселесін көрсетеді. Әмбебап тапсырма конструкторларының, бейімделген онлайн-ресурстардың және оқу тапсырмаларын балаға сәйкес жедел өзгертуге мүмкіндік беретін цифрлық құралдардың жетіспеушілігі айқын көрінеді.

6. Сирек және жеке жауаптар:

- «Диагноз бір, бірақ балалардың қабілеттері әртүрлі» – 1 жауап. Бұл пікір инклюзивті білім берудің басты мәселесін көрсетеді – әр баланың ерекшелігі өте жоғары, сондықтан тіпті бір нозологиялық санат ішінде де әмбебап әдіс қолдану мүмкін емес.

- «Қиындықтар жоқ» – 1 жауап. Бұл респонденттің кәсіби деңгейінің жоғары екендігін көрсетуі мүмкін немесе керісінше, оның өз тәжірибесін жеткілікті деңгейде талдай алмауымен байланысты болуы мүмкін (мүмкін, бұл педагог әлі нақты қиындықтарға тап болмаған).

- «Жауап беруге қиналамын» – 1 жауап. Бұл педагогтің ЕБҚ бар балалармен жұмыс тәжірибесі болмауы немесе өзінің қиындықтарын нақты анықтап, сипаттай алмауымен байланысты болуы мүмкін.

Осы мәліметтерді ескере отырып, келесі қорытындылар жасауға болады:

- Материалдық-техникалық қамтамасыз етудің жеткіліксіздігі – инклюзивті тәжірибедегі №1 тосқауыл. Бұл ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, арнайы оқыту бағдарламаларын және түзету құралдарын қолдануды шектейді.

- Әдістемелік және дидактикалық «көрмеушілік» – бұл қазіргі әдістемелік ұсынымдардың педагогтерге нақты практикада жарамсыз немесе мүлде қолжетімсіз (жүйесіз, ескірген, толық емес) екенінің белгісі.

- Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жасаудағы қиындықтар психологиялық-педагогикалық қолдаудың, тәлімгерлік жүйесінің және тәжірибе алмасу механизмдерінің қажет екенін көрсетеді.

- «Қиындықтар жоқ» деген жауаптардың аз үлесі – респонденттердің жоғары рефлексия деңгейін, кәсіби жауапкершілігін және осы салада дамуға деген ұмтылысын білдіреді.

Сондай-ақ келесі ұсыныстарды беруге болады:

- Өртүрлі ерекшеліктерге бейімделген, практикалық бағыттағы әдістемелік материалдарды әзірлеу және кеңінен тарату.

- Мектептерді мобильді ресурстық орталықтармен (АКТ, көрнекі құралдар, сенсорлық аймақтар) қамтамасыз ету.

- Тәжірибелі педагогтер мен жас мамандар арасында тұрақты вебинарлар, шеберлік сабақтары және тәлімгерлік ұйымдастыру.

- Жеке балаға бейімделетін оқу материалына арналған интерактивті цифрлық тапсырма конструкторларын әзірлеу.

- Инклюзивті оқытудың табысты тәжірибелері мен кейстерінен құралған банк құру.

6-кесте – Оқыту формалары мен әдістерін қолдану тәжірибесі бойынша педагогтердің саны

№	Бағдарламаларды іске асырудағы қиындықтар	Педагогтер саны
1	Әдістемелік ұсынымдардың жеткіліксіздігі	161
2	Әдістемелік ұсынымдардың жеткіліксіздігі, материалдық-техникалық жабдықталудың жеткіліксіздігі	18
3	Әдістемелік ұсынымдардың жеткіліксіздігі, материалдық-техникалық жабдықталудың жеткіліксіздігі, дидактикалық материалдардың жетіспеушілігі	30
4	Әдістемелік ұсынымдардың жеткіліксіздігі, материалдық-техникалық жабдықталудың жеткіліксіздігі, ерекше білім беруге қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеудегі қиындықтар	13
5	Әдістемелік ұсынымдардың жеткіліксіздігі, дидактикалық материалдардың жетіспеушілігі	12

6	Әдістемелік ұсынымдардың жеткіліксіздігі, дидактикалық материалдардың жетіспеушілігі, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыстағы қиындықтар	23
7	Әдістемелік ұсынымдардың жеткіліксіздігі, тапсырмаларды іріктеудегі қиындықтар	13
8	Материалдық-техникалық жабдықталудың жеткіліксіздігі	245
9	Материалдық-техникалық жабдықталудың жеткіліксіздігі, дидактикалық материалдардың тапшылығы	28
10	Материалдық-техникалық жабдықталудың жеткіліксіздігі, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеудегі қиындықтар	28
11	Дидактикалық материалдардың жетіспеушілігі	24
12	Тапсырмаларды таңдаудағы қиындықтар	16
13	Білім беруге ерекше қажеттіліктері бар балалармен жұмыстағы қиындықтар	54
14	Диагноз бір болғанымен, балалардың қабілеттері әртүрлі	1
15	Қиындықтар жоқ.	1
16	Жауап беруге қиналамын.	1

33-суретте ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБҚ) бар балаларға инклюзивті оқытуды ұйымдастыруда педагогтердің жиі кездесетін қиыншылықтары көрсетілген. График ашық жауаптар мен олардың жиілігін біріктіре отырып, инклюзивті білім беру ортасына тиімді жүзеге асыруға кедергі келтіретін негізгі проблемалық салаларды анықтауға мүмкіндік береді. Төменде әр тармақтың толық түсіндірмесі мен интерпретациясы берілген.

33-сурет – Білім беру бағдарламаларын жүзеге асырудағы негізгі қиындықтар

1. Материалдық-техникалық жабдықтардың жеткіліксіздігі – 245 респондент.

Бұл ең көп педагогтердің көрсеткен басты қиындықтары. Мұның мәні:

- Мектептерде бейімделген жабдықтар (интерактивті тақталар, сенсорлы панельдер, арнайы орындықтар, қиғаш парталар және т.б.) жетіспейді.

- Ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған арнайы бағдарламалық қамтамасыз ету мен цифрлық платформалар жеткіліксіз.

- Дыбыс күшейткіш, сөйлеу, тактильді және визуалды техниканың жоқтығы.

2. Әдістемелік ұсыныстардың жетіспеушілігі – 161 респондент (жеке) + әртүрлі комбинацияларда шамамен тағы 100
Бұл – ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс істеуге арналған нақты, жүйеленген және қолданбалы әдістемелік материалдардың жетіспеуі туралы өткір мәселе.

Оған мыналар кіреді:

- Сабақтардың нақты алгоритмдері мен сценарийлерінің болмауы.

- Оқу материалының адаптациясы бойынша әдістемелердің жеткіліксіздігі.

- Әртүрлі ерекшеліктерде АКТ немесе ойын әдістерін қолданудағы түсініксіздік.

3. ЕБҚ бар балалармен жұмыс істеуде қиындықтар – 54 респондент (жеке) + комбинацияларда 60-тан астам.

Бұл – эмоционалды-психологиялық, мінез-құлықтық және кәсіби қиындықтарды көрсететін кешенді мәселе.

Көбінесе атап өтілетін аспектілер:

- Коммуникациядағы қиындықтар (әсіресе сөйлеудің жоқтығы, аутистік спектр бұзылыстары кезінде).

- Агрессиямен, алаңдаушылықпен, ессіздікпен күресу қиындықтары.

- ЕБҚ бар және жоқ балалар бірге оқитын сыныптағы жұмыс ұйымдастырудағы мәселелер.

Техникалық және әдістемелік қамтамасыз ету – инклюзивті тәжірибені сапалы жүзеге асыруға кедергі жасайтын басты факторлар.

- Көптеген қиындықтар өзара қабаттасып, педагогтердің жүйелі жүктемесін және қолдаудың жеткіліксіздігін көрсетеді.

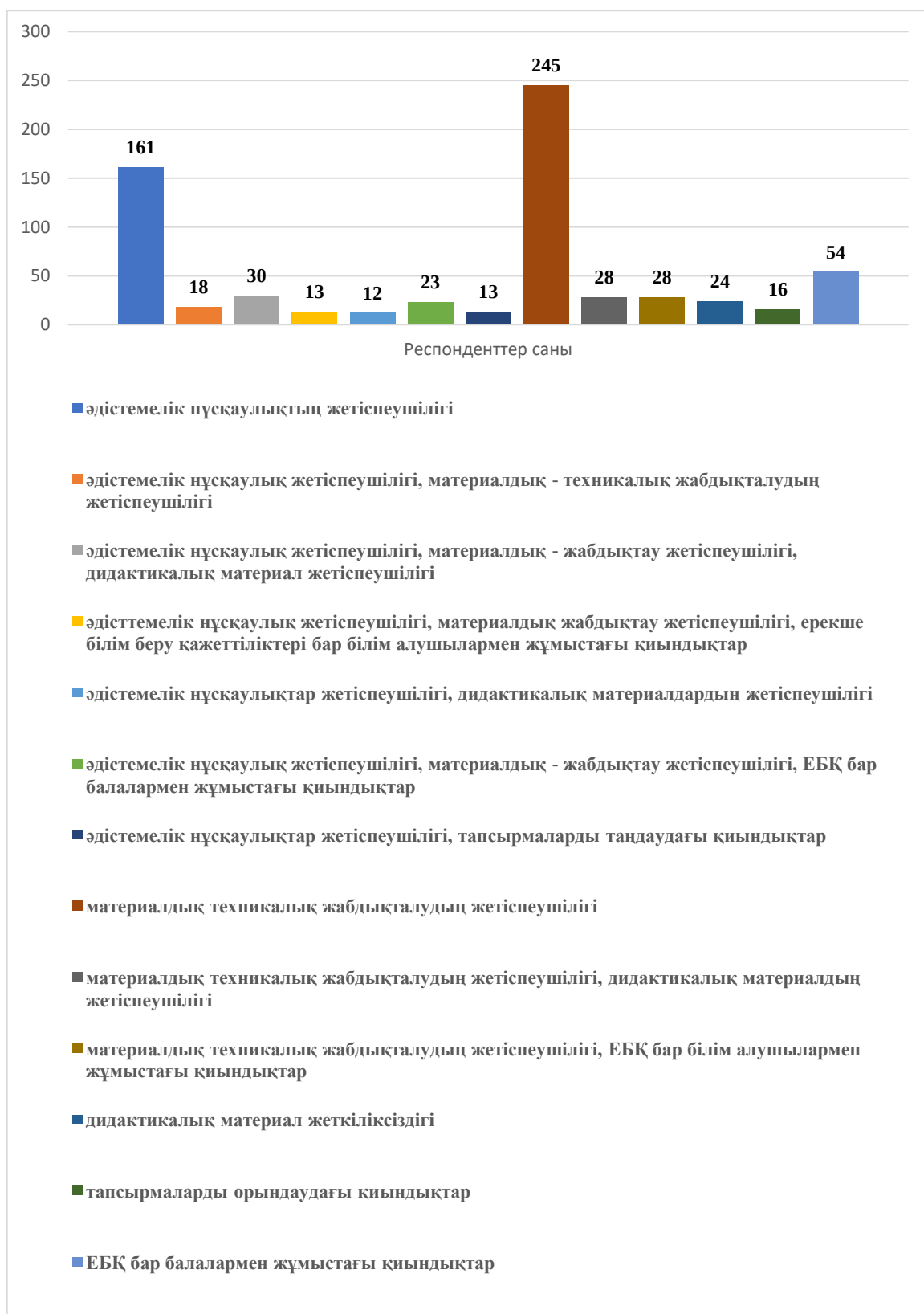
- Педагогтерге қажет нәрселер:

- Ерекшеліктер мен стратегияларға сәйкес қолжетімді әдістемелік құралдар.

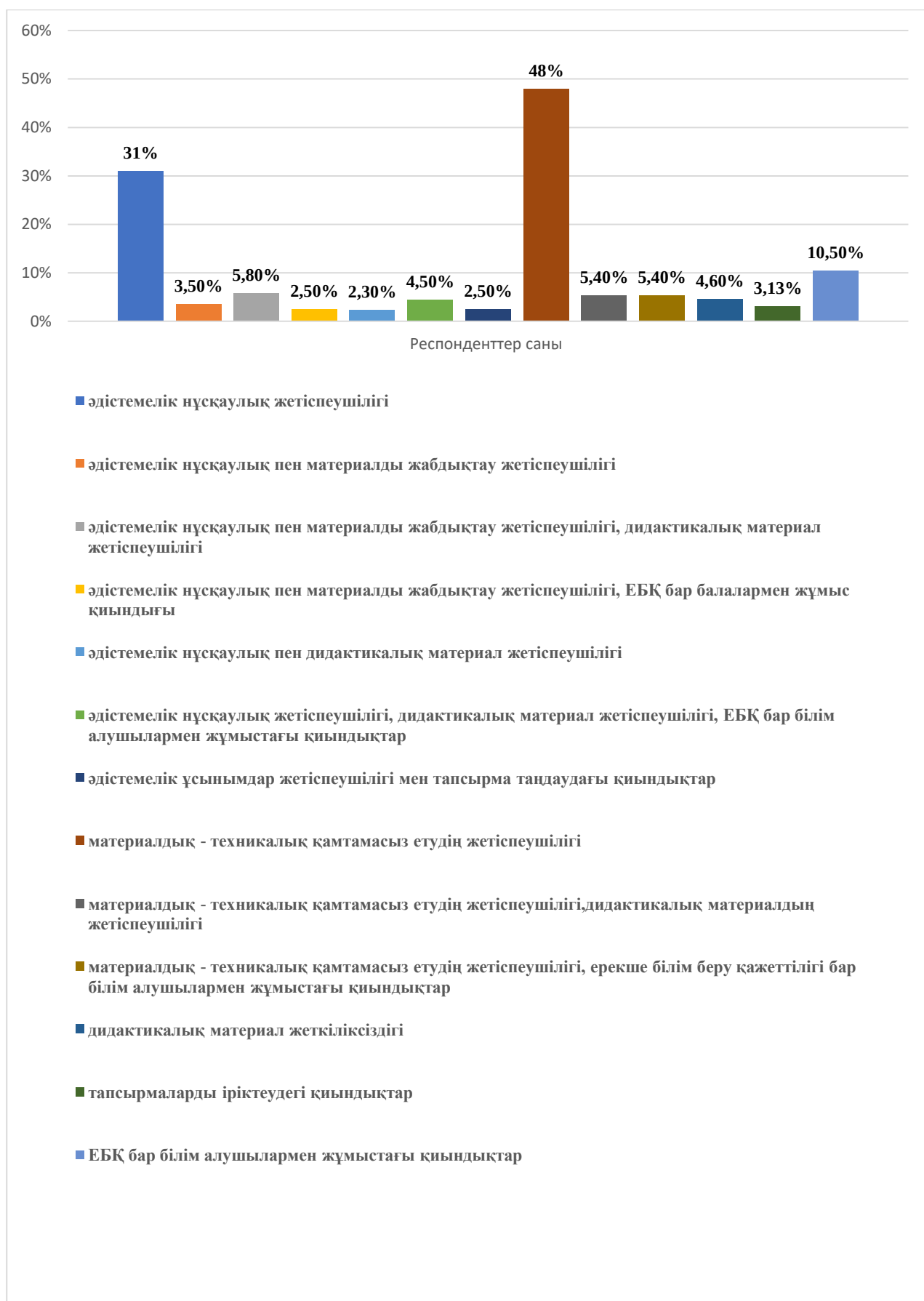
- Айырмашылықты ескеретін және бейімделген оқу материалдары.

- Үздіксіз психологиялық-педагогикалық қолдау және супервизия.

Ресурстық орталықтар құру, онлайн білім базаларын жасау және тәлімгерлік бағдарламалар осы қиындықтарды айтарлықтай азайта алады.

34-сурет — Білім беру бағдарламаларын жүзеге асырудағы қиындықтар

35-сурет – Білім беру бағдарламаларын жүзеге асырудағы қиындықтар (проценттік көрсеткіш)

9. Инклюзивті білім беру жағдайында «Технология және өнер» білім беру саласының пәндері бойынша жұмыс істеу үшін Сіз ең пайдалы деп есептейтін әдістемелік қолдау формалары қандай? (нақты түрде, «Музыка», «Сурет өнері», «Көркем еңбек» пәндері бойынша бөлек көрсетіңіз).

Жүргізілген зерттеу аясында «Технология және өнер» білім беру саласының пәндері бойынша сабақ беретін педагогтер қамтылды. Атап айтқанда:

- «Сурет өнері» пәні бойынша 50 педагог қатысты. Бұл мұғалімдер оқушылардың көркем талғамын қалыптастыруға, бейнелеу грамматикасының негіздерін, композициялық ойлауды дамытуға және сурет салу дағдыларын жетілдіруге арналған бағдарламаларды жүзеге асырады. Олардың үлесі визуалды өнер арқылы эстетикалық қабылдауды қалыптастыру мен шығармашылық ойлауды дамыту тәсілдерін түсінуде ерекше маңызды.

- «Көркем еңбек» пәні бойынша 122 педагог қатысты. Бұл зерттеудегі ең көп топ, бұл пәннің білім беру жүйесінде кең таралғанын және маңызды екенін көрсетеді. Бұл пән мұғалімдері қол еңбегі, моторика, дизайнерлік ойлауды дамытуға, сондай-ақ балаларды шығармашылық арқылы жобалық және практикалық бағыттағы қызметке тартуға бағытталған.

- «Музыка» пәні бойынша зерттеуге 63 педагог қатысты. Бұл мамандар оқушылардың эмоциялық және мәдени дамуына маңызды рөл атқарады, музыкалық мәдениеттің негіздерін, тыңдау қабілетін, ырғақтық және вокалдық дағдыларды қалыптастырады. Олардың тәжірибесі инклюзивті музыкалық оқыту тәсілдерін анықтау және музыкалық материалды балалардың жеке ерекшеліктеріне бейімдеуде ерекше маңызды.

Осылайша, зерттеу көркем білім берудің әртүрлі аспектілерін қамти отырып, инклюзия жағдайында және шығармашылық потенциалды дамытуда балалармен жұмыс істейтін педагогтердің әдістері, қиындықтары мен қажеттіліктері туралы кешенді түсінік алуға мүмкіндік береді.

Мұғалімдердің ең көп таралған жауаптары:

1. Баланың диагнозын ескере отырып, инклюзивті білім беру бойынша арнайы әдістемелік әдебиеттер мен ұсыныстарға негізделген бағдарламалар Маңызы:

- Көптеген мұғалімдер бейімделген әдістемелік материалдардың жетіспеушілігіне әсіресе көркем-еңбек пәндерінде, моторика, когнитивті, сенсорлы және эмоциялық ерекшеліктерді ескеру қажет болғанда тап болады.

- Диагноз түрін ескеретін бағдарламалар баланың сабаққа тек қатысуын ғана емес, сонымен қатар оның мүмкіндіктеріне сәйкес білім беру мақсаттарына жетуін қамтамасыз етеді.

Пайдалы болуы мүмкін:

- Аутистік спектр бұзылысы бар, есту қабілеті зақымдалған, тірек-қимыл қозғалысындағы қиындықтар және басқа да балалармен жұмыс істеу әдістемелері.

- Қиындық деңгейіне сәйкес бейімделген тапсырмалар жинағы.

- Материалды беру ырғағы мен формасы бойынша ұсыныстар.

2. Семинарлар, шеберлік сыныптары, ашық шаралар, тәжірибе алмасу Маңызы:

- Мұғалімдерді тәжірибеге бағытталған оқыту инклюзивті тәсілдерді жылдам меңгеруге көмектеседі.

- Нақты кейстерді көру, тәжірибелі әріптестерге сұрақ қою, қиындықтарды бөлісу мүмкіндігі.

Даму бағыттары:

- Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың нақты топтарымен жұмыс істеу бойынша шеберлік сыныптарын өткізу.

- Сәтті өткен сабақтарды визуализациялау (видео есептер, сабақ үзінділерінің жазбалары).

- Дефектологтер, психологтер, тәлімгерлер сияқты өзге салалар мамандары қатысатын семинарлар.

3. Психологиялық педагогикалық ұсыныстар: эмоционалдық тұрақтылықты сақтай отырып шығармашылық қабілеттерді дамыту жолдары
Маңызы:

- Көптеген ерекше білім беруді қажет ететін балалардың стресске төзімділігі төмен, бұл шығармашылық іс-шараларға қатысуға кедергі болуы мүмкін.

- Мұғалім үшін қызығушылықты жоғалтпай, баланың потенциалын ашуға қалай қолдау көрсету маңызды.

Нақты формалар:

- Эмоциялық маркерлері бар жеке даму карталары (қай тапсырмаларда қызығушылық білдіреді, қай жерлерде назарын жоғалтады).

- Диагнозға сәйкес келетін арт-терапия әдістерін таңдау.

- Мектеп психологтерімен тұрақты өзара іс-қимыл.

4. Материалдық-техникалық қамтамасыз ету.

Маңызы:

Арнайы жағдайларсыз ең жақсы әдістемелік тәсіл де жұмыс істемеуі мүмкін.

- «Технология», «Еңбек», «Сурет өнері» пәндерінде құралдар мен материалдармен жұмыс істеу қажет болғандықтан бұл аса маңызды.

Қажетті нәрселер:

- Арнайы орындықтар мен жұмыс аймақтары (мүгедектер арбасында отырғандар, нашар көретіндер үшін).

- Үлкейтілген қылқаламдар, күшейткішпен қайшылар, тактильді және түсті маркерлер сияқты арнайы құралдар.

- Интерактивті тақталар, планшеттер, проекторлар және аудио жабдықтардың болуы.

5. Әдістемелік семинарлар мен шеберлік сыныптары айырмашылығы:

- Бұл нақты жүйелі ұйымдастырылған іс-шаралар, кездейсоқ тәжірибе алмасу емес.

- Кәсіби қауымдастық құрып, оның құзыреттілігін арттырады.
Ерекше маңыздылығы:

- Тақырыптық модульдерді енгізу: мысалы, «Аутистік спектр бұзылыстары бар балаға музыканы қалай бейімдеу керек» немесе «Нашар көретін балаларға қарапайым арт-жобалар».

- Мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарына интеграциялау.

6. Электрондық әдістемелік кешендер мен онлайн-ресурстар.

Маңызы:

- Мұғалімге қажетті материалдарды тез табуға және «велосипед ойлап табудан» сақтануға көмектеседі.

- Қашықтан оқыту жағдайында бұл басты құрал.

Тиімді формалары:

- Видео сабақтар, презентация шаблондары, кезең-кезеңімен орындалу нұсқаулықтары.

- Бейімделген тапсырмалары бар, жеке карточкаларды жүктеуге мүмкіндік беретін платформалар.

- Сертификатталған инклюзия бойынша онлайн-курстар.

7. Мұғалімдердің әдістемелік бірлестіктері. Маңызы:

- Мектеп немесе аудан ішінде бірыңғай тәсіл қалыптастыруға көмектеседі.

- Әріптестер арасында көлденең оқытуды қолдайды.

Нақты іс-шаралар:

- Тақырыптық циклдерді бірлесіп әзірлеу.

- Практикадан алынған күрделі кейстерді талқылау.

- Инклюзивті материалдар бойынша жалпы дерекқор жүргізу.

8. Әдістемешілер мен сарапшылармен консультациялар

Маңызы:

- Әр мұғалім оқыту жоспарын инклюзивті топқа бейімдеуге дайын болмауы мүмкін.

- Сарапшы сабақтың мақсаттарының қаншалықты шынайы екенін бағалап, әртүрлі құрамдағы сыныпта оны қалай жүзеге асыруға болатынын айтады.

Қалай жүзеге асыруға болады:

- Әдістемешілердің онлайн қабылдаулары.

- Оқу кейстері мен модульдерін әзірлеу кезінде жеке консультациялар.

9. Ең жақсы тәжірибелер/кейстер банкі

Маңызы:

- Практикалық мысалдар мұғалімдерге, әсіресе жаңадан бастағандарға шабыт пен сенімділік береді.

- Кейстер кең тараған қателіктерден аулақ болуға және басқа мұғалімдердің жұмысын қолданып көруге мүмкіндік береді.

Қамтуы мүмкін нәрселер:

- Толық сабақ жоспарлары.

- Жобалардың фото/видео материалдары.

- Әр түрлі деңгейдегі балаларға бейімдеуге арналған ұсыныстар.

10. Желілік қауымдастықтар және кәсіби форумдар

Маңызы:

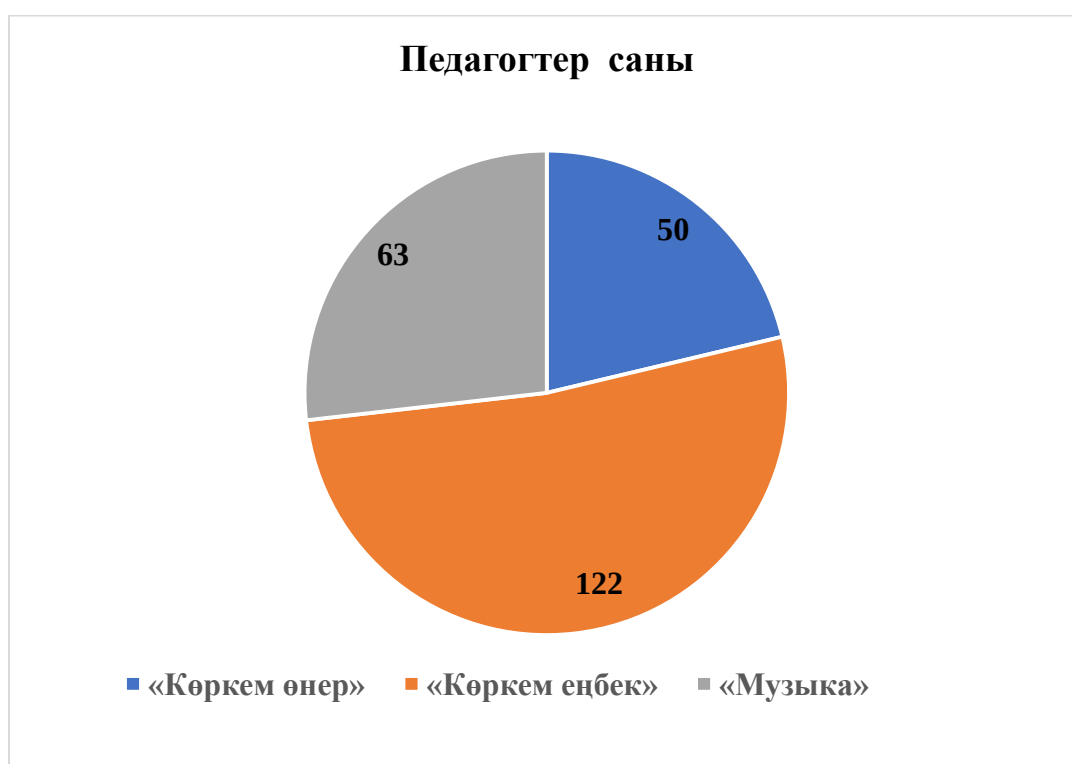
- Әріптестерден жедел диалог пен қолдау алу мүмкіндігі.

- Түрлі өңірлерден тірі сұрақтар мен практикалық шешімдерге қолжетімділік.

Қамтуы мүмкін:

- Білім платформалары негізіндегі форумдар.
- Пәндік бағыттар бойынша мессенджер чаттары.
- Арт-педагогика, музыкалық білім беру, технология бойынша халықаралық қауымдастықтарға қатысу.

«Технология және өнер» білім саласының педагогтері инклюзия жағдайында шаблон бойынша жұмыс істеуге болмайтынын айқын түсінеді. Оларға бейімделген әдістемелік, техникалық, психологиялық және практикалық ресурстардың жиынтығы қажет. Жоғарыда аталған қолдау түрлерінің жиынтығы әр бала диагнозына қарамастан, өзін көрсете алатын және дамуға мүмкіндік алатын қолжетімді әрі нәтижелі білім беру ортасын құруға мүмкіндік береді.

36-сурет – «Технология және өнер» білім беру саласы пәндерінің педагогтері

Сауалнамадағы №10 сұраққа байланысты, яғни «Технология және өнер» білім беру саласы пәндері бойынша ерекше білім беруді қажет ететін оқушылармен жұмыс жасаудағы мұғалімдердің табысты тәжірибесіне қатысты зерттеуге қатысушылар мазмұнды және құнды жауаптар берді. Бірқатар педагогтер инклюзивті білім беру жағдайындағы өздерінің практикалық тәжірибесін көрсететін сабақ жоспарларын, тапсырма үлгілерін, фото материалдарды ұсынды.

Таңдап алынған және талданған материалдар осы құралдың үшінші бөліміне бейнелік мысалдар ретінде енгізілді, сондай-ақ қосымшада авторлары көрсетіліп, педагогтердің зияткерлік меншік құқығын сақтау талаптарына сай толық түрде ұсынылды. Бұл материалдар ұқсас жағдайда жұмыс істейтін басқа

мамандар үшін үлгі бола алады және әдістемелік ұсынымдарды дайындау барысында қолданылуы мүмкін.

Жүргізілген теориялық және практикалық деректерді талдау негізінде «Технология және өнер» білім беру саласының (пәндер: музыка, бейнелеу өнері, көркем еңбек және т.б.) ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың өмірлік дағдыларын қалыптастырудағы рөліне қатысты келесі негізгі қорытындылар жасалды:

«Технология және өнер» білім беру саласы инклюзивті ортада жоғары әлеуетке ие.

Аталған сала пәндері тек шығармашылық қабілеттерді ғана емес, сонымен қатар маңызды өмірлік дағдыларды қалыптастырады:

- ұсақ моторика,
- зейін,
- эмоционалды-ерік саласы,
- коммуникативтік және әлеуметтік дағдылар,
- өз-өзіне қызмет көрсету мен еңбек әрекеттеріне бейімділік.

Көркем және қолданбалы әрекет арқылы ЕБҚ бар оқушылар өзін-өзі көрсетуге, өз-өзіне деген сенімділікті нығайтуға және ұжымдық әрекетке қатысуға мүмкіндік алады. Бұл олардың әлеуметтік бейімделуі тұрғысынан аса маңызды.

Қолданылған әдіснамалық тәсілдер оқытудың жекелендірілуі мен тиімділігін қамтамасыз етеді.

Зерттеу аясында өмірлік дағдыларды қалыптастырудың өзіндік ерекшеліктерін ашатын бес негізгі әдіснамалық тәсіл қарастырылып, негізделді:

- *Жеке тұлғаға бағытталған тәсіл.* Ерекше білім беруді қажет ететін баланың жеке ерекшеліктерін, қабылдау қарқынын және қызығушылықтарын ескеруге көмектеседі. Бұл тәсіл балаға өзін қауіпсіз және оқуға қабілетті сезінетін қолдаушы орта қалыптастырады.

- *Дараланған тәсіл* білім мазмұнын, тапсырмалар пішінін және күрделілік деңгейін әртараптандыруға мүмкіндік береді. Бұл оқушылардың танымдық және физикалық мүмкіндіктеріндегі айырмашылықтарда маңызды рөл атқарады.

- *Іс-әрекеттік тәсіл* оқытудың практикалық бағыттылығына және белсенді әрекет арқылы дағдыларды қалыптастыруға назар аударады. Бұл – өмірлік құзыреттіліктердің негізі.

- *Көркем-технологиялық тәсіл* эстетикалық қабылдауды, қиял мен бейнелі ойлауды дамытып, материалдармен, құралдармен, музыкалық және көркем бейнелермен жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады.

- *Коммуникативтік тәсіл.* Ерекше білім беруді қажет ететін баланы диалогқа, талқылауға, ұжымдық шығармашылық әрекетке тартуға ықпал етеді. Бұл сөйлеу, әлеуметтік және эмоциялық құзыреттерді дамытуға маңызды ресурс.

Педагогтердің практикалық тәжірибесі әдістемелік шешімдердің өзектілігін растайды.

«Технология және өнер» пәндерін оқытатын 512 педагогтің сауалнамасына негізделген зерттеу нәтижелері мыналарды растады:

- Бұл пәндік саланың инклюзивті білім беру жүйесіндегі жоғары маңыздылығы.

- Педагогтердің оқытудың түрлі әдістері мен технологияларын қолдануға дайын екендігі: жеке, жұптық, топтық пішіндер, практикалық-бағдарлы, ойын және цифрлық құралдар.

- Келесі қиындықтар бар: инклюзия бойынша әдістемелік ұсынымдардың жетіспеушілігі, материалдық-техникалық базаның әлсіздігі, тапсырмаларды іріктеудегі қиындықтар, бейімделген дидактикалық материалдардың тапшылығы.

- Педагогтердің әдістемелік қолдауға, оқыту мен тәжірибе алмасуға (семинарлар, шеберлік сыныптар, кеңестер, табысты тәжірибелер жиынтығы) қызығушылығы жоғары.

Осылайша, *«Технология және өнер» білім беру саласы ЕБҚ бар оқушылардың өмірлік дағдыларын қалыптастырудың маңызды ресурсы болып табылады*, олардың жеке әлеуетін ашуға, әлеуметтенуге және өз бетінше өмірге бейімделуіне жағдай жасайды. *Негізделген әдіснамалық тәсілдерді қолдану және заманауи әдістемелік қолдау түрлерін енгізу* осы пән саласындағы инклюзивті білім берудің сапасын одан әрі арттыру үшін берік негіз қалайды.

Зерттеудің келесі бөлімдерінде инклюзивті мектеп жағдайында «Музыка», «Бейнелеу өнері», «Көркем еңбек» пәндерін оқыту тәжірибесін жетілдіруге бағытталған табысты педагогикалық тәжірибелер мен нақты ұсынымдар ұсынылады.

2 «Технология және өнер» білім беру саласының мазмұны арқылы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды әлеуметтендірудің халықаралық тәжірибесі

Финляндия елінің тәжірибесі

Әртүрлі елдерде «Технология және өнер» білім беру саласы тек шығармашылық және практикалық дағдыларды дамыту құралы ретінде ғана емес, ерекше білім беруді қажет ететін балаларды әлеуметтендірудің тиімді тетігі ретінде де қарастырылады. Бұл пәндер өзін-өзі білдіруге, коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға және ұжымдық әрекетке тартуға мүмкіндік береді, бұл өз кезегінде олардың мектеп және қоғамдық өмірге толыққанды кірігуіне септігін тигізеді.

Инклюзивті білім берудегі негізгі тәсіл – барлық балалардың жеке қолдау жоспарына негізделген бірлескен білім беру процесіне қатысуы. Бұл әсіресе «қолөнер, үй шаруашылығы, бейнелеу өнері» сияқты пәндерде айқын көрінеді, мұнда басты назар практикалық әрекетке, ынтымақтастыққа және шығармашылыққа аударылады – бұл әлеуметтенуге өте қолайлы жағдайлар.

Мұндай сабақтардағы инклюзивті тәжірибе мысалдары:

Ерекше білім беру қажеттілігі бар және қажет етпейтін балалар бірге қолөнер бұйымдарын, сызбалар, макеттер немесе сәндік заттар жасап шығаратын топтық жобалар. Мұндай тапсырмалар қарым-қатынас, рөлдерді бөлу және өзгенің пікірін құрметтеу дағдыларын дамытады.

Ерекше білім беруді қажет ететін баланың мүмкіндіктері мен қызығушылықтарына сай бейімделген, бірақ жалпы процеске кіріктірілген тапсырмалар. Мысалы, бала жалпы жобаның бір бөлігін балама материалдар немесе құралдар арқылы орындай алады.

Әртүрлі қабылдау деңгейіне ие балалардың жұмысқа теңдей қатысуы үшін сенсорлық, көрнекі және кезең-кезеңмен ұсынылған нұсқауларды пайдалану.

Әр баланың табысты болуына жағдай жасау: мұғалім әр оқушы өз күшті тұстарын көрсете алатындай іс-әрекет түрлерін алдын ала таңдайды (мысалы, қозғалыс функциялары бұзылған балалар жоба жоспарын құруға, түстерді таңдауға немесе жұмысты таныстыруға қатысады).

Педагогикалық қолдаудың үш деңгейі арқылы әлеуметтендіруді қолдау:

Жалпы қолдау – бірлескен әрекетті барлық оқушыға қолжетімді етіп ұйымдастыру. Мысалы, технология сабағындағы жобалық жұмыстар кезінде мұғалім аралас топтарды алдын ала құрып, балалардың бір-біріне көмектесуіне жағдай жасайды.

Күшейтілген қолдау – балаға бұйымды жасау немесе топпен өзара әрекеттесу барысында көбірек көмек қажет болған жағдайда сабаққа педагог-ассистентті немесе қосымша мұғалімді тарту.

Арнайы қолдау – қажет болған жағдайда мамандардың (дефектолог, психолог, тьютор) қатысуы, бірақ баланы жалпы сыныптан шығармай. Мысалы,

маман тапсырманы бейімдеуге көмектеседі немесе топтық жұмыс кезінде баланы қолдайды.

Әлеуметтендіру факторы ретіндегі білім беру ортасы:

Финляндиядағы технологиялық шеберханалар мен шығармашылық студиялар барлық балалар үшін ашық және онда эмоционалды қауіпсіз әрі ынталандыратын атмосфера құруға ерекше көңіл бөлінеді.

Құралдар мен материалдардың алуан түрлілігі әр балаға өзін еркін білдіретін ыңғайлы тәсіл табуға мүмкіндік береді: біреулер қағазбен, енді біреулер ағашпен, тағы біреулер цифрлық қосымшалармен жұмыс істейді.

Тақырып аясындағы тапсырмаларды еркін таңдау ерекше білім беруді қажет ететін балалардың дербестігін және ынтасын арттырады.

Педагогтің рөлі:

Финляндиядағы мұғалім – бірлескен шығармашылықтың үйлестірушісі, ол бақылайды, көмектеседі, бағыттайды және балалар арасындағы ынтымақтастықты ынталандырады.

Ата-аналар мен мамандармен бірлесе отырып, ол баланың дамуына, оның ішінде әлеуметтенуіне оң ықпал ететін технология және өнер сабақтарының қандай элементтері маңызды екенін ескеретін жеке қолдау жоспарын құрастырады.

Финляндияда оқушылар тұрмыстық өмір дағдыларын үй шаруашылығы сабақтарында меңгереді

Үй шаруашылығы Финляндиядағы барлық жетінші сынып оқушылары (орта есеппен 13 жаста) үшін «ұлттық негізгі оқу бағдарламасының» бір бөлігі. Сегізінші және тоғызыншы сынып оқушылары бұл пәнді факультатив ретінде оқи алады.

Үй шаруашылығы пәнінің мақсаты – әрбір фин оқушысын тамақ дайындау, кір жуу, тазалық сақтау сияқты тұрмыстық негізгі дағдыларға үйрету, сондай-ақ денсаулық, тамақтану, гигиена, тұтынушы құқықтары, экономика және тұрақты даму туралы білім беру.

Әрбір сабақ теориялық және практикалық бөліктен тұрады: мысалы, оқушылар маусымдық жергілікті азық-түліктерді пайдалану және тағам қалдықтарын қайта өңдеп жаңа тағам дайындау туралы білім алады. Сабақтарды әр мұғалім өз дидактикалық әдістеріне сай жоспарлағанымен, ұлттық негізгі оқу бағдарламасы оқу үдерісінің бірыңғай негізі мен құрылымын қамтамасыз етеді, бұл Финляндия бойынша білім деңгейінің біркелкі болуына кепілдік береді.

Мұғалім сабақты таныстырып, тағам рецепттері мен дайындалу тәсілдерін түсіндіргеннен кейін, оқушылар шағын топтарға бөлініп жұмыс істей бастайды. Ең алдымен олар десерт дайындайды, себебі оны үстелге қою алдында біраз уақыт тоңазытқышта ұстау қажет.

Бірі апельсинді жұқалап кесіп жатса, екіншісі желатинді жібітеді, басқалары қаймақты шайқап, қалған ингредиенттерді араластырады. Топ үйлесімді жұмыс істеп, апельсинді шарлот тоңазытқышқа қоюға дайын болады. Содан кейін оқушылар ыдыс жуып, асүйді тазалайды.

Қысқаша айтқанда, бұл сабақта оқушылар тамақ дайындаудың негіздерін ғана емес, сондай-ақ тазалық сақтауға, ыдыс жууға, дастархан жаюға және дұрыс

тамактануға үйренеді. Бұл пән мектеп оқушыларын өз бетінше өмір сүруге дайындайды.

Үй шаруашылығы кабинетін жабдықтау – бұл толық заманауи асүй құралдарымен жабдықталған төрт асүйден тұрады. Әр асүйде екі электр пеші, екі духовка, ыдыс жуатын машина, асүй ыдыстары және күтімі жеңіл, гигиеналық талаптарға сай граниттен жасалған жұмыс үстелдері бар. Шкафтарда – асүй ыдыстарының жиынтықтары, сондай-ақ киім жууға арналған кір жуғыш машина мен кептіргіш шкаф та қарастырылған. Қалдықтарды бөлек жинау міндетін орындауға алты қоқыс жәшігі көмектеседі. Олар әртүрлі қалдық түрлеріне арналған: пластикалық қалдықтар, металл, қайта өңдеуге жіберілетін қағаз бен картон, компостталатын органикалық қалдықтар және басқа да қоқыс.

Практикалық сабақтар мен цифрлық контент

Сабақтарда оқулықтар қолданылып, оқу үдерісі негізінен практикалық сипатқа ие болғанымен, мұғалім материалды бекіту мен қайталау кезінде, білім беру ойындарында, үй тапсырмаларында және презентация жасауда цифрлық ресурстарды кеңінен пайдаланады.

Оқу жылы барысында әр аптада сабақтың басы онлайн білім беру ойын платформасындағы дәрумендер туралы викторинамен басталады.

Тамақ дайындаудан бөлек, тоқыма бұйымдарын күтіп ұстау бойынша сабақтар да өте пайдалы. Оқушылар киім жуу белгілерін түсінуді үйреніп, алған білімдерін практикада қолданады: олар сыныптағы кір жуғыш машинамен сүлгілерді, алжапқыштарды, дастархандарды жуады.

Сабақтың ең тамаша бөлігі – әдемі жайылған дастархан басында өз қолымен дайындалған тағамнан дәм тату.

Сабақ соңында оқушылар асүйді жинайды, ыдыс жуатын машиналарды толтырады және келесі топтың сабағына бәрі тап-таза әрі дайын болуын қадағалайды [37].

Жапонияның тәжірибесі туралы

Жапониядағы қазіргі мектеп жүйесі 1872 жылы құрылған. Қазіргі мектеп жүйесі «Мектеп білімі туралы» заңға (1947 жылы бекітілген) негізделген және негізінен төрт жүйеден тұрады: бастауыш мектептер (6 жылдық), толық емес орта мектептер (3 жыл), жоғары орта мектептер (3 жыл) және университеттер (4 жыл). Сонымен қатар мектеп жасына дейінгі балаларға арналған балабақшалар, бастауыш мектепті бітіргеннен кейінгі балаларға арналған орта мектептер (6 жылдық) және толық емес орта мектеп түлектері үшін технологиялық колледждер, сондай-ақ арнайы мектептер (көру қабілеті зақымдалған білім алушыларға арналған мектептер, есту қабілеті зақымдалған білім алушыларға арналған мектептер және басқа да қиындықтарына байланысты білім алатын оқушыларға арналған мектептер) бар. Сонымен қатар, білім беру мекемесі ретінде жұмыс істейтін, бірақ «Мектептік білім туралы» заңның 1-бабында көрсетілмеген мамандандырылған оқу орындары мен әртүрлі мектептер бар.

Міндетті білім беру тоғыз жылға созылады – алты жастан бастап, балалар бастауыш сыныпқа барған кезден бастап, негізгі орта мектепті бітіргенге дейін.

Жапонияның арнайы білім беру жүйесінде мүмкіндігі шектеулі балалардың қоғам өміріне өз бетінше қатысу қабілеттерін дамыту мақсатында мүгедектіктің түрі мен ауырлығына байланысты мұқият жобаланған білім беру қызметтері мен оқыту көрсетіледі. Бұл қызметтер арнайы мектептерде (балабақша, бастауыш, орта және жоғары мектеп деңгейінде), сондай-ақ арнайы сыныптар мен ресурстық сыныптарда көрсетіледі.

Арнайы мектептер мүмкіндігі шектеулі білім алушыларды келесі санаттары бойынша білім береді: көру қабілетінің зақымдалуы, есту қабілетінің зақымдалуы, зияты зақымдалған, тірек-қимыл қозғалысының зақымдалуы бойынша, денсаулығында бірнеше диагнозы бар.

Арнайы сыныптар мүгедектердің жеті санаты бойынша білім береді: ақыл-ой кемістігі, тірек-қозғалыс кемістігі, денсаулық сақтау, көру, есту, сөйлеу және тіл кемістігі, эмоционалдық бұзылулар.

Цукю сыныптары (ресурстық сыныптар) ақыл-ой кемістіктерін қоспағанда, жоғарыда аталған алты санат бойынша арнайы білім береді.

Арнайы білім беруден арнайы қолдау арқылы білім беруге көшу

Қазіргі уақытта қалыптасқан жағдайды талдау негізінде мүгедектіктің түрі мен ауырлығына байланысты арнайы білім беретін дәстүрлі «арнайы білім беруден» мүмкіндігі шектеулі оқушыларға жеке білім беру қажеттіліктеріне сәйкес тиісті көмек көрсетілетін «арнайы қолдаумен оқытуға» көшу жүріп жатыр.

Арнайы білім алатын мүмкіндігі шектеулі балалардың саны артып келеді. Арнайы біліммен қамтылған балалар санының сандық өсуі және мүгедектік түрлерінің алуан түрлілігінің артуы тенденциясы байқалады:

Арнайы мектептердегі ауыр және бірнеше мүгедектігі бар балалардың үлесі өсуде.

Мүмкіндігі шектеулі балаларды қолдау үшін көбірек кәсіби дайындық қажет:

Арнайы мектептердегі мұғалімдердің тек жартысы ғана арнайы білім туралы сертификаттары бар білікті мамандардың тапшылығы айтарлықтай байқалады.

Кәсіби біліктілік деңгейін арттыру үшін осы салаға мамандарды тарту және тиісті бөлімдер мен оқу орындары арасындағы үйлестіруді қамтамасыз ету маңызды.

Білім беру әдістемесі саласында балалардың дербестігін және олардың жеке білім беру қажеттіліктерін түсіну арқылы қоғамға қатысуын қолдауға бет бұруға сұраныс жоғары.

Соңғы жылдардағы күрделі қаржылық жағдайды ескере отырып, жаңа жүйені құру қажет:

Еңбек және материалдық ресурстарды бөлудің қолданыстағы тәртібін қайта қарау.

Өкілеттіктерді орталықсыздандыруға барабар көңіл бөлу.

Ағымдағы жағдайды осы бағалау негізінде 2003 қаржы жылында Жапонияның Білім, мәдениет, спорт, ғылым және технологиялар министрлігі (МЕХТ) барлық префектуралық және қалалық үкіметтерге бағытталған арнайы қолдаумен білім беру жүйесін ілгерілету жобасын бастады. 2003 жылы ТТ, СДВ және ЖФА бар балалар үшін кешенді, қолдау көрсететін білім беру жүйесін құру мақсатында МЕХТ бірқатар бастамаларды жүзеге асырды, соның ішінде мектеп комитеттері мен сарапшылар топтарын құру, қолдау көрсететін білім беру үйлестірушілерін дайындау және аутич тренингтерін ұйымдастыру.

2004 жылы жоғарыда аталған іс-шараларға қосымша префектуралар мен қалалардың әртүрлі әкімшілік бөлімдерін қамтитын құрылымды арнайы қолдау көрсететін білім беруді үйлестіру органы құрылды. Сондай-ақ білім беруді қолдаудың жеке жоспарлары әзірленіп, арнайы білім беруді қолдау қызметтерін

көрсету орталықтары ретінде арнайы мектептердің рөлі туралы зерттеулер жүргізілді.

Сонымен қатар 2005 жылы Денсаулық сақтау, Еңбек және әл-ауқат министрлігімен ынтымақтастықты нығайту және мектепке дейінгі мекемеден бастап еңбекке араласуға дейін білім беру бойынша кеңестер мен кеңестер түріндегі үздіксіз қолдауды ынталандыру мақсатында жоба балабақшадан бастап орта мектепке дейін білім берудің барлық деңгейлеріне кеңейтілді.

Қазіргі уақытта Үкімет жанындағы Орталық білім беру кеңесінде арнайы мектептердің қазіргі жүйесін қайта қарауды және жалпы білім беретін мектептердегі арнайы сыныптар жүйесін күшейтуді қоса алғанда, құқықтық жүйенің арнайы қолдау білім беру қажеттіліктеріне қалай жауап беруі керектігі туралы талқылаулар жалғасуда.

«Мектеп білімі туралы» заңның 71-бабында Жапонияда арнайы мектептер қарапайым балабақшаларда, бастауыш мектептерде, толық емес орта мектептерде және жоғары орта мектептерде қолданыстағы білім беру стандарттарына сәйкес балаларға білім береді деп көрсетілген. Сонымен бірге, бұл мақалада мектептегі білім берудің мақсаты – мүмкіндігі шектеулі балаларға мүгедектіктен туындаған қиындықтарды жеңуге көмектесу екендігі бекітілген.

Осыған байланысты арнайы мектептердегі оқу жоспары қарапайым мектептердегі сияқты пәндерді қамтиды (мысалы, бастауыш мектептерде: жапон тілі (немесе ұлттық тіл), қоғамтану, арифметика, жаратылыстану, күнделікті өмір негіздері, музыка, өнер және қолөнер, үй шаруашылығы, дене шынықтыру), этика, арнайы іс-әрекеттер, кіріктірілген оқыту кезеңі, білім берудің бірегей құрамдас бөлігі - тәуелсіздікті дамыту іс-әрекеттері.

Психикалық дамуы тежелген балаларға арналған мектептердегі оқу бағдарламасы негізінен ұқсас, бірақ екі айырмашылық бар.

Бірінші айырмашылық пәндерге қатысты. Бұл мектептерде жалпы білім беретін мектептермен бірдей пән атаулары қолданылады, бірақ білім беру бағдарламаларының мазмұны мен құрылымы әртүрлі. Мысалы, бастауыш мектептерде жеке пәндердің мазмұны ақыл-ой кемістігінің дәрежесіне қарай үш деңгейге бөлінеді.

Екінші айырмашылық нақты оқу жоспарларына қатысты. Бұл мектептер, кәдімгі мектептер сияқты, жеке пәндер бойынша (мысалы, жапон тілі, арифметика) сабақтар ұсынса да, кіріктірілген оқытуға, яғни академиялық салалар мен пәндерді біріктіретін сыныптарға ерекше көңіл бөлінеді. Бұл өмірлік тәжірибенің басымдылығына негізделген тәрбиелік философияға байланысты.

Психикалық дамуы тежелген балалардың көпшілігі дамудың сараланбаған кезеңінде деп болжанады, сондықтан пәндік оқулықтардан оқыту арқылы емес, әр түрлі оқыту бағыттарының элементтерін қамтитын күнделікті әрекеттерді қолдау арқылы олардың оқуға деген қызығушылығын ояту және жетістік сезімін дамыту тиімдірек. Бұл балалардың болашақта тәуелсіз болуына көмектесуге бағытталған. Бұл логика пәндік-бағытталған сабақтарда да жүзеге асырылады: психикалық дамуы тежелген балалар тікелей практикалық мәні жоқ білімді меңгеріп алмау үшін күнделікті өмірде қажетті дағдыларды біртіндеп қалыптастыруға басты назар аударылады.

Қазіргі уақытта оқу жоспары оқу пәндері мен оқу бағыттарын біріктіретін төрт түрлі сыныптар арқылы жеткізіледі:

(1) Күнделікті өмір дағдыларына үйрету

Балалар қанағаттанарлық өмір сүруге қажетті әртүрлі әрекеттер бойынша тиісті нұсқаулар алады. Мақсаты: бірге өмір сүруге қажетті негізгі дағдыларды қалыптастыру және дамыту: тамақ ішу, киіну және шешіну, дәретхананы пайдалану, әдептілік, ұқыптылық, ережелерді сақтау. Бұл форманың ерекшелігі – тек дағдыларды меңгеруге ғана емес, сонымен бірге тұрақты өмірлік әдеттерді дамытуға бағытталған мектеп күні бойына нақты өмірлік жағдайларда балалармен біртіндеп және жүйелі жұмыс.

(2) Ойын әрекеті арқылы оқыту

Ойын балалардың қозғалыс белсенділігін арттыруға және олардың құрдастарымен қарым-қатынасын дамытуға бағытталған оқу іс-әрекетінде басты орын алады. Сонымен бірге ойын оқу пәндерін оқумен, этикамен, арнайы іс-шаралармен және дербестікті дамыту сабақтарымен біріктірілген.

(3) Тақырыптық блоктар бойынша өмірлік тәжірибе негізінде оқыту

Ол балаларға мектеп өмірінде туындайтын күнделікті мәселелерді шешуге көмектесетіндей ұйымдастырылған. Бірқатар мақсатты және құрылымдық күнделікті әрекеттерге мазмұнды қатысу арқылы балалар тәуелсіз өмір сүруге қажетті жағдайлардан шығуды үйренеді. Бір тақырыптық блоктың ұзақтығы екі немесе үш күннен бүкіл семестрге немесе тіпті оқу жылына дейін болуы мүмкін.

(4) Еңбек қызметіне бағытталған оқыту

Еңбек әрекеті балалардың еңбекке деген құштарлығын дамыту мақсатында оқу-тәрбие процесінің орталығына қойылады. Осындай іс-әрекеттер арқылы болашақ кәсіби және қоғамдық өмірге қажетті дағдылар қалыптасады. Оқыту оқу пәндерін, этика, арнайы іс-әрекет және дербестікті дамыту сабақтарын біріктіру арқылы жүзеге асырылады.

Жалпы, психикалық дамуы тежелген балаларға арналған мектептердегі оқу бағдарламасы оқу әрекетінің осы төрт түрі негізінде құрылады. Бастауыш мектептің төменгі сыныптарында ойын және күнделікті өмір арқылы оқуға мән беріледі. Бұған орта мектепте өмірлік тәжірибеге негізделген оқыту қосылады. Кіші орта мектеп деңгейінде ойын әрекеттері еңбек жаттығуларына ауысады, ал жоғары мектеп деңгейінде басымдық бірте-бірте еңбек жаттығуларына ауысады.

Зияты зақымдалған оқушыларды мектептерде жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу

Ақыл-ойы бұзылған оқушыларды мектептерге жұмысқа орналастыруға көмек көрсету кәсіптік білім беру және кәсіптік бағдар беру жұмыстары арқылы жүзеге асырылады. Жалпы алғанда кәсіптік білім беру адамдарды қажетті білім, білік, дағдыны қалыптастыру арқылы еңбек әрекетінің белгілі бір түрлеріне дайындауға бағытталған. Алайда, ақыл-ой кемістігі бар студенттерге білім беру

оларды белгілі бір кәсіпке дайындауға емес, ақылы жұмысқа орналасуға және қоғамға толыққанды енуге қажетті білім, білік, дағдыны қалыптастыруға бағытталған. Осы мағынада мүгедектерді кәсіптік оқыту тұжырымдамасы ақыл-ойы бұзылған студенттерге арналған көзқарастан ерекшеленеді.

Бұрын атап өтілгендей, ақыл-ой кемістігі бар оқушыларға арналған мектептерде өмірлік тәжірибеге негізделген білім беру принципіне сәйкес оқушыларға ерте жастан (бастауыш сынып) қоғамдық өмірдің барлық салаларында өз бетінше қатысу дағдыларын дамытуға бағытталған қолдау көрсетіледі. Тар мағынада кәсіптік білім бастауыш деңгейден басталады, бірақ кең мағынада бұл орта деңгейден басталатын жұмысқа бағытталған оқыту.

Жұмысқа бағытталған оқыту

Ақыл-ой кемістігі бар оқушыларға арналған мектептердің орта бөлімдерінен бастау алатын еңбекке бағытталған білім беру жоғары оқу орындарының оқу жоспарында басты орынды алады. Көптеген мектептерде апталық және күнделікті сабақ кестесіне енгізілген. Аға кафедраларда аптасына орта есеппен шамамен 9 сағат немесе жалпы оқыту уақытының шамамен 30%-ы жұмысқа бағытталған оқытуға арналған.

Оқытудың бұл түрі аясында әртүрлі жұмыс жаттығулары жүргізіледі. Олардың кейбіреулері бірегей және жеке мектептермен әзірленген, ал басқалары сыртқы өндірістік компаниялармен келісім бойынша жүзеге асырылады. Жұмыс жаттығуларын таңдау кезінде келесі талаптар ескеріледі:

- Жаттығулардың оқушылар үшін тәрбиелік мәні жоғары болуы керек.
- Мазмұн аймақтық ерекшеліктерді көрсетуі керек.
- Оқушылардың нақты мүмкіндіктерін ескере отырып, кезең-кезеңімен дараланған қолдау көрсетілуі керек.
- Мүгедектігі әртүрлі оқушыларға қолжетімді іс-шараларды қамту керек.
- Бірлескен іс-шараларды қарастыру керек.
- Оқушылар жұмыс іс-әрекетіне қатысудан ләззат алып, жетістік сезімін сезінуі керек.
- Жұмыс қауіпсіз және санитарлық-гигиеналық талаптарға сай болуы керек.
- Қолданылатын материалдар оңай қол жетімді және берік болуы керек.
- Өндірістен тұтынуға дейінгі процесті оқушылар оңай түсінуі керек.

Осы талаптарға сай келетін оқу-жаттығулар республика бойынша жүзеге асырылуда. Олардың ең көп тарағандарына мыналар жатады:

- **Ауыл шаруашылығы:** көкөністер, дәнді дақылдар, саңырауқұлақтар және т.б.
- **Көгалдандыру:** гүлдер, бақша ағаштары, кептірілген гүлдер және т.б.
- **Ағаш өңдеу:** қазан қақпақтары, орындықтар, науалар және т.б.
- **Тоқу:** шарфтар, вазалық стендтер және т.б.
- **Керамика:** вазалар, шай шыныаяқтары, табақтар және т.б.
- **Қағазбен жұмыс:** қораптар, стендтер, қағаз пакеттер, т.б.
- **Жапон қағазын жасау:** ашық хаттар, конверттер, жазу қағазы және т.б.
- **Тігін:** шүберектер, сөмкелер, алжапқыштар және т.б.
- **Цементті өңдеу:** блоктар, тастар және т.б.

- **Басып шығару:** визиткалар, күнтізбелер, ашық хаттар және т.б.
- **Тазалау:** арнайы киім, жайма т.б.
- **Пісіру:** кондитерлік өнімдер, карри, печенье және т.б.
- **Қайта өңдеу:** қаңылтыр банкалар, ескі газеттер және т.б.

Осылайша, еңбек жаттығуларының алуан түрлілігіне қарамастан, дәстүрлі еңбекке бағытталған оқыту еңбек әрекеттерін орындау және қоғамда қызмет ету үшін қажетті негізгі қасиеттерді дамытуға бағытталған. Бұл ретте оқу жаттығулары мен кәсіпорындардағы нақты еңбек жағдайлары арасындағы байланыс әлсіз ескерілді. Жоғарыда айтылғандай, қазіргі уақытта ақыл-ойы бұзылған студенттердің жұмыспен қамтылуының едәуір бөлігі өндіріс саласында, бірақ олардың 30%-ға жуығы қызмет көрсету саласында, соның ішінде тазалық пен тазалық жұмыстарында жұмыс істейді. Еңбек нарығындағы ағымдағы жағдайды және жергілікті өнеркәсіп құрылымындағы өзгерістерді ескере отырып, жұмыс жаттығуларын таңдау қажет.

Жұмысқа бағытталған оқыту топтары оқушылардың жасын, сыныбын, жынысын және қабілеттілік деңгейін ескере отырып құрылады. Дегенмен, топтың құрамына қарамастан, әрбір студентке жеке қолдау көрсетіледі, оның ішінде жұмыс процестерін талдау, бейімділік пен қызығушылықтарды ескере отырып тапсырмаларды бөлу, тапсырмаларды сәтті орындауға және нәтижеге қанағаттану сезімін тудыратын құрылғыларды пайдалану және қолдаудың басқа түрлері.

Жапониядағы ақыл-ой кемістігі бар студенттерге арналған орта мектептердегі курстардың көпшілігі жалпы білім ретінде санатталған. Дегенмен, кәсіптік оқыту курстарын ұсынатын мектептердің саны біртіндеп артып келеді. Мұндай курстар алғаш рет 1989 жылы ресми түрде енгізілді. Қазіргі уақытта жергілікті білім беру органдарының шешімімен өнеркәсіп, ауыл шаруашылығы, сауда, үй шаруашылығы, балық шаруашылығы және басқа салалар бойынша курстарды ашуға болады. 3-кестеде облыс бойынша курстар мен студенттер саны көрсетілген. Мектептерде ақыл-ойы бұзылған оқушыларға арналған 107 курс жұмыс істейді, онда 3734 адам оқиды.

Мұндай курстарда кәсіптік білім беру негізінен еңбекке бағытталған оқыту арқылы жүзеге асырылады, бірақ оқытудың мазмұны жалпы курстарға қарағанда кеңірек және оқу жүктемесі жоғары (жылына 1050 оқу сағатының 875-тен астамы кәсіптік оқытуға арналған). Кәсіптік оқытуды одан әрі дамыту үшін мектептерде ақыл-ойы бұзылған оқушыларға арналған кәсіптік курстар желісін кеңейту қажет.

7-кесте – Зияты зақымдалған білім алушыларға арналған мектептердің жоғары бөлімдеріндегі мамандықтар бойынша курстар саны және білім алушылар саны (2004 жылғы 1 мамырдағы жағдай бойынша)

Бағыт	Курстар саны	Білім алушылар (ер/ әйел)
Жалпы курс	536	32 041 (20 753 / 11 288)
Ауыл шаруашылығы	19	488 (331 / 157)

Бағыт	Курстар саны	Білім алушылар (ер/ әйел)
Өнеркәсіп	35	1 104 (885 / 219)
Үй шаруашылығы	20	500 (191 / 309)
Басқа	33	1 642 (1 078 / 564)
Барлығы	107	3 734

5-2 Өндірістік тәжірибе (жергілікті жерде шәкірттік)

Ақыл-ойы кем оқушыларға арналған білім беру жүйесіндегі өндірістік тәжірибе еңбекке бағытталған білім берудің бір бөлігі ретінде қарастырылады. Дегенмен, ол сонымен қатар нақты еңбек әрекеттерімен танысу нысаны ретінде қызмет етеді және студенттің жұмысқа дайындығын анықтауға мүмкіндік береді, осылайша кәсіптік бағдар беруде маңызды рөл атқарады.

Әдетте өндірістік тәжірибе келесідей ұйымдастырылады:

- Студент және оның ата-анасы тағылымдамадан өтуге өз тілектерін жазбаша түрде растайды.
- Студент компанияға алдын ала келіп, әңгімелесуден өтеді.
- Тәжірибе өтетін орынды таңдағаннан кейін мектеп кәсіпорыннан ресми келісім алады.
- Тәжірибе басталар алдында мектепте жол жүру, тәртіп ережелері және т.б.
- Қажет болған жағдайда мектеп директоры жұмыспен қамту орталығына немесе әлеуметтік қорғау органдарына хабарласады.
- Өндірістік тәжірибе жоспарға сәйкес жүргізіледі.
- Аяқтағаннан кейін мектеп компаниядан жазбаша ұсыныс алады.

Тағылымдамадан өту шарттары:

- Жұмысқа орналастыру оқу жоспарының бөлігі ретінде (жұмысқа негізделген оқытудың бөлігі ретінде немесе пәндік оқытудың бөлігі ретінде) және Білім басқармасына ұсынылатын жоспардың алдын ала жоспарлануы керек.
- Тағылымдамадан өту үшін төлемдер немесе сыйақылар рұқсат етілмейді.
- Мұғалімдер оқушыларға қолдау көрсетеді.

Практиканың басталу күндері орта мектептің бірінші жылынан бастап жоғары мектептің үшінші жылына дейін өзгереді. Көптеген мектептерде ол орта мектептің үшінші сыныбында немесе орта мектептің бірінші сыныбында басталады. Тәжірибеден өту мерзімі жылдық оқу жоспарында белгіленіп, оған тиісті жастағы барлық студенттер қатысады. Егер мүгедектік сипаты студентке мектептен тыс практикалық дайындықтан өтуге мүмкіндік бермесе, ол мектеп

жағдайында жүзеге асырылады. Кейбір мектептер сонымен қатар оқу жылы бойына зауыттарда жұмыс істеуге студенттердің шағын топтарын жібереді, белгіленген күндер жоқ.

Әдетте, жоғары бөлімде оқудың үш жылы ішінде мектепте әрқайсысы 2-3 аптаға созылатын 3-4 өндірістік практика ұйымдастырылады. Бірінші немесе екінші курста өтетін тағылымдамалар білім беру болып саналады, бұл студенттердің жұмыс ортасына бейімделудегі қиындықтарын анықтауға мүмкіндік береді. Алынған мәліметтер кейінгі кәсіптік бағдар беру және тәрбие жұмыстарында қолданылады. Өз кезегінде, үшінші сыныптағы тәжірибе көбінесе «сынақ мерзімі» нысаны ретінде қарастырылады, оның нәтижелері бойынша кәсіпорын жұмысқа орналасу туралы шешім қабылдай алады. Кейбір жағдайларда бір тәжірибе жеткіліксіз болса, кәсіпорын қайта оқытуды ұйымдастырады [38].

Аустрия тәжірибесі

Аустриялық мектеп жүйесі

Жас, тәуелсіз адамдар мектеп өмірінің соңына дейін өздерінің күштері мен таланттарын білуі керек. Олар цифрлық дәуірдің өзгермелі қоғамында өз болашағын көреді. Олар өздерінің жеке және кәсіби өмірін жақсарту үшін өздеріне ұсынылған мүмкіндіктерді пайдаланады. Қоғамның белсенді мүшелері ретінде олар демократиялық қатысудың және ортақ шешім қабылдаудың маңыздылығын мойындайды.

Аустриялық мектеп жүйесінің мақсаты – оқушыларға өздеріне ең қолайлы білім беру жолын таңдау мүмкіндігін беру. Нәтижеге бағытталған менеджментте бұл мақсатты имидж Аустриялық мектеп жүйесінің үш мақсатымен сипатталады:

Ересектерге білім беруде білім алушылар мен мақсатты топтардың оқу үлгерімі мен білім деңгейін арттыру (1-әсер ету мақсаты)

Әлеуметтік-экономикалық динамика, прогрессивті цифрландыру, халықаралық бәсеке және жеке тұлғалардың өнімділігіне қойылатын талаптардың артуы жеке тұлғалар үшін ең жақсы білім беру, даму және біліктілік мүмкіндіктерін қамтамасыз ету, сондай-ақ әлеуметтік қамсыздандыру жүйесін, экономиканы және әлеуметтік келісімді қорғау үшін білім беру тұжырымдамаларын үздіксіз әзірлеуді талап етеді. Білім азаматтарға әлеуметтік, экономикалық және мәдени өмірге тиімді қатысу үшін білім, білік, дағдылар мен құзыреттіліктерді берудің маңызды факторы болып табылады. Сондықтан білім беру деңгейін қамтамасыз ету және арттыру Аустрияның білім беру жүйесінің басты мақсатына айналуы тиіс. COVID-19 пандемиясы білім беру жүйесіне жаңа міндеттер қойды. Пандемиядан туындаған кез келген оқу кемшіліктері және оның нәтижесінде жеткен жетістіктер мен білім деңгейінің төмендеуі тиісті шаралармен өтелуі керек.

Білім берудегі тең мүмкіндіктер және гендерлік теңдік (2-нәтиже мақсаты)

Аустрия халқының әлеуеті білім беру жүйесі оқушылардың сараланған қажеттіліктерін, олардың әртүрлі дарындары мен қабілеттерін, қызығушылықтарын және қажет болған жағдайда қолдау мен қуып жету қажеттілігін ескерген жағдайда ғана толық іске асырылуы мүмкін. Тең мүмкіндіктер мен гендерлік теңдік мәселелері жеке адамдарға да, халықтың әртүрлі топтарына да әсер етеді. Сондықтан жеке дарындар мен оқу жетістіктері үшін әлеуетті ынталандыру, көрнекті мансапты дамыту және оқу үлгерімі төмен мектептерге қолдау көрсету ерекше маңызға ие. Әсер ету мақсаты негізгі мақсаттар ретінде гендерлік теңдік пен тең мүмкіндіктерді белгілейтін 2030 күн тәртібіне сәйкес келеді. COVID-19 пандемиясы білім беру жүйесіне тең мүмкіндіктер мен гендерлік теңдік саласындағы жаңа міндеттер қойды. Қашықтықтан оқытудың пайда болуымен мектептерде оқытудың жаңа тәсілі пайда болды. Мектептерде аралас оқытуды және оқытудың инновациялық әдістерін дамыту барлығының оқу мүмкіндіктерін қамтамасыз ету үшін жалғастырылуы керек.

Мектепті ұйымдастыру мен білім беруді басқарудағы тиімділік пен нәтижелікті арттыру (3 әсер ету мақсаты)

Үшінші әсер ету мақсаты ресурстарды пайдаланудың дәлдігін үздіксіз жақсартуға және ұйымдық құрылымдағы шарттар мен процестерді оңтайландыруға бағытталған. Ол қызметтің педагогикалық аспектілеріне бағытталған «Білім туралы» Заңның (UG 30) 30-бөлімінде белгіленген міндеттерді толықтырады. Тиімді ұйымның негізгі элементтері ішкі құрылымды оңтайландыру арқылы мектеп жүйесін басқаруды үздіксіз жетілдіру, сондай-ақ федералды үкімет, аймақтар және білім беру органдарының тығыз өзара әрекетін қамтамасыз ету болып табылады. Білім беру сапасын үздіксіз бақылау және бақылау жүйесін құру маңызды рөл атқарады.

Қажеттіліктерге негізделген фокусты жақсарту (Әсер ету мақсаты 4)

Аустриялық мектеп жүйесінің негізгі мақсаты – студенттерге олардың жеке қажеттіліктеріне сәйкес келетін білім беру жолдарын таңдау мүмкіндігін беру. Федералдық білім министрлігі еңбек нарығының қажеттіліктерін көбірек ескереді. Атап айтқанда, математика, информатика, жаратылыстану ғылымдары және техника (ИЖТМ), сондай-ақ ақпараттық технологиялар (АТ) саласындағы бағдарламалардың тартымдылығын арттыру және кеңейту бойынша шаралар жүзеге асырылуда. Бастауыш білім беретін колледждер желісі бейімделуде, 2022/23 оқу жылының соңына қарай мамандарды сапалы даярлауды қамтамасыз ететін және еңбек нарығында жаңа кәсіби перспективаларды ашатын мейірбике мектебі пилоттық режимде жұмыс істейтін болады. 2023/24 оқу жылында бұл пилоттық жоба жалпы білім беретін мектеп жүйесіне енгізіледі. Сонымен қатар кадр қажеттілігін жоспарлау шеңберінде педагогикалық кадрлардың тапшылығы мәселесін шешу үшін мұғалімдердің біліктілігін арттырудың жаңа әдістері әзірленуде [39].

БАСТАУЫШ МЕКТЕП БАҒДАРЛАМАСЫ

Музыка

Тәрбиелік және тәрбиелік мақсаттар:

Музыка сабағының мақсаты – оқушылардың эстетикалық және көркемдік мүмкіндіктерін ашу, шығармашылық қабілеттерін дамыту және олардың жеке музыкалық қабілетін ашуға қолдау көрсету. Музыка сабақтары жеке тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді, өмір салтын байытады және әлеуметтік интеграцияға ықпал етеді. Диалогтік-интегративті оқытуда музыкалық іс-әрекет маңызды орын алады: әртүрлі музыкалық көріністермен және дәстүрлермен байланыс жеке тұлғаны қалыптастыруға және мәдени әртүрлілікке құрметпен қарауды дамытуға ықпал етеді.

Дидактикалық принциптер:

Музыка барлық міндетті мектепалды даярлық сыныптарына диалогтік және интегративті формада кіріктірілген. Музыка тілдің ерекше түрі ретінде тілдік құзыреттілікті, соның ішінде сөйлеу техникасы саласында дамытуға ықпал етеді. Ойын және ритмикалық жаттығулардағы сабақтармен жеке байланысты байқауға болады. Дағдылар ойындық, стихиялық тәсілдер арқылы дамиды. Музыкаға деген қуаныш пен қызығушылық оқушылардың жеке тәжірибесі негізінде қалыптасады. Бұл дауысты, дене қимылдарын және қарапайым музыкалық аспаптарды пайдалана отырып, тәуелсіз және ұжымдық эксперименттер, барлау, шығармашылық үшін кеңістікті қажет етеді. Мұғалімдер музыканы оқу үдерісіне белсенді түрде енгізіп, оқушылардың музыкалық мәнерлілігін дамытуға көмектесу үшін үлгі ретінде қызмет етеді.

Негізгі пәндік ұғымдар:

Бұл курстың орталық тұжырымдамалары міндетті музыка курсының негізгі пәндік концепцияларына негізделген.

Құзыреттілік моделі және құзыреттілік салалары:

Музыка сабағында контексттегі музыкалық әрекетке басты назар аударылады. Құзыреттілік салаларына мыналар жатады:

- ән айту және музыка ойнау;
- би, қозғалыс және орындаушылық ;
- эстетикалық және көркемдік тәжірибені, сондай-ақ музыкалық білім мен дағдыларды қалыптастыратын есту арқылы қабылдау.

Іске асыру дизайн, импровизация, композиция, суреттеу және өзара әрекеттесу арқылы жүзеге асады.

Мамандығы: Ән айту және музыка шығару

Оқушылар:

- өз дауысын ойнақы түрде қабылдау және қолдану;
- әр түрлі әндерді сүйемелдеу қимылдары мен ым-ишарамен бірге айту;
- қарапайым музыканы құра отырып, соқпалы және қарапайым аспаптармен тәжірибе жасау;
- әртүрлі материалдарды музыкалық аспаптарға айналдырып, музыкалық шығармашылықта қолдану.

Мамандық саласы: Би, қимыл-қозғалыс және орындау

Оқушылар:

- дененің экспрессивті мүмкіндіктерін зерттей отырып, музыкамен және музыкасыз еркін және құрылымды қозғалыстарды орындау;
- ойын көріністерін музыкалық түсіндіру және бейнелеу.

Мамандығы: есту және қабылдау

Оқушылар:

- зейінді дыбыстық сигналдарға аудару;
- күнделікті өмірдегі дыбыстар мен шулармен тәжірибе жасау;
- табиғат пен қоршаған ортаның тыныштығы арқылы олар тыныштық табады және оны өмір сапасының элементі ретінде таниды.

Қолдану мысалдары:

- музыкалық диалогтық ойындар, дыбыстық би әңгімелері: еліктеу, сұрақ-жауап, контраст, айна және дамыту ойындары;
- Дыбыстық қабылдау: дыбыстарды тану, жіктеу және белгілеу (шулар, жануарлардың айқайлары, сигналдар және т.б.) арқылы ішкі және сыртқы «есту саяхаттары»;
- ым-ишарадан дыбыстық қимылдарға дейін: қарапайым қозғалыс үлгілері;
- ырғақ және метр: тұрақты және ретсіз, ауыр және жеңіл, қысқа және ұзақ, екпінді және екпінсіз;
- Табиғат пен тұрмыстың дыбыстық материалдары: ағаш, шыны, тас, қағаз, керамика, пластмасса, металл, үлбір;
- Сөйлеуден мәнерлеп ән айтуға дейін: ырғақты сөз тіркестері, рифма, еркін ырғақты мәлімдемелер.

ӨНЕР ЖӘНЕ ДИЗАЙН

Тәрбиелік және тәрбиелік мақсаттар:

Өнер мен дизайн әлемді сенсорлық және эстетикалық зерттеуге және жеке тұлғаның жан-жақты дамуына ықпал етеді. Көркемдік-қиялды ойлауды, қабылдауды, рефлексияны және қарым-қатынас дағдыларын дамытуға басты назар аударылады. Негізгі мақсат – кескіндеме, графика, мүсін, инсталляция, театрландырылған қойылым, фотосурет, кино және бейнелеу өнерінің әртүрлі түрлері арқылы шығармашылық, өз бетінше өзін-өзі көрсетуді дамыту. Сонымен бірге бейнеленген нәрсе оқушылардың қоршаған әлемімен байланысты.

Оқушылар өз идеяларын, сезімдерін және қабылдауларын елестету жолдарын үйренеді. Эксперименттің қуанышы, ойлау мен қиялдың икемділігі ынталандырылады. Өнер, мәдениет және күнделікті эстетика үлгілерімен өзара әрекеттесу арқылы оқушылар көркемдік мәнердің алуан түрлілігін ашады және өздерінің шығармашылық қабілеттеріне сенімін арттырады.

Дидактикалық принциптер:

Тақырыптар мен тапсырмалар үлгілік қолдану салаларының негізінде құрастырылып, оқу жағдайына бейімделіп, әрі қарай дамытылады. Сабақтардың тақырыптары қиялды белсендіріп, көркемдік өзін-өзі жүзеге асыруға ықпал етуі керек. Стандартталған үлгілік тәсілдерден аулақ болады, өйткені олар шығармашылық ойлауды дамытуға кедергі келтіреді.

Тақырыптар студенттердің жеке тәжірибесіне, даму деңгейіне және қызығушылықтарына байланысты. Жоғары сапалы материалдар, функционалдық құралдар, жағымды жұмыс атмосферасы және тиімді ұйымдастыру үлкен маңызға ие.

Қосымша тәрбиелік мәні мұражайларға, студияларға, көрмелерге бару, тәжірибелі суретшілермен жұмыс жасау арқылы жасалады. Прогрессті тіркеу және нәтижелердің тұрақтылығын дамыту құралы ретінде жоба портфолиосын жүргізу ұсынылады.

Материалдар мен техниканы таңдау экологиялық, экономикалық және медициналық критерийлерді ескере отырып жүзеге асырылады.

Негізгі пәндік ұғымдар:

Бейнелеу өнері және дизайн сабағының негізгі ұғымдары пәннің негізгі категорияларына негізделген.

Құзыреттілік моделі және құзыреттілік салалары:

Құзыреттіліктің үш саласы – көркемдік тәжірибе, қабылдау және рефлексия, қарым-қатынас – бір-бірімен өзара әрекеттесіп, оқушылардың көркемдік дамуының күрделі процесін қалыптастырады.

Мамандық саласы: Көркемдік тәжірибе

Оқушылар:

- өз идеяларын, сезімдерін және қабылдауларын жасына және дамуына сәйкес деңгейде көрнекі түрде көрсету;
- материалдармен, құралдармен және орталармен еркін тәжірибе жасау;
- әр түрлі көркемдік техниканы меңгеру.

Мамандық саласы: Қабылдау және рефлексия

Оқушылар:

- өзінің де, өзгенің де жұмысын бақылау және талдау;
- өнер туындыларын және күнделікті өмірдің эстетикалық элементтерін сезім мүшелері арқылы қабылдау;
- өнер туындыларының эмоционалдық әсерін тұжырымдау және түсіну.

Мамандық саласы: Коммуникация

Оқушылар:

- өз жұмыстарын сипаттау;
- өнер және эстетика әлемінен мысалдар келтіру;
- көркем шығармашылықты бейнелеу құралы ретінде пайдалану;
- өнер туралы өзіндік пікірін қалыптастырады және дәлелдейді және оны басқалармен талқылайды.

Қолдану мысалдары:

- **Мен және әлем:** түсі, пішіні және өлшемі бойынша сәйкестендіру арқылы таныс заттарды, тіршілік иелерін, әрекеттерді бейнелеу;
- **Қиял әлемдері:** қиялдағы ұғымдар мен идеялардың жүзеге асуы;
- **Зерттеу және ашу:** әртүрлі материалдармен тәжірибе жасау (табиғи, тұрмыстық, қайта өңделген);
- **Өнер және тұрмыстық мәдениет:** Өнерді, күнделікті өмірдің белгілері мен нышандарын байқау;
- **Сурет салу:** әртүрлі құралдарды (қарындаштар, балауыз бояулар, маркерлер және т. [40]).

Ерекше білім беруді қажет ететін жастарды кәсіби қызметке дайындаудағы Аустрия тәжірибесі

Аустрия мүмкіндігі шектеулі және басқа да қолайсыз жағдайлары бар жастар үшін кәсіптік бағдар беру мен оқытудың кешенді тәсілін жүзеге асырады. Негізгі мақсат – еңбек нарығына табысты интеграциялау және тұлғалық және кәсіби құзыреттіліктерді дамыту.

Модельдің негізгі компоненттері:

Кәсіби дайындық курсы арнайы немесе инклюзивті мектептерде өткізіледі және мамандықтар туралы түсініктерді қалыптастыруға, практикалық дағдыларды дамытуға және мотивацияны арттыруға бағытталған. Оқу жылы сегіз апталық кәсіптік бағдар беру кезеңінен басталады.

Жеке кәсіптік оқыту оқытудың бейімделген түрлерін қарастырады: кеңейтілген оқыту және ішінара біліктілік алу. Бұл бағдарламалар оқушылардың жеке қабілеттері мен қызығушылықтарын ескере отырып таңдалады.

Студенттерге мектеп, кәсіпорын, отбасы және жасөспірім арасындағы өзара әрекетті үйлестіретін, әлеуметтік және психологиялық қолдау көрсететін арнайы дайындалған көмекшілер қолдау көрсетеді.

Бағдарламаларды аяқтағаннан кейінгі мүмкіндіктерге жұмысқа орналасу, колледждерде немесе кәсіптік оқу орындарында білім алуды жалғастыру және магистр дәрежесін алу және өз бизнесін ашу мүмкіндігі кіреді.

Аустрия тәжірибесі ерекше білім беру қажеттіліктері бар жастардың кәсіби дамуының барлық кезеңдерінде жеке көзқарастың, ведомствоаралық ынтымақтастықтың және қолдаудың маңыздылығын атап көрсетеді. [41].

Қос кәсіптік оқыту

Аустриялық дуальды кәсіптік оқыту жүйесі бірегей және халықаралық озық тәжірибенің үлгісі ретінде қызмет етеді.

«Шәкірттік» деп аталатын оқытудың бұл түрі өте практикалық және іскерлікке бағытталған, оқытудың шамамен 80% орнында және 20% кәсіптік мектепте өтеді.

Оған тоғыз жылдық міндетті мектепті бітірген барлық жастар қатыса алады. Шәкірттік келісім оқу компаниясы мен шәкірт арасында жасалады. Егер студент әлі кәмелетке толмаған болса, заңды өкілінің қолы да қажет. Шәкірттік бағдарлама таңдалған шәкірттік кезеңге байланысты 2 жылдан 4 жылға дейін созылады және қорытынды емтиханмен аяқталады. Кейбір шәкірттік курстардың модульдік құрылымы бар, ол бойынша мамандандыру екі жылдық іргетас модулі мен негізгі модульден кейін орын алады.

орталықтандырылған жылумен жабдықтау технологиясына, бөлшек сауда және технологиялық инженерияға дейін экономиканың барлық салаларын қамтитын 200-ге жуық коммерциялық, өнеркәсіптік және сервистік тәжірибелік бағдарламалар бар. Олар жүйелі түрде бағаланады және қажет болған жағдайда толықтырылады.

Шәкірттік курстар өте танымал және бастапқы кәсіптік оқытуда студенттердің ең көп санына ие. Шәкірттік келісім оқу компаниясы мен шәкірт

арасында жасалады. Егер студент кәмелетке толмаған болса, ата-анасының немесе қамқоршысының қолы да қажет.

Аустрия азаматы болып табылмайтын оқушылардың Аустрияда тұру құқығы болуы керек. Шәкірттік оқу кезінде шәкірт тиісті оқу ақысын алуға құқылы; Бұл әдетте тиісті салаға арналған ұжымдық шартта қарастырылады. Шәкірттің жалақысы жыл сайын өседі, сонымен қатар мерекелік және Рождестволық бонустар төленеді.

Сондай-ақ студенттердің университетте оқуға жарамды болуы үшін практикалық кәсіптік дайындықты орта мектепті бітіргені туралы аттестаттың артықшылықтарымен үйлестіретін «орта мектепті бітіргені туралы шәкіртақы» моделі бар. Орта мектепті бітіру туралы аттестаттың қорытынды емтиханын сәтті тапсырғаннан кейін сіз оқу кезінде дайындалуға болатын *Berufsaufstiegsprüfung* тапсыра аласыз.

Шетелде алған кәсіптік білім Экономикалық істер, энергетика және туризм Федералдық министрлігінің өтініші бойынша Аустриялық кәсіптік білім мен оқытудың қорытынды емтиханына баламалы болып саналуы мүмкін.

Оқу тәжірибесі жоғары білім деңгейінде одан әрі кәсіптік білім алу үшін жақсы негіз береді. Қолөнер шеберлерінің емтихандары мен біліктілік емтихандарынан басқа, қолданбалы ғылымдар университеттері сияқты оқыту провайдерлері де шәкірттік бітірушілерге бейімделген кәсіптік курстарды ұсынады. *Master Craftsman* емтиханы жоғары білім деңгейін көрсететін білікті жұмысшылар үшін маңызды кәсіби даму қадамы болып табылады және компанияны басқару немесе бастау үшін міндетті шарт болуы мүмкін. *Master Craftsman* емтиханы бакалавр дәрежесіне тең.

Арнайы педагогикалық қолдау қажет

Ерекше қажеттіліктері бар балалар мен жасөспірімдерді мектепте қолдау Педагогикалық қолдау ата-аналардың немесе қамқоршылардың өтініші бойынша инклюзивті немесе арнайы мектепте көрсетілуі мүмкін. Арнайы педагогикалық қолдаудың қажеттілігін қорғаншылардың немесе арнайы органдардың өтініші бойынша білім беру бөлімі анықтайды. Инклюзивті білім беру мүмкіндігі шектеулі және мүмкіндігі шектеулі балалар мен жасөспірімдерге бірге білім алудың түрлі мүмкіндіктерін ұсынады. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар инклюзивті білім беруді бастауыш мектепте, орта мектепте, толық емес орта мектепте, политехникалық мектепте және бір жылдық іскерлік кәсіптер мектебінде ала алады.

Арнайы мектеп тоғыз жылдық оқуды қамтамасыз етеді, соңғы жылы кәсіптік оқыту ретінде қызмет етеді.

Инклюзивті және арнайы мектептерде, қажеттіліктері бар студенттер арнайы педагогикалық қолдау бойынша оқу жоспары бойынша оқудан өтеді, арнайы педагогикалық қолдаудың қажеттілігі туралы тиісті шешімде айқындалған. Бұл тұрақты және оқу бағдарламаларына қатысты және арнайы мектепке арналған.

Инклюзивті және арнайы мектептерде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар – мектепті басқаратын мекеменің және тиісті білім беру органының келісімімен – 11 және 12-сыныптарды өз еркімен аяқтауға мүмкіндік алады [42].

Политехникалық мектеп

8-сыныпты бітірген орта мектеп оқушылары (және кәсіптік білім алғысы келетін АНС толық емес орта мектеп түлектері) тоғыз жылдық міндетті білім беруді аяқтау үшін бір жыл бойы политехникалық мектепте оқуы керек.

Студенттер қосымша бір жыл білім алу үшін екі жыл бойы дайындық кәсіптік мектебіне өз еркімен бара алады. Кәсіптік мектепте студенттер компанияға бару және семинар-тренингтер арқылы 200-ге жуық шәкірттердің таңдауын зерттейді. Білім беру кәсіптеріне, мысалы, құрылыс, басқару және ұйымдастыру, технология, графика, сауда және сән кіреді.

Сонымен қатар оқу бағдарламасына жеке оқушының қызығушылығын тудыратын салаларда жалпы білім беру және негізгі кәсіптік оқыту кіреді. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер біріктірілген сабақтарға қатыса алады. Мектепті бітіргеннен кейін оқуын мектепте жалғастырғысы келетін оқушылар орта кәсіптік мектептің екінші курсына немесе кәсіптік орта мектептің бірінші курсына ауыса алады [43].

Түркия елінің тәжірибесі

«Әдістемелік ұсынымдарға Түркия елінің тәжірибесін Рединг университетінде орындаған зерттеуші Yige M. M. (2016) диссертациялық зерттеуінде сипатталған Түркия мектептеріндегі инклюзивті сыныптарда бейнелеу өнерін оқытуды ұйымдастыру тәжірибесін ұсынамыз».

Түркия Республикасының Ұлттық білім министрлігі (МЕМ) мектептерде инклюзивті білім беруді іске асыруда негізгі орган болып табылады. Бұл мекеме әрбір қалада ұлттық білім беру саласындағы басты құрылым ретінде қызмет етеді, ал муниципалитеттер тікелей МЕМ-ке бағынады. Мұндай орталықтандырылған жүйенің нәтижесінде бастауыш және орта білім беру ұйымдарының барлығы МЕМ қарамағына кіреді (Sakız & Woods, 2014a). Барлық мектептердің ресми веб-сайттары МЕМ-тің басты бетімен байланыстырылған, сондықтан мектеп сайттарында инклюзивті білім беру бойынша нормативтік-құқықтық құжаттарға тікелей сілтеме беріледі. Түркияда мектептердің өздерінің инклюзивті саясаты болмайтындықтан, олар МЕМ қабылдаған заңнамаға сәйкес жұмыс істейді.

Инклюзивті білім беру саласындағы тағы бір маңызды мекеме – Психологиялық кеңес беру және зерттеу орталықтары (РАМ). РАМ мекемелері «қорытынды» деп аталатын ресми құжаттар әзірлейді. Осы қорытынды негізінде мемлекеттік мектептерде «Жеке білім беру бағдарламасын әзірлеу тобы» (ІЕР) құрылады, ол ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқыту үшін жеке білім беру бағдарламасын (ЖББ) жасайды (Can, 2011). Мектептерде бұл үдерістегі негізгі тұлғалар – мектеп директорлары, педагог-психологтер (кеңесшілер) және сынып жетекшілері. Мектеп директорлары мемлекеттік инклюзивті саясаттың

барлық мектеп қызметкерлері тарапынан орындалуын қамтамасыз етуге міндетті. Олар сондай-ақ тұрақты кеңес беру жиналыстары барысында мектеп ұжымына қолдау көрсетіп, педагог-психологтермен бірлесе отырып, білім алушыларға қатысты қабылданатын шешімдерге белсенді қатысады. Педагог-психологтер өз кезегінде тек мүгедектігі бар балаларға ғана емес, көмекке мұқтаж барлық білім алушыларға қолдау көрсетеді (Sakız et al., 2014). Ал сынып жетекшілері сыныптағы оқу үдерісін ұйымдастыруға, барлық білім алушыларға тең мүмкіндіктер ұсынуға, олардың мінез-құлқы мен үлгерімін бақылауға, сонымен қатар кез келген ерекшеліктерді мектеп басшылығы мен педагог-психологқа хабарлауға жауапты. Түркия бойынша жүргізілген нақты зерттеу мысалы ретінде Конья қаласындағы үш мектептің тәжірибесі алынған. Бұл қала зерттеушіге мектептерге қолжетімділік мүмкіндігі болғандықтан таңдалған. Конья – Түркиядағы ең ірі қалалардың бірі, онда 949 бастауыш мектеп орналасқан. Қала 31 әкімшілік ауданнан тұрады, оның үшеуі орталық аудан ретінде жіктеледі. Зерттеу осы үш орталық ауданның бірінде жүргізілген.

Аталған үш мектепте 9 бен 13 жас аралығындағы қыз және ер балалар бірге оқиды. Инклюзивті білім беру аясында зерттеу барысында мектептерге зерттеу жүргізілген кезеңде ерекше білім беруді қажет ететін ресми тіркелген оқушылардың бар-жоғы жөнінде сұрақ қойылған. Бұл үш бастауыш мектеп келесі критерийлер бойынша таңдалған:

Бейнелеу өнері арнайы жабдықталған кабинетте бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі тарапынан жүргізіледі (Ататүрік атындағы орта мектеп);

Бейнелеу өнері пәні бейнелеу өнері мұғалімі тарапынан жалпы сыныпта жүргізіледі (Ғази атындағы орта мектеп);

Бейнелеу өнері діни бағыттағы мектепте оқытылады (Мехмет Акиф атындағы кәсіби-діни мектеп).

Инклюзивті білім беру аясында мектептер сақтауы тиіс бірқатар талаптар бар. Мысалы, бір сыныпта ерекше білім беруді қажет ететін балалар санының шектеулі болуы және инклюзивті білім берудің үш форматының жүзеге асырылуы. 2-тарауда айтылғандай, бұл форматтар: толық инклюзия, жартылай инклюзия және кері инклюзия. Аталған модельдер Түркияның Білім министрлігі тарапынан қолдау табады. Егер ерекше білім беруді қажет ететін оқушы барлық сабаққа жалпы білім беретін сыныпта қатысса, бұл толық инклюзия болып есептеледі. Ал мектеп, педагог-психолог және/немесе РММ кейбір пәндер бойынша қосымша қолдауды қажет деп тапса, онда оқушы арнайы сыныптарға қатыса отырып, қалған сабақтарды жалпы білім беретін сыныпта жалғастырады – бұл жартылай инклюзия. Кері инклюзия дегеніміз – ерекше білім беруді қажет етпейтін оқушылардың арнайы мектептерге баруы. Бұл инклюзия түрі сирек қолданылады және негізінен мектепке дейінгі білім беру ұйымдарында, мысалы балабақшаларда іске асырылады.

Зерттеуге мектеп директорлары мен инклюзия саласындағы мамандар (SENCO) тартылды, себебі олар оқу процесінде маңызды рөл атқарады және осы салада арнайы білімі бар. Олар бейнелеу өнері бойынша кәсіби білімі болмаса да, инклюзивті білім беру үдерісіне белсенді қатысады. Сондай-ақ, бейнелеу өнерін оқытатын сынып жетекшілері мен пән мұғалімдері де сауалнамаға

тартылып, олардың «Бейнелеу өнері» пәні мен инклюзивті білім беруге қатысты көзқарастары зерттелді. Қатысушылардың жауаптары зерттеу сұрақтарына жауап беруге көмектесті.

Ғази атындағы орта мектеп

Ғази атындағы орта мектеп Түркияның Конья қаласында орналасқан және ірі мектептердің бірі болып есептеледі – мұнда 2000-нан астам білім алушы оқиды. Кеңес беру және зерттеу орталығының (RAM – Rehberlik ve Araştırma Merkezi) мәліметтері бойынша, 2013–2014 оқу жылында ресми қорытындысы бар ерекше білім беруді қажет ететін (ЕББҚ) білім алушылар саны 10-нан асып кеткен. Мектепте 95 педагог қызмет етеді, 28 сынып кабинеті бар. Оқу орнында бес педагог-кеңесші (GCT – Guidance Counsellor Teacher) және үш бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі жұмыс істейді. Мектеп инфрақұрылымына бір компьютерлік сынып, бір жаратылыстану зертханасы, акт залы және екі технология мен дизайн кабинеті кіреді. Арнайы жабдықталған бейнелеу өнері студиясы жоқ.

Бір педагог-кеңесшінің (GCT) мәліметінше, мектепте шамамен 15 ерекше білім беруді қажет ететін білім алушы тіркелген. Мектептің ресми сайтында кеңес беру бөлімі бар, онда ата-аналар мен келушілер келесі тақырыптар бойынша материалдармен таныса алады: отбасылық кеңес беру, жетістік пен мотивация, назар мен зейінді шоғырландыру, жас ерекшеліктері психологиясы, оқу стильдері, емтихан алдындағы мазасыздық және тиімді оқу әдістері. Бұл бөлім барлық білім алушыларға отбасылық және әлеуметтік мәселелер, күйзеліс пен мазасыздықты басқару, оқу әдістері, кәсіби бағдар және мектепке бейімделу проблемалары бойынша психологиялық қолжетімділікті қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар педагог-кеңесшілер оқу семестрі барысында өткізілген іс-шаралар туралы есептерді веб-сайтқа жариялап отырады, бұл ата-аналар мен білім алушыларды жаңа емтихан жүйелері және жаңа білім алушыларға арналған бейімделу бағдарламалары туралы хабардар етіп отыруға мүмкіндік береді. Мектеп мезгіл-мезгіл сырттан психолог мамандарды шақырып, ата-аналарға арнап мектеп пен отбасы өміріне қатысты өзекті мәселелер бойынша семинарлар өткізеді.

Білім алушылар санының көп болуына байланысты мектеп екі ауысыммен жұмыс істейді: таңғы сабақтар сағат 7:00-де басталып, екінші ауысым 12:55-те жалғасады. Міндетті оқу уақыты – аптасына 35 сағат.

Мехмет Акиф атындағы кәсіби-дінтанулық мектеп

2-тарауда атап көрсетілгендей, 2012 жылы білім беру жүйесінде болған түбегейлі өзгерістерден кейін Түркиядағы көптеген мектептер діни білім беру бағытындағы оқу орындарына айналды. Мехмет Акиф атындағы мектеп осындай оқу орындарының бірі болып табылады және 10–14 жас аралығындағы білім алушыларды оқытады. Бұл мектепте шамамен 800 білім алушы оқиды, 43 мұғалім жұмыс істейді, 18 сынып кабинеті бар. Мұнда да ауысымды оқу жүйесі енгізілген: бір бөлігі таңертең, екіншісі түстен кейін оқиды. Мектепте бір бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі және үш педагог-кеңесші (GCT) қызмет атқарады.

Мектептің ресми сайтында кеңес беру мен психологиялық қолдау мәселелеріне арналған бөлімдер бар, онда жасөспірім кезеңі мен білім алушы рөлі, назарды шоғырландыру мен мотивация, сондай-ақ отбасылық қолдаудың оқу жетістігіне әсері сияқты тақырыптар қамтылған.

Зерттеу жүргізілген кезеңде ресми қорытындысы бар ерекше білім беруді қажет ететін білім алушылар саны тек екі адамды құраған. Сонымен қатар, бұл мектепте дарынды оқушылармен қатар арнайы білім беруді қажет етуі мүмкін, бірақ ресми қорытындысы жоқ білім алушылар да оқиды. Алайда олардың нақты саны белгісіз, өйткені олар жалпы білім алушылар ретінде тіркелген.

Мұндай білім алушылардың аз болуы мектептің жақында діни бағыттағы оқу орнына айналуымен байланысты болуы мүмкін. Ата-аналар инклюзивті қажеттіліктері бар балаларын діни білім беруге басымдық беретін мектепке жіберуге ықылассыз болуы мүмкін.

Ататүрік атындағы орта мектеп

Ататүрік атындағы орта мектепте 1500-ден астам білім алушы оқиды, 103 мұғалім қызмет атқарады, 29 сынып кабинеті бар. Жоғарыда аталған екі мектеп сияқты, бұл мектеп те екі ауысыммен жұмыс істейді, бұл барлық білім алушыларды қамтуға мүмкіндік береді.

Мектеп инфрақұрылымына спорт орталығы, конференц-зал, асхана, бейнелеу өнері, технология және дизайн бойынша бес студия, бір компьютер сыныбы және бір жаратылыстану зертханасы кіреді. Мектепте төрт педагог-кеңесші (GCT) және үш бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі жұмыс істейді.

Мектеп сайтындағы кеңес беру және психологиялық қолдау бөлімі оқыту дағдыларын қалыптастыруға ерекше мән береді. Кеңес беру және зерттеу орталығының (RAM) деректері бойынша, мектепте шамамен 15 ерекше білім беруді қажет ететін білім алушы тіркелген.

Зерттеу нәтижелері

Бұл бөлімде Түркия бойынша жүргізілген зерттеудің нәтижелері ұсынылады. Деректер мектеп директорларымен, педагог-психологтермен (GCT) және бейнелеу өнері пәні мұғалімдерімен өткізілген жартылай құрылымдалған жеке сұхбаттар негізінде алынған. Зерттеу сұрақтарына сәйкес алынған деректер талданып, олардан туындаған тақырыптарға сай бөлімшелермен ұсынылады.

Көркемдік білім инклюзивті білім беруге қаншалықты тиімді ықпал етеді?

Бейнелеу өнері мұғалімдері/мектеп директорлары/SENCO үйлестірушілері мен GCT педагогтерінің инклюзивті білім беруге көзқарастары қандай?

Бейнелеу өнері мұғалімдерінің/директорларының/SENCO үйлестірушілерінің және GCT педагогтерінің инклюзивтілікке көзқарастары өмір сүріп жатқан елдеріне (Түркия/Ұлыбритания) байланысты өзгере ме?

Бастауыш сынып мұғалімдері ерекше білім беруді қажет ететін балалардың көркемдік сабақтардағы қажеттіліктерін қанағаттандыру кезінде қандай негізгі қиындықтар мен мүмкіндіктерге тап болады?

Бейнелеу өнері білімі ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға қандай оқыту мүмкіндіктерін ұсынады?

Бейнелеу өнері мұғалімдері инклюзивті сыныпта тиімді жұмыс істеу үшін өздерінің оқыту әдістерін қалай анықтайды?

Инклюзивтілікті мұғалімдер/директорлар/мектеп кеңес жетекшілері және топтық сабақ үйлестірушілері жақсырақ түсінуі үшін қолданыстағы жүйелерге түбегейлі өзгерістер немесе толықтырулар енгізу қажет пе?

Келесі бөлімде зерттеу қатысушыларының инклюзивті білім беру, ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды бағыттау және орналастыру, ЖБЖ (Жеке білім беру жоспары) және бағалау туралы көзқарастары ұсынылады және талқыланады. Сондай-ақ, қатысушылардың тәжірибесі негізінде инклюзивті білім берудің артықшылықтары мен шектеулері, әлеуметтік дағдылар мен тең мүмкіндікке басымдық беру мәселелері қарастырылады.

Инклюзивтіліктің шектеулері келесі тақырыптар бойынша талданады: қамтамасыз ету, оқыту және ресурстар, орта (физикалық орта мен сынып көлемі, оңалту орталықтары мен отбасылар).

Зерттеудің екінші сұрағы — көркемдік білімнің ұсынатын мүмкіндіктері — «Көркемдік білімнің мақсаттары мен артықшылықтары» тақырыптары шеңберінде қарастырылады.

Бейнелеу өнері сабақтарында ерекше білім беруді қажет ететін балаларды оқытуда зерттеуге қатысушылар кездесетін негізгі қиындықтар мен мүмкіндіктер «уақыт», «отбасы», «физикалық орта» және «жалпы шектеулер мәселелері» тұрғысынан талданады.

Мұғалімдердің оқыту әдістері олардың тәжірибесі, көркемдік іс-әрекеттері, әдістері және көрмелер ұйымдастыруы секілді тақырыптар аясында қарастырылады.

Қорытынды бөлімде осы мектептерде инклюзивті білім беруді ілгерілетуге қажетті түбегейлі өзгерістерге қатысты қатысушылардың пікірлеріне баса назар аударылады.

1 Бейнелеу өнері мұғалімдерінің/директорларының/ерекше білім беру қажеттіліктері бойынша үйлестірушілердің (SENCO) және педагог-психологтердің (GCT) инклюзивті білім беруге көзқарастары

Инклюзивтілікті анықтау

Практиктердің инклюзивті білім беру жайлы түсінігін нақтырақ ұғыну үшін, олардың бұл ұғымды қалай анықтайтынына назар аудару маңызды. 2 және 4-тарауларда көрсетілгендей, инклюзивті білім беру халықаралық деңгейде жоғары бағаланады. ЮНЕСКО «білім — адамның негізгі құқықтарының бірі және әділетті әрі тең қоғам құрудың негізі» екенін айтып, инклюзивтілік ұғымын, сонымен қатар, шеттету мәселесімен байланыстыра отырып түсіндіреді (ЮНЕСКО, 2009, 8-бет). Бұл көзқарас Саламанка декларациясына (ЮНЕСКО, 1994) сәйкес келеді, онда білім беру жүйесі кез келген қажеттіліктері бар адамдарды қамтуы тиіс екені айтылған. Бұған қоса, ЮНЕСКО (1990) білім берудің ТДМ (Тұрақты даму мақсаттары) аясындағы міндеттерін орындау үшін икемді болуы керек екенін атап өтеді; бұл Түркияда орын тапшылығына байланысты енгізілген екі ауысымды жүйеден де байқалады. Алайда, қатысушылардың пікірлерінен байқағанымыздай, инклюзивтілік ұғымы түрліше қабылданады. Бұл 2-тарауда талқыланған Ұлттық білім министрлігінің (МЕМ)

құжаттарында да көрініс тапқан (МЕМ, 1961, 1983, 1997, 2000, 2004, 2008; ТОНУМ, 2011; Varol, 2010). 4-тарауда талданған кең көлемді әдебиеттер де мектеп қызметкерлерінің инклюзивті білім беруге қатысты пікірлерінің әртүрлілігін көрсетеді. Sakız және Woods (2014b) зерттеуінде педагогтер арасында интеграция мен инклюзивтілік ұғымдарын шатастыру жағдайлары кездесетіні анықталған.

Қатысушылардың пікірлерінен белгілі болғандай, кейбір педагогтер инклюзивтілікті тар мағынада түсінеді және оны тек физикалық немесе ақыл-ой кемістігі бар оқушыларды қамтумен шектейді. Кейбір мұғалімдер былай деп пайымдайды:

«Инклюзивтілік дегеніміз — физикалық немесе ақыл-ой дамуында артта қалған оқушыларға қосымша білім беру арқылы оларды қатарластарымен теңестіруге көмектесу» (Тевфик, GCT, Ататүрік атындағы орта мектеп).

Басқа бір қатысушы былай деп мәлімдеген:

Инклюзивті білім беру – бұл зияткерлік немесе физикалық қиындықтарға тап болған оқушылардың әлеуметтену және интеграциялану үдерісі (Ахмет, аға оқытушы, Ататүрік атындағы орта мектеп).

Келесі бөлімдерден байқағанымыздай, бұл мәселе мектеп қызметкерлеріне ұсынылатын ақпарат пен оқыту көлемінің жеткіліксіздігімен байланысты, бұл – қатысушылар инклюзияға кедергі ретінде қарастыратын маңызды сала. Аталған қатысушылар инклюзияны тек физикалық және зияткерлік қажеттіліктермен шектегенімен, көпшілік қатысушы инклюзивті білім берудің әртүрлі қажеттіліктерге жауап беру керектігін жақсы түсінетіндігін көрсетті. Тағы бір қатысушының айтуынша:

Инклюзивтілік – бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың қатарластарымен бір сыныпта білім ала отырып, олардың әлеуметтік және білімдік дамуына мүмкіндік жасау (Дениз, GCT, Мехмет Акиф атындағы кәсіптік діни лицей).

Тағы біреуі былай деді:

Инклюзивті білім беру – бұл РАМ (реабилитация және зерттеу орталығы) тарапынан дайындалған бағалау нәтижелері бойынша қатарластарынан артта қалған оқушыларды анықтау және осы бағалау негізінде олардың оқуын жақсартуға мүмкіндік беретін нұсқаулық есептерді әзірлеу үдерісі (Экрем, директор, Мехмет Акиф атындағы кәсіптік діни лицей).

Бұл көзқарастар ЮНЕСКО-ның (2012) инклюзивті білім беру жөніндегі ұстанымымен үйлеседі, онда білім беру тек мектептерге қол жеткізе алатындар үшін ғана емес, керісінше, сапалы білім алу жолында кездесетін кедергілер мен тосқауылдарды белсенді түрде анықтап, оларды жою арқылы жүзеге асырылуы тиіс екендігі айтылған. Осыған байланысты, ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың әлеуметтенуі де негізгі мәселе ретінде айқындалып, бұл тараудың артықшылықтар бөлімінде кеңінен талқыланады. Алайда, инклюзияның оң және теріс жақтарын талқылауға кіріспес бұрын, келесі бөлімде қатысушылар бағыттау, орналастыру, жеке оқу жоспары (ИОП) және бағалау үдерістері туралы өз пікірлерін білдіреді.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды бағыттау/орналастыру, жеке оқу жоспары және бағалау.

№573 заңға сәйкес, ерекше білім беру қажеттіліктері бар тұлғалар үшін жеке оқу жоспарларын әзірлеп, іске асыру міндеттеледі (Avcioğlu, 2011; МЕР, 1997). Sakız және Woods (2014a) инклюзивті білім беруге кедергі келтіретін факторлардың бірі – ИОП-тың дұрыс дайындалмауы екенін алға тартады. Бір қатысушы әріптестерінің кейбірі интернеттен жеке оқу жоспарын жүктеп алатынын айтып, бұл олардың жеке жоспарларды дұрыс әзірлеу тәсілдерін білмейтіндігін және осының салдарынан бағалау әдістерінің тиімсіздігін көрсететінін меңзеді. Басқа бір қатысушы былай деді:

Білім берудегі ең маңызды бөлік – бұл бағалау; алайда бұл мәселеге қатысты мәліметтер жеткіліксіз, себебі жеке оқу жоспары Түркияда дұрыс түсіндірілмейді. Уақыт өте келе бұл бағыттағы кері байланыстар зерттеліп, болашақ зерттеулер бізге бағыт береді деп үміттенемін (Ахмет, кафедра меңгерушісі, Ататүрік атындағы орта мектеп).

Бұл пікір Sakız және Woods (2014a) зерттеуіндегі жеке оқу жоспарының дұрыс әзірленбей, жүйеде күтілетін деңгейде қолданылмайтыны туралы уәжді растайды. Осыған байланысты бір қатысушы былай деп мәлімдеген:

Әрбір мұғалімді бақылау мүмкін емес, себебі мұғалім сыныпқа кіргеннен кейін жеке оқу жоспарын орындай ма, жоқ па – бұл оның өз еркінде. (Шенай, GCT, Ғази атындағы орта мектеп)

Мартин (1976) білім беру саласындағы басшылықтың мектептерден тым алшақ орналасуы негізгі бағыттағы мәселелерге тиімді назар аударуға кедергі келтіреді деп есептейді. Түркияда, 2-тарауда айтылғандай, бұл сыртқы бақылау органы – РАМ, бірақ олардың рөлі ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың қажеттіліктері мен мектептерден күтілетін әрекеттерді баяндайтын есептерді жіберумен шектеледі. Келесі мәлімдеме бір мектепте бұл үдерістің қалай жүзеге асатынын сипаттайды:

Егер есеп (мәлімдеме) бізге жеткізілсе, біз сол оқушының мұғалімдерін жиналысқа шақырамыз. Біз: «Оқушы Х инклюзивті білім алуда; бізде оның/оның есебі бар. Бұл оқушы пәннен құлай алмайды», – деп айтамыз. Мұғалімдер бұл жоспардың бір данасын, ал мектеп екінші данасын сақтайды. Әр сабақ осы жоспарға сәйкес өткізіледі. Бұл жоспарлар қысқа мерзімді мақсаттардан (апталық, айлық немесе екі айлық) және ұзақ мерзімді мақсаттардан (екі семестрлік) тұрады. Біз бұл қысқа және ұзақ мерзімді мақсаттарға сүйене отырып, оқушыларды бақылау мүмкіндігіне иеміз. Оқу семестрі соңында біз мұғалімдермен тағы бір жиналыс өткізіп, олардың жетістіктерін талқылаймыз. Осы жоспарлар негізінде біз олардың даму динамикасын бақылай аламыз (Тевфик, GCT, Ататүрік атындағы орта мектеп).

Қатысушылардың айтуынша, GCT және сынып жетекшілері ИЖЖ (индивидуалды жаттығу жоспарын) әзірлеуге жауапты. Жыл сайын немесе әр жартыжылдықта ерекше білім беру қажеттіліктері (ЕБК) бар оқушылардың ағымдағы жағдайы мен олардың жоспарына енгізілген жетілдірулерді талқылау мақсатында кездесулер өткізіледі, бұл жоспарлардың ескіріп қалмауын және ұмыт қалмауын қамтамасыз етеді. Бұл Мартиннің (1976) бұл жағдай сол күйінде

қала береді деген пікірімен қарама-қайшы. Бір қатысушы қысқа мерзімді мақсаттарға жету туралы былай деп түсіндірді:

Қысқа мерзімді мақсаттарға, мысалы, 1-ден 5-ке дейінгі көбейту кестесін 15 күн ішінде меңгеру жатады. 5-тен 10-ға дейін де дәл солай – 15 күнде... Қысқа мерзімді жоспарларда нәтижені көру оңайырақ, сондықтан біз оқытудың тиімді екеніне көз жеткізе аламыз. Егер, мысалы, осы 15 күн ішінде оқушы бұрын қойылған мақсаттарға жете алмаса, біз бұл мақсаттарға басқа тәсілмен қол жеткізуге тырысамыз. Бұл қысқа мерзімді мақсаттар әдетте мұғалімдермен кездесу және ИЖЖ жиналыстары нәтижесінде белгіленеді (Тевфик, GCT, Ататүрік атындағы орта мектеп).

Тевфик сонымен қатар GCT өкілдері оқушы ескерусіз қалмайтындай, қысқа және ұзақ мерзімді мақсаттардың орындалуын мұқият қадағалайтынын айтты. Сонымен қатар, МЕМ (2000) оқуда қиындықтары бар оқушылар сынып жетекшісі мен ата-ананың келісімімен 1-сыныпты қайта оқи алатынын көрсетеді. Алайда, келесі сыныптарда бұл мүмкіндік берілмейді. Бұл Тевфиктің жоғарыдағы пікірлеріне қарама-қайшы келіп, ЕБҚ бар оқушыларды бағалау мен қорытындылауда түсінбеушіліктің бар екенін көрсетеді, өйткені мұғалімдер бұл оқушыларға "қанағаттанарлықсыз" баға қоюдан бас тартады, ал саясат кемінде 1-сыныпта мұны істеуге мүмкіндік береді.

Қатысушылар Экрем мен Мустафа жыл сайын кездесулер өткізетіндерін, егер мектепке жаңа қызметкер келсе, бұл кездесулер семестр ортасында қайта ұйымдастырылып, жаңа қызметкерлерге ақпарат берілетінін айтты. Шенай GCT әрдайым бұл кездесулерге қатысатынын және кейде сынып жетекшісіне өз қажеттіліктерін айтуға қиналатын оқушылармен жеке кездесулер де өткізетінін растады. Осылайша, GCT өкілдері кейде ЕБҚ бар оқушы мен оның сынып жетекшісі немесе мектебі арасында делдал рөлін атқарып, мектеп ұжымы тарапынан маңызды тұлға ретінде танылады.

Бейнелеу өнері пәні бойынша жеке оқу жоспарлары туралы сұралғанда, көркемдік білім беру бойынша ақпараттың аз екені байқалды:

Біздің бағдарламамызда инклюзивті білім беру немесе ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін қосымша сабақтар қарастырылмаған. Сондықтан, ең болмағанда бейнелеу өнері сабағы үшін алдын ала арнайы шаралар қолданудың қажеті жоқ. Жеке жоспарлар жасаудың да қажеті жоқ. Сыныптағы бұл баланың қызығушылығы мен дағдыларына сай құрылған тапсырмалар бар, бірақ мен арнайы шаралар қабылданып жатқанын ойламаймын (Ишыл, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі, Ататүрік атындағы орта мектеп).

Қатысушылардың бірі Экрем де бейнелеу өнері — практикалық дағдылармен байланысты пән ретінде қабылданатынын, ал РАМ тарапынан дайындалған есептер әдетте ауызша және сандық дағдыларға бағытталғанын, сондықтан мектептер ИЖЖ нәтижесіне көбірек мән беретіндіктен, ИЖЖ жоспарлауда өнер пәніне басымдық берілмейтінін айтты. Ал Сакиз бен Вудс (2014b) өз зерттеуіндегі қатысушылардың көбіне өздерінің ИЖЖ-на сүйенетінін, әртүрлі оқушылардың қажеттіліктерін қанағаттандыру мақсатында күнделікті оқу бағдарламасын жетілдіру немесе бейімдеу жұмыстарын назардан тыс қалдырғанын хабарлайды.

Мустафаның айтуынша, олардың мектебінде ИЖЖ МEB ережелеріне сәйкес жүзеге асырылады. Мектептегі инклюзия процесі бойынша ол былай деді: оқушының ерекше қажеттіліктері байқалған кезде және мұғалім бұл қажеттіліктерді қанағаттандыру үшін әрекет ете бастағанда, оқушы мен GCT арасында кездесу ұйымдастырылады. GCT сонымен қатар оқушының басқа мұғалімдерімен сөйлеседі. Егер GCT мақұлдаса, мектеп бірден ата-аналармен байланысып, оларды психологиялық көмек алу үшін ауруханалардағы балалар психологіне, ал RAM-ға — педагогикалық қолдау алу үшін жібереді. RAM оқушының жағдайы туралы мектепті хабардар ету мақсатында есеп дайындайды. Егер есепте оқушыда ерекше білім беру қажеттіліктері бар екені көрсетілсе, мектеп директоры немесе оның орынбасары оқушының сыныбында сабақ беретін барлық мұғалімдерді жинап, оқушының жағдайы мен оқу қажеттіліктері туралы ақпарат береді. Мысалы, көру қабілеті бұзылған жағдайда, RAM есебіне сәйкес, барлық мұғалімдерге өз материалдарында 18-қаріп немесе одан үлкенін қолдану ұсынылады. Осы зерттеуге қатысушы Акифтің айтуынша, сынақ тапсырмалары да осы талаптарға сай дайындалады. Бэнкс пен Полак (2014) оқушылардың шеттетілмеуін қамтамасыз ету үшін оқыту мен коммуникацияның баламалы әдістері қажет екенін, оған Брайль қарпімен материалдар, үлкен қаріп, иллюстрациялар, аудио материалдар немесе ым тілі жататынын айтады.

Оқушыларды бағалау мен қорытындылау процесі 2004 (MEB, 2004) және 2008 (MEB, 2008) жылдары жарияланған қаулыларда түсіндіріледі. Үкіметтің 2004 жылғы қаулысына (MEB, 2004) сәйкес, ЕБҚ бар оқушылар өз мектебінің емтихан талаптары мен өтпелі балдарына сай бағаланады. Алайда, бұл оқушылардың ерекше қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін қажетті шаралар қабылданады. Мұғалімдер емтихан кезінде оқушылардың қажеттіліктерін ескеруге тырысады.

SEN оқушыларының емтихандары олардың құрдастарынан ерекшеленеді. Мысалы, егер мұғалім көп нұсқалы тесттерді қолданса, әр сұрақтың 4 нұсқасы болса, біз SEN оқушыларына тек 2 нұсқалы сұрақтар беруді сұраймыз, сонда SEN оқушысы да, басқа оқушылар да айырмашылықты байқамайды. Егер оқушының көруінде қиындық болса, мұғалімнен емтиханды үлкенірек қаріппен немесе A3 форматындағы қағазға басып шығаруды сұраймыз. Біз барынша көмектесуге тырысамыз. (Шенай, GCT, Гази орта мектебі)

Осы әрекетке қатысты бір қатысушы былай деп жауап берді:

«Біз әртүрлі шкалалар немесе әртүрлі тапсырмалар қолданған кезде, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың кейде реакциясын аламыз: «Неге маған басқа тапсырма бересіз?», «Неге мені осы зерттеуге қатыстырмайсыз?», «Неге менің тапсырмаларым басқа құрдастарымнан өзгеше? Сондықтан мен кейде ойлаймын: оларды бөлек жағдайда оқыту әлдеқайда дұрыс болар ма еді?» (Дениз, GCT, Мехмет Әкиф кәсіби діни училищесі)

Әртүрлі емтихандар кейде SEN оқушыларының өз құрдастарынан ерекшеленгенін сезініп, балалардың моральдық тұрғыдан төмендеуіне әкелуі мүмкін. Осы мәселеге қатысушылардың пікірлерін тереңірек зерттеу үшін келесі бөлімде бастауыш сынып мұғалімдерінің өнер сабақтарындағы ерекше білім

беруді қажет ететін балалардың қажеттіліктерін қанағаттандырудағы мүмкіндіктері мен қиындықтары қарастырылады.

6.2 Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың өнер сабақтарындағы қажеттіліктерін қанағаттандыру кезінде бастауыш сынып мұғалімдері кездесетін негізгі мәселелер мен мүмкіндіктер қандай?

6.2.1 Инклюзияның артықшылықтары мен шектеулері

Seçer (2010) мұғалімдердің инклюзивті білімге деген көзқарасына олардың жас мөлшері, рөлі, балалардың ерекшеліктері мен даму кезеңдері, мектептің қолдауы, сыртқы қолдау, инклюзияны түсіну және қабылдау деңгейі, сондай-ақ берілген оқыту әсер ететінін айтады. Олардың инклюзияны қалай түсінетінін түсіну үшін оның күшті және әлсіз жақтарына назар аудару маңызды.

Әлеуметтік дағдылар мен тең мүмкіндіктер

Мектеп қызметкерлерінің инклюзияға оң көзқарасы инклюзивті білімді қолдау үшін салауатты ортаның құрылуында маңызды рөл атқарады. Олардың түсінігі өз кезегінде білім беру жүйесін қалыптастырады. Инклюзивті білімнің бір жағымды қасиеті – бұл мүмкіндігі шектеулі және шектеусіз адамдардың өміріне қосқан үлесі. Сакыз пен Вудс (2014b) мүмкіндігі шектеулі оқушылар көбіне арнайы білім беру мекемелерінде немесе мектептерде маргиналдандатынын айтады. Қатысушылардың кейбірі инклюзивті білім жеңіл дәрежедегі ерекше қажеттіліктері бар оқушылар үшін пайдалы деп санаса да, олардың басым көпшілігі бұл тәсіл барлық оқушылардың әлеуметтік дамуына, білім алуда тең мүмкіндіктер алуына және бір-біріне үлгі болуына септігін тигізеді деп айтты. Чакироглу мен Мелекоглу (2013) мүдделі тараптар инклюзивті білімді тек қызмет көрсету немесе экологиялық мәселе ретінде емес, барлық қатысушылардың бағалануы мен дамуы мақсатындағы білім беру тәсілі ретінде қарастыруы керек деп атап өтті. Бұл қатысушылардың жауаптарынан анық көрінеді:

«Инклюзивті» термині айтылғанда, көбіне біз психикалық бұзылыстары бар адамдарды ойлаймыз. Бірақ психикалық бұзылыстары жоқ, бірақ көзі нашар көретін немесе дарынды оқушылар да инклюзивті білімге қатысады және менің ойымша, олар құрдастарымен бірге оқығаны пайдалы. Себебі бұл балалар мектепті бітіргеннен кейін бір қоғамда өмір сүреді. Олар бір қоғамда өмір сүруге үйренуі керек.» (Дениз, GCT, Мехмет Әкиф кәсіби діни училищесі)

Бұл Тугрул және басқалардың (2002), сонымен қатар Сакыз пен Вудс (2014b) зерттеулерімен сәйкес келеді, онда қатысушылар инклюзияға оң көзқараста болды. Бұл зерттеуде де қатысушылардың басым бөлігі инклюзивті білімге оң пікір білдірді:

«Бұл (инклюзия) SEN оқушыларына өздерін құрдастарынан қатты ерекшеленбейтінін сезінуге мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан инклюзивті білім оң әсер етеді... ол пайдалы.» (Мустафа, кафедра меңгерушісі, Гази орта мектебі)

Хаджикаку мен Мнасонос (2012) зерттеуінде мектеп директорлары инклюзияның шектеусіз адамдардың хабардарлығын арттыруға көмектесетінін айтты. Бұл маңызды, себебі Полаттың (2001) айтуынша, педагогтер мен білім беру органдары мүгедектігі бар адамдарға негативті көзқараста болған кезде, білім жүйесін өзгерту және жаңа көзқарастарды қалыптастыру тиімді болмайды.

Осыған байланысты Мартин (1976) аутизмі бар оқушылармен араласпаған кезде олардың жағымсыз көзқарас қалыптасатынын байқаған. Бату мен Кырджали-Ифтар (2007) инклюзияның артықшылықтарын қорытындылап, оның интеграцияны қамтамасыз етіп, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың мінез-құлқы үшін үлгі рөлін атқаратынын, ал ерекше қажеттілігі жоқ оқушылардың бейтараптыққа үйренетінін атап өтті. Сондай-ақ, ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды жалпы сыныптарға қосу осы бағыттағы адамдардың оң көзқарасын дамытуға ықпал етеді (Hadjikakou & Mnasonos, 2012; Park және т.б., 2010). Қатысушылардың бірінің пікірі:

«Инклюзияның оң жақтары – бұл... балалардың қоғамдық өмірге қосылуына қолдау көрсету.» (Ахмет, аға оқытушы, Ататүрік орта мектебі)

Инклюзия ынтымақтастық пен өзара көмекті күшейтеді және соңында мұғалімдердің білім беру дағдылары мен қабілеттерін арттыруға ықпал етеді. Қатысушылар инклюзияның артықшылықтары негізінен адамдардың әлеуметтік байланыстарын нығайтуда, әлеуметтік қатынастардың жақсаруында деп бір ауыздан келісті (Royal and Roberts, 1987). Қатысушылардың жауаптары барлық қабілеті бар оқушыларды бір қоғамда өмір сүруге дайындау қажеттігін түсінетінін көрсетті. Бұл зерттеуге қатысушы Дениздің пікірі арқылы айқын көрінді, ол әрдайым әріптестеріне басты мақсат — барлық оқушылардың әлеуметтенуін қамтамасыз ету екенін, ал оқу бағдарламасындағы барлық материалды оқыту емес екенін еске салады. Бұл пікірлер Emery (2004), Varola (2010) және Glass және басқаларының (2010) ойымен сәйкес келеді, олардың айтуынша, инклюзия тек ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың академиялық және әлеуметтік өміріне ғана емес, барлық балаларға пайда әкеледі. Бұл Bati мен Iftar (2011), Sakız пен Woods (2014b), сондай-ақ Glass және басқаларының (2010) инклюзияның артықшылықтары туралы көзқарастарын растайды, себебі ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың мемлекеттік мектептерге қосылуы барлық балаларға әртүрлі байланыс түрлерін қалыптастыруға, кедергісіз қарым-қатынас жасауға, жеке өз бетімен жұмыс істеуге және топтық сабақтарға қолдау көрсетуге мүмкіндік береді.

Көптеген қатысушылар инклюзияға оң көзқараста болғанымен, зерттеуші инклюзияның шектеулері немесе теріс аспектілері туралы сұрағанда, қатысушылар түрлі мәселелерді көтерді. Бұл келесі тарауда қарастырылады.

Инклюзияның шектеулерін талқылау

Кездесетін мәселелер

Sakız пен Woods (2014a) инклюзияны білім беру жүйесіне енгізудің өз қиындықтары бар екенін айтады. Олар соңғы жылдары инклюзивті білім беру білім беру органдарының күн тәртібіндегі маңызды тақырыпқа айналғанымен, шын мәнінде кейбіреулер инклюзия жүйесінің қиындықтар туғызатынын атап өтеді. Бұл бір мектеп директорының пікірінен байқалады:

«Біздің әріптестеріміз SEN оқушыларын сыныптарына қабылдау үшін күреседі. Олар қалыпты оқушыларға арналған бағдарламаны пайдаланады, сондықтан теріс аспектілер пайда болады. Осы тұрғыдан бұл жағынан теріс, ал мінез-құлық пен сыныптағы үйлесім жағынан мен оны теріс деп санамаймын.» (Экрем, директор, Мехмет Әкиф кәсіби-дінді училищесі)

Тағы бір қатысушы былай деді:

Мұғалімдер, бәрі емес, бірақ басым бөлігі, өз сыныптарында ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың болуын қаламайды, себебі бұл жауапкершілікті арттырады. Біз инспекторларға есеп беруге міндеттіміз. Инспекторлар келгенде, олар ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың тапсырған емтихандарының есебін, зерттеулерін немесе нәтижелерін сұрайды. Олар: «Қандай емтихан өткіздіңіз?» — деп сұрайды. Мұғалімдер осындай қысым астында болғысы келмейді. Шешім ретінде біз барлық ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды бір сыныпқа жинамаймыз. Әр сыныпта ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар бар. Егер олардың саны көп болса, біз бір сыныпқа ең көбі екі оқушыны орналастырамыз. Мұғалімдер әріптестерінде ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар барын көргенде: «Болып қалғаны сол, барлық сыныптар инклюзивті» — деп айтады. Бұдан басқа, мектептің консультациялық қызметі ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға қатысты ешқандай қиындыққа тап болмайды. Мен айтқандай, олар ерекше оқушылар. Біз олармен ерекше әдіспен әрекет етуіміз керек. (Тевфик, GCT, Ататүрік орта мектебі)

Айқын нәрсе — мұғалімдердің қабылдауы — бұл зерттеуге қатысушылардың бірі ретінде инклюзивті білімнің шектеулері ретінде қарастырылған мәселелердің бірі болды (Экрем, Тевфик). Мұғалімдердің алдын ала білімі жоқ болған жағдайда, олардың сабақтарын қалай саралау және әртүрлі қажеттіліктері бар оқушыларға бір пәнді қалай оқыту керектігін білмеуі түсінікті (Royal and Roberts, 1987). Бұл олардың бұрынғы педагогикалық немесе өмірлік тәжірибесінің нәтижесі болуы мүмкін. Бұл мәселені тереңірек зерттеу қажеттігі анық.

Sakız пен Woods (2014b) зерттеуінде, қатысушылардың бақылаған немесе басынан өткерген барлық қиындықтарына қарамастан, педагогтердің инклюзия үдерісіне қатысуға және оны қолдауға бар күшін салатыны көрінеді. Осы зерттеуге қатысушылардың бөліскен мәселелерінің бірі — бірдей әдістерді қолдану, себебі олар оқу бағдарламасын орындау үшін қысым сезінеді. Көпшілігі оқудан қалу қорқынышы себепті дифференциацияға уақыт жетпейтініне алаңдайды (Mukhopadhyay, 2014). Зерттеуге қатысушылардың бірі (Тевфик) мұғалімдердің бір жолмен болмаса да, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар сыныпта болуын қаламайтынын айтты.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың жалпы білім беру мекемелеріне қосылуына қатысты педагогтердің көзқарасы мен әрекеті маңызды, өйткені денсаулығы жақсы оқушылар әдетте ересектердің мінез-құлқы мен әрекетін үлгі ретінде қабылдайды (Horrocks et al., 2008). Зерттеуге қатысқан қатысушылардың бірі Айдан бұл мәселенің маңыздылығын атап өтті. Ол мысал ретінде өзінің оқушысын келтірді, ол алғашқы 4 жыл бойы бастауыш сыныпта мұғалім тарапынан қолайсыз қонақ ретінде қаралып, еленбеген, ал басқа оқушылар мұғалімін үлгі тұтып, сол себепті оны елемеген.

Ол әрі қарай былай деді:

Шынында бұл (оқушыларды біріктіруді) сынып жетекшісі жасайды. Бізге көп нәрсе қалмайды. Мен оны оң көзқараспен қараймын, өйткені сынып жетекшісі 1-ден 4-сыныпқа дейін сабақ береді. Кейбір сыныптарда оқушыларды

инклюзияға қосудың орнына, ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды сыныптан шығарады. Осындай жағдайларда 5-сыныпты басқарғанда қиындықтар туындайды, бірақ егер мұғалім біртұтас, қамтитын орта құрса, онда сізде ешқандай қиындық болмайды. Мысалы, менің сыныбымда ерекше білім беруді қажет ететін оқушым жартылай инклюзияға ие болды, бірақ өнер сабақтарында барлығы оны сыныптағы ең талантты оқушы ретінде қарайды. Қазір олар былай дейді: «Ол басқа нәрселерді білмеуі мүмкін, бірақ өнерде нағыз дарынды». (Өнер мұғалімі Айдан, Гази орта мектебі)

Айқын нәрсе — мұғалімдер ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың бір салада оқу қиындықтары болса да, олар міндетті түрде өнер мен дизайн саласында да қиындықтарға тап болады деген қате пікірлерінен арылуы керек.

Мәселе мынада, баланың белгілі бір саладағы қиындықтары (көбінесе бұл тіл мен сауаттылық болады) оған жалпы бір ғана таңба қою үшін пайдаланылады, бұл өз кезегінде баланың басқа салалардағы жетістіктерін қалай қарастыратынына әсер етеді. (Кокс, 2007, 164-бет)

Кокс (2007) ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың өнер және дизайн сабақтарының әртүрлі аспектілерінде әртүрлі деңгейдегі қабілеттері болуы мүмкін екенін және мұғалімдер бұл жағдайды білуі қажет екенін айтады. Әр түрлі деңгейдегі күшті жақтар мен қажеттіліктерге сай болу үшін мұғалімдер сабақтарын даралауы тиіс.

Мартин (1976) мен Мукхопадхай (2014) жүргізген зерттеулер көптеген мектеп қызметкерлерінің ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар туралы алдын ала дайындықтары немесе білімдері болмағаны мұғалімдердің өз сыныптарында ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың бар екендігіне сенімсіз болуына себеп болуы мүмкін екенін көрсетті. Түрік зерттеуіндегі бастауыш сынып мұғалімдерінің инклюзивті білім беруге қатысты теріс көзқараста екендігі және ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды сыныптарына алғысы келмейтіні хабарланды (Sucuoglu, 2004). Мұғалімдердің көзқарасының өзгеруі көбіне олардың қолдауына арналған жүйелердің құрылуына да байланысты. Sakız және Woods (2014a) Білім министрлігі инклюзивті білім берумен айналысатын бөлімше құрмағанын атап көрсетеді. Осылайша, осы зерттеудің қатысушысы Тевфик инклюзивті білім берудің әлі күнге дейін арнайы білім беру бөлімінің аясында жұмыс істеп жатқанын айтады.

Тәжірибе мен дайындық

Тағы бір мәселе мұғалімдердің алған дайындығы мен тәжірибесіне байланысты. Чопра (2008) 10 және одан көп жыл педагогикалық тәжірибесі бар және 10 жылдан аз тәжірибесі бар мұғалімдер арасында жүргізген зерттеуінде олардың жауаптарында айтарлықтай айырмашылық болмағанын хабарлайды. Ол сабақ беру жылдарының саны мен сенімділік арасында тікелей байланыс жоқ екенін айтады. Керісінше, Ли мен Лоу (2013) тәжірибе инклюзивтілік үшін маңызды деп есептейді. Осы қазіргі зерттеудің деректері мұғалімдердің сенімділігіне тәжірибенің әсер ететінін және инклюзивті білім беруде маңызды рөл атқаратынын көрсетті:

«Біз бұл үшін (инклюзивті білім беру) бөлек дайындықтан өтпедік... шын айтсам, біз тәжірибе мен практика арқылы үйрендік. Мен, мысалы, 17 жылдық педагогикалық жұмысымда, жыл сайын 2-3 оқушым болған деп есептесем, өзімді жетілдірдім деп айта аламын.» (Айдан, өнер мұғалімі, Гази орта мектебі)

Сонымен қатар қатысушылар мұғалімдерге берілетін дайындық (жоғары білім және біліктілікті арттыру курстары) жеткіліксіз, көбінесе тиімсіз (Ахмет) және тиісінше нәтижелі емес екенін (Айдан) атап көрсетті:

«(семинарлар) тиімсіз. Мектептегі білім министрлігі ұйымдастырған семинарлар 75 сағаттан кейін бағаланады. Олар ақпараттық технология дағдыларына, ерекше қажеттіліктерге арналған, бірақ инклюзивті білім беруге арналған семинарлар жоқ. Олар сынып жетекшілеріне арнайы білім беру мұғалімдері болу үшін 150 сағаттық семинар ұсынады, бірақ 150 сағат жеткілікті ме? Менің ойымша, бұл жеткіліксіз.» (Айдан, өнер мұғалімі, Гази орта мектебі)

Мұғалімдердің қатысатын осы семинарлары тек жеткіліксіз ғана емес, сонымен қатар қолдану жағынан да құзыретсіз. Бұл тек теориялық сабақтар ғана. Мысалы, арнайы білім беретін мектептерге мұғалімдерді әкеліп, оларға оқушылармен қалай қарым-қатынас жасау керек екенін, қандай іс-әрекеттерді қолдануға болатынын үйрету практикада тиімді болар еді деп ойлаймын. (Ахмет, кафедра меңгерушісі, Ататүрік орта мектебі)

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды оқыту бойынша біліктілікті арттыру арқылы дайындықтан өтсе де, өз сыныптарында өзін жеткіліксіз сенімді сезінетін педагогтер жұмыс істейтін білім беру ортада ГСТ (жалпы білім беру мұғалімдері) құтқарушылар ретінде қарастырылады. Сечер (2010) мұғалімдердің педагогикалық қызметінің басында инклюзивті білім беруді түсінуі мен тәжірибесінің аздығы олардың құзыреттілігіне және инклюзивті сыныпты басқару қабілетіне әсер ететінін айтады. Осы зерттеуге қатысқан бір адам бұл салада жетістіктер болғанымен, сараптамалық пікір беру әлі де биліктің назарында болуы тиіс деп атап өтті:

«Идеал жағдайда біз әртүрлі қажеттіліктері бар балаларды тәжірибелі педагогтер оқытсын деп армандаймыз. Түркияда соңғы жылдары осы бағытта елеулі ілгерілеу бар. РАМ-нан (Реабилитациялық және Қайта даярлау Орталығы) және психологтердің жетекшілігімен мектептерге жіберілген ГСТ саны артты. Әртүрлі сипаттағы оқушылармен жұмыс істеу, оларды жүйеге қабылдау жағынан маңызды жетістіктерге жеттік. Дегенмен әлі де алда ұзақ жол бар.» (Мустафа, кафедра аға оқытушысы, Гази орта мектебі)

Бұрын айтылғандай, мұғалімдердің жұмысқа дейін және жұмыс барысында алған дайындығы олардың ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға деген көзқарасы мен қатынасын қалыптастыруда маңызды рөл атқарады. Зерттеуге қатысқан бір қатысушы былай деді:

«Менің ойымша, мұғалімдер ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға дайындығы болуы керек. Мұғалім пәнін қаншалықты меңгергеніне, пәні туралы қаншалықты хабардар екеніне қарамастан, ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды инклюзивті сыныптарда оқыту үшін оған қосымша білім қажет.» (Ишыл, өнер мұғалімі, Ататүрік орта мектебі)

Біліктілікті арттыру бағдарламалары болмаса, педагогтер, әдетте, ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға теріс көзқараспен қарайды (Seçer, 2010). Мұғалімдер өзін жеткілікті ынталы сезінбейді, себебі инклюзивтілік жаңа сала ретінде қаралады, және кейбір мұғалімдер бакалавриатта бұл тақырып бойынша мүлде білім алмайды. Зерттеуге қатысқан Дениздің айтуынша:

«Инклюзивті білім беру енді ғана басталды, және мұғалімдердің ешқайсысы осы тақырып бойынша дайындықтан өтпегені дұрыс емес. Біз университетте бұл тақырыпты оқымағанбыз. Мен бұл мектептегі ең жас мұғалімдердің бірімін, бірақ университетте оқыған кезде бұл тұжырымдама арнайы кіші сыныптарда қарастырылатын. Мен оқыта бастағаннан кейін ғана бұл инклюзивтілікке айналды. Қазіргі инклюзивтілік жүйесі – менің көріп отырғанымдай, жұмыс істемейді және мәселе ретінде қаралады. Осы балалар (SEN) автоматты түрде қажет емес балаларға айналады, себебі инклюзивтілікпен бірге мұғалімдерге қосымша жүктеме түседі. ІЕР (жеке білім беру жоспарлары) бар, оларды дайындауға бар күшін салады, көбіне мұғалімдер мұны жасағысы келмейді, «бұл қажет емес» дейді. Олар бұл оқушыларды сыныбында қалдырғысы келмейді. «Осы оқушыны қабылдасaq бола ма?», «Оны басқа сыныпқа берсек қалай болады?» деп ойлайды, өйткені инклюзивтілік дұрыс жұмыс істемейді. Мектептен кейінгі семинарлар түрінде мұғалімдерге 1-2 сағаттық курстар ұсынылады. Қолдау семинарлар түрінде беріледі. Сол семинарларда, оқу бағдарламаларын, ІЕР-ні қалай жасау керек деген сияқты нәрселер... қалай десем екен? Олар беткей ғана.» (Дениз, GCT, Мехмет Акиф кәсіби діни колледжі)

Ақпарат пен дайындықтың болмауы ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды қоса оқытуға қарсылық туғызып, оларды бөлек топтарда оқытуға ұмтылыс туғызатыны анық. МЕВ (2004) барлық мектеп қызметкерлеріне, мұғалімдерге, оқушыларға, олардың отбасыларына және басқа да қатысушыларға ерекше білім беруді қажет ететін тұлғаларға деген оң көзқарас пен қатынасты қамтамасыз ету үшін оқу курстары мен семинарлар ұйымдастырылатынын мәлімдегенімен, практикада мұғалімдер берілген дайындықтан өте көңілі толмайды. Зерттеуге қатысқан өнер мұғалімдерінің бірі (Ишыл) ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың қызығушылықтары мен қабілеттерін кейде ескеріп, оларға сәйкес іс-шаралар ұйымдастырса да, бұл жеке бастамалар екенін және мұғалімдерге арналған жалпы ақпарат немесе нұсқаулық жоқ екенін айтты.

Әріптесінің айтуынша, оның мектебіндегі әрбір мұғалім арнайы білім беру қажеттіліктері туралы оқу курсынан өтсе де, ол жаңартылмаса, күтілгендей тиімді болмайды:

«Арнайы білім беру қажеттіліктеріне қатысты, әрбір мұғалім МЕВ ұйымдастырған семинарларға қатысты. Мен де солардың бірімін. Бұл семинарға 2010 жылы қатыстым. Әрбір педагог МЕВ-де осындай оқудан өтеді. Алайда жылдар өткен сайын ақпарат ескіріп, жаңа медициналық немесе білім беру әдістемелері енгізіледі. Мұғалімдерге университеттер немесе олармен байланысы бар ауруханалар, олардың сарапшылары келіп, әр семестрдің басында немесе соңында жаңа идеялар мен әдістермен бөліссе, бұл өте пайдалы

болар еді. Бұл менің армандарымның бірі. Өкінішке қарай, университеттер мен мемлекеттік мектептер арасында үлкен алшақтық бар. Осы алшақтықты азайту тұрғысынан, әсіресе арнайы білім беру саласында, университеттерден сарапшылардың маусымда немесе қыркүйек айында, біздің жыл сайынғы семинарлар өтетін уақытта – провинциялық және аудандық білім басқармасының келісімімен – семинарлар өткізуі шын мәнінде пайдалы болар еді» (Мустафа, кафедра меңгерушісі, Гази орта мектебі).

Тағы бір маңызды мәселе – МЕМ тарапынан ресурстар мен нұсқаулықтардың жетіспеушілігі. Инклюзивті білім беру туралы ереженің (МЕМ, 2008) қосымшасында мұғалімдерге оқушылардың әртүрлі қажеттіліктеріне қалай қарау және оларды қалай қанағаттандыру жөнінде қысқаша нұсқаулық берілгенімен, мұғалімдердің қажетті жабдық пен материалдарға қалай қол жеткізуі нақты анық емес. Мұғалімдерге ұсынылатын қызметтердің жеткіліксіздігі олардың инклюзивті білімге деген теріс көзқарасына әсер етеді (Polat, 2001).

Әлеуметтік, сыныптық және мектеп ортасы

Зерттеу қатысушылары атап өткендей, мектептерде GCT қызметкерлерінің жетіспеушілігі тағы бір мәселе. Пишкиннің (2006) пікірі бойынша, соңғы жылдары мектептердегі GCT саны артса да, олардың қажеттілігі әлі де өте жоғары, және әлі де кейбір мектептерде GCT жоқ. GCT рөлі туралы қатысушылар оқушылар санының көп екенін және әр оқушымен жекелей айналысуға ресурстар жеткіліксіз екенін түсіндірді:

«Шектеулер анық бар. Біздің сыныптар толы, мектепте оқушылар саны тым көп. Біздің мектепте шамамен 2350 оқушы бар, арнайы білім беруді қажет ететін оқушылар болмаса да, қалған оқушыларға білім беру қиын. 2300 оқушыны қамту қиын, сонымен қатар арнайы білім беру қажеттіліктері бар оқушылар да бар, және олар бізден басқаларға қарағанда көбірек қолдау талап етеді. Барлық мұғалімдеріміз тырысып жатыр. Мысалы, сыныптарында бір ғана арнайы білім беру қажеттіліктері бар оқушы болса, мұғалімдер сол оқушы деңгейінде сабақ беруі керек пе, әлде әдеттегі қарқынмен жалғастыруы керек пе? Толы мектептер үшін шектеулер бар екені анық. Бізде 4 GCT бар. Турция бойынша бұл жақсы көрсеткіш, бірақ пропорция бойынша бір мұғалімге 500-ден астам оқушы келеді. Бұл жеткілікті ме? Әрине, жоқ» (Шенай, GCT, Гази орта мектебі).

Зерттеу қатысушылардың бірі бірнеше бірдей қабілеті бар арнайы білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың сыныпта көп болуы олардың көңіл-күйі мен ынтасының төмендеуіне әкелетінін атап өтті:

«Мен дарынды оқушыларға да инклюзивті білім беру әдісін қолданамын. Қазіргі уақытта олардың саны 5-6 оқушыға жетті. Өкінішке қарай, олар мектеп басқармасының жүйесі бойынша бір сыныпта оқиды. Біраз уақыттан кейін біз бұл балаларда көңіл-күйдің төмендеп, ынтасының азайғанын байқаймыз» (Дениз, GCT, Мехмет Акиф кәсіби дін мектебі).

Инклюзияның негізгі ерекшеліктерінің бірі – қабілеттері әртүрлі балалардың аралас тобын ұсыну. Әдебиеттерде Шевлин және басқалар (2009) зерттеуінде Ирландияда отбасылардың инклюзиядағы басты мәселелерінің бірі қабілеттері аралас топтар болып табылатынын және бұл инклюзияның мүмкін

теріс әсерін білдіретінін көрсеткен. Олар ата-аналар кейде арнайы білім беру қажеттіліктері бар оқушының сыныпта болуы қабілетті оқушылардың оқу үлгерімін төмендетеді деп алаңдайтынын айтады. Сыныптағы қабілеттері аралас топтың болуы сынып ұйымдастыру және педагогикалық тәсілдер туралы сұрақтарды тудырады, бұл барлық балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін маңызды. Бұл өз кезегінде педагогтердің кәсіби даму бағдарламаларына әсер етеді, олар инклюзивті білім беруді сәтті жүзеге асыру үшін мұғалімдердің оқыту қажеттіліктерін қанағаттандыруы тиіс. Инклюзивті атмосфера құру үшін зерттеу қатысушылары мұғалімдердің инклюзивті білімге деген қатынасының маңыздылығын да атап өтті. Бұл Сакиз және Вудс (2014b) зерттеуінің қорытындысымен сәйкес келеді, онда педагогтердің мотивациясының болмауы инклюзия процесіндегі қиындықтармен байланысты екені хабарланған.

Осы зерттеуде қатысушылар мотивация мәселесін қағазбастылық пен шамадан тыс жүктемемен байланыстырды.

Ата-аналар да қатысушылар жиі пікір білдірген маңызды тақырыптардың бірі болды. Кейбір қатысушылар ата-аналарды инклюзияға кедергі келтіретін ең үлкен тосқауылдардың бірі деп санады:

«Егер бұл МЕМ тарапынан дұрыс бағыт-бағдармен жүзеге асырылса, ата-аналар өздерін әлдеқайда жайлы сезінер еді. Біз мұндай жағдаймен жиі бетпе-бет келеміз. Арнайы қажеттіліктері бар оқушыларды анықтаған кезде, біз ата-аналарға бұл жағдайды түсіндіруге тырысамыз. «Бұл жағдайды бала мен сіз үшін қабылдау қиын екенін түсінеміз, бірақ егер біз дәл қазір шара қолдансақ, алдағы үш-төрт жыл ішінде – әрине, бұл уақытты мамандар белгілейді – оң нәтижелерге қол жеткізе аламыз. Келіңіз, бізге көмектесіңіз, бала үшін бірдеңе жасайық», – деп айтқанда, ата-аналар бірінші кезекте: «Мен баламның жағдайын мойындамаймын», – дейді. Бұл – ашық бас тарту емес, бірақ олар шындықты қабылдағысы келмейді. Бұл – баланың білім алуына, тіпті кейде шешуші кезеңнен өтуіне бөгет болады. Біраз уақыт өткен соң бұл мүмкіндікті жоғалтамыз. Осы мектепте алтыншы жыл жұмыс істеп келемін, осы уақыт ішінде 20-дан астам жағдайда біз ата-аналарды бұл үдеріске тарта алмадық... Ата-аналар үнемі бас тартып, «жоқ, менің балам қалыпты» деп айтады. Менің ойымша, біз алдымен қоғамды дайындауымыз керек. Кешіріңіз, бірақ оқуда сәл қиындықтары бар баланы «ақыл-есі кем» деп атау ата-аналар үшін күйзеліске әкеледі. Ата-аналар: «Жоқ, мен баламның таңбаланғанын қаламаймын» деп ойлайды. Бұл теріс көзқарас баланың, ата-ананың, біздердің, түптеп келгенде бүкіл қоғамның жағдайына әсер етеді».

(Мустафа, бөлім меңгерушісі, Гази орта мектебі)

«Менің ойымша, ең үлкен кедергі – ата-аналар, өйткені олар баласын басқа оқушылардан ерекше деп қабылдайды. Олар бұл фактіні мойындамайды, бұл – ең үлкен мәселе. Олардан біз мынадай пікір естиміз: «Менің баламда ешқандай проблема жоқ, сіздер бәрін асырып айтасыздар». Соның салдарынан біз қиындық көреміз».

(Тевфик, GCT, Ататүрік орта мектебі)

Дениз те осыны қолдайды:

«Ата-аналармен үлкен қиындықтар бар. Бұл мәселеде ата-аналар сауатсыз. Олар баласының жағдайын ауру деп қабылдайды және уақыт өте келе балам жазылып кетеді деп ойлайды. Кейде ата-аналармен өте күрделі мәселелер туындайды».

(Дениз, GCT, Мехмет Акиф кәсіби діни мектебі)

Дениздің айтуынша, бұған дейін мәдени тұрғыда «баланың қажеттіліктерін жасыру» орын алған, ал инклюзивті білім беру жүйесі ата-аналардан бұл қажеттіліктерді мойындап, оларды қанағаттандыруды талап етеді. Оқуда ерекше қажеттіліктері бар оқушыларды оқыту күрделі әрі ауыр процесс ретінде қабылданатын ұқсас мәдени көзқарастарды Мукхопадхайя (2014) зерттеуінен де көруге болады. Эмери (2004) ата-аналардың бұл мәселеде тез шешім мен нәтижелерді іздеуі қиындық тудыратынын айтады. Олар баласын қолдайтын, қабылдайтын және жанашыр болуы тиіс. Осыған сәйкес, бұл зерттеуге қатысушылар ата-аналар балаларына диагноз қойылғанда немесе РМ-ға жолданғанда, әдетте шындықты қабылдамайтынын немесе оны емдеуге болатын ауру ретінде көретінін мәлімдеді. Арнайы қажеттіліктері бар адамдарға қоғамда көбінесе төмен үмітпен қаралады.

Дегенмен, ерекше білім беру ережелерінде отбасылардың баланың оқу үдерісіне қатысуы міндетті деп көрсетілген. Ата-аналар өз балаларының білім алуына белсенді қатысуы қажет (МЕР, 1929, 1997, 2000, 2006b). Сакиз бен Вудс (2014b) зерттеуінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың ата-аналарының қатысуға құлықсыз болуы инклюзивті білім беруге кедергі келтіретіні айтылған. Бұл қазіргі зерттеудің нәтижелерімен сәйкес келеді. Қатысушылардың бірі ата-аналармен туындайтын қиындықтарды жеңу жолын былай сипаттады:

«Біз үшін ең күрделі мәселе – ата-аналар. Біз бір идеяны ойлап таптық. Егер біз алдымен ата-аналарға бағытталсақ, мақсатымызға тезірек жетеміз деп ойладық. Біз ата-аналармен тұрақты кездесулер өткіземіз; олар үшін арнайы семинарлар ұйымдастырамыз. Оларға жеке білім беру жоспары немесе инклюзия туралы ақпарат береміз. Кейде біз бұл саладағы профессорларды, оқытушыларды шақырамыз. Олар бізге көмектесуден ешқашан бас тартпайды. Тіпті кейбір ата-аналарға үйіне барып, жеке сөйлесіп, оларды сендіруге тырысамыз».

(Тевфик, GCT, орта мектеп)

Ата-аналардың теріс көзқарасы, мысалы, баласының жағдайын мойындамауы, баланың оқу үдерісінің кешеуілдеуіне немесе мүлдем тоқтап қалуына себеп болуы мүмкін. Сондықтан ата-аналарға арналған арнайы семинарлар мен оқу курстарын өткізу ұсынылады. Бұл ретте мектеп кейде сырттан (мысалы, университеттерден) көмек сұрайды. Қатысушы одан әрі былай деп жалғастырды:

«Біз отбасылармен кездесулер ұйымдастырамыз; мектебіміз өте үлкен болғандықтан, оны психологиялық кеңес беру орталығы ретінде пайдалана алмаймыз. Қолдан келгеніміз – тек кездесулер ұйымдастыру. Ол кездесулердің бірнеше түрі болады. Мысалы, кейде өзіміздің жеке бақылауымыз негізінде, кейде сынып жетекшілері немесе мектеп әкімшілігінің бағыттауымен кездесулер өтеді. Біз оқушыларды зерттеу үшін тесттер, сауалнамалар мен анкета

жүргіземіз. Оқушыларға арналған сабақ жоспарларын дайындаймыз. Сонымен қатар ата-аналармен кездесулер өткіземіз. Мысалы, егер оқушыда жағымсыз жағдай орын алса, оның ата-анасына барамыз, ал кейде оқушының үлгерімі жақсы болған жағдайда, оны мадақтап, ата-анасын да марапаттау үшін кездесеміз. Біз оқушыларды басқа мектептерге алып барамыз және сол мектептермен таныстырамыз (орта мектепке көшу үшін). Бізде ажырасқан ата-аналардың балалары бар; мектептегі ең жиі кездесетін проблема – сол оқушылардан туындайды. Біз бұл мәселе бойынша зерттеулер жүргізіп жатырмыз. Мұндай оқушыларға көбірек көңіл бөлу қажет, олар сізден үміт күтеді, ал егер сіз сол үмітті ақтамасаңыз, олар басқа жерден қолдау іздейді. Қыз бала ма, ұл бала ма – бәрібір. Біз бұл балалар бойынша зерттеу жүргіземіз. Кітап оқу байқауларын өткіземіз, жетістікке жеткен оқушыларды марапаттаймыз. Егер оқушы жайында қандай да бір ақпарат білсек, оны сынып жетекшімен бөлісеміз. Міне, біздің жұмысымыз осындай».

(Тевфик, GCT, Ататүрік орта мектебі)

Варол (2010) сынып мұғалімдеріне арналған арнайы білім беру жөніндегі кеңес берудің маңыздылығын атап өтеді және бұл кеңестер мұғалімдерге проблемалық мінез-құлықпен қалай күресу, ерекше білім беруді қажет ететін (ЕБҚ) оқушыларға сыныптастарының қабылдау деңгейін қалай арттыру, сондай-ақ оқу материалдарын ұсыну мен оларды қолдану сияқты өзара байланысты мәселелерді оқытуда көмектесетінін алға тартады. Түркияда бұл кеңестерді әдетте МЕВ (Ұлттық білім беру министрлігі) жергілікті білім бөлімдері тағайындаған арнайы шақырылған мұғалімдер немесе кей жағдайда университет оқытушылары сияқты сыртқы мамандар өткізеді.

Инклюзивтіліктің шектелуіне байланысты экологиялық сипаттағы проблемалар да кездеседі. Еуропа мен АҚШ-та құрылымдық кедергілерді жоюға бағытталған алғашқы саяси шаралар 1950-жылдары қабылданған (Metts, 2000). Инклюзивті білім берудегі басты кедергілердің бірі – сыныптардың шамадан тыс толып кетуі (Sakız және Woods, 2014b). Сыныптың мөлшеріне қатысты, бұл зерттеуде бір қатысушы сыныптың толып кетуі мұғалімдерге қысым түсіріп, олардың оқу бағдарламасын уақытында орындауға мәжбүрлейтінін мәлімдеді:

Теріс жағы мынада: 30 оқушыдан тұратын сыныпта мұғалімдер оқу бағдарламасынан қалмау үшін жұмыс істейді, сондықтан ЕБҚ оқушыларға қажетті көңіл бөлінбейді; оларға назар аудару мұғалімнің жоспарын қиындатады. ЕБҚ оқушылармен жұмыс істегенде мұғалімдер өз жоспарынан қалып қояды, ал оқу жоспарына көңіл бөлгенде ЕБҚ оқушылардың білім алуында үзілістер пайда болады.

(Ахмет, кафедра меңгерушісі, Ататүрік атындағы орта мектеп)

Тағы бір қатысушы Экрем бұл мәселені ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың жекелендірілген оқу жоспарларын (ЖОЖ) тиісті деңгейде басқара алмаумен байланыстырды. Ол былай деді:

Жекелендірілген оқу жоспарларын (ЖОЖ) жүзеге асыру тұрғысынан мұғалімдердің мәселелері бар. Сыныптардың толып кетуі, оқу бағдарламасының шамадан тыс жүктемесі, пәндерді уақытында аяқтау қажеттілігі – осы себептерге

байланысты әріптестеріміз ЕБҚ оқушыларға тиісті деңгейде назар аудара алмай отыр.

(Әктем, директор, Мехмет Акиф атындағы кәсіби діни лицей)

Зерттеуге қатысқан мектеп директорларының бірі, Эртугрул, әсіресе көркем еңбек мұғалімдерінің толып кеткен сыныптарда сабақ беруінің қаншалықты қиын екендігін былай сипаттады:

Мүмкін, бұл ең маңызды мәселе шығар. Өткен жылы сыныптар өте толы болды, биылғы жылы жағдай біраз дұрысталды. Бұрын 50-ге жуық оқушы болса, қазір 40 шамасында. Әрине, бұл әлі де қолайсыз, бірақ алдыңғы жылдармен салыстырғанда 10 оқушының артық-кемдігі маңызды. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушы толып кеткен сыныпта білім алғанда, бұл сөзсіз теріс әсер етеді.

(Эртугрул, көркем еңбек пәнінің мұғалімі, Мехмет Акиф атындағы кәсіби діни лицей)

Қатысушылар сонымен қатар мектептердің материалдық-техникалық жабдықталуын сынға алды. Бұл сындар тар есіктер, пандус пен лифтісі жоқ көпқабатты ғимараттар және қолжетімсіз санитарлық тораптар сияқты мәселелерге қатысты айтылды.

Зерттеу қатысушыларының айтуынша, мектептердің көпшілігі үкімет инклюзивті білім мен баршаға қолжетімді білім беру мәселесіне ерекше көңіл бөлмей тұрған кезде салынған, сондықтан олардың жобалануында инклюзия мен бәріне бірдей қолжетімділік қағидаты ескерілмеген:

Құдайға шүкір, бізде үлкен проблема жоқ. Осы мәселеге қатысты бір мысал келтірейін: физикалық қажеттілігі бар оқушыларымыз болған кезде, олардың сыныптарын бірінші қабатқа көшірдік. Сонымен қатар, дәретханаларға қатысты кейбір шаралар қабылданды.

(Мустафа, кафедра меңгерушісі, Гази атындағы орта мектеп)

Физикалық мүмкіндігі шектеулі оқушылар үшін дәретханаларымыз бейімделіп жөнделді, бұрын мұндай жағдай болмаған еді. Бұл мектеп қиын кезеңдерді басынан өткерді.

(Дениз, GCT, Мехмет Акиф атындағы кәсіби діни лицей)

Мүгедектігі бар балалардың кіріп-шығуын жеңілдету үшін біз пандустар салдық; олардың сыныбын бірінші қабатқа көшірдік. Олар сыныпқа басқа оқушылардан ертерек кіріп-шыға алатындай мүмкіндік береміз, осылайша жүгіріп кіріп-шығатын сыныптастары тарапынан жарақат алу қауіпінің алдын аламыз.

(Ахмет, кафедра меңгерушісі, Ататүрік атындағы орта мектеп)

Сонымен қатар Кокс (2007) былай деп тұжырымдайды:

Егер балаға стандартты көмекші құралдар, мысалы, арбашасы, есту аппараты немесе көзілдірігі ұсынылса, қосымша ресурстар қажет болмауы мүмкін. Тағы бір рет айта кету керек, «мүгедектік» деген белгі кейде жоқ кедергілерді де тудырып жатады, ал мұғалімдер сақ болмаса, бұл баланың сабаққа қатысуына негізсіз шектеу қоюы мүмкін.

(Кокс, 2007, 164-бет)

Келесі бөлімде зерттеудің екінші мәселесі талқыланады.

Ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға көркемдік білім қандай мүмкіндіктер береді?

Өнердің мақсаттары мен артықшылықтары

Өнерге музыка, драма және әдебиет жататыны мойындалғанымен, бұл зерттеуде көркемдік білім тек бейнелеу өнерімен шектеледі. Зерттеуге қатысушылардан көркемдік білім туралы пікірлерін сұрағанда, олардың көзқарастары бейнелеу өнерінің оқу бағдарламасындағы орны мен мақсаттарына дейін әртүрлі болды. Айданның айтуынша:

...бейнелеу өнерінің негізгі мақсаты – оқушыны оқыту, балаға сыныппен байланыс орнатып, олармен әрекеттесу мүмкіндігін беру және өзіне деген сенімділікті арттыру. Бұл – ерекше білім беру қажеттілігі (ЕВБҚ) бар оқушының қажеттіліктерінің бірі. Бұл оқушылар сәл тұйық келеді. Осы пәндер арқылы олар сыныппен қарым-қатынасқа түсіп, әрекеттеседі, бұл өте жақсы.

(Айдан, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі, Гази орта мектебі)

Stokrocki (1986) тиімді өнер сабағының сипаттарын былайша түйіндейді: өзін өнер педагогі ретінде оң қабылдайтын, оқушыларының эмоционалдық жағдайына назар аударатын және не маңызды екенін көрсете алатын мұғалімдер. Осыған сәйкес, кейбір қатысушылар да көркем өнерді оқытуға қатысты ұқсас көзқарастарын білдірді. Ишыл өз рөлін бейнелеу өнерін оқушылар сүйетін пәнге айналдыру ретінде сипаттады:

Бұл – орта мектеп оқушылары. Мен олардың бейнелеу өнері пәнінің мақсаттарына сай бар күшімді салып жатырмын деп ойлаймын. Бұрын да айтқанымдай, басты мақсатымыз – оларды (өнерді) сүйуге баулу, оларды суретші етіп тәрбиелеу емес. Әрине, олардың арасында суретшілер, сурет пәнінің мұғалімдері болуы мүмкін, бірақ біздің мақсатымыз – оларды суретші ету емес; мақсатымыз – өнерді жақсы көргізу.

(Ишыл, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі, Ататүрік орта мектебі)

Osborne (2003) көркем өнер педагогтерінің өз рөлдерін қабылдауы, қажетті құзыреттерді иеленуі және жоғары үміт қоюы маңызды екенін атап көрсетеді. Көркемдік білім мен арт-терапия бір саланың екі бөлек бағыты бола отырып, ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға келгенде мақсаттарының ұқсастығы байқалады. Арт-терапияда моторлық дағдыларды дамыту, вербалды емес өзара әрекет, әлеуметтену, креативтілік пен көру, эмоцияны білдіру (Martin, 2008) сияқты мәселелерге назар аударылады, сондықтан көркем өнер «тәуекел тобына жататын балалар үшін емдік әсері бар көркем тәжірибе ұсына алады» (Jackson, 2003, б. 3).

Зерттеуге қатысқан Айдан көркемдік білімнің ЕББҚ бар оқушылардың өз сыныптастарымен байланыс орнатуына, өзіне сенімділік табуына және өзін еркін көрсетуіне ықпал ететінін айтты. Ол ЕББҚ бар оқушылардың сыныптастарына қарағанда тұйықтау болатынын, алайда бейнелеу өнері арқылы олар біршама ашыла түсетінін байқаған. Бұл зерттеуге қатысқан бірнеше мұғалім атап өткен негізгі артықшылықтардың бірі – оқушылардың өзін білдіру қабілетін дамытуы:

Менің ойымша, өзін көрсету тұрғысынан алғанда, (ерекше білім беру қажеттілігі бар) оқушылар өз ойларын сурет арқылы жеткізеді, өз үміт-армандарын бейнелейді... бейнелеу өнері, музыка сияқты қабілет пен дағдыны талап ететін пәндер маңызды.

(Ахмет, кафедра меңгерушісі, Ататүрік орта мектебі)

(Көркемдік білім берудің артықшылығы) – бұл еркін өзін білдіру. Біздің міндетіміз – оларға мұны жасауға мүмкіндік беру, өздерін көрсете алатын орта құру, оларға бірдеңе үйрету немесе жалпы ережелерді түсіндіру емес.

(Ертуғрул, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі, Мехмет Акиф кәсіптік діни лицейі)

Менің ойымша, бұл маңызды, өйткені бұл балалардың қиялы мен дағдысына негізделген пән. Басқа пәндер сияқты емес. Бала басынан өткерген жағдайларды сурет арқылы жеткізе алады. Балалар өнерінің өз тілі бар, сөзсіз, ерекші білім беруді қажет ететін оқушылардың өнері – олардың өз тілі. Меніңше, олар ішкі жан дүниесін бейнелейді. Сондықтан бұл маңызды.

(Ишыл, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі, Ататүрік орта мектебі)

Өнер сабақтары вербалды өзара әрекет жеткіліксіз немесе қиындық тудыратын оқушыларға вербалды емес тәсілдер арқылы қарым-қатынас жасауға көмектесе алады (Martin, 2008). Osborne (2003) өнер аутистік оқушылар мен олардың мұғалімдері/терапевттері арасында түсіністікке жол ашады дейді. Бұл көркем өнердің вербалды қарым-қатынастан аз тәуелді әрі басқа пәндер секілді рационалды танымға емес, сезім мен бейнелеуге негізделуіне байланысты. Winner және Hetland (2008) бейнелеу өнерінің оқушыларға сезімдерін, қоршаған ортасын, өз дауыстарын бейнелеуге мүмкіндік беретінін және мұның тек практикалық дағдыларды дамытуға емес, өзіндік ойлауға жол ашатынын атап көрсетеді. Бұл зерттеуге қатысушылар да ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар үшін өзін білдірудің маңыздылығын атап өтті:

Бейнелеу өнері, музыка немесе технологиялық дизайн не басқа өнер пәндері (ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға) осы оқушыларға қол жеткізу, олардың ішкі жан дүниесін түсіну, тынығуға мүмкіндік беру, тіпті белгісіз қабілеттерін ашу үшін қолданыла алар еді. Бұл олардың оң қасиеттерін ашар еді (Мустафа, кафедра меңгерушісінің орынбасары, Гази орта мектебі).

Сонымен қатар егер ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар өз сыныптастарының қажеттіліктерін түсінуге, оларды мойындауға және қамқор болуға дайын болмаса, инклюзия сәтсіздікке ұшырауы мүмкін (Norrocks және т.б., 2008). Басқалар өнерді өзге тіршілік иелерімен байланысты орнатудың бір тәсілі ретінде қарастырады (Emery, 2004). Мұны Ахметтің пікірі де қуаттайды:

... бұл балаларды сыныпқа бейімдеу, мұғаліммен тығыз қарым-қатынас орнату тұрғысынан пайдалы (Ахмет, кафедра меңгерушісі, Ататүрік орта мектебі).

Айдан да көркемдік білімнің қабілет пен шығармашылықпен тығыз байланысты болғандықтан, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар мен сыныптастары арасында үлкен айырмашылық болмайтынын, бұл теңдік сезімін қалыптастыратынын айтты. Кейбір қатысушылар бұл пәннің ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға өз-өзіне сенімділік беретін және жетістікке жетуге мүмкіндік беретін орта екенін атап өтті:

Бұрын айтқанымдай, егер оқушыларда физикалық кемістік болмаса, олар бейнелеу өнері сабағында тең. Мысалы, аквамрамор, майлы бояу сияқты жаттығулар немесе үйірмелік жұмыстар бар... Қазір оқушылар мен олардың отбасылары мұндай сабақтарға үлкен ынтамен қатысады. Ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар математика немесе түрік тілі пәндерінен жетістікке жете алмауы мүмкін, бірақ бейнелеу өнері сабағынан жетістікке жете алады. Сондықтан, әрине, сабақ сағатын көбейтуге немесе жаттығулар санын арттыруға болады (Шенай, GCT, Гази орта мектебі).

Егер біз ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар да біздің пәнімізден жетістікке жете алады деп ойласақ, олар мен басқа оқушылар арасындағы айырмашылық онша үлкен емес. Бұл оларға өз-өзіне сенім береді. Теория жүзінде солай, бірақ практикада ондай деп нақты айта алмаймын (Ертуғрул, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі, Мехмет Акиф кәсіптік діни лицейі).

Басқа бір қатысушы ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар басқа пәндермен салыстырғанда көркем өнерде жақсы нәтиже көрсетуі мүмкін екенін айтты. Osborne (2003) өнер сабақтары аутистік оқушыларға мағына құру мүмкіндігін беретінін, бұл барлық ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға қатысты болуы мүмкін екенін көрсетеді.

Stokrocki (1986) мұғалімдер үшін оқушының психикалық жағдайы мен ойлау жүйесін түсіну пәнді білумен бірдей маңызды дейді. Кейбір респонденттер бұл тұжырымды мынадай пікірлермен растады:

Мысалы, олар пайдаланған түстер – егер тақырып түстерге қатысты болса, біз балалардың өнер туындыларынан мағына іздейміз. Себебі, білесіз, мен бұл салада арнайы білімім болмаса да, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар ішкі әлемдерін көрсетеді деп ойлаймын... олар дәл сол сәтте не сезсе, соны бейнелейді. Біз қандай тақырып берсек те, оны сыныптағы басқа оқушыларға қаншалықты түсіндірсек те, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар өз ішкі «меніне» сай түстер мен пішіндерді қолданады. Біз оны жеке өз алдына бағалаймыз. Тақырыппен байланысты болмаса да, біз оны олардың таңдаған түстері мен материалдары бойынша бағалаймыз.

(Ишыл, бейнелеу өнері пәнінің мұғалімі, Ататүрік орта мектебі)

Өнер негізінен шығармашылықпен, эстетикалық бағамен, руханилықпен байланыстырылады (Osborne, 2003). ЮНЕСКО (2006а) өнер пәндері мен шығармашылық арасындағы байланысты ерекше атап өтеді. Онда көркемдік білім эмоциялық интеллектіні дамытуға, сыни ойлауға, дербестікке және ой еркіндігіне ықпал ететіні көрсетілген. Бұл зерттеу аясында қатысушылар бұл

аспектілерге қатысты түрлі пікір білдірді. Мысалы, Ишыл балалар өнерінің өз тілі бар екенін және өзін көрсету арқылы шығармашылықпен жұмыс істеу мүмкіндігін атап өтсе, Дениз көркем өнердің эстетикалық талғамды дамытуы тек ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар үшін ғана емес, барлық оқушылар үшін маңызды екенін айтты.

Бұл зерттеуде өнер мамандарының негізгі шағымдарының бірі ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар туралы білімнің жеткіліксіздігі болды. Олар мұндай оқушыларды оқытуда өздерін сенімді сезінбейтіндерін жеткізді. Қатысушылардың пікірінше, көркемдік білімге арналған, ЕВБҚ бар және ондай қажеттілігі жоқ оқушыларға тиімді болатын оқыту әдістерінің классификациясы, жоспарлануы және қолданылуын көздейтін нақты жоспар немесе нұсқаулық қажет (Royal & Roberts, 1987):

Инклюзив сыныптарда бейнелеу өнері пәнінің маңыздылығына сенемін. Бұрынғы тәжірибемнен мысал келтірейін: өткен жылы жұмыс істеген мектебімде ерекше білім беруді қажет ететін 1 оқушы болды. Бұл – бар болғаны 300 оқушысы бар шағын мектеп еді. Ол оқушым – араб тілді, түрікшесі өте нашар болатын, ал мен арабша білмеймін. Біз бір-бірімізді түсіне алмадық. Кейін мен оған бейнелеу өнері арқылы өз хикаясын айтуын сұрадым; мен: «Анаңды, әкенді салып бер» дедім. Сол сәтте біз бұл оқушының 2-сынып оқушысы ретінде өте дарынды екенін түсіндік. Сонымен қатар сурет салып жатқанда ол тынышталып, өз ойын білдіретінін байқадық. Бұл менің алғашқы жұмыс жылым болатын, бірақ мені қатты қуантты. Сондықтан мен сөйлей алмайтын, өз ойын жеткізе алмайтын, естімейтін оқушылар өнерді өздерін білдіру үшін міндетті түрде қолдана алатынына сенемін (Шенай, GCT, Гази орта мектебі).

Көркемдік білімнің мақсаты – оқушылардың академиялық және әлеуметтік дағдыларын ынталандыра отырып, өзін білдіру, түсіну және ләззат алу қабілеттерін дамыту. Өнер сабақтарында мұғалімдер көбірек төзімді, еркіндік беретін және қолдаушы рөлде болады (Stokrocki, 1986). Бұл дағдыларды түрлі оқыту әдістері – мәселені шешу, үлгіні көрсету және біліммен алмасу арқылы дамытуға болады. Мұғалімдердің әдістері келесі бөлімдерде толығырақ қарастырылады.

Бейнелеу өнері сабағында ерекше білім беруді қажет ететін балалардың қажеттіліктерін қанағаттандыруда бастауыш сынып мұғалімдерінің алдында тұрған негізгі қиындықтар мен мүмкіндіктер қандай?

Отбасының физикалық ортасы

Жалпы сұрақтар

Шектеулерді талқылау

Уақыт

Елдегі өнердің маңыздылығы пәннің ұлттық оқу бағдарламасындағы орнында көрінеді (Байдак және басқалары, 2009). Өнер мектептердегі шығармашылық атмосфераға ықпал ете алатыны мойындалғанымен, табыс осы пәндерге бөлінген сағаттардың қанағаттанарлық санына байланысты болады

(KEA European Affairs, 2009). Түркияда МEB білім берудегі орталық орган болып табылады және барлық мектептер қатаң белгіленген уақыт бөлінісі бар бірыңғай оқу жоспарын ұстануы керек.

Бағдарлама туралы сағатпен айтатын болсақ, онда әр апта сайын бейнелеу өнері сабағына бір сағат қана бөлінеді; Сонымен қатар, ерекше қызығушылықтары мен дағдылары барларға екі сағаттық факультатив сабағын ұсынамыз... бірақ, айтқанымдай, олардың дағдылары мен дағдыларын дамытуды аптасына бір-екі сағат сабақпен шектеу дұрыс емес. Оқушылардың дағдылары сыныптан тыс жұмыстармен қамтамасыз етілуі керек (Ахмет, Ататүрік орта мектебінің бөлім меңгерушісі).

Заң мұғалімдерден әр баланың жеке білім беру жоспарына (ЖБЖ) нұсқау беруді талап етсе де, мемлекеттік мектептердегі өнер сыныптарының саны көбейген сайын, өнер мұғалімдерінің ерекше қажеттіліктері бар әрбір оқушыға қажетті жеке көңіл бөлуге жеткілікті уақыты болмауы мүмкін. (Bain & Nasio , 2011, 35-бет). Бұл зерттеуге қатысушылар өз мектебіндегі өнер және басқа да өнер білімінің жай-күйі, ең алдымен өнерге бөлінген сағат саны туралы пікір білдірді. Олар аптасына бір сағат сабақ жеткіліксіз екенін алға тартты.

Ол (Бейнелеу өнері) (қосуға) үлес қосады, бірақ инклюзивті білім беру үшін аптасына 1 сағат жеткіліксіз. Бұл барлық сыныптар үшін жеткіліксіз, бірақ ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар бар сыныптарда бейнелеу өнерін оқыту сағаттарын көбейту жақсы идея болуы мүмкін. Маған сенесіз бе, менің оқушыларым маған: «Мұғалім, өтінемін, тағы бір сағат жасай алмаймыз ба?» деп жалынады. Мен: «Жоқ, алмаймыз» деп жауап беремін. Балалар сабақтан ләззат алған кезде, олар өзара байланысты сезінеді, бірақ олар ұнамаса, сіз ештеңе істей алмайсыз (Айдан, Гази орта мектебінің өнер мұғалімі).

Менің ойымша, бейнелеу өнері, музыка және дене шынықтыру пәндері математика сияқты маңызды, бірақ сағат саны шынымен жеткіліксіз деп ойлаймын. Бір-екі сағат сабақта бала қаншалықты өз ойын жеткізе алады, қаншалықты босаңсады, қабілетін көрсете алады? Бұл талқыланатын мәселе (Шенай, GCT, Гази орта мектебі).

ЮНЕСКО (2006а) әртүрлі елдерде білім беру саясатында өнер тәрбиесіне мән берілмейтінін, сондықтан пән бағаланбайды және соның салдарынан оқу жоспарында оқшауланып қалғанын айта отырып, мұны проблема ретінде мойындайды.

Физикалық орта

Өнер мұғалімдері әдетте сурет салу немесе кескіндеме сияқты екі өлшемді пәндерге назар аударады және өнердің үш өлшемді аспектілерін де қолдануға шақырылады (INTO, 2009). Ең дұрысы, студенттерге өз ойын жеткізуге

көмектесетін ең жақсы материалдарды таңдауға мүмкіндік беретін әртүрлі материалдарды пайдалану керек. Дегенмен, сыныпта әртүрлі көркемдік құралдарды ұсыну мектептерден қолайлы оқу ортасын қамтамасыз етуді талап етеді. Қатысушылар шағымының негізгі бағыттарының бірі ресурстардың жетіспеушілігі болды. Біріншіден, Түркияда өнер саласындағы білім беруді қаржыландыру болмағандықтан, студенттер өз материалдарын әкелу керек, бұл мәселені зерттеуге қатысушылар атап өтті. Сурет пәнінің мұғалімі Ертугрул былай деді:

Студияның жоқтығы бізді технология жағынан қатты шектейді. Кәдімгі сыныпта оқытуға болмайтын пәндер бар. Содан кейін сіз орындалатын тақырыптарды таңдайсыз, бірақ мен қайталанатын, бірақ ұқсас тақырыптарды немесе бірдей әдістерді айтпаймын ... пастель, маркерлер сияқты. Мен гуашь немесе акварельді сирек қолданамын. Тіпті қолданбайтын кездерім де болады. Маған линолеум таңбалары ұнады; Мен мұны шәкірттеріммен бірге жүргіздім. Біз қазір олай істей алмаймыз. Біз су мраморын жасадық... қазір олай істей алмаймыз... маскалар, басқа 3D зерттеулер жасадық. Біз енді мұны істей алмаймыз. Мұғалім ретінде мен сабақ бергенді ұнататын және оқушыларымның қызығушылығын тудыратын нәрсе болды. Енді, шынымды айтсам, бұл әрекеттерсіз мен жалығып кеттім (Ертугрул , Мехмет Акиф діни кәсіптік мектебінің бейнелеу өнері мұғалімі).

Мектебімізде бейнелеу өнерінің алатын орны туралы ойлансақ, мектебіміз өзгергеннен кейін (орта мектептен кәсіптік діни оқу орнына) мәселелер туындады. Мысалы, бұрын бізде өнер студиясы болған, музыка сабағы болатын, оларды сыныпқа айналдыру керек еді. Соның нәтижесінде бейнелеу сабақтарында мұғалімдер сабақты өз кабинеттерінде өткізуге тырысады. Бұл бейнелеу өнеріне кері әсерін тигізуде. Алдыңғы жылдары бізде жыл бойына мектептің әр жерінде оқушылардың жұмыстарын жиектеп, көрсету тәжірибесі болған. Балалар мұны істей алады. Бірақ қазір бізде өнер студиясы болмаған соң, көркемдік білім беру оның мақсатына сай жүргізілмей жатыр деп ойлаймын. Кәдімгі аудиторияларда, материалдар бойынша жүргізіледі; Сабаққа өз материалдарын әкеледі, кем дегенде 90%. Менің айтайын дегенім, олар өз сабақтарын беруге тырысады. Бірақ бұл үшін жеке сынып болмағандықтан, олар әртүрлі қиындықтарға тап болатыны анық. Қазір қарап отырсақ, аптасына бір сағат болғандықтан, өнер сабақтары өз мақсатына сай оқытылып жатқан жоқ деп ойлаймын. Бір сабақта 40 минут ішінде дайындық, материал дайындау, сабақ соңында жинастыру... әсіресе аудиторияда өтетіндіктен көптеген мәселелер туындайды (Экрем , Мехмет Акиф кәсіптік діни мектебінің директоры).

Бейнелеу өнерін үйрету студенттерге түстерді салуға немесе қолдануға үйретіп қана қоймайды, сонымен қатар көрнекі-кеңістіктік дағдыларды, ойлауды, өзін-өзі бағалауды және қателіктерін түсіну үшін ынта-жігермен зерттеуге және зерттеуге итермелейді (Winner and Hetland (2008)). Сонымен қатар, өнер пәнінің мұғалімі Аспергер синдромы бар оқушымен жұмыс істеген зерттеу оқушының жұмысын көрсету оның өз өнерін бағалауға көмектесіп қана қоймай, сонымен бірге оның әлеуметтік дағдыларын дамытатынын көрсетті (Фурнис, 2008). Дегенмен, қатысушылардың жауаптарынан толып жатқан сыныптар сияқты шектеулер бар екенін көруге болады:

Бүкіл білім беру барысында (ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар) олар толып жатқан мектептерде кездесетін негізгі проблемалар болып табылады. Бұл ерекше күтімді қажет ететін ерекше білім алушылар, бірақ мен айтып өткенімдей, толып жатқан және толып жатқан мектептердің салдарынан бізде оларға жеткілікті көңіл бөлінбейтін мәселелер бар (Ахмет, Ататүрік орта мектебінің кафедра аға оқытушысы).

Тиімді оқытуды қолдау үшін мектептер ең жақсы оқу ортасын құруы керек. Дегенмен, жоғарыда айтылған кейбір экологиялық мәселелер мұны шектейді. Мысалы, сыныптардағы парталар әдетте еденге ұқыпты қатарлармен бекітіледі; Сондықтан сыныптың орналасуы оқушыларға өнерді үйренуге жақсы жағдай жасау үшін үстелдер мен орындықтарды жылжытуға мүмкіндік бермейді. Оқушылардың айналасында бейнелеу өнері сабағында еркін қозғалатын орын болуы керек. Парталар мен орындықтарды оңай жылжыту мүмкін болса да, 40 минуттық сабақ уақыты сабаққа арналған сыныпты орнатуға және сабақ соңында оны қалыпты орналасуына қайтаруға көп уақыт жұмсады.

Отбасылар

Басқа пәндермен салыстырғанда өнер маңызды деп саналмайды және оны таңдау бойынша әрекет ретінде қарастыруға болады (Sharp (1990)). Бұл зерттеуге қатысушылар өнерге мән берілмейтін себептердің бірі ата-ананың да қабылдауында екенін анықтады:

Мұғалімдер төмен баға қойғанда, ата-аналар мен оқушылар «Осы сабаққа қалай төмен баға қоясыңдар?» дейді. Бейнелеу өнері мұғалімдерінің жағдайы оқушылар материал әкелмегенде төмен баға қояды. Материалды әкелмеу үлкен мәселе, өйткені Түркиядағы мектептерімізде шкаф жүйесі жоқ. Олар үйден барлығын әкелу керек... Материалды әкелмегенде, олар оны өмірлеріне еш пайдасы жоқ бос, бос сынып ретінде көреді. (Дениз, GCT, Мехмет Акиф кәсіптік діни мектебі)

Сонымен қатар мектептер тестілеу нәтижелеріне қол жеткізуге және осы тестілеуге негізделген жүйенің бөлігі болып табылмайтын басқа пәндерді

елемеуге үйретеді деп күтілуде (Winner & Hetland , 2008). Бұл пікірді мектеп директоры Мұстафа да растады:

Бұл кезеңде ата-ананың алдында бейнелеу өнерінің алатын орны мардымсыз. Бағдарламада жай ғана себебі... Осы сағатта бала тынығады, мұғалімнің міндеті – 100 балл беру... Кейде ата-аналарды кездестіреміз: «Қане, ұстаз, бұл 100 баллдық пән, бала 90-ды қалай алады? Сайып келгенде, бұл түсінік бізге де таралады. Біз де ата-анамыз. Бұл сабақты «маңызды емес тақырыптарға» қоямыз; Бұл тек бейнелеу өнеріне ғана емес, сонымен қатар музыка және дене шынықтыру сияқты ТEOG емтиханынан шығарылған барлық басқа пәндерге де қатысты. Бұл осы 6 негізгі пәннен тыс әрбір пәнге қатысты... «мектептегі табыс ұпайлары» да бар болғандықтан, сайып келгенде , біз әріптестерімізден икемді болуды сұраймыз. Мұны біз ғана емес, жалпы мектеп әкімшілігінің барлығы сұрап отыр. (Мұстафа, Гази орта мектебінің бөлім меңгерушісі)

Өнер мұғалімдері инклюзивті сыныпта тиімді жұмыс істеу үшін өздерінің оқыту әдістерін қалай айқындайды?

Инклюзивті білім беруді тиімді жүзеге асыруға бағытталған мұғалімдердің әдістері

Көркемдік қызмет

Стокроцкий (1986) оқыту саласын үш түрлі тақырып бойынша қарастыруға болатынын айтады: тиімді оқыту әдістері, тәжірибені дамыту және оқытуға көзқарастардың әртүрлі аспектілерін әмбебап қабылдау. Клемент, Пиотровский және Робертс (1998) студенттерге қарапайым оқыту арқылы өзін және қоршаған ортаны тануға мүмкіндік беруге болады, ол үшін студенттерге тақырыптарды талқылауға және өздерінің көркемдік жұмыстарын көрсетуге жағдай жасалуы қажет деп пайымдайды. Осы зерттеуге қатысушылар бұл пікірмен келіседі. Айдан, мысалы, көркем өнер тақырыптарын сыныпта талқылауға жиі жағдай жасайтынын айтты. Ол өз сабағының құрылымы сұрақ-жауап, сонымен қатар тәжірибе мен оқыту әдісіне негізделетінін баяндады. Ол оқушылардың көркемдік сын арқылы өнер туындылары туралы танымын арттыруға ұмтылады:

«Мен көркемдік сын мен талдауды жөн көремін, себебі балалар өнер туындысы мен жай суреттің айырмашылығын білуі тиіс, олардың көрнекі-эстетикалық танымы артады. Осындай талдаулардың нәтижесінде балалар жақсы-жаман, әдемі-ұсқынсыз (өнерде) дегенді түсіне бастайды. Сол себепті бұл мен үшін маңызды» (Айдан, бейнелеу өнері пәні мұғалімі, Гази орта мектебі)

Ол ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) оқушылар үшін «өмірлік тәжірибе» оқытуды жеңілдететінін айтып, мысал ретінде геометриялық пішіндерді үйретуде қораптарды қолданатынын келтірді; яғни фигуралардың екі өлшемді бейнесі емес, нақты үш өлшемді пішіндерді көруге мүмкіндік береді:

«Менде бір ғана ерекше білім беруді қажет ететін оқушы бар... Мен оның жұмыстарын үлгі ретінде пайдаланамын. ‘Қарандаршы, ол қалай жақсы орындаған’. Әр екі-үш апта сайын мен оның жұмыстарын сынып қабырғасына іліп қоямын, ол ‘мен басқа пәндерден мықты емеспін, бірақ өнерден мықтымын’ деп айта алады. Менің ойымша, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылар сыныпта білім алуы тиіс; кем дегенде, бейнелеу өнері пәнінде бұл міндетті түрде осылай болуы керек»(Айдан, бейнелеу өнері пәні мұғалімі, Гази орта мектебі)

Эртугрул да оқушылардың жұмыстарын көрсету олардың өзін-өзі бағалауын арттырып, ынталандыратынын айтты. Басқа бір қатысушы — Фидан — бұл мәселе жайында пікір білдіріп, олардың мектебінде семестр бойы түрлі жерлерде ұйымдастырылатын көрмелер арқылы өнерге қаншалықты мән берілетіні көрінетінін атап өтті. Ол бұл жағдай оқушылардың өзін-өзі бағалауын арттыратынын айтты:

«Біздің мектепте оқушылардың көркемдік жұмыстары әрқашан мұғалімдері тарапынан қолдау табады... мектептің әр бұрышында өнер сабағы ұйымдастырылады. Әр бала өз жұмысының астына атын жазады. Бұл олардың өзін-өзі бағалауына септігін тигізеді. ‘Бұл — менің жұмысым’ деп айта алады, бұл — тұлғалық даму үшін маңызды. Осы тұрғыдан алғанда, біздің мектепте бейнелеу өнеріне тиісті деңгейде мән беріледі» (Фидан, ЕББҚ бойынша үйлестіруші, Ататүрік атындағы орта мектеп)

Бұл пікірлер Шарптың (1990) зерттеу қорытындыларымен сәйкес келеді, ол өнер туындыларын бағалау және көрсету оқушылардың қатысуын қолдап, жеке шығармашылық жетістіктерге байланысты күйзелісті азайтуға бағытталғанын атап өткен.

«Біз оқушы дарынды ма, жоқ па, соны қарастырамыз және оны жарыстарға қатысуға ынталандырамыз. Егер ЕББҚ оқушыларда қандай да бір қабілет болса, мұғалімдер оларды басқа оқушылармен бірдей жарыстарға қатысуға ынталандырады» (Экрем, директор, Мехмет Акиф атындағы кәсіби діни мектеп)

Екінші жағынан, Ишыл өзінде нақты бір әдіс жоқ екенін айтып, оқыту әдісін сыныптағы жағдайға қарай таңдауды жөн көреді:

«Бұл сәтке байланысты. Қазір мен мына жағдайда осылай істеймін деп нақты айта алмаймын. Мен оқушының әрекетіне қарай әрекет етемін. Менде нақты әдіс немесе әдістеме жоқ. Бұл оқушының мінез-құлқына байланысты» (Ишыл, бейнелеу өнері пәні мұғалімі, Ататүрік атындағы орта мектеп).

Сондай-ақ ол мұғалімдер (оның ішінде өзі де) жеткілікті дайындықтан өтпегендіктен, ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардан жоғары нәтиже күтпейтінін білдірді. Сонымен қатар ол бағалау барысында ерекше білім беруді қажет ететін оқушылардың көркемдік жұмыстары емес, оларға ұсынылған

материалдың маңызын ескеретінін, соған қарамастан, олардың көркемдік жұмыстарына сапасына қарамастан қолдау көрсетіп, пәнге деген қызығушылығын арттыруға тырысатынын айтты [44].

Көркемдік әрекетке келетін болсақ, Ишылдың айтуынша, оқушылары акварель, гуашь және пастельмен жұмыс істеуді ұнатады. Зерделеу мен терең өзіндік бағалау арқылы бақылау, қиял және жаңалық ашу — көркемдік білімнің оқушы өміріне қоса алатын маңызды қырлары. Өнерді бақылау мен сараптау үдерісі оқушыларды қалыптасқан шеңберден шығып, ашық ойлауға жетелейді (Winner & Hetland, 2008). Айдан былай деді:

«Мен жиі драманы қолданамын. Әсіресе “Осман Хамди және музейтану” деген тақырыпта... бұл тақырыпта мен драманы жиі қолданамын, өйткені балалар өнер туындыларын талдауды үйрене алады. Өнер туындыларын талдау барысында кейде “Ойлаудың алты қалпағы” әдісін немесе практикалық оқыту әдісін қолданамын; біз бұл әдістерді үнемі қолданамыз. Сұрақ-жауап міндетті. Әр сабақта мен 5 минут уақытты оқушылармен сөйлесуге арнаймын. Мен әртүрлі әдістер қолдануға тырысамын. Қазіргі кезде, мүмкін, диссертациямның әсерінен драмаға көбірек мән беріп жүрмін» (Айдан, бейнелеу өнері пәні мұғалімі, Гази орта мектебі)

Эртугрул да көркем өнер сабағын қызықты ету үшін ерекше көркемдік іс-әрекеттерді іздеуге мән беретінін атап өтті.

Бейердің (2008) пікірінше, инклюзивті сыныптағы ЕББҚ оқушылардың өздерін ортаға тиесілі сезінуі басқа оқушыларға қарағанда ерекше сипатқа ие. Сонымен қатар, мұғалімдермен байланысты сезімдер академиялық құлшыныс, мектепке бейімделу және мектепті жағымды қабылдау сияқты факторларға әсер ететіні айтылған. Осы орайда, ол бұрынғы сынып мұғалімінің ЕББҚ оқушыны елемеуінен туындаған жағымсыз әсер туралы баяндады. Сонымен қатар, мұғалімдердің ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды өз сыныбында қалаулы тұлға ретінде сезінуін қамтамасыз етуі және оларды басқа оқушылармен бірдей бағалауы маңызды екенін айтты. Айдан өз тәжірибесінде былай дейді:

«Мен оларды (ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларды) сыныптастарынан бөлмеймін және оларды интеграцияланған деп сезіндірмеймін. Мен бірдей тапсырма беремін; бірдей жобаны орындауды талап етемін. Егер ол/ол жасай алмаса, нұсқау беремін. Егер сіз оларға нұсқау берсеңіз, бұл бала күш салады, бірақ, айтқанымдай, оларға ерекше көңіл бөлу керек» (Айдан, бейнелеу өнері пәні мұғалімі, Гази орта мектебі)

Сол сияқты Эртугрул былай деді:

«Арнайы бағдарлама жоқ, бірақ менің ойымша, бұл дұрыс. Басында мен басқа көзқараста болдым, мысалы: “Мен оған (ерекше білім беруді қажет ететін

оқушыға) басқа тапсырма беруім керек, ол басқаша жұмыс істеуі тиіс” деп ойладым, бірақ ол оқушы теріс әсер берді — ренжіді, қағазын тастап жіберді. Сол сәтте мен оның бұл тәсілді қаламайтынын түсіндім. Ол өз қатарластарымен тең жағдайда сурет салғысы келді. Өткен жылы бітірген тағы бір оқушы болды, оның физикалық және ақыл-ой дамуында кемістігі бар еді. Ол да дәл солай болды. Ол бізден өзгеше қарым-қатынас күтпейтінін көрсетті. Сол себепті мен оларға бөлек бағдарлама ұсынбаймын» (Эртугрул, бейнелеу өнері пәні мұғалімі, Мехмет Акиф атындағы кәсіби діни мектеп) [44]

3. «Технология және өнер» білім беру саласында инклюзивті тәсілдерді іске асырудың практикалық аспектілері

3.1. Инклюзивті білім беру жағдайындағы «Технология және өнер» білім беру саласының әлеуеті

«Технология және өнер» білім беру саласының мазмұны «Музыка», «Көркем еңбек» (бұрынғы атауы – «Еңбекке баулу»), «Бейнелеу өнері» пәндері арқылы жүзеге асырылады.

«Технология және өнер» білім беру саласының мазмұны қоршаған әлемнің тұтас бейнесін қабылдауды, өсіп келе жатқан ұрпақтың жалпы мәдениетін қалыптастыруды, ұлттық және әлемдік көркем құндылықтар негізінде оқушылардың эстетикалық, рухани-адамгершілік және эмоциялық саласын дамытуды; өнер мен технологияның адам өміріндегі рөлі туралы негізгі түсініктерді, қазақ халқы мен әлем халықтарының дәстүрлеріне, әдет-ғұрыптарына, мәдениеті мен өнерінің түрлі түрлеріне түсіністікпен және құрметпен қарауды қалыптастыруды; көркем, музыкалық және жобалық іс-әрекеттің түрлі түрлерінде білім, білік және дағдыларды одан әрі дамытуды; оның ішінде компьютерлік цифрлық технологияларды қолдана отырып, негізгі технологиялық білім, білік және дағдыларды; вокалдық және аспаптық шеберлікті, соның ішінде түрлі музыкалық цифрлық технологияларды дамытуға; көркемдік және музыкалық бейнелеу құралдары мен заманауи технологиялар арқылы дүниені танудың әртүрлі тәсілдерін өз бетінше меңгеруге бағытталған.

Бұл білім беру саласының ең маңызды ерекшелігі – шығармашылық үдерісіне бағытталуы. Бұл оны әртүрлі бұзылыстары бар балаларды, соның ішінде зияткерлік, сөйлеу, сенсорлық бұзылыстармен және аутизм спектрінің бұзылыстарымен оқытуға ерекше қолайлы етеді. Бұл саладағы пәндер қабылдаудың түрлі арналарының (көрнекі, есту, тактильді) белсенділігін арттыруға, сенсор аралық әдістер мен баламалы коммуникация тәсілдерін пайдалануға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар «Технология және өнер» білім беру саласы пәндерінің сабақтарын ұйымдастыруда жоғары икемділік тән. Жеке және сараланған көзқарасты қолдану, жұмыс түрлерінің алуан түрлілігі (жеке, жұптық, топтық тапсырмалар), мазмұнды, материалдарды және бағалау формаларын бейімдеу мүмкіндігі бұл саланы инклюзия қағидаттарын іске асыру үшін аса құнды етеді.

Психологиялық педагогикалық аспект

«Технология және өнер» білім беру саласы бойынша өткізілетін сабақтар үрей деңгейін төмендетуге және оқу қызметіне деген оң көзқарасты қалыптастыруға ықпал етеді. Тапсырмалардың тәжірибелік және

шығармашылық сипаты ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға қателесуден немесе сынға ұшыраудан қорықпай, үдеріс барысында шоғырлануға мүмкіндік береді. Мұндай жағдайлар зейін бұзылыстары, үрейлік күйзелістер және оқудағы қиындықтары бар білім алушылар үшін аса маңызды.

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларды психологиялық-педагогикалық қолдау аясында мектеп жасындағы кейбір балаларға тән жоғары үрей деңгейін ескеру қажет. Үрей жағдайлық (емтихан, жаңа адамдармен қарым-қатынас жасау) та, сондай-ақ тұлғалық тұрақты және терең сипатта болуы мүмкін. Зерттеулер көрсеткендей, үрейдің көріністері келесі себептерден туындауы мүмкін:

- отбасылық қарым-қатынастың бұзылуы;
- ересектердің қатал талаптары;
- өзін-өзі реттеу дағдылары мен өз-өзіне сенімділіктің болмауы;
- мектептегі бейімделу қиындықтары.

Психологтер (А.М. Прихожан, Р.С. Немов және басқалар) кіші мектеп жастағы оқушылардағы үрейдің алдын алу және жеңу үшін ойын арқылы түзету әдістерін тиімді құрал ретінде біріктіруді ұсынады.

Мұғалімдер мен мектеп мамандарының практикалық жұмысында «Өзімді басқарамын» деп аталатын мектептен тыс түзету-дамыту қызметі бағдарламасы ұсынылуы мүмкін, ол мына элементтерді қамтиды:

- ертегілер терапиясы (кейіпкерлердің мінез-құлқын талдау, жағдайларды ойын арқылы көрсету);
- арттерапия («Қорқыныш портреті» және қорқынышты символикалық түрде өңдеу);
- қуыршақ терапиясы (мектептегі жағдайларды көрсету үшін кейіпкерлер мен қуыршақтарды пайдалану);
- денеге бағытталған жаттығулар («Қол алақандары» жаттығуы — тосқауылдар мен денедегі қысымдарды кетіру);
- тыныс алу және релаксация техникасы;
- коммуникациялық тренингтер.

Бағдарлама аясында сабақтарды жүйелі түрде өткізу ұсынылады (аптасына 1 рет, мектептен тыс уақытта), бұл балаларда:

- өз-өзіне сенімділік;
 - өзін-өзі реттеу дағдылары;
 - қорқынышпен символикалық түрде күресу қабілеті;
 - эмпатия мен топтық ынтымақтастықтың дамуының;
- қалыптасуына ықпал етеді.

Бағдарлама инклюзивті білім берудің міндеттерін жүзеге асыруға көмектеседі және ерекше білім беруді қажет ететін балалармен де, тұтас сыныппен де мектептегі үрейдің алдын алу және эмоционалдық климатты жақсарту мақсатында бейімделуі мүмкін.

Мәдени аспект:

Өнер мен технология сабақтарында ұлттық және әлемдік мәдени мұраны меңгеру арқылы оқушылар мәдениетаралық өзара әрекеттесу тәжірибесін иеленіп, айырмашылықтарды қабылдауға және құрметтеуге үйренеді. Бұл мектеп ортасында инклюзивті мәдениетті қалыптастыру үшін берік құндылықтық негіз жасайды.

Қазіргі зерттеушілер эмоционалды-мінез-құлықтық бұзылыстары бар балалардың әлеуметтенуінде арт-терапияны пайдалануға жиі жүгінуде. Арт-терапиялық әдістемелер, ең алдымен, шығармашылық өнімдер арқылы өзінің «Менін» білдіруге және өзін-өзі жүзеге асыруға шексіз мүмкіндік береді, өйткені «ерекше» бала жасаған бейнелер оның әлемге деген аффективтік қарым-қатынасын бейнелеп, коммуникация, мәдениетке ену және қоршаған ортамен байланыс орнату үдерісін жеңілдетеді.

Карл Юнг өзінің «Психологиялық типтер» атты еңбегінде былай деп жазады: «Іске аспаған функциялар арасында ұжым үшін аса маңызды болмаса да, жекелей өмір үшін баға жетпес қазына, өмірлік құндылық, адамға өмірдің ерекше қарқындылығы мен сұлулығын сыйлайтын жеке дара құндылықтар жасырынып жатуы әбден мүмкін» [45, 18-б.].

Саналы адам болып қалыптасу қимыл, ым, пантомима, би, үңгір суреттері сияқты бейнелердің интернационалдық тіліне негізделген. Өнер қарым-қатынас құралы, өзіндік эмоционалдық тіл ретінде пайда болды. «Арт-терапия» термині (art – өнер, art therapy – өнермен емдеу) бастапқыда адамның психоэмоционалдық жағдайын білдіру мақсатында бейнелеу өнері арқылы емдеуді білдірген. Кейін бұл термин барлық өнер түрлері арқылы жүргізілетін терапиялық сабақтарға (музыкатерапия, драматерапия, би-қозғалыс терапиясы, түстермен емдеу, медитативті сурет салу, қуыршақ терапиясы және т.б.) қолданылатын болды [46, 28-б.].

Арт-терапиядағы көркемдік бағыт әрдайым маңызды рөл атқарып, «терапиялық» бағытпен қатар дамыды. Алайда осы бағытта жұмыс істейтін мамандар «эмоционалдық тәрбие» немесе «шығармашылық әлеуетті дамыту» терминдерін қолданғанды жөн көреді. Арт-терапиялық формалар, әдістер мен тәсілдер баланың болып жатқан жағдайларға тірі эмоционалды үн қатуын дамытуға, өмірлік тәжірибесін тартуға, оның мәдени және әлеуметтік

үдерістерге жеке қатысуын қамтамасыз етуге мүмкіндік береді, бұл тұлғаның рухани дамуының маңызды аспектісі болып табылады.

Музыканың адамға әсері үш деңгейде жүреді – вибрациялық, эмоционалдық және рухани. Дұрыс таңдалған музыка баланың ішкі күшін нығайтып, оны тыныштандырып, эмоционалдық және рухани саласын түрлендіреді. Осылайша, инкультурация және әлеуметтену үдерістерінде басты ұғым – шығармашылық, яғни «ерекше» баланың әртүрлі әрекет түрлеріндегі тұлғалық әлеуетін жүзеге асыруы.

Тарих дәлелдегендей, өнер тілдік кедергілердің кедергі болуына жол бермейтін жағдай жасай алады. Осы арқылы жабық шекаралар жалпыадамзаттық тәжірибенің енуіне ашық болады. «Ерекше» балаларды мәдениетке ендіру мен оңалтуда өнерді қолданудың бірнеше бағытын бөліп көрсетуге болады: мәдени және шығармашылық даму, рухани және физикалық даму, эстетикалық қажеттіліктерді дамыту, жалпы және көркем-эстетикалық дүниетанымды кеңейту, баланың практикалық көркем шығармашылық әрекеті мен шығармашылығы және сауықтыру үдерісі аясындағы әлеуеттік мүмкіндіктерін белсендендіру. Бұл бағыттарды жүзеге асыру «ерекше» балалармен жұмыс барысында арт-педагогика мен арт-терапия аясындағы белгілі әдістемелер арқылы іске асырылады. Арнайы білім беру жүйесінде бұл екі бағыт бірін-бірі толықтырып, біртұтас түзету-дамыту үдерісінде қолданылады.

Өз жұмысында арт-терапевт балаларды кәсіби өнер әлеміне, табиғат сұлулығына баулиды; көркем іс-әрекет дағдылары мен іскерліктерін дамытады; әсемдік пен сүйкімсіздікке қатысты адамгершілік-эстетикалық сезімталдықты, көркемдік шығармашылық белсенділікті, өнермен өзінің жеке байланысын саналы түрде сезінуді қалыптастырады. Өнер тек зерттеу нысаны болмауы тиіс, ол өмірмен ұштасып, сезіммен қабылдануы қажет. Бұл әсіресе арт-терапия элементтері қолданылатын сабақтарда неғұрлым табысты жүзеге асады. Денсаулығында ақауы бар бала ересектің қолдауын, бірлескен шығармашылық пен қарым-қатынасқа деген қызығушылығын сезінуі тиіс. Оның бойында шығармашылық – еркін процесс деген түсінік қалыптасуы қажет, сонда ғана бала өз шығармашылық әлеуетін пайдалана отырып, өзін осы үдерісте «ашуға» үйрене алады, бұл оның тұлғалық дамуына оң әсерін тигізеді. Л.С. Выготскийдің пікірінше, «мазмұнды форма арқылы жеңу» катарсиске – эмоцияны бейнелі түрде шығарудың жоғары түріне қол жеткізіп қана қоймай, аффектіні заттандырады, бұл баланың өз сезімдері мен толғаныстарын саналы түрде ұғынып, оларды зерттеуіне, сол арқылы тұлғаның дамуында сапалық жаңа сатыға көтерілуіне мүмкіндік береді» [47, 318-б.].

Қазіргі уақытта балалар үшін ең кең тараған арт-терапиялық әдіс арт-терапия (сурет салу, модельдеу, аппликация, музыкаға медитативті сурет салу)

болып табылады, ол психосоматикалық бұзылулар болған кезде де қолданылады: эмоционалдық депривация, жалғыздық сезімін бастан кешіру, қорқыныш, мазасыздық, төмен, дисгармониялық, бұрмаланған өзін-өзі бағалау, конфликттік қарым-қатынастар.

Поль-Бонкурдың айтуынша, «сурет салу мен мүсіндеу – бақылау қабілетін дамытуға ерекше әсер ететін құралдар. Олар пішінді талдауға мәжбүрлей отырып, сызықтардың өзара орналасуын анықтауға итермелейді, сонымен қатар салыстыру қабілетінің дамуына ықпал етеді...» [48, 5–7-бб.]. Изотерапия вербалды қарым-қатынас жасау қиындық тудыратын «ерекше» балалармен жұмыс істеуде оң нәтиже береді. Мұндай балалар өз көңіл-күйін, сезімін түстер мен басқа да бейнелеу материалдары арқылы жеткізуді жеңіл көреді. Олар бейнелеу қызметін шынайылықты және онымен өзара қатынастарын түсінудің тәсілі ретінде қолдана алады. Балалармен жұмыс барысында сурет салу әдісі ойын контекстінде арт-терапиялық әдіс ретінде пайдаланылады. Эмоционалдық шиеленіс пен мазасыздықты жеңілдетуге ең тиімді тапсырмалар қатарына «Саусақпен сурет салу», «Фреска жасау», «Сиқырлы дақтар», «Сиқырлы алақандар», «Достық қолдар», «Түрлі-түсті жүздер» жатқызылады. Арт-терапиялық сабақтар барысында жүзеге асырылатын «Түспен бейнелеу» әдістемесі баланың ішкі жан дүниесін бағдарлауға және оны тереңірек түсінуге едәуір мүмкіндік береді [49, 6-б.].

Сурет терапиясының бағдарламасы музыкалық терапия және шығармашылық әңгімелермен үйлескенде неғұрлым оң нәтижелер береді. Баламен жеке байланыс орнату, оны түрлі әлеуметтік мәселелерден алаңдату өте маңызды, өйткені бұл — баланың шығармашылық арқылы өзін-өзі жүзеге асыруына мүмкіндік беретін алғышарт. Ашықтық пен өзара сенім атмосферасын қалыптастыру маңызды, себебі ол шығармашылық шабыттың пайда болуына ықпал етеді. Музыка баланың психофизикалық жағдайын реттеуге мүмкіндік береді. Арт-терапия балаларды бір топқа біріктіруге, олардың әрекеттерінің даралығын сақтай отырып, өзара қарым-қатынас процесін жеңілдетуге, бұл үдерісті ортақ шығармашылық әрекет пен оның нәтижесі арқылы жанама түрде жүзеге асыруға жағдай жасайды.

Ақпарат ағынының көптеген арналары қиындап, психикасы күйзеліске ұшырап, сөйлеу тілі нашар дамып, айналасындағылармен қарым-қатынасы бұзылған «ерекше» баланың тұлғасын қалыптастыруда көркем шығармашылықтың рөлі өте жоғары. Сарапшылардың пікірінше, ерекше балалардың жеке бейімділіктерін ашу және қабілеттерін дамыту шығармашылық белсенділік үшін қолайлы жағдайлар, сүйіспеншілік, жанашырлық және эмпатия атмосферасын құру кезінде мүмкін болады.

Баланың сұлулық критерийін меңгеруі бір мезгілде адамгершілік өлшемдерді білу болып табылады. Бейнелеу әрекеті процесінде қалыптасқан эстетикалық сезімдер балалардың мінез-құлқы мен іс-әрекетіне әсер етеді. Шығармашылық «ерекше» балаға білім алудың негізі ретінде ғана емес, сонымен қатар қарым-қатынас құралы, ой мен тәжірибені көрермендерге жеткізу тәсілі ретінде қызмет етеді, әртүрлі шығармашылық әрекеттер арқылы балалардың ұжымдық тәжірибесін жасайды. Қарым-қатынаста ғана шығармашылық қабілеттердің дамуына қол жеткізіледі. Өйткені ортақ жоспарларды ойластыру, іске ортақ жауапкершілік пен еңбекте өзара көмек көрсету балаларды жақындастырады, бір-біріне деген оң көзқарасты қалыптастыруға, шығармашылық батылдықты, қарапайымдылықты, өзіне сыни көзқарасты және жолдастарының жетістіктеріне қызығушылықты біріктіретін тамаша адами қасиеттерді дамытуға ықпал етеді. Нақты өмірлік жағдаяттардағы балалардың оң мінез-құлқына, олардың шығармашылық субъектілеріне, ең алдымен адамдарға қызығушылық танытуына, интеллектісін дамытуға, ауызша ой-өрістерін кеңейтуге негіз болады.

Көркем шығармашылық шындықты эстетикалық танудың және оның көркем бейнелерде бейнеленуінің бірегей формасы бола отырып, дамуында проблемалары бар балаға әлемді барлық байлығымен сезінуге мүмкіндік береді және бейнелеу әрекетінің түрлері арқылы оны түрлендіруді үйренеді.

Мотивациялық аспект:

Осы білім саласындағы пәндер оқушыларда жағымды эмоциялар мен қызығушылық тудырады, бұл ішкі мотивацияны арттырады. Академиялық пәндерде қиындықтарға тап болатын балалар өздерін жүзеге асыру, табысқа жету және өз үлесінің маңыздылығын сезіну мүмкіндігіне ие болады.

Осылайша, «Технология және өнер» білім саласы инклюзивті тәсілдерді іске асыруға арналған табиғи платформа болып табылады. Бұл сала әрбір оқушыға — оның жеке ерекшеліктеріне қарамастан — өзін көрсетуге, бірлескен іс-әрекетке қатысуға және қауіпсіз, қолдаушы ортада дамуға мүмкіндік береді.

3.2. Білім алушылардың білім беру қажеттіліктерін ескере отырып, оқу мазмұны мен әдістерін бейімдеу

Оқу үдерісін бейімдеу талаптарды төмендетуді емес, мақсаттарға жету жолдарын өзгертуді білдіреді. «Технология және өнер» білім беру саласы контекстінде бұл келесідей жүзеге асырылады:

- оқу материалын жеңілдету және көрнекі түрде ұсыну (мысалы, сызбалар, үлгілер, кезең-кезеңмен берілген нұсқаулықтар арқылы);
- тапсырмаларды баланың даму деңгейіне бейімдеу (мысалы, ірілендірілген пішіндерді қолдану, дайын элементтермен жұмыс, тапсырма көлемін қысқарту);

- әртүрлі күрделілік деңгейіндегі және әртүрлі әрекет түрлеріндегі тапсырмаларды тандау мүмкіндігін қамтамасыз ету (сурет салу, мүсіндеу, құрастыру, аспапта ойнау және т.б.);
- баламалы және қосымша коммуникация құралдарын енгізу (ым тілін, пиктограммаларды, визуалды кестелерді қолдану).

Тапсырмаларды тұжырымдауға ерекше көңіл бөлінуі тиіс – олар нақты, түсінікті және қолжетімді нәтиже алуға бағытталған болуы қажет. Визуалды қолдауды (көрнекі үлгілерді, кезеңдік фото-нұсқауларды) пайдалану ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін тапсырмаларды қабылдауды және орындауды едәуір жеңілдетеді.

Еңбек пен жобалық іс-әрекетке қатысты пәндер аясында жұптық немесе топтық тәсілді енгізуге болады, мұнда тапсырмалар кезеңдерге бөлініп, әрбір оқушы өзіне қолжетімді бөлігін орындайды. Бұл өзара әрекеттестікке, бір-біріне көмектесуге және коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға жағдай жасайды.

«БЕЙНЕЛЕУ ӨНЕРІ»

Көркемдік әдіс құрылымына енетін педагогикалық тәсілдер оқу үдерісін баланың ішкі жан дүниесіне әсер ететін көркем бейнелер мен әсерлердің қайнар көздерімен байытуға мүмкіндік береді. Оларды пайдалану білім алушының өзін еркін білдіруіне, табиғи әлеуетін іске асыруына және дамуындағы кемшіліктерді өтеуіне жағдай жасайды.

Сурет салу қабілеттерін дамытуға арналған бағдарламалар балалар мен ата-аналар арасында ерекше сұранысқа ие. Себебі сурет салу – тек бос уақытты өткізудің тәсілі ғана емес, ең алдымен, бұл – дүниені танудың бір жолы. Сурет салу арқылы бала өзін білдіруге, шығармашылық әлеуетін жүзеге асыруға мүмкіндік алады. Сонымен қатар, бұл – босаңсу, күйзелісті, агрессияны жеңілдету құралы.

Сурет салу сабақтары балаларда талғамды қалыптастырады, қиялды дамытады. Олар айналадағы сұлулықты байқай білуге, оны қайта бейнелеуге, сондай-ақ өз идеялары мен қиялдарын көрнекі бейнелер арқылы қағаз бетінде жеткізуге үйретеді. Балалар суреттері ересек суретшілердің жұмыстарынан анағұрлым дәл және реалистік болмаса да, ең бастысы – баланың біртіндеп өнер тілінде сөйлеуді үйренуі.

Академиялық талаптарға сай оқытуды көркемөнер мектептері жүзеге асырады, мұнда балалар кәсіби бағдарға негізделген бағдарламалар бойынша білім алады. Жалпы дамытушы бағдарламалар бойынша оқыту балаға сурет салудың практикалық дағдыларын меңгеруге, өзін еркін білдіруге және мектептен тыс уақытты пайдалы өткізуге мүмкіндік береді.

Мұндай жағдайда баланың шығармашылығына қызығушылық тудыратын, қиялын дамытатын, дербестік пен бастамашылдық танытуға, өзіндік ерекшелігін білдіруге жол ашатын бейнелеу өнерінің дәстүрлі емес техникалары көмекке келеді.

Дәстүрлі емес техникалар баланың жұмысын жеңілдетуге, педагогтің әдістемелік міндеттерін оңайлатуға арналып жасалған және олар баланың тамаша нәтижемен аяқталатын ерекше шығармашылық тәжірибе алуына мүмкіндік береді. Мұнда тек оқыту ғана емес, сонымен бірге терапиялық әсердің де айқын көрініс табатыны байқалады.

Мұндай дәстүрлі емес сурет салу техникаларының түрлері өте көп:

- «Алақанмен сурет салу»;
- «Баспа әдісімен сурет салу»;
- «Тампондау»;
- «Шашыратып бояу»;
- «Монотипия»;
- «Кляксография» (дақты бейнелеу әдісі);
- «Сулы қағазға сурет салу»;
- «Түсті жіптермен сурет салу»;
- «Граттаж» (қырып сурет салу техникасы);
- «Жұмсақ қағазға сурет салу»;
- «Пластелинмен сурет салу»;
- «Квиллинг» және тағы басқа көптеген әдістер.

Дәстүрлі емес сурет салу әдістерінің ішінде «монотипия» ерекше қызығушылық тудырады. Монотипия – бұл басып шығарудың ерекше техникасы, мұнда бояу қағаз парағына (целлофанға), органикалық әйнек бөлігіне немесе керамикалық тақтайшаға жағылады. Осыдан кейін дәл сол парақ (немесе бөлік) бояу жағылған бетке басылып, оған таңба түсіріледі. Мұндай таңба әрдайым жалғыз дана болып шығады, сондықтан екі бірдей жұмысты жасау мүмкін емес. Алынған жұмыстар бастапқы күйінде қалдырылуы мүмкін немесе олар неге ұқсайтыны туралы ойланылып, жетіспейтін бөлшектерінің суретін салу арқылы толықтырылады.

Нағыз жаңалықтардың бірі – көбікке сурет салу техникасы. Қолдану тәсілдері әртүрлі. Бұл гуашь пен көбік араластырып, көбік бетіне бояумен сурет салып, содан кейін оны қағазға басу арқылы «көбік таңбасын» жасау болуы мүмкін. Сурет салуға трафареттер, түрлі пішіндегі шаблондар қолдануға болады, сондай-ақ бала өз қиялы бойынша суретті өзі салады.

1) Көбікке сурет салу

Қажетті құралдар: гуашь, қағаз, сүлгі, сызғыш, қырынуға арналған көбік.

Жұмыс барысы: көбік жұмыс бетіне жағылады да, сызғыштың көмегімен тегістеледі. Содан кейін қылқаламмен сұйық бояумен дақтар, ағындар, тамшылар әртүрлі жерлерге жағылады. Қылқаламның кері ұшымен көбік бетінде еркін қозғалыстар жасау арқылы сурет түзіледі. Сурет дайын!

Екінші әдіс - «көлемді бояулармен» сурет салу ...

Алдымен сіз «көлемді бояуларды» дайындауыңыз керек. Ол үшін сізге қажет: 2 бөлік қырыну көбігі + 1 бөлік PVA желім + бояулар. Алдымен желім мен бояуды араластыру керек, содан кейін қырыну көбігін қосыңыз. Барлығын мұқият араластырыңыз. Бояулар дайын, сіз оларды дайын контурға қолдана аласыз немесе өз қиялыңызды пайдалана аласыз – суретті өзіңіз ойлап табыңыз.

Бұл техника арқылы натюрморт, пейзаж, жануарлар, өсімдіктер, өрнектер және басқа да бейнелерді салуға болады. Сурет салу үдерісі әрдайым көңілді, эмоциялық жағынан қанық және шығармашылықпен өтеді. Мұндай шығармашылық нәтижесі, тіпті баланың көркемдік дағдылары болмаса да, әдемі әрі ерекше болып шығады.

Алайда сырттай жеңіл және қарапайым болып көрінгенімен, дәстүрлі емес сурет салу әдістерімен жұмыс жүргізу мұқият дайындық пен ұйымдастыруды талап етеді. Қауіпсіздік техникасының ережелерін сақтау да аса маңызды. Сабақ мазмұнына сурет салуға арналған сюжетті дайындау да кіреді, ал бұл өз кезегінде сәйкес ертегі, қиял-ғажайып оқиға немесе өлең жолдарын айту қажеттігін білдіреді. Осыдан кейін балалардың қиялынан туған немесе педагог айтып берген оқиғаны суретке қалай көшіруге болатыны жөнінде ойластырған жөн.

(мысалы, гүлдер бүр жарып ашылады, балапанға жұмыртқадан шығуға көмектесу керек, т.б.).

Сабақтың соңғы кезеңдерінде сурет салудың көрнекі-әрекеттік және көрнекі-бейнелік ойлауды дамытуға, сондай-ақ талдау, синтез, салыстыру, жинақтау сияқты ойлау амалдарын қалыптастыруға ықпал ететінін ескеру қажет. Сондықтан балаға өз жұмысын сипаттап беру, әсері мен эмоциялары, сезімдері туралы айту мүмкіндігін беру маңызды. Әдетте, ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ойлау белсенділігі төмен, ойлау операциялары жеткіліксіз қалыптасқан, танымдық белсенділігі әлсіз, назар тұрақсыз және тез алаңдайды. Бұл жағдайлар тапсырмалардың күрделілік деңгейін таңдауда міндетті түрде ескерілулері тиіс. Қимыл-қозғалысты ерікті реттеудің бұзылуы, еріксіз қозғалыстардың жеткіліксіз үйлесімділігі мен нақтылығы, епсіздік, тез шаршағыштық – мұның барлығы ерекше білім беруді қажет ететін балалардың ерекшеліктері және олар сабақ құрылымында назарға алынуы қажет. Педагогтің әрбір әрекеті сөзбен сипатталуы тиіс, қажет болған жағдайда бірнеше рет қайталанады.

Ерекше білім беруді қажет ететін балалардың мінез-құлқында эмоционалдық тұрақсыздық, өзін-өзі бақылаудың төмендігі, сенімсіздік, қорқыныш сезімі сияқты белгілердің басым болуы педагогикалық қатынас стратегияларын, әдіс-тәсілдерді таңдауға әсер етеді.

Аталған тәжірибе көрсеткендей, сурет салу ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін психикалық дамудың қозғаушы күші болып табылады, ал дәстүрлі емес әдістерді қолдану – түзетуші маңызға ие. Мұндай сабақтар барысында балалардың танымдық қызығушылығы артады, олар педагогке және бір-біріне сұрақтар қоя бастайды, сөздік қоры кеңейіп, белсенді қолданыла бастайды. Ерекше сурет салу түрлері қиялдың, шығармашылықтың, дербестік пен бастамашылдықтың дамуына серпін береді. Шығармашылық дамудан бөлек, дәстүрлі емес сурет салу әдістері көз-қол үйлесімділігін, қолдың ұсақ моторикасын, тактильді сезгіштікті, сондай-ақ қабылдау, есте сақтау, назар, ойлау, байланыстырып сөйлеу қабілеттерін дамытады. Сурет салу сабақтарының тағы бір маңызды нәтижесі – коммуникациялық үдерістердің дамуы.

Сурет салудың әртүрлі әдістерін (соның ішінде дәстүрлі емес), ойын элементтерін, сабақ құрылымының ерекше тәсілдерін, классикалық және инновациялық технологияларды үйлестіре отырып, қосымша білім беру педагогі ерекше білім беруді қажет ететін балалармен жұмыс жүргізу барысында айтарлықтай нәтижелерге қол жеткізе алады. Бұл балалардың өсіп-жетілуіне және педагогтің кәсіби дамуына сөзсіз ықпал етеді.

3.3. Қауіпсіз және қолдаушы білім беру ортасын ұйымдастыру

Инклюзивті тәсілді сәтті іске асыру үшін физикалық, психологиялық және әлеуметтік тұрғыдан жайлы білім беру ортасын құру қажет. «Технология және

өнер» білім саласына кіретін пәндер шеңберінде келесі аспектілерді ескеру маңызды:

Физикалық қолжетімділік: оқушылардың қозғалу еркіндігін ескере отырып, жұмыс кеңістігін ұйымдастыру, биіктігі реттелетін жиһаздың, бейімделген құрал-саймандардың, сырғанамайтын жабындардың, көрнекі және тактильді белгілердің болуы.

Психологиялық жайлылық: сабақты мейірімді атмосферада өткізу, мұғалім мен құрдастар тарапынан қолдау көрсету, қысым мен жағымсыз салыстырулардың болмауы.

Өзара әрекеттестікті қолдау: оқушыларды бірлескен шығармашылық әрекетке тарту, жұппен және топпен жұмыс ұйымдастыру, соның ішінде «тең – теңіне үйретеді» технологиясын қолдану.

Эмоциялық қолдау: әр оқушының жетістігін мойындау, жағымды кері байланыс беру, табысқа жету жағдайларын жасау.

Педагог пен ата-аналар арасындағы өзара әрекет ерекше маңызға ие. Жеке қажеттіліктерді, оқудағы ілгерілеушілікті және үй жағдайындағы қолдау мүмкіндіктерін бірлесе талқылау инклюзивті білім берудің тиімділігін арттырады.

Мүмкіндіктері шектеулі даму ерекшеліктері бар оқушыларға арналған білім беру ортасы тұлғаға бағытталған, оқушыны білім беру процесінің белсенді субъектісі ретінде қарастыратын, олардың ерекше білім беру қажеттіліктерін ескеретін, дамытушы сипатта болуы тиіс және сонымен қатар оқушыда қуанышты әсер қалдырып, белсенділікке ынталандыруы қажет.

Мектептегі үйлесімді қоршаған ортаны қалыптастырудың маңыздылығы туралы XVII ғасырда-ақ Ян Амос Коменский өзінің педагогикалық трактаты – «Ұлы дидактикада» жазған болатын. Ол былай деп атап көрсеткен: «Мектептің өзі де сыртқы және ішкі жағынан көз тартарлық көрініс беріп, жағымды орынға айналуы тиіс. Іші жарық, таза, суреттермен безендірілген болуы керек, ал сыртында тек серуендеуге және ойынға арналған алаң ғана емес, сондай-ақ шағын бақ та болуы тиіс» [50].

Қазіргі заманғы мектептердің кеңістігін ұйымдастырудағы үрдістер білім беру кеңістігінің эстетикалық, сауатты жобаланған және жүйелі түрде ұйымдастырылған құрылымы оның барлық қатысушыларына жағымды әсер ететінін растайды.

Мектептің инклюзивті білім беру ортасындағы кеңістіктік-заттық компонентінің инклюзивті дизайнының негізгі принциптері:

Ортаның тұтастығы мен құрылымдылығы

Бұл принцип кеңістіктің құрылымдық тұрғыдан күрделі болуын, әртүрлі формалардың болуын, элементтердің өзара бағыныштылығын және аяқталған бірлігін білдіреді. Кеңістікті құрайтын элементтер бірыңғай стилистикалық шешімге біріктірілуі тиіс.

Ортаның икемділігі мен түрлендірілгіштігі

Пайдаланылып отырған кеңістік, жиһаздар мен жабдықтар нақты қажеттіліктерге қарай түрлене алуы қажет, бұл ретте ортаның тұтастығы мен құрылымдылығы, оқушылар үшін жайлылығы сақталуы тиіс. Мысалы, жылжымалы қалқандар арқылы кеңістікті түрлендіру түрлі міндеттерді шешуге мүмкіндік береді: жиналыстар, консилиумдар өткізу, оқушылар мен ересектерге арналған дәрістер оқу, демалу немесе ойын іс-әрекетін ұйымдастыру және т.б. Мұндай ортада тұрақты және мобильді аймақтарға бөлу (зонирование) қатар қолданылады.

Ортаның қауіпсіздігі

Ортаның қауіпсіздігі балаға жарақат алу, жазатайым оқиға немесе денсаулығына зиян келтіру қаупін болдырмауы тиіс. Сонымен қатар, ол мазасыздықты, жүйке-психикалық кернеуді төмендетуге, психологиялық орнықтылықты қалыптастыруға ықпал етуі керек. Орта мейірімді және жайлы болуы қажет. Кеңістік «кедергісіз» болуы тиіс, алайда қолжетімді ортаның элементтері оның тұтастығын бұзбай, үйлесімді түрде енгізілуі қажет. Мысалы, оқу және рекреациялық бөлмелерде демалыс аймақтарын ұйымдастыру орынды. Бұл аймақтардың әртүрлі функциясы мен тақырыптық безендірілуі болуы керек. Сабақ өтетін сыныптағы демалыс аймағы оқушыларға сергіп, ойлануға, тынығуға мүмкіндік береді; сондай-ақ ол түрлі ойындар, пікір алмасулар, бірлескен іс-шаралар өткізу үшін пайдаланылуы мүмкін. Мұндай аймақтар жалпы кеңістіктегі «әлеуметтік оазис» рөлін атқарады. Жайлы ортаны қалыптастыруда маңызды элементтердің бірі – фитодизайн қағидаларын қолдана отырып ішкі кеңістікті көгалдандыру [51].

Ортаның релеванттылығы

Ерекше білім беру қажеттіліктері осы нозологиялық топтағы балалар үшін қажетті құрал-жабдықтарды айқындауға негіз болады. Баланың физикалық дамуының ерекшеліктері ескеріледі және олар арнайы бұйымдардың конструктивтік және технологиялық сипаттамаларынан, сондай-ақ қоршаған ортаны ұйымдастырудан көрініс табады. Бұл бағытта арнайы немесе бейімделген жиһаз, оқыту және оңалтуға арналған техникалық құралдар, ерекше білім беру қажеттіліктері бар баланың жұмыс орнын жабдықтауға арналған мамандандырылған құрылғыларды қамтитын жабдықтар кешені қолданылады.

Ортаның эргономикалылығы

Эргономикалық көрсеткіштерді және баланың жұмыс орнын ұйымдастыруын, сондай-ақ білім беру мекемесі кеңістігінде оның қозғалуын ескеру – баланың амандығы мен заттармен және кеңістікпен өзара әрекеттесу жүйесін оңтайландыру үшін қажет. Оқыту мен тәрбиелеуге арналған кеңістікті жобалау барысында белгілі бір топтағы немесе жеке баланың дамуында бұзылулардың ауырлық деңгейіне және сыртқы көмектің қажеттілігіне байланысты эргономикалық жүйе таңдалады: «ерекше білім беру қажеттіліктері

бар бала – зат – орта» немесе «ерекше білім беру қажеттіліктері бар бала – зат – педагог – орта». Бірінші жағдайда бала затты өз бетінше пайдалана алады, ал екінші жағдайда тек басқа адамның көмегімен ғана әрекет ете алады.

Қолданылатын құралдар ерекше білім беруді қажет ететін баланың физиологиялық ерекшеліктеріне, күш қолдану, қозғалу жылдамдығы және биомеханикалық мүмкіндіктеріне сәйкес болуы тиіс. Осылайша, оқушылардың бұйымдармен және кеңістікпен психологиялық тұрғыдан жайлы өзара әрекеттесуі, баланың психикалық дағдылары мен мүмкіндіктеріне сәйкестігі қамтамасыз етіледі. Сонымен қатар, антропометриялық параметрлерді, дене бөліктерінің өлшемі, формасы және қозғалыс шегін, баланың тіршілік әрекетінің гигиеналық жағдайларына сәйкестігін ескеру маңызды [52].

Ортаның икемділігі

Бұл қағида білім беру ортасын ғылым мен білім беру саласындағы инновациялық үрдістерге, практикалық сұраныстарға, білім беру ұйымында нақты сәтте шешілетін міндеттерге, жаңа құзыреттерді қалыптастыру қажеттілігіне және т.б. сәйкес өзгерту мүмкіндігін болжайды.

Ол білім беру процесінің барлық субъектілерінің әрекеттері мен даму әлеуетін іске асыруға мүмкіндік беруді көздейді, яғни әрбір субъектінің психофизиологиялық және тұлғалық ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескеру қажеттігін қамтиды.

Ортаның дамытушылық сипаты

Бұл қағида ерекше білім беру қажеттіліктері жоқ оқушылардың жас ерекшеліктерін және ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың психологиялық жасын ескеруді көздейді, бұл жас олардың хронологиялық жасынан айтарлықтай ерекшеленуі мүмкін. Дұрыс жобаланған орта екі топқа да өздерінің жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін жетекші әрекетті табысты жүзеге асыруға жағдай жасайды, оқушының қазіргі әлеуметтік-психологиялық мәртебесін ғана емес, сонымен қатар оның даму мүмкіндіктері мен болашағын да ескереді.

Ортаның түзету-оңалтуға бағытталуы

Орта балалардың дамуында кездесетін бұзылуларды тиімді түзету және олардың психологиялық-педагогикалық оңалтуы үшін барлық қажетті жағдайларды қамтамасыз етуі тиіс.

Көркем шығармашылықты интеграциялау мақсатында оқу кеңістігін қайта жобалау

Мұғалімдер көркем өнерді интеграциялау үшін оқу кеңістігін қайта жобалауды өз сыныптарындағы оқу құралдарынан бастай алады. Бормен сурет салу, маркер, қайшы және желім сияқты негізгі құралдар тек арнайы жобаларға арналмаған – олар жаңа идеяларды тудыру және мәселелерді шешу үшін негізгі элементтер болып табылады. Қайта өңдеуге болатын таза материалдар – қораптар мен банкалар – шығармашылықты ынталандырады және аяқталмаған

жұмыстарды сақтау үшін шешімдер ұсынады. Тамақ өнімдерімен сурет салу немесе жаңғақтар мен жапырақтарды жинау арқылы таныс заттарды пайдалана отырып көркем туындылар жасауға жаңа мүмкіндіктер ашылады. Сонымен қатар, технологиялар медиа-өнер арқылы оқытуды көрсетуге жағдай жасайды. Кез келген пән мен жас санатында бұл мүмкіндіктер оқытуды жандандырады.

Адаптивті қайшы, нүктелі маркерлер, төгілмейтін бояу ыдыстары мен губкалар сияқты құралдар ұсақ моториканы дамытуға ықпал етеді. Мата бұйымдары мен шайқалмалы креслолар икемді отыру мүмкіндіктері мен тұрақтылықты қамтамасыз етеді. Жазу және сурет салу кезінде көлбеу беттер мен арнайы қарындаш-ұстағыштар оқушының дұрыс қалпын сақтауға көмектеседі. Мұндай құралдар барьерлерді жоя отырып, оқушыларға өз идеяларын білдіруге және оқу процесіне белсенді қатысуға мүмкіндік береді.

Интеграцияланған сабақ барысында оқушылар ұлттық парктер туралы білімдерін табиғи ресурстарды сақтау қажеттігін дәлелдейтін деректерді талдауға қолдана алады. Бұл тапсырманы әртүрлі өнер түрлерін енгізу арқылы бейімдеуге болады, мысалы, оқушы жазған өлеңді идеяны немесе ойды бейнелеу құралы ретінде пайдалану. Мұндай тәсіл балалардың шығармашылық қабілеттерін көрсетуге мүмкіндік береді.

Оқыту технологиялары мен қосалқы бағдарламалық қамтамасыз ету де өнер мен білімге қолжетімділікті қамтамасыз ететін маңызды дизайн құралдары болып табылады. Google ұсынған тегін бағдарламалар арқылы өз жұмыстарын тікелей веб-шолғышта жасап, сыныптастарына ұсынуға болады. Оқушылар суреттер, дыбыс және бейнефайлдар қосып, идеялар генерациялау, сториборд құрастыру немесе графикалық романның эскизін жасау жұмыстарын орындай алады. Бұл бірнеше пайдаланушы бір презентациямен бір уақытта жұмыс істей алатын ортақ шығармашылық процесті ұйымдастыруға мүмкіндік береді, ал

жұмыстың барысы автоматты түрде сақталады. Бұл қолданбалы құрал оңай бейімделеді және оқушылар үшін қызықты.

Қандай оқыту әдістерін
қолдану керек?

Мұғалімдер сабақтарды құрастырған кезде, өрнек пен қиял мүмкіндіктері оқу қажеттіліктері мен бағалау шараларын қанағаттандыруға бейімделуі мүмкін. Өнерді біріктіру тәсілдері мұғалімдерге де, оқушыларға да үйреншікті тапсырмалардан тыс оқуды оңай құруға және кеңейтуге мүмкіндік береді. Бұл тәсілдер оқу қоғамдастығын құрайтын және ортақ тәжірибені құрайтын шығармашылық өзара әрекеттесуді қамтиды.

Мұғалімдер шеңберді белгілеп, материалдарды таңдайды. Білім алушылар икемді ойлау дағдыларын өз идеяларын қалыптастыру және дамыту үшін пайдаланады. Бұл топтық жұмыс өнер арқылы оқу процесін жобалай отырып, оқушылардың жеке ерекшеліктерін ескеруге көмектеседі. Тағы бір әдіс – білім алушыларға тақырып бойынша білгендерін қалай ұсынуға таңдау мүмкіндігін беру. Мұғалімдер материалдар мен ресурстар сияқты нұсқаларды анықтайды, ал студенттер форматты таңдайды. Таңдау білім алушыларға сыни тұрғыдан ойлауға және білімдерін олардың стилі мен дағдыларын жақсы көрсететін жолмен ұсынуға тәуелсіздік береді. Мұғалімдер жекелендірудің осы деңгейін қамтамасыз еткенде, білім алушылар мазмұнды шығармашылықпен байланыстыруға бастама жасайды.

Оқыту материалдарын таңдағанда мұғалім балалардың нақты қажеттіліктерін ескеруі керек. Бұл шешімдерге қағаз пішімін және стилін, сурет салуға арналған арнайы құралдарды немесе бағдарламалық құралды және

ынтымақтастықты немесе шоғырлануды жақсарту үшін икемді орынды қамтамасыз ету кіреді. Суретшілер өз идеяларын жүзеге асыру үшін материалдарды, стильді және кеңістікті таңдау еркіндігіне ие. Сенсорлық Хоку сабағы білім алушылардың әртүрлі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін негізгі мазмұнды, өнерді және әртүрлі өзара әрекеттесу құралдарын қалай біріктіруге болатынын көрсетеді.

МУЗЫКА

Музыкалық сабақтарда музыкалық-шығармашылық қызметті қазіргі денсаулықты сақтаушы технологияларға сүйене отырып ұйымдастыру – дамуы шектеулі балалардағы көптеген жүйке-психикалық процестерді емдеудің және оңалтудың тиімді әдісі бола алады. Қазіргі медицинада фитотерапия мен арттерапиямен қатар «музыкатерапия» термині кеңінен қолданылып келеді. Музыкатерапия грек-латын тілдерінен аударғанда «музыка арқылы сауықтыру» дегенді білдіреді. Ол эмоциялық қабылдауға негізделген. Мұндай терапияның артықшылығы – зиянсыздығы, қарапайымдылығы және қолданудағы жеңілдігі. Қазіргі медицина музыка аспаптарында ойнау екі қолдың жұмысын ынталандыратынын, соның арқасында мидың екі жартышары бір мезгілде жұмыс істейтінін көрсетеді.

Сонымен қатар әртүрлі музыкалық аспаптар адам ағзасының нақты жүйелері мен мүшелеріне оң әсер етеді деп есептеледі. Мысалы: скрипка жанды емдейді, адамда жанашырлық сезімін оятады, есте сақтау қабілетін дамытады; кларнет қан айналымын жақсартады; фортепиано қалқанша безінің қызметіне пайдалы; орган омыртқаға жақсы әсер етеді; виолончель бүйрекке тиімді; арфа жүректі емдейді, ал флейта өкпенің жұмысын жақсартады. Кез келген музыкалық аспапта ойнау мидың екі жартышарының белсенді жұмысын қамтамасыз етеді. Бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың ұсақ моторикасының дамуына мүмкіндік береді. Мысалы, церебралды параличті бар балаларда қол моторикасы жақсы дамиды. Музыка терапиясында ең жоғары емдік әсерге классикалық музыка ие. Оны тыңдау кезінде жүрек соғысы қалыпқа келеді. Классикалық музыканың ырғақтары жүрек ырғағымен (минутына 60–70 соққы) сәйкес келеді.

Музыканың әсері ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылардың сезім мүшелерінің дамуына, моторикасына, ерік-жігер сапаларына оң ықпал етеді. Музыка олардың өмірді жақсырақ тануына көмектесіп, ой-өрісін кеңейтеді, ойлауын белсендіреді, зейін мен есте сақтау қабілетін дамытады. Ол қабылдау сапасын арттырып, ұғымдардың қалыптасуына көмектеседі және танымдық қызметті белсенді етеді, яғни түзету мен тәрбиелеудің мол мүмкіндіктерін қамтиды.

Балаларда музыкалық мәдениетті тәрбиелеудің тиімді формаларының бірі –

би және ырғақты қозғалыстарды қолдану. Балалар ән айтуға, музыкалық аспаптарда ойнауға қуана қатысады. Қимылдарда маршпен жүру, қарапайым жүріс маңызды әрі пайдалы. Балаларға тез, баяу, көңілді, тыныш, ауыр жүріп көру ұсынылуы мүмкін. Мұғалім оқушыларға әртүрлі қол қимылдарын ұсынады: шапалақтау, қолды жоғары көтеріп, бірден төмен түсіру. Балалар қолдарын сермеп, қолмен билей алады. Балаларға әртүрлі элементтерді енгізуге болады: бұл – би, заттармен қозғалу сынды әрекеттер.

Мысалы, шарлар, сылдырмақтар, таспалар, гүлдер. Бұл ретте сіз өзіңіздің сүйікті фильмдеріңіздегі, мультфильмдердегі, балалар әндеріндегі кейіпкерлерге, балалардың өздері ойлап тапқан кейіпкерлерге еліктей аласыз. Сіз әндерді қосуға, барабандарды соғуға, аяқтың ұшымен көтерілуге, құстар мен қанаттардың ұшуына еліктеуге болады. Әртүрлі композиторлардың шығармаларын пайдалануға болады. Бұл қазақ композиторларының да, басқа елдердің композиторларының да музыкасы мен әндері болуы мүмкін. Егер әндер жануарлар туралы болса, онда балалар олардың қимыл-қозғалысы мен дауысына еліктейді.

«Ритмотерапияның» элементтері: логорифмдік гимнастика, би әрекеттері, музыкалық-ритмикалық әрекеттер, пластикалық интонация релаксация қызметін атқарады, эмоционалды босатуға қол жеткізуге көмектеседі, психикалық артық жүктеме мен шаршауды жеңілдетеді. Музыканың миға беретін ырғағы жүйке кернеуін жеңілдетеді, осылайша сөйлеуді жақсартады. Қозғалыс пен би жүйке және психикалық шиеленісті жеңілдетумен қатар, басқа оқушылармен тез және оңай достық байланыс орнатуға көмектеседі және бұл да белгілі бір психотерапевтік әсер береді.

«Фольклорлық арт-терапия» элементтерін қосу ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушылар үшін орасан зор әлеуетке ие. Ол игерілетін материалдың синкретизміне және оны меңгерудің педагогикалық шарттарына байланысты іс-әрекеттің ең алуан түрлерінің органикалық үйлесімін қарастырады. Фольклор – бұл ерекше білім беруді қажет ететін балаларды емдеу және оңалтудың табиғи жүйесі, оның ішінде дыбыс, музыка, ойын, қозғалыс, драма, сурет, бояу арқылы емдеу және адам тұлғасының тұтастығын дамыту және сақтау үшін жасырын нұсқауларды өткізу. Фольклордың шын мәнінде емдік элементі бар. Іс-әрекеттің ойын түрлері эмоционалды, бейнелік және көркемдік ойлауды дамытады. әртүрлі нейропсихикалық процестер».

Музыка сабақтары музыкалық-эстетикалық қажеттіліктерді ғана емес, жалпы білім беру қажеттіліктерін де қанағаттандыра алады. Музыка, бейнелеу өнері, театр сияқты өнер түрлерін түсіну арқылы ерекше бала қоршаған әлемді таниды және осы әлемге деген көркемдік қатынасы қалыптасады.

Сондықтан педагог-музыканттың түзете-дамыта оқыту процесінің тиімділігін арттырудағы басты құралдарының бірі – белсенді оқыту формаларын, әдістері мен технологияларын іздеу және қолдану болып табылады. Музыкалық

білімнің ерекшелігі – оның баршаға, қандай да бір шектеулерге қарамастан, қолжетімді болуына мүмкіндік беретін бірегей қасиеттерінде. Мысалы, мүмкіндігі шектеулі адамдар үшін арнайы бейімделген музыкалық аспаптарда ойнау арқылы олар музыканы үйреніп, орындай алады. Екіншіден, музыка әртүрлі мәдениеттер арасындағы байланыс орнатуға, халықтар арасындағы өзара түсіністік пен құрметті дамытуға ықпал етеді.

Сонымен қатар музыка әлеуметтік және коммуникативтік дағдыларды дамытады: музыка сабақтары мен концерттерге қатысу қарым-қатынас жасау мен әлеуметтенуге мүмкіндік береді, бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін аса маңызды. Музыкалық іс-әрекет шығармашылық ойлауды дамытып, мәселе шешу дағдыларын және аналитикалық қабілеттерді қалыптастырады.

Ерекше білім беруді қажет ететін тәрбиеленушілерді табысты оқытудың маңызды құрамдас бөлігі – оқуға деген уәжді (мотивацияны) қалыптастыру. Қазіргі ақпараттық технологияларды қолдану оқу үдерісін түрлі жастағы және интеллектуалдық даму деңгейі әртүрлі оқушылар үшін есте қаларлық, жарқын әрі қызықты етіп қана қоймай, сонымен бірге оқуға деген жағымды эмоционалды қатынасты және әлеуметтік бейімделуді қалыптастыруға ықпал етеді. Заманауи педагогикалық технологиялар көрнекі құралдар тапшылығы мәселесін шешуге, оқу материалын түсіну мен есте сақтауды оңтайландыруға, ең бастысы – шығармашылық қызметке деген қызығушылықты әлдеқайда жоғары деңгейге көтеруге мүмкіндік береді.

Музыкаға оқыту инклюзивті білім беру кеңістігінде тек ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларды жалпы білім беру процесіне формалды түрде қосудан тұрмауы тиіс. Бұл – ерекше баланың сабақтарға толыққанды және табысты қатысуы үшін арнайы жағдайлар жасауды талап ететін үдеріс. Мысалы, аутизм спектрі бұзылыстары бар балаларға ақпаратты тиімді қабылдап, меңгеру үшін визуалды және аудио материалдарды қамтитын арнайы оқыту әдістері қажет болуы мүмкін.

Психологтердің пайымдауынша, сұлулықтың не екенін жастайынан білетін балалар опасыздыққа да, радикализмге де, қоғамды күйретуге де бейім болмайды [53, 276–280-бб.]. Ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін музыка – ең қолжетімді әрі тартымды қызмет түрлерінің бірі болып табылады және мұндай балалардың рухани-мәдени саласын дамытуға бағытталған. Мұндай балалармен жұмыс істейтін музыка мұғалімінің міндеті – музыка арқылы баланың мінез-құлқын түзетуге көмектесу, өзін қоғамда жайлы сезінуіне жағдай жасау.

Балалардың дамуында түрлі шектеулер болуы мүмкін: есту қабілетінің төмендігі, сөйлеу немесе көру бұзылыстары. Педагог-музыкант мұндай жағдайда оқушының қимыл-қозғалыс аппаратын (қолды меңгеру мүмкіндігін) ескере отырып, музыка арқылы оқушыда тек жағымды эмоциялар мен шаттық көңіл-күй тудыруға ұмтылуы тиіс. Музыкалық аспапта ойнауға үйрету барысында

педагог саусақ моторикасын, ойлау мен танымдық процесті белсендіретін жаттығуларды іріктеп алады.

Осындай қолайлы педагогикалық жағдайлар ескерілгенде ғана балалардың дарыны мен қабілеті жарқырай ашылады, олардың шығармашылық әлеуеті дамиды. Қосымша музыкалық білім мұндай балалар үшін қолдау мен сенім сыйлайды. Ең тиімді әдістерді іздеу инклюзивті білім берудің табысқа жетуіне мүмкіндік береді, ал бұл, ең алдымен, ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалар үшін пайдалы болмақ.

Аутизмі бар балалардың музыкаға машықтануына көмектесетін көптеген заманауи технологиялар бар. Төменде олардың кейбір мысалдары келтірілген.

Музыкалық қолданбалар аутизмі бар балаларға музыканы ойнақы жолмен үйренуге көмектеседі, ал толықтырылған шындық технологиялары оларға дыбыстар мен музыкалық кескіндерді визуалды түрде қабылдауға мүмкіндік береді, бұл оқуды көрнекі және қызықты етеді.

Балаларға аспаптарға физикалық қол жеткізусіз музыканы үйренуге мүмкіндік беретін виртуалды аспаптар. Бұл әсіресе қозғалғыштығы шектеулі немесе дыбыстарға сезімталдығы жоғары балалар үшін пайдалы.

Маңызды ұсыныстардың бірі – топта (сыныпта) инклюзивті орта құрудың, мұғалімдер мен музыкалық тәрбиешілерге қолдау көрсетудің маңыздылығын, әр оқушының жеке қажеттіліктерін ескеру қажеттігін мойындау [54,55].

Қабілеттерді үйлестіру: оқуда ауытқулары бар оқушыларға музыканы оқытудың тиімді стратегиялары

*Ева Буковска — білім беру саласында тәжірибелі маман,
нейроәдеттегі балалар мен жастардың
күнделікті өмірі мен білім алуын қолдауға
арналған технологияларды енгізуге маманданған.*

Оқытуды дараландыру: әрбір оқушы – бірегей, сондықтан оның ерекшеліктері мен қажеттіліктерін ескере отырып, жеке оқыту жоспарларын жасау маңызды. Бұл оқушының қажеттілігі мен мүмкіндігіне сай келетін белгілі бір құралдарды таңдауды немесе оның тәжірибесіне сәйкес келетін әндерді іріктеуді білдіруі мүмкін. Оқушыға қай сенсорлық әдіс ұнайтынына назар аударыңыз және сабақты соған сәйкес бейімдеңіз.

Алдымен оқушының музыкалық қызығушылықтарын, дайындық деңгейін зерделеп, оның күшті тұстарын анықтаңыз. Алынған ақпарат негізінде жеке оқыту жоспарын жасаңыз. Оқыту әдістемесін өзгертуге/бейімдеуге дайын болыңыз. Мысалы, егер оқушы ритмге жақсырақ жауап берсе, сабақты қайта құрып, ырғақтық жаттығуларға баса назар аударыңыз.

Оқытуда әртүрлі әдістерді пайдаланыңыз (көрнекі құралдар мен музыкалық аспаптарда тәжірибелік жаттығулардан бастап, ырғақты дене қимылдарына

дейін), өйткені кейбір оқушылар ақпаратты көзбен көру арқылы, ал басқалары есту немесе сезіну арқылы жақсы қабылдайды.

Көрнекі құралдар: визуалды кері байланыс беретін карталар, диаграммалар немесе қосымшаларды қолданыңыз. Мысалы, дыбыс биіктігін үйреткенде ноталардың жоғарылауын және төмендеуін көрсететін кестелерді пайдаланыңыз – бұл оқушыларға биік және төмен дыбыстардың айырмашылығын түсінуге мүмкіндік береді.

Сенімді қарым-қатынас: оқушылар өздерін қауіпсіз, естілген және түсінілген сезінетін сенімді атмосфера жасаңыз.

Оқушыларыңызды, олардың қызығушылықтары мен ұнататын нәрселерін, күшті және әлсіз тұстарын біліңіз. Егер оқушы мазасыз немесе көңіл-күйі жоқ болса, онымен еркін жағдайда сөйлесіңіз. Мысалы, оның сүйікті әні немесе орындаушысы туралы әңгімелесіңіз – бұл оқушының оқу процесіне жұмсақ түрде кірісуіне көмектеседі.

Реалистік мақсат: әр оқушы оқу материалын өз қарқынымен меңгереді. Оқытуды шағын, қолжетімді кезеңдерге бөліңіз және әрбір жеткен нәтижені атап өтіңіз. Мақсаттарды үнемі қайта қарап отырыңыз, себебі олар оқушының дағдыларының өсуі мен жетістіктерінің кеңеюіне қарай дамып, күрделене түсуі керек.

Интерактивті оқыту: оқушыларды белсенді қатысуға тарту – мысалы, музыкалық шығармаларды бірге жазу немесе музыкалық ұғымдарды меңгеруге көмектесетін оқыту ойындары. Бұл формат зейінін шоғырландыру қиынға соғатын балалар үшін әсіресе пайдалы, себебі ол оқу процесін дәстүрлі әдістермен салыстырғанда қызықты әрі тартымды етеді.

Музыканы оқытуға арналған көптеген бағдарламалық жасақтамалар мен қосымшалар бар, олардың кейбіреулері ООП бар балаларға арнайы әзірленген. Бұл құралдар сабақтарды қызықты әрі интерактивті етеді.

Қайталаудың рөлі: материалды шағын блоктарға бөліңіз және әр сабақ сайын оған қайта оралып отырыңыз. Қайталауды ойын түрінде ұйымдастыруға болады, мысалы, таныс қайырман сабақтың басында және соңында қолдану арқылы.

Жетістіктер мен кері байланыс: кез келген шағын жетістік – бұл алға жасалған қадам: жаңа нотаны меңгеру, әнді қателіксіз орындау немесе жай ғана ырғақтың жақсаруы. Үздіксіз әрі сындарлы кері байланыс балаларға сенімділік пен мотивацияны дамытуға көмектеседі.

Төзімділік пен табандылық: прогресс баяу болуы мүмкін, бірақ табандылық пен оқыту әдістерін бейімдеуге дайын болу әр оқушыға музыканың әлеміне ену мүмкіндігін арттырады.

Осы стратегиялардың арқасында музыкалық білім беру ерекше білім беруді қажет ететін балалардың әлеуетін ашудың қуатты құралына айналады.

Нақты мақсаттар мен мақсатты аудиторияны ескере отырып музыкалық білім беру әдістемесі

- *Гордонның музыканы оқыту теориясы* есту арқылы қабылдауға (аудиализацияға) негізделген – бұл дыбыс жоқ кезде де музыканы ойша «есту» қабілеті. Бұл ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін аса пайдалы, себебі ол когнитивтік кедергілерді еңсеруге және туа біткен музыкалық қабілеттерді дамытуға мүмкіндік береді.

Негізгі әдістер:

- Алдымен ауызша қабылдаудан бастаңыз, кейін ноталық жазуға көшіңіз.
- Жаңа ұғымдарды түсіндіру үшін таныс әуендерді пайдаланыңыз.
- Ішкі есту қабілетін дамытыңыз: оқушыдан әнді жарты жолда тоқтатып, оны ойша жалғастыруды сұраңыз, кейін нәтижесін салыстырыңыз.
- Оқушылардың назарын музыкалық заңдылықтарды анықтауға бағыттаңыз
- бұл терең музыкалық ойлауға ықпал етеді.

- *Carabo-Cone әдісі*: музыкаға дене қимылы арқылы үйретуді көздейді. Бұл әдіс ерекше білім беруді қажет ететін балаларға дыбыс, қозғалыс және эмоцияны біріктіретін мультимодальды тәжірибе ұсынады.

Негізгі ұсыныстар:

- Балаларды эмоцияларын қозғалыс арқылы білдіруге ынталандырыңыз, бастысы – қозғалыстың дәлдігі емес, сезім мен әсер.
- Еркін би мен интерпретацияға арналған түрлі ырғақтағы және көңіл күйдегі музыкаларды пайдаланыңыз.

- *Кодай әдісі* – бұл бірізділік принципіне негізделген әдіс: алдымен қарапайым әндер мен ұғымдар енгізіледі, кейін біртіндеп күрделі музыкалық идеяларға көшеді. Символдар мен буындар жүйесін қолдану ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға күрделі музыкалық ұғымдарды түсінуді жеңілдетеді. Әндер, ойындар мен қимылдарды қосу сабақты қызықты әрі тартымды етеді. Сабақты бұрын үйренген таныс әндерден бастаңыз.

- *Далькроздың эвритмикасы (Dalcroze Eurhythmics)*: бұл әдіс қимылды, есту жаттығуларын және импровизацияны біріктіреді. Дәстүрлі оқыту әдістерін қабылдауы қиын оқушылар үшін бұл музыканы түсінудің баламалы әрі қызықты тәсілін ұсынады. Әдіс музыка мен қозғалыстың байланысын көрсетеді. Оқушылар ритм мен өлшемді қимылдар арқылы байланыстыра отырып, музыкалық ұғымдарды жақсырақ түсіне алады.

Мектептегі музыканың маңыздылығы: музыкалық білім неге маңызды

Музыка – бұл әмбебап тіл. Ол мәдениет пен ұрпақ шекарасынан асып, адамдарды ортақ қуаныш пен үздіксіз байланыс сәттерінде біріктіреді. Ол көңіл-күйді көтереді, жанды сергітеді, ал музыка ырғағымен билеу барлық уайымдарды ұмыттырады. Бірақ сіз музыканың әрбір оқушының әлеуетін ашуға да қабілетті екенін білесіз бе?

Музыканың «күшінің» арқасында білім алушыларда оқу мотивациясы қалыптасады; олар өз ойларын сенімді жеткізе алатын шешендерге айналады; аналитикалық ойлау дағдылары дамиды; ең бастысы — олар өмір бойы артықшылық беретін жасырын қызығушылықтарын ашады.

Төменде музыкалық білім берудің артықшылықтары мен оның оқушылардың дамуына әсері келтірілген:

1. Ерте жастан есте сақтау қабілетін жақсартады

Балаларға ерте жастан музыкалық білім беру олардың есте сақтау қабілетін дамытады, себебі олар әндерді орындау барысында ноталар мен мәтіндерді жаттап үйренеді. Сондықтан ата-аналар мен мұғалімдер оқушыларға үйренуге, есте сақтауға және ақпаратты еске түсіруге көмектесу үшін әндер мен әуендерді жиі қолданады. Бұл «жақсартылған есте сақтау қабілеті» кейіннен олардың оқуында да пайдалы болады.

2. Оқуға қызығушылықты сақтауға көмектеседі

Музыка – оқуды қолдаудың қуатты құралы. Ол өзін-өзі көрсетуге, сенімділікке және белсенді қатысуға ықпал етеді. Музыка жеке пән ретінде оқытылмаса да, оны сабақтарға интеграциялауға болады: мысалы, тақырыптарды ән арқылы түсіндіру немесе зейінді қалпына келтіру үшін қысқа музыкалық үзілістер жасау.

3. Балалардың әлеуметтік дағдыларын дамытады

Хор, оркестр немесе байқауларға қатысу балаларды топпен жұмыс істеуге, қарым-қатынас жасауға және жаңа адамдармен байланыс орнатуға үйретеді. Командалық «жұмыс пен жаңа өзара әрекеттестік» олардың әлеуметтік және

коммуникативтік дағдыларын дамытады. Музыка сондай-ақ оқушыларды түрлі мәдениеттер мен дәстүрлермен таныстырады. Бұған қоса, ол шығармашылық ойлауды дамытады.

4. Балалардың қиялын дамытады

Музыкалық білім беру оқушылардың қиялын музыкалық бейнелер мен сценарийлер құру, жаңа мәтіндер, ноталар, композициялар мен әуендер туралы ойлау және сыныптық тапсырмаларға арнап өз музыкасын жасау арқылы ынталандырады. Қиял — оқушыларға болашақтағы кәсіби және жеке өмірде жетістікке жету үшін жаңа әрі жаңашыл идеялар ойлап табуға қажет маңызды құрал.

5. Шығармашылық ойлауды дамытады

Музыка біздің миымызды шығармашылықпен ойлауға және стандартты емес идеялар мен шешімдер ұсынуға ынталандырады. Музыкалық білім алатын оқушылар мәселені шешуде шығармашылық тәсіл қолдана алады және күрделі жағдайлардан шыға білуді үйренеді.

6. Босаңсу мен сауығуға көмектеседі

Музыка психикалық бұзылыстарға арналған «терапияның дәлелденген түрі» екенін білесіз бе? Оқушылар мектепте көп мөлшерде академиялық күйзеліс пен қысымды бастан кешіреді. Емтихандар мен тапсырмалар алдындағы үнемі мазасыздық олардың психикалық денсаулығына әсер етуі мүмкін.

Музыкалық білім беру оқушыларға академиялық күйзелістен арылуға және орнына босаңсуға, ән айтуға және билеуге мүмкіндік береді. «Музыка жан мен ақыл-ойды тыныштандырып, сауықтыратындықтан», оқушылар күйзеліс пен мазасыздықты тиімдірек еңсере алады.

7. Өзін-өзі бағалауды арттырады

Музыка оқушылардың сахна алдындағы қорқынышын жеңуге көмектесіп, олардың өзін-өзі бағалауы мен сенімділігін арттырады. Хорда, оркестрде немесе сыныпта өнер көрсету оларға қолдау мен мойындау береді, бұл өз кезегінде сенімділікті нығайтады. Бұл сенім тек мектепте ғана емес, өмірдің өзінде де олар үшін маңызды рөл атқарады.

«КӨРКЕМ ЕҢБЕК»

«Көркем еңбек пәні» пәні тұлғалық, әлеуметтік және практикалық дағдылардың тұтас кешенін құрайды. Сонымен қатар, ол балалардың, оның ішінде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалардың әлеуметтік бейімделуіне, шығармашылық әлеуетін ашуға, дербестік пен коммуникативті дағдыларды дамытуға ықпал етеді.

Инклюзивті ортада еңбек тәрбиесінің мақсаттары мен міндеттері:

- Өзіне-өзі қызмет көрсету және үй шаруашылығын жүргізу дағдылары мен дағдыларын қалыптастыру.
- Ұсақ моториканы, үйлестіруді, кеңістікті қабылдауды дамыту.
- Жауапкершілікке және еңбекке деген саналы көзқарасқа тәрбиелеу.

- Өзін-өзі реттеуге, жоспарлауға және мақсат қоюға ықпал ету.
- Құрбыларымен бірлескен іс-әрекеттер арқылы әлеуметтенуді қолдау.

Инклюзивті оқыту принциптері:

1. Қол жетімділік – әр оқушының қабылдау ерекшеліктерін, моторикасын, жұмыс қарқынын ескере отырып, мазмұнды, тапсырмаларды, нұсқауларды, материалдарды бейімдеу.
2. Саралау – тапсырмалардың күрделілігін және қатысу формаларын (жеке, жұптық, топтық жұмыс) түрлендіру.
3. Жеке білім беру бағытын (ЖБЖ) есепке алу – оқу мақсаттарын баланың нақты мүмкіндіктері мен қызығушылықтарымен сәйкестендіру.
4. Ынтымақтастық – сыныптастарымен бірлескен іс-шараларды ұйымдастыру, оның ішінде өзара көмек пен қолдау көрсету.

Әдістемелік тәсілдер:

1. Қадамдық нұсқау және демонстрациялық технология:
Ерекше білім беру қажеттіліктері бар студенттер үшін визуалды демонстрациямен және модельден қолдау көрсететін әрекеттерді нақты, кезең-кезеңімен түсіндіру өте маңызды.
2. «Кіші қадамдар» әдісі: үлкен тапсырмалар шағын, логикалық аяқталған кезеңдерге бөлінеді, бұл шамадан тыс жүктемені болдырмауға көмектеседі және алаңдаушылықты азайтады.
3. Көрнекі қолдау: көрнекі карталарды, пиктограммаларды, фото нұсқауларды, диаграммаларды, сондай-ақ суреттері бар кестелерді пайдалану тапсырманы шарлауға және мотивацияны сақтауға көмектеседі.
4. Бірлескен жобалар: әр бала өз үлесін қоса алатын шығармашылық топ тапсырмаларын орындау: мысалы, біреуі сурет салады, екіншісі қиып алады, үшіншісі желімдейді. Бұл маңыздылық сезімін дамытады және ұжымдағы өзара әрекеттесуге ықпал етеді.
5. Жұмыс арқылы сенсорлық және қозғалысты түзету:
әртүрлі материалдармен (мата, ағаш, қағаз, табиғи материалдар) тапсырмаларды орындау жанау, қозғалыс дағдыларын, үйлестіруді дамытуға ықпал етеді.

Жұмыстың практикалық түрлері:

- Табиғи материалдармен жұмыс (жапырақ, конус, қабық, қабық): бақылау қабілеттерін дамыту, эстетикалық қабылдау, табиғатқа қамқорлықпен қарауға тәрбиелеу.
- Қағаздан, матадан, ағаштан қолөнер жасау: қарапайым операцияларды меңгеру – кесу, майыстыру, желімдеу, тігу, тегістеу.

- Шағын жобалар: мектеп көрмелерін безендіру, мерекелерге арналған әшекейлер жасау, сыныпты безендіру – ортақ іске қатыстылық сезімін тудырады.
- Сыныпта немесе мектеп аумағында өсімдіктерге күтім жасау: жауапкершілікті дамыту, қамқорлық пен жүйелілік сезімін дамыту.
- Қол еңбегі және сәндік-қолданбалы өнер (модельдеу, кесте тігу, аппликация, модельдеу): даралықты көрсетуге мүмкіндік береді, сенімділікті арттырады.

Қолдау және сүйемелдеу:

- Инклюзивті білім беру ортасы жағдайында мұғалімдердің ұжымдық жұмысы маңызды: сурет мұғалімі, көмекші мұғалім, дефектолог және мектеп психологі.
- Кері байланыс жиі, жағымды және ынталандырушы болуы керек. Күш-жігерді марапаттау үлкен рөл атқарады.
- Қауіпсіздік – оқушылардың ерекшеліктерін ескере отырып, қауіпсіздік шараларын қатаң сақтау (мысалы, қайшымен, инемен, желіммен, құралдармен жұмыс істегенде).

АКТ қолдану:

- Оқытушы бейнероликтер мен интерактивті құралдарды пайдалану;
- Цифрлық аппликациялар мен коллаждар жасауға арналған бағдарламаларды қолдану (мысалы, Canva, Tux Paint);
- Техникалық құралдар – бейімделген қайшылар, қарындаш ұстағыштар, үлкейткіштер, қажет болған жағдайда – ұсақ моторикасы шектеулі балаларға арналған арнайы батырмалар.

«Көркем еңбек» пәні инклюзивті білім беру жағдайында тек қана сабақ емес, әрбір оқушының әлеуетін ашуға мүмкіндік беретін құралға айналады. Дұрыс ұйымдастыру, әдістемелік икемділік және гуманистік көзқарас арқылы ерекше білім беруді қажет ететін балаларға арналған дамытушы, шығармашылық және қауіпсіз орта құруға болады. Мұндай ортада еңбек қуаныш, әрі дербес өмірге жол ретінде қабылданады.

◇ Қағазбен жұмыс (аппликация, оригами, көлемді бұйымдар)

Тапсырма: «Менің сүйікті жануарым» тақырыбында аппликация жасау

Мақсаттары:

Ұсақ моториканы дамыту;

Жоспарлау және әрекеттердің реттілігін қалыптастыру;

Сөздік қорын кеңейту.

Ұсынымдар:

Ірі элементтері бар шаблондарды қолдану;

Моторикасы бұзылған балалар үшін бөлшектерді алдын ала қиып дайындау;

Сұйық желімнің орнына желім-таяқшаны қолдану;

Таңдау үшін дайын бейнелерді ұсыну;

Әр қадам бойынша ауызша қолдау көрсету (нұсқаулық бейнеленген визуалды карточкалар).

Әдістемелік тәсілдер:

✓ Көрнекі модельдеу әдісі – әр қадамды кезең-кезеңімен көрсету;

✓ «Қолмен бағыттау» әдісі – оқушының қолын бастапқыда ұстап, жапсыруда жетелеу;

✓ «Кішкентай жетістік» арқылы мадақтау – «Сен жапсырдың □ жануардың бір бөлігі дайын болды!».

Оригамиді оқу үдерісінде қолдану кіші және жоғары сынып оқушыларының көпқырлы интеллектісін іске қосуға мүмкіндік береді. Түрлі модельдерді бүктеу немесе құрастыру арқылы оқушылар аэродинамика, жылдамдық, қозғалыс және көлем ұғымдарын зерттей алады. Бастауыш сынып оқушылары үшін жануарлар түріндегі оригами – экология негіздерін (тіршілік ортасы, қоректік тізбектер және т.б.) үйретудің қызықты тәсілі.

Тіл мен бейнелеу өнері пәндерінде оригами бүктеу бейнелік көркемдеу мен символизмді талқылауға ынталандырады. Оригами элементтерін қамтитын сабақтар оқушыларға география, қоғамтану және дүниежүзі тарихы салаларынан да білім алуға мүмкіндік береді.

Оригамиді оқу құралы ретінде қолданудың басқа да артықшылықтары бар. Оқушылар сыныпта оригами жасауды тәжірибеден өткізгенде, олардың координация, зейін, нұсқаулықтарды орындау қабілеті мен коммуникативтік дағдылары дамиды (мысалы, оқушылардан бір-біріне тек сөз арқылы қарапайым оригами нұсқауларын беруді сұрап көріңіз – нәтижесі қызықты болады).

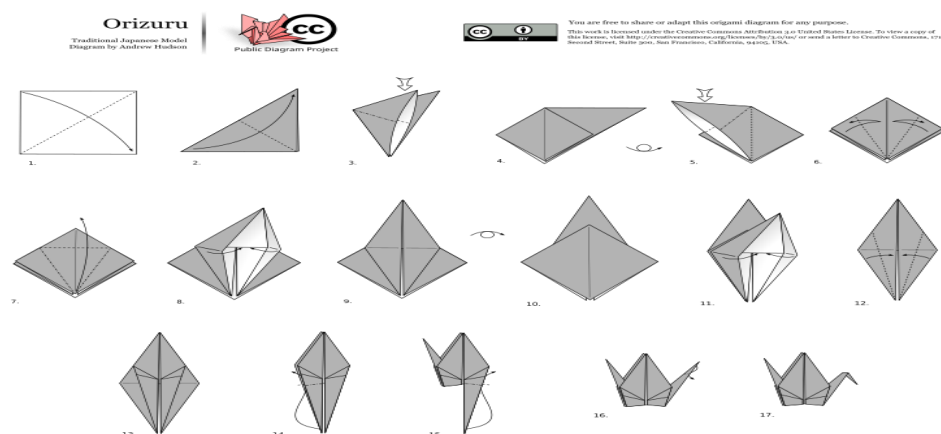
Kids Web Japan ұсынған суретті нұсқаулықтар жинағын пайдаланып, осы оригами жобасын келесі сабақ жоспарыңызға қалай енгізуге болатыны туралы ойласаңыз болады.

Оригами (жап. 折り紙, мағынасы – «бүктелген қағаз») – сәндік-қолданбалы өнер түрі, қағаздан пішіндер бүктеу арқылы орындалатын жапон өнері. Бұл әрекет дәлдікке негізделген: қағаздың нақты бөлігін бүктеу арқылы белгілі бір нәтиже алуға назар аудара отырып, ойлау қабілеті мен саусақтың ептілігі қатар жұмыс істейді. Сондықтан оригами адамның миын жаттықтырады деп есептеледі. Қазіргі таңда оригамиді дәстүрлі жапон ойыны ретінде дүние жүзіндегі адамдардың көбі ұнатады.

Қағаз жасау әдістері Жапонияға VII ғасырда Қытайдан енген. Осыдан кейін Жапонияда жұқа әрі төзімді «васи» деп аталатын қағаз түрін жасау технологиясы жетілдірілді. Жапон халқы васи қағазын құдайларға арналған сыйлықтарды орауға қолданған. Сол кездері кейбіреулер васидің әдемі бүктелетінін байқаған. Осылайша, шамамен 600 жыл бұрын қағазды ерекше бүктеу арқылы орау

тәсілдерін сәндеу дәстүрі қалыптасты. Ал шамамен 200 жыл бұрын бұл дәстүрден бөлек, нақты бүктеу әдістеріне негізделген, көңіл көтеретін іс-әрекет ретінде оригамиге қызығушылық артты. Бүгінде Жапониядағы балалар мектепте оригами жасауға үйреніп, әртүрлі бұйымдарды жасауға қызығады.

«Оризуру», яғни қағаздан бүктелген тырна, оригамидің культтік бейнесі болып есептеледі.

Дереккөз: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Tsuru_wiki.svg?uselang=ru

Табиғи материалдармен жұмыс

Тапсырма: жапырақтардан «Күзгі ағаш» панносын жасау

Мақсаттар:

- Сезімдік қабылдауды дамыту
- Эстетикалық тәрбие беру
- Әрекеттер реттілігін меңгеру

Бейімдеу тәсілдері:

- Жапырақтар, дәнді дақылдар, мата сияқты тактильді материалдарды қолдану

- Баланың сезімдік ерекшеліктерін ескере отырып, жекелендірілген материалдар жиынтығын дайындау

- Уайымды азайту үшін 2–3 дайын нұсқаның ішінен таңдауды ұсыну

Әдістемелік тәсілдер:

- ✓ Қызығушылыққа сүйену әдісі – сүйікті жыл мезгілін талқылау

- ✓ «Сұрақ-таңдау» тәсілі – «Сен үлкен жапырақтарды пайдаланғың келе ме, әлде кішкентайларын ба?»

- ✓ Көрнекі нұсқаулықтар мен кезең-кезеңімен орындау сызбаларын карточкалар арқылы қолдану

КҮЗГІ АҒАШ: ЖАПЫРАҚТЫ БАСУ ЖОБАСЫ

Бұл жобаны кіші мектеп жасындағы балалар тобы бірлесе отырып орындауға болады. Бірінші сабақ педагогтің қатысуымен немесе көмегімен жүргізіледі.

1-қадам: күзгі түстерде көптеген жапырақ іздерін жасау. Бұған кішігірім роликтер және қызыл, сары, қоңыр және жасыл бояулар салынған табақшалар қажет (түс араластырмай, роликті сырғанатқанда түстер араласуы үшін).

2-қадам: бояуды жапырақтардың «қыртысты» бетіне жағу қажет.

3-қадам: жапырақтарды бет жағын төмен қаратып үлкен қағаз парақтарының үстіне қою.

4-қадам: жапырақтардың үстіне қағаз қабатын жабып, қолмен абайлап басып, ізін түсіру.

5-қадам: жапырақтар құрғаған соң, оларды түгел қиып алып, келесі кезеңге дайындау.

Келесі сабақта балалар 1,5 м х 1,5 м өлшемді қағаз бетіне ұжымдық бейне жасады.

Оқушылар қол іздері арқылы ағаш бұтақтарын бейнеледі — алақандары бұтақтардың негізі, ал саусақтары жіңішке бұтақшалар болды. Содан кейін балалар ағашты қоңыр бояумен бояп, картонның шеттерін қысып, жасыл шөп қосқан. Суреттің шеттерінде олар күзгі бояумен суланған губка арқылы жарқын жақтау жасап шықты. Соңғы штрих ретінде өткен сабақта жасалған жапырақ іздерін жабыстырып, ағаш «өмірге келіп», толық әрі жарқын көрініс алды.

Жұмыс дайын!

Дереккөз: <https://hannahsartclub.wordpress.com/2012/05/04/giant-autumn-tree-leaf-print-project-2-october-2011/>

Матамен жасалатын панно-аппликация

«Сиқырлы ағаш» жасау әдістемесі

(<https://znanio.ru/media/metodika-raboty-s-tkanyu-na-urokah-tehnologii-2511160> жұмыс тәжірибесінен алынды)

«Сиқырлы ағаш» мата аппликация панносын жасау әдістемесі

1. Сабақтың тақырыбы мен мақсатын тұжырымдау.

«Балалар, бүгін біз сіздермен аппликация панносын жасаймыз».

Бұл кезеңде реттеуші әмбебап оқу әрекеттері (ӘОӘ) қалыптастырылады – балалар оқу тапсырмасын қабылдайды және осы сабақта тапсырмаларды орындау жоспарын анықтайды.

2. Материалды педагогикалық таныстыру.

«Балалар, әрқайсыңыздың алдарыңызда мата кесіндісінің екі түрі жатыр – фетр және мақта. Әрқайсысын қолмен ұстап көріңіздер, шиыршықтап көріңіздер, созып көріңіздер. Бұл маталар текстурасы мен түсі бойынша бір-бірінен ерекшелене ме?»

Бұл кезеңде танымдық және тұлғалық ӘОӘ қалыптасады. Балалар өз болжамдарын айтады, ассоциациялар жасайды, қиялдарын дамытады.

3. Мұғалімнің дайындалған бөліктерді көрсетуі.

«Балалар, мен сіздерге панно-аппликацияны қалай жасау керектігін айтып беремін, ал сіздер мұқият тыңдап, есте сақтаңыздар. Мына «қолға» қараңыздар – ол біздің сиқырлы ағашымыздың діні болады. Қолмен ұстап көріңіздер. Бұл қандай? Енді осы «қолды» кенептің дәл ортасына жабыстыру керек».

Бұл кезеңде реттеуші ЭОЭ қалыптасады – балалар оқу тапсырмасын қабылдап, мұғалім қойған міндетке сай өз әрекеттерін жоспарлайды. Сиқырлы ағаштың дінінің орналасу орнын анықтағаннан кейін, оны бекіту жұмысы басталады. Балалар «қолдың» үстіне желім жағып, оны кенепке жапсырады.

4. Педагогикалық көрсету.

«Өздеріңіздің мата кесінділеріңізге тағы бір рет назар аударыңыздар. Біз олардан ағашқа жапырақтар жасаймыз. Ағашымыз тоңып қалмауы керек, сондықтан жапырақ көп болу керек. Өз ағашыңыз қандай болатынын бірге ойланып көріңіздер».

Бұл кезеңде танымдық, тұлғалық және коммуникативтік ЭОЭ қалыптасады. Балалар болжам жасайды, ассоциация құрастырады, қиялын дамытады, ұжымдық жұмыстың маңызын түсінеді, серіктестерімен келісіп, ортақ шешімге келеді.

«Сіздердің таңдауларыңызға сай, қай түсті жапырақтар көбірек болатынын шешіңіздер. Енді жапырақтарды қиып алу керек. Қиып алар алдында қайшымен жұмыс істеу ережелерін еске түсірейік, дұрыс па, балалар?»

Балалар картоннан алдын ала дайындалған шаблон бойынша жапырақтарды мата кесіндісінен қиып алады. Жапырақтардың әртүрлі көлемде болуы қажет екені ескертіледі.

Бұл кезеңде реттеуші ЭОЭ қалыптасады – балалар оқу тапсырмасын қабылдап, әрекеттерін міндетке сай жоспарлайды.

5. Шығармашылық тапсырманы қою.

«Сонымен, сіздердің міндеттеріңіз – әдемі панно жасау. Жұмыстарыңыз қандай болу керек? (Эстетикалық жағынан тартымды, ұқыпты, бөлшектер парақ бетінде пропорционалды орналасуы қажет, жеке ерекшеліктер ескерілуі тиіс, түстер үйлесімді болуы керек). Жарайды. Жұмысты бастай беріңіздер, бір жапырақты ағаштың түбінде қалдыруды ұмытпаңыздар – күз келді, ағаштар жапырақтарын түсіре бастады. Балалар, жапырақтарды мұқият қарап шығыңыздар: олардың пішініне, түсіне, иілімдеріне, басқа жапырақтарға қатысты орналасуына назар аударыңыздар!»

Бұл кезеңде балалар шығармашылық тапсырманы қабылдайды және оны орындау барысында өз ойларын білдіреді – танымдық және реттеуші ЭОЭ қалыптасады.

6. Өздігінен шығармашылық жұмыс жүргізу.

Панно-аппликациямен жұмыс барысында мұғалім:

- жұмыс орындарының дұрыс ұйымдастырылғанын тексереді;
- қауіпсіздік техникасының сақталуын бақылайды;
- көмек қажет ететін оқушыларды қолдайды.

Коммуникативтік ЭОЭ қалыптасады – балалар бір-бірімен келісуді, әртүрлі көзқарастардың болуына төзімді болуды, сыныптастарына құрметпен қарауды үйренеді.

Сонымен қатар балаларға өз қалаулары бойынша басқа жұмыс түрін орындау ұсынылады, мысалы: «Тәтті қалташық» – бұл түрлі мата бөліктерінен тігілген көрпешік. Осы жұмыс барысында оқушыларда мынадай дағдылар қалыптасады:

- Танымдық ӨОӨ: құрақ тігу техникасымен, осы өнердің Ресейдегі тарихымен танысу;
- Коммуникативтік ӨОӨ: мұғаліммен диалог жүргізу, ынтымақтастық орнату;
- Реттеуші ӨОӨ: белгіленген ережелерге сай жоспарлау және бақылау;
- Тұлғалық нәтижелер: оқудағы жетістік арқылы мектепке оң көзқарас қалыптастыру.

7. Дайын жұмыстардың көрмесі.

«Енді сіздердің жұмыстарға қарауға болады». Бірге жасалған жұмысты тақтаның жанына орналастырамыз. «Сіздер өздеріңізге қойылған тапсырмамен қалайша шеберлікпен орындадыңыздар деп ойлайсыздар? Өз жұмыстарыңыз өздеріңізге ұнай ма? Бізге сіздердің жұмыстарыңыз өте ұнады. Жарайсыздар! Балалар, осы әдіспен шынайы өнер туындысына айналатын ерекше панно жасауға болады. Панноны әртүрлі көлемде және тақырыпта жасап, оны қабырғаға немесе басқа да беттерге жапсыруға болады».

Бұл кезеңде реттеуші және тұлғалық нәтижелер қалыптасады – балалар өз нәтижесін бақылауды үйренеді және шығармашылық қиялын дамытады.

8. Рефлексия.

Балалар соңғы қорытынды бақылау мен рефлексия жүргізеді – реттеуші ӨОӨ қалыптасады.

Осы «Сиқырлы ағаш» атты мата аппликация панносын жасау әдістемесінде келесі пәндік нәтижелерге қол жеткізіледі: балалар «ситец» ұғымымен, түрлі текстуралы мата кесінділерін контур бойынша жапсыру тәсілімен танысады; жобамен бірлесе жұмыс жасайды; мұғалімнің көмегімен алдағы практикалық жұмысты жоспарлап, талдайды; өз іс-әрекеттерінің нәтижелерін бақылап, бағалайды.

Өз-өзіне қызмет көрсету және тұрмыстық-тәжірибелік еңбек

Тапсырма: бір адамға арналған үстелдегі ыдыс даярлау

Мақсаттары:

- Тұрмыстық дағдыларды дамыту;
- Тәртіпке баулу, ұқыптылық сезімін қалыптастыру

Бейімдеу жолдары:

- Кезең-кезеңмен орындалатын нұсқаулықтары бар карточкаларды қолдану (1) майлықты төсе, 2) тәрелкені қой...);
- Жұпта немесе шағын топтарда жұмыс істеу;
- Сезім мүшелері арқылы тануға болатын үлгілерді ұсыну (әртүрлі тәрелкелер, қасықтар, майлықтар).

Әдістемелік тәсілдер:

- ✓ Әлеуметтендіру әдісі – «Бұл дағды өмірде қалай қажет болады?» деген сұрақ аясында талқылау
- ✓ Қолдау көрсету және кері байланыс беру – « Өзің бүгін үстелдегі ыдыстарды даярладың! Мұны үйде де істеуге болады!»
- ✓ Жағдайды үлгілеу әдісі – «Қонақ келердің алдында үстел әзірлейміз»

Үстелдегі ыдыстарды даярлау мынадай талаптарға сай болуы керек (үлгі ретінде):

- ❖ Іс-шараның мәніне сәйкес келуі;
- ❖ Тағамдар мен сусындарға үйлесімді болуы;
- ❖ Эстетикалық тұрғыдан үйлесімді – интерьермен сәйкестенуі;
- ❖ Тақырыптық бағытына сай келуі (Жаңа жыл, Туған күн және т.б.);

Барлық ыдыстарды даярлау элементтері қабылданған ережелерге сәйкес орналасуы тиіс

Үстелде ыдыстарды даярлау үшін не қажет? Мерекелік үстелді даярлаудың реттілігі (үлгі):

- ❖ Үстелге дастарқан жаю
- ❖ Ыдыстарды (тәрелкелерді) орналастыру
- ❖ Ас құралдарын (пышақ, шанышқы, қасық) салу
- ❖ Шыны және хрусталь ыдыстарды (бокалдар, фужерлер) қою
- ❖ Майлықтарды бүктеп орналастыру
- ❖ Гүлдер мен дәмдеуіш жиынтықтарын (бұрыш, тұз) қою
- ❖ Үстелге дастарқан жабу ұсынылады.

Үстелдегі барлық заттар бір-біріне кедергі келтірмейтіндей етіп, қажетті затты оңай алуға болатындай орналастырылуы тиіс. Үстелде артық заттар болмауы керек.

Бір адамға арналған мерекелік үстелге ыдыстарды даярлау

Үстелге даярлық жұмыстарын жасаған кезде негізгі (астына қойылатын) тәрелкеден бастаймыз. Одан кейін салатқа арналған тәрелке қойылады. Сол жағында, негізгі тәрелкеден 5–7 см қашықтықта, нан, тоқаш, тост және өзге де нан өнімдеріне арналған тәрелке орналастырылады.

Оң жаққа ас құралдарын орналастырамыз: негізгі пышақ (ет, құс еті, аң еті үшін) тәрелкеге қаратып, жүзі тәрелке шетінің астына 1–2 мм кіретіндей етіп салынады. Одан кейін шамамен 2 мм аралықта – ас қасық. Барлық құралдардың тұтқалары үстелдің жиегінен 2 см қашықтықта орналасуы тиіс.

Сол жаққа келетін болсақ: тәрелкеден бастап – ас шанышқысы, ал жоғары жағына – десерт пышағы оңға қарап қойылады. Қасықтар мен шанышқылар дөңес жағымен төмен қаратып салынады.

Әр жақта үштен артық құрал болмауы керек. (Түскі сервировкада қасық пен пышақ бір бүтін ретінде есептеледі.) Екінші тағам берілгенге дейін астына қойылған негізгі тәрелке алынады, ал десерт берілгенде ол қайтадан қажет болады.

Тағамдар ауыстырылып отырған жағдайда, тәрелкелер де сәйкесінше ауысады, бірақ негізгі тәрелке орнында қала береді.

Салтанатты кешкі ас кезінде құралдар «сырттан ішке қарай» қолданылатындай етіп орналастырылады. Бокалдар мен стақандар да тағамдардың берілу ретіне қарай оңнан солға қарай қойылады.

◇ Ағашпен жұмыс (бастапқы деңгей)

Тапсырма: қарындаштарға арналған қойғыш жасау (ағаш таяқшалар мен желім қолданылады)

Мақсаттар:

- ❖ Кеңістіктік ойлауды дамыту
- ❖ Жабыстыру дағдыларын бекіту
- ❖ Жұмысты аяқтау сезімін қалыптастыру

Ұсынымдар:

- ❖ Қауіпсіз материалдарды таңдау (үшкір қырлары болмауы тиіс)
- ❖ Кезеңдік жұмыс: алдымен түбін құрастыру – содан кейін жан-жағын
- ❖ Үлгіні көрсету
- ❖ Алдын ала құрылымын құрастырып алып, кейін жабыстыру мүмкіндігін қарастыру

Әдістемелік тәсілдер:

✓ Ішінара әрекет ету әдісі – «Алдымен бірге жасаймыз», кейін «Енді өзің жаса»

✓ Әр қадам үшін мадақтау – «Қарашы, сен жұмыстың жартысын жасап қойдың!»

✓ Нәтижені визуализациялау – дайын жұмыстардың фотосуреттерін көрсету

Неліктен балалар ағашпен жұмыс істеуді үйренуі керек?

<https://irresistible-learning.co.uk/training/>

Соңғы бірнеше жылда ерте жастағы білім беруде ағаш өңдеуге деген қызығушылықтың күрт артқаны байқалады. Бұл көптен күткен оң өзгеріс, өйткені ағашпен жұмыс істеудің балалардың оқуы мен дамуына тигізетін пайдасы оқу бағдарламасының барлық салаларында айқын көрінеді. Ағашпен жұмыс жүргізетін мұғалімдер балалардың ерекше жоғары зейін шоғырландыруын және тұрақты қызығушылығын жиі байқайды. Ағашпен жұмыс қолды, ақыл-ойды және жүректі қатар іске қосады. Балалар бұл үдеріске беріліп, күрделі тапсырмаларды орындау үшін табандылық пен шыдамдылықты дамытады — әсіресе күрделі мәселелерді шешуді қажет ететін тапсырмаларда; олар үшін ағаш шеберханасында таңертеңгі уақыттың барлығын өткізу — қалыпты жағдай.

Ағаш бұйымдарының танымалдығының артуы таңғаларлық жайт емес, себебі балалардың бұл үдеріске қатты қызығуы және оның терең білім беру тәжірибесін қамтамасыз ететіні — айқын шындық. Бұл қызығушылықтың қайта жаңғыруы, бәлкім, барған сайын цифрланып бара жатқан әлемімізге деген реакция болар. Балалар күрделі технологиялармен қоршалған, бірақ бұл олардың қарапайым технологиялармен тәжірибе жасау мүмкіндігін шектеп, үдерістерді бақылауға, үйренуге және түсінуге арналған жағдайларды азайтты. Ағаш бұйымдары балаларға құрылыс жүргізу мен жөндеу жұмыстарын орындау тәжірибесін сыйлайды, бұл қазіргі тұтынушылық және бір реттік қолдану мәдениетіне қарсы тұрады. Орман мектептері қозғалысының кеңеюі де өз үлесін қосты: ормандық ортада құрал-саймандармен жұмыс істеу қатты ұсынылады.

Ағаш өңдеудің шынымен ерекше бір қыры бар. Бұл басқа әрекеттерден мүлде өзгеше. Ағаштың иісі мен сезімі, нағыз құралдарды пайдалану, табиғи материалмен жұмыс істеу, балғаның соққысы мен араның дыбысы, қиялды

жүзеге асыру мен мәселе шешу үшін қол мен ақыл-ойдың үйлесімді жұмысы, күш пен үйлестіруді қолдану, осының барлығы балалардың қызығушылығын арттырады.

Ағашпен жұмыс жасау тұлғалық дамуға септігін тигізеді. Біз балалардың қолдарымен жұмыс істеп, бұйымдар жасап, макеттер құрып, жобалармен айналысып жатқанын көреміз, алайда шын мәнінде өзгеріс баланың ішкі дүниесінде орын алады – ағашпен жұмыс істеудің негізінде тұлғалық даму жатыр.

Құрал-саймандармен жұмыс істеу – есте қалатын жарқын тәжірибе, сондықтан егер ерте балалық шақтағы білім беру кезеңі, олардың ағашпен жұмыс істеудегі жалғыз тәжірибесі болса да, бұл ұмытылмас әсер қалдырады. Көптеген ересектер бала кезіндегі ағашпен жұмыс істеу тәжірибесін ерекше есте қалған естеліктердің бірі ретінде атап өтеді.

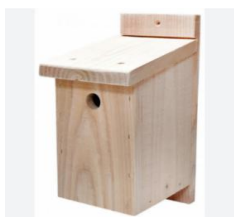
Ағаш бұйымдары арқылы балалар өз оқуын өз қарқынымен дамытып, жеке мәселелерін өз бетінше шеше алады. Олар негізгі дағдыларды меңгерген соң, еркін зерттеуге көшеді — өз бұйымдарын құрастырып, мүмкіндіктерді байқап, бірегей туындылар жасауға кіріседі. Кейбір мұғалімдер мен ата-аналар үш жастағы балаларды ағашпен жұмысқа тартқанымызға таңқалуы мүмкін, бірақ егер бұл жұмыс дұрыс енгізіліп, бақылаумен жүргізілсе, тәуекелі өте төмен екенін атап өткен жөн. Ағашпен жұмыс — білім берудің көптеген қырларын қамтитын ең танымал әрекеттердің бірі. Ағашпен жұмыс істеу мүмкіндігін барлық балалар үшін қолжетімді етейік!

Бастауыш мектепке арналған ағаш өңдеу жобаларының идеялары

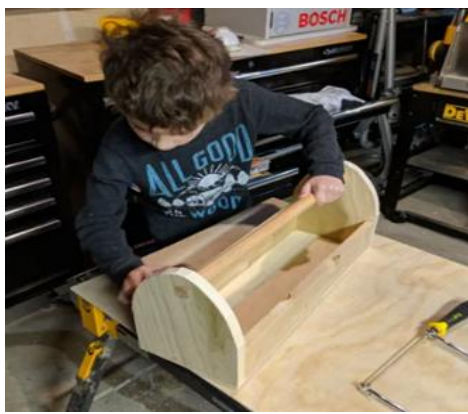
<https://irresistible-learning.co.uk/resource/primary-school-woodwork-project-ideas/>

Бұл үлгілер – мүмкін болатын жобаларға арналған идеялар жинағы. Олар нұсқаулықсыз ұсынылады. Негізгі мақсат – балаларға шабыт беру, содан кейін олардың өз жобаларын ойлап тауып, өз бетінше жасауына мүмкіндік беру.

Күс үялары

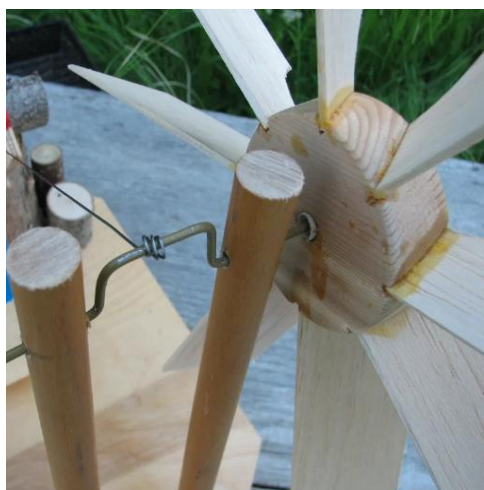
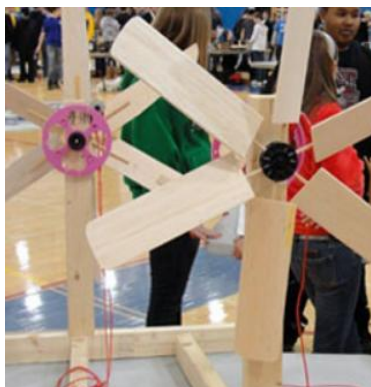
Курал-саймандарға арналган жәшіктер

Үйге қажетті заттар

Жел диірмендері / Жел турбиналары / Су дөңгелектері

3.4. Педагогтер тәжірибесінен алынған мысалдар

Қазақстанда «Технология және өнер» білім беру саласы аясында инклюзивті тәжірибе бойынша құнды тәжірибе жинақталған. Төменде осы тәжірибеден кейбір мысалдар келтірілген.

Сагатова Арай Тлеубергеновна

Астана қаласындағы №1 арнайы мектеп-интернатының мұғалімі

Ерекше білім беруді қажет ететін білім алушыларға арналған «Кәсіп» пәнін

оқыту тәжірибесі.

Төменде ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға арналған «Кәсіп» пәні бойынша практикалық тәжірибем бөлісем.

I. Кіріспе

- **Мақсаты**

«Кәсіп» пәнінен практикалық тәжірибе – бұл ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларға кәсіптік дағдылар мен өмірлік қабілеттерді дамытуға арналған арнайы оқу үдерісі. Бұл тәжірибе әртүрлі әдіс-тәсілдер мен оқу бағдарламаларын қолдануды, баланың жеке мүмкіндіктерін ескере отырып, практикалық дағдыларды игертуге бағытталған. Ерекше балалар үшін «кәсіп» пәні көбінесе әртүрлі бағыттарда ұйымдастырылады: еңбекке баулу, шығармашылық қабілеттерді дамыту, кәсіптік бағдар беру, әлеуметтік дағдыларды жетілдіру және т.б. «Кәсіп» пәнінің білім берудегі негізгі мақсаты – оқушыларды еңбекке тәрбиелеу, олардың қолынан келетін жұмыс түрлерін үйрету, өз-өзіне қызмет көрсету қабілетін арттыру және кәсіптік дағдыларын дамыту.

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) балалармен жұмыс жасаудың өзіндік ерекшеліктері бар. Мұндай оқушылармен тиімді жұмыс жүргізу үшін мұғалім арнайы педагогикалық, психологиялық әдістер мен тәсілдерді меңгеруі тиіс. Төменде сол ерекшеліктер негізгі бағыттар бойынша сипатталған:

Ерекше балалармен жұмыстың ерекшеліктері

1. Жеке даралау (жекешелендіру)

- Әр оқушының даму деңгейін, қабілетін, қызығушылығын және мүмкіндігін ескере отырып, жеке білім беру жоспарын құру.
- Сабақ материалын түсіндірудің қарқынын, көлемін, күрделілігін бейімдеу.
- Қосымша қолдау көрсету: оқыту көмекшісі, арнайы құралдар (үлкейтілген шрифт, аудиокұралдар және т.б.).

2. Қарым-қатынас пен тіл дамыту

- Сөйлеу тілі бұзылған балаларға логопедиялық қолдау көрсету.
- Қарапайым, түсінікті, нақты сөйлеу стилін қолдану.

3. Психологиялық-педагогикалық қолдау

- Эмоциялық тұрақтылықты сақтау, оқушыны мадақтау, сенімділік қалыптастыру.
- Жағымды психологиялық климат орнату, баланың өз-өзіне сенуіне көмектесу.

- Тапсырма орындауға ынталандыру үшін жетістікке жету жағдайын жасау.

4. Оқу процесін бейімдеу

- Көрнекілік құралдарын кеңінен пайдалану (бейнематериалдар, макеттер, суреттер).
- Қысқа, нақты тапсырмалар беру.
- Жиі үзіліс жасау, қозғалыс белсенділігіне мүмкіндік беру.

5. Қауіпсіздік және еңбек мәдениеті

- Баланың денсаулығы мен қауіпсіздігін ескеріп, жұмыс орнын арнайы жабдықтау.
- Құрал-саймандармен жұмыс жасау ережелерін қарапайым және нақты түрде түсіндіру.
- Қауіпсіздік техникасын жүйелі түрде қайталау және бекіту.

6. Мотивация және қызығушылық

- Баланың қызығушылығына сәйкес тапсырмалар беру.
- Оқу үрдісін ойын элементтерімен, практикалық жұмыстармен байыту.
- Қол жеткізілген жетістіктерін көрнекі көрсету (марапаттау, көрме, портфолио).

Бұл ерекшеліктер әр пәнде әртүрлі деңгейде көрініс табады, ал «Кәсіп» пәні – ерекше балалар үшін өте тиімді, себебі ол практикалық әрекет арқылы дамуға жағдай жасайды.

«Кәсіп» пәнінің ерекшелігі – бұл әрбір баланың жеке қажеттіліктеріне, қабілеттеріне және даму деңгейіне сәйкес жұмыс жүргізуді талап ететін күрделі және жауапты процесс. Мұндай балалармен жұмыс кезінде мұғалімдер мен мамандар ерекше педагогикалық тәсілдер мен әдістерді қолдануға мәжбүр. Бұл балалардың білім алуында физикалық, эмоциялық және психологиялық ерекшеліктері болуы мүмкін. Сондықтан олардың оқуын қамтамасыз ету үшін арнайы әдістерді енгізу маңызды.

Негізгі ерекшеліктері мен жұмыс принциптері.

- **Жеке тәсілмен жұмыс**

Әрбір ерекше бала өзінің жеке қажеттіліктері мен мүмкіндіктеріне ие болғандықтан, оқыту барысында жеке тәсілдер мен әдістерді қолдану маңызды.

- **Дифференциалды оқыту:** Оқушының даму деңгейіне сәйкес тапсырмалар мен оқу материалдары ұсынылады. Бұл ерекше балалардың өз қабілеттерін ең жақсы жолмен дамытуға мүмкіндік береді.
- **Жеке білім беру жоспары:** Әр балаға арналған жеке оқыту жоспары құрылады, онда оның күшті және әлсіз тұстары, қажетті қолдау түрлері көрсетіледі.

2. Қолдау көрсету және бейімделу

Ерекше балаларды оқыту үшін әр түрлі құралдар мен әдістер қолданылады.

- **Қосымша көмек:** Мұндай оқушыларға сабақта оқыту кезінде мұғалімнің жеке көмегі қажет.
- **Оқыту құралдары:** Қолданыстағы оқу құралдарын бейімдеу, мысалы, үлкейтілген шрифттер, түсіндірмелі суреттер мен диаграммалар, арнайы бағдарламалар және тағы басқа.

3. Тіл мен қарым-қатынасты дамыту

Ерекше балалардың көбі тілдік немесе сөйлеу қиындықтарынан зардап шегеді, сондықтан қарым-қатынас пен тіл дамытуға ерекше көңіл бөлінеді.

- **Ым мен белгілер арқылы қарым-қатынас:** Кейбір балалар үшін тілдік қарым-қатынас қиын, сондықтан оларды ым-ишара, карталар, суреттер арқылы коммуникативті әрекетке тарту қажет.
- **Жеңіл және нақты сөйлеу:** Мұғалім балаларға түсінікті әрі қарапайым тілде сөйлейді, күрделі сөздер мен терминдерден аулақ болады.

4. Эмоционалдық және психологиялық қолдау

Ерекше балалардың психологиялық ерекшеліктерін ескеріп, оларды эмоционалды тұрғыдан қолдау қажет.

- **Жетістікке жету ынтасын көтеру:** Баланың жетістіктерін мақтау және марапаттау, олардың сенімділігін арттыру үшін өте маңызды.
- **Эмоционалдық тұрақтылық:** Баланың психологиялық жай-күйін тұрақтандыру үшін үнемі бақылау жүргізу және қажет болған жағдайда психологиялық көмек көрсету.

5. Сабақ барысында физикалық және қозғалыс белсенділігі

Ерекше балалар көбіне ұзағырақ отыру немесе тұрақты қозғалыс жағдайында қиындықтарға тап болуы мүмкін.

- **Қозғалысқа мүмкіндік беру:** Сабақ барысында қозғалыс белсенділіктерін енгізу (мысалы, шеңбер жасап тұрып, сұрақтарға жауап беру, сергіту сәттерін жасау) баланың назарын ұзақ сақтауға және шаршауды болдырмауға көмектеседі.
- **Қысқа үзілістер:** Ұзақ уақыт бойы оқу баланың шаршауына әкелуі мүмкін, сондықтан жиі әрі қысқа үзілістер жасап отыру тиімді.

6. Оқу материалдарының визуализациясы

- **Көрнекілік:** Визуалды құралдар (суреттер, кестелер, схемалар, бейне мазмұн) оқушылардың түсінігін жеңілдетеді. Ерекше балалар үшін бұл әдіс өте тиімді.
- **Жаттығулар мен практикалық жұмыстар:** Теориялық білімді практикалық әрекеттермен ұштастыру, бұл балалардың есте сақтау және түсіну қабілеттерін жақсартады.

7. Сабақтың құрылымы мен жұмыс темпі

- **Қарапайым әрі құрылымдалған сабақтар:** Ерекше балалар үшін сабақтың құрылымы айқын және тұрақты болуы керек. Бұл оларды мазасыздықтан арылтады және оқу процесіне деген сенімділікті арттырады.
- **Баяу қарқын:** Жылдамдықтың артуы баланың қабылдау мүмкіндігін төмендетуі мүмкін, сондықтан сабақтағы материалды баяу әрі мұқият, нақты түсіндіру қажет..

8. Бағалау және кері байланыс

Ерекше балалардың жетістіктерін бағалау әдістері өзгеше болуы мүмкін:

- **Формативті бағалау:** Мұғалімдер сабақ барысында баланың жеке жетістіктерін бақылап, оны дамытатын кері байланыс береді.

- **Табысты бағалау:** Баланың жетістіктерін назарға ала отырып, оны әрдайым құптап, оң бағалау қажет.
- Орташа ақыл-ой кемістігі бар білім алушылардың жетістіктерін бағалау шаралары келесі бірізділікпен жүреді:
- 1) білім алушылардың даму, білім мен дағдылар деңгейін алдын ала бағалау. Оқытудың жеке бағдарламасын құру үшін қажетті білім алушының даму бейінін құру;
- 2) білім алушының жетістіктері мен дамуын ағымдағы бағалау білім алушының сабақтағы жұмыстарын күнделікті бақылау негізінде жүзеге асырылады, ол мұғалімнің жұмыс жоспарында тіркеледі;
- 3) аралық бағалау тақырыпты, бөлімді оқыту, тоқсан аяқталғаннан кейін және бірінші жартыжылдық соңында жүзеге асырылады;
- 4) жетістіктерді қорытынды бағалау оқу жылы соңында жүргізіледі.

Қорытынды

Ерекше балалармен жұмыс жасаудағы ең басты ерекшелік – олардың әрқайсысының жеке ерекшеліктерін ескере отырып, барынша қолдау көрсету. Оқыту процесінде мұғалімдер әр оқушының даму деңгейіне, қабілеттеріне және психологиялық жағдайына бейімделген тәсілдер мен әдістерді қолдануға тиіс. Мұндай жұмыстың негізінде - түсіністік, шыдамдылық және арнайы білім жатыр.

II. Оқу бағдарламасының мазмұны

- Пәннің мақсаттары мен міндеттері
- Білім беру мазмұнының ерекшеліктері

1. Орташа ақыл-ой кемістігі бар білім алушыларға арналған 5-9 сыныптары үшін «Кәсіп» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының 5-бабы 6) тармақшасына сәйкес әзірленген.

2. Оқу пәнінің басты мақсаты – білім алушыларды өндірістік және шаруашылық-тұрмыстық еңбектің қарапайым дағдыларына үйрету, сондай-ақ оларда еңбек ұжымындағы қарым-қатынастың қоғамда қабылданған нормалары мен ережелерін қалыптастыру.

3. Еңбекке баулу мақсаттарына қарай басты назар аударылуға тиісті міндеттер:

1) қарапайым еңбек икемділіктері мен дағдыларына үйрету, өндірістік еңбектің қолдан келерлік түріне дайындау;

2) еңбек әрекеттеріне деген жағымды уәждемені қалыптастыру;

3) орташа ақыл-ой кемістігі бар білім алушылардың еңбектенуге деген жігер, ұжымда жұмыс істей білу қабілеті сияқты жеке тұлғалық қасиеттерін қалыптастыру;

4) орташа ақыл-ой кемістігі бар білім алушыларды әлеуметтік бейімдеудің сөзсіз шарты болып табылатын сөйлеу тілінің қарым-қатынастық функциясын дамыту.

Ерекше білім беру мазмұнының ерекшеліктері – бұл оқушылардың жеке ерекшеліктерін, даму деңгейін және қажеттіліктерін ескере отырып жүргізілген жұмыстар негізінде жазылуда. Ерекше білім беру жүйесі барлық оқушылар үшін

білім беру процесін тең және қолжетімді етуге бағытталған. Оның ерекшеліктері оқушылардың білім алу жолындағы түрлі кедергілерді жоюға және олардың жеке әлеуетін толық ашуға мүмкіндік береді. Ерекше білім беру мазмұны әртүрлі қажеттіліктері бар балаларды біріктіріп, олардың оқу үдерісіне тең қатысуын қамтамасыз етуге бағытталған. Ерекше балалардың оқу ортасы ерекше қажеттіліктеріне сай бейімделуі керек. Бұл оқу құралдары мен орта құрылымы, сондай-ақ оқушыға қажетті техникалық көмекшілер мен ресурстарды қолдануды білдіреді.

- Жеке оқыту бойынша балалардың денсаулық жағдайы немесе психологиялық ерекшеліктеріне байланысты балалардың оқу материалдары мен тапсырмалары әртүрлі күрделілікте берілуі мүмкін.
- **Дифференциалды оқыту:** Ерекше білім берудің негізгі принциптерінің бірі – оқу қарқынын, тапсырманың мазмұнын және әдістерін әр оқушының қажеттілігіне қарай бейімдеу.
- **Оқу құралдары мен материалдар:** Көрнекі құралдар, үлкейтілген мәтіндер, дыбыстық немесе бейне мазмұнды ресурстар оқушылардың оқуға деген мүмкіндіктерін кеңейтеді.

Оқу материалдарының түрлілігі

Ерекше балалардың оқуының тиімділігін арттыру үшін оқу материалдары әртүрлі болуы тиіс. Мұнда теориялық білім мен практикалық іс-әрекеттердің үйлесімі үлкен рөл атқарады.

- **Көрнекі құралдар мен тәжірибелік тапсырмалар:** Бейне көрсетілімдер, суреттер, карта, диаграммалар, практикалық тапсырмалар оқу процесін жеңілдетуге және түсінуге көмектеседі.

Интерактивті әдістер мен құралдар: Арнайы оқыту бағдарламалары, мобильді қосымшалар, интерактивті тақта және компьютерлік құралдар баланың оқу процесіне белсенді қатысуын қамтамасыз етеді. Мұғалімдер баланың даму деңгейіне қарай тапсырмаларды жеңілдетіп немесе күрделендіріп бере алады және материалды меңгергенге дейін өткен тақырыптар бойынша жаттығулар мен қайталаулар ұсынылады. Ерекше білім беру мазмұнының ерекшеліктері оқушылардың әртүрлілігін ескере отырып, олардың жеке қажеттіліктеріне бейімделген және тең мүмкіндіктер жасауға бағытталған. Бұл жүйе ерекше білім қажеттіліктері бар балалардың толыққанды дамуымен қатар, жалпы қоғамның сапалы білім алуға деген құқықтарын жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

III. Оқыту әдістері мен тәсілдері

- Дифференциалды оқыту әдістері
- Қолдау және бейімдеу стратегиялары
- Топтық және жеке жұмыс формалары
- Қолмен жұмыс жасау, көрнекілік, практикалық әрекеттер

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар (ЕББҚ) оқушыларға білім беру кезінде қолданылатын оқыту әдіс-тәсілдері олардың жеке мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сәйкес бейімделуі қажет. Мұндай балаларға тиімді білім беру үшін педагогтер арнайы әдістемелер мен қолдау құралдарын

қолдануы керек. Бұл әдістер балалардың қабілеттерін арттыруға, өзін-өзі дамытуға және оқу процесіне белсене қатысуға мүмкіндік береді.

- **Төменде ерекше оқушыларға «Кәсіп» пәні бойынша білім берудегі оқыту әдіс-тәсілдерінің сабақ барысында қолдануға тиімді түрлері.**

1. Дифференциалды оқыту

Дифференциалды оқыту – бұл оқушылардың жеке ерекшеліктерін, қажеттіліктерін, қызығушылықтарын және білім деңгейін ескере отырып, оқытудың түрлі әдіс-тәсілдерін қолдану.

- **Оқу материалдарын бейімдеу:** Материалдардың күрделілігін және көлемін оқушылардың білім деңгейіне қарай өзгертеміз.
- **Жеке тапсырмалар мен оқу жоспарлары:** Әр оқушы үшін жеке оқу жоспары мен арнайы тапсырмалар құрылады.

2. Көрнекі оқыту әдістері

Ерекше балалар көп жағдайда көрнекілікке жақсы жауап береді. Көрнекі құралдарды қолдану оқушылардың түсінуін жеңілдетеді.

- **Суреттер мен диаграммалар:** Оқу материалдарын жеңіл әрі түсінікті ету үшін суреттер, схемалар, кестелер қолданылады.
- **Бейне мазмұн және мультимедиа құралдары:** Видео, анимациялар, презентациялар балалардың ерекше назарын аударып, тақырыпты тез игеруге көмектеседі.

3. Оқу материалдарын қарапайымдандыру

Оқушылардың қабылдау деңгейін ескере отырып, оқу материалдарын жеңілдету маңызды.

- **Қарапайым тіл мен қысқа сөйлемдер:** Ерекше оқушыларға материалды түсіндіру кезінде жеңіл, түсінікті тіл қолдану.
- **Тапсырмаларды бөлшектеп беру:** Күрделі тапсырмаларды бірнеше кіші кезеңдерге бөліп беру, сонда оқушы әр бөлікті сәтті орындап, нәтижеге қол жеткізеді.

5. Практикалық әдістер

Практикалық әдіс – білімді іс-әрекет арқылы меңгерту. Ерекше балалардың көбісі практикалық тапсырмаларды жақсы қабылдайды, өйткені олар іс жүзінде дағдыларды меңгеруді оңайырақ түсінеді. Тапсырмалар оқушының орындау қабілетіне қарай саралап беріледі.

6. Қайталама және бекіту әдісі

Ерекше оқушылар үшін жаңа білімді қайталау маңызды. Бұл олардың материалды толық меңгеруіне, есте сақтауына мүмкіндік береді.

- **Қайталау сабақтары:** Жаңа тақырыпты меңгерген соң, оны тұрақты түрде қайталап отыру арқылы есте сақтауды күшейту.
- **Проблемалық сұрақтар:** Сабақта жиі кездесетін сұрақтар мен тапсырмаларды қайтадан талқылап, оларды шешу жолдарын көрсету.

7. Қолдау көрсету және ынталандыру

Ерекше балалардың мотивациясын арттыру үшін тұрақты қолдау, ынталандыру қажет. Мысалы: Үнемі мақтау арқылы, марапат заттар беру арқылы т.б.

- **Маңызды жетістіктерді атап өту:** Оқушының әрбір жетістігін мадақтау.

- **Жеке назар мен сүйемелдеу:** Сабақ барысында әр оқушыға жеке назар аударып, олардың қиындықтары мен сұрақтарына көмек көрсету.

8. Оқытудағы ойын әдісі

Ойын – оқыту барысында баланың қызығушылығын арттырып, оны үнемі белсенді ұстап тұрады. Бұл әдіс оқушының шығармашылық қабілетін дамытуға және оқу процесіне қызығушылығын жоғалтпауға көмектеседі. Ойынды қолдану арқылы бірге ойлауға, тілді дамытуға, шығармашылық әрекетін байытуға бағыт алады. Оқушының ойын кезіндегі қимыл- қозғалысы дене бітімін жетілдірсе, ал қарым- қатынастағы пайымдаулары өзіндік таным- түсінік, мінез- құлық әдептерін бекітуіне әсер етеді. Оқушы ойын арқылы бір әрекеттен екінші әрекетке ауыса отырып, өзіне түрлі ақпараттар алады, дүние сырын ашады.

- **Рөлдік ойындар:** Балаларды белгілі бір жағдайларға қою арқылы оқу процесін қызықты ету.
- **Интерактивті ойындар:** Компьютерлік және мобильді ойындар, білім беру бағдарламалары арқылы балаларды қызықтырып оқыту.

9. Тіл дамыту әдістері

Ерекше оқушыларда тілдік дамудың қиындықтары болуы мүмкін, сондықтан арнайы тілдік дағдыларды дамыту қажет.

- **Логопедиялық әдістер:** Ерекше балалардың сөйлеу дағдыларын дамыту үшін арнайы логопедиялық жаттығулар мен тәсілдер қолданылады.
- **Сөздік жұмыстар:** Жаңа сөздер мен сөз тіркестерін үйрету, сөздік қорды кеңейту.

10. Мультисенсорлық оқыту

Мультисенсорлық оқыту – бірнеше сенсорлық каналдарды (көз, құлақ, қол) бір уақытта пайдалану арқылы білім беру әдісі.

- **Тұрақты қозғалыс және жаттығулар:** Мысалы, қолмен жасау, қозғалту арқылы оқыту, түрлі түстер мен дыбыстарды пайдалану.
- **Көру, тыңдау және сезіну әдістері:** Әр түрлі сезім мүшелерін ынталандыру арқылы ақпаратты меңгерту.

11. Технологиялық әдістер

Интернет және компьютерлік технологиялар ерекше балалардың білім алуына қолдау көрсетудің тиімді құралы болуы мүмкін.

Қорытынды:

Ерекше білім беру қажеттіліктері бар оқушыларға білім беру үшін әртүрлі әдіс-тәсілдер қолданылады. Бұл әдістер оқушының жеке қажеттіліктеріне, психологиялық және физикалық жағдайына бейімделген болуы тиіс. Арнайы білім беруде басты мақсат – әр оқушыға толыққанды білім алу мүмкіндігін қамтамасыз ету, олардың жеке қабілеттерін дамыту және оқу процесіне толыққанды қатысуын қамтамасыз ету.

IV. Сабақ құрылымы

- Сабақ жоспарлау үлгісі
- Сабақтың негізгі кезеңдері (мотивация, түсіндіру, бекіту, бағалау)
- Сабақ сценарийлерінің мысалдары

Қорытынды

«Технология және өнер» білім беру саласында инклюзивті білім беруді жүзеге асыру оқушылардың тұлғалық дамуына, шығармашылық белсенділігіне және оқытылатын материалдың практикалық маңыздылығына бағытталуына байланысты жоғары тиімділікті көрсетеді. Бұл саланың ерекшеліктері — жұмыс түрлері мен әдістерінің әртүрлілігі, сезімдерге, бейнелерге, тактильдік және есту арқылы қабылдауға сүйену, ұжымдық әрекеттестікке негізделу — ерекше білім беру қажеттіліктері бар балаларды қоса алғанда, барлық оқушылардың белсенді қатысуына табиғи жағдай жасайды.

Технология және өнер пәндері балаларға өзін еркін білдіруге мүмкіндік береді, бұл әсіресе академиялық салада қиындықтарға тап болатын оқушылар үшін аса маңызды. Бұл тек мотивацияны арттырып қана қоймай, сонымен қатар оң өзіндік бағалаудың және мектеп қауымдастығына тиесілілік сезімінің қалыптасуына ықпал етеді.

Аталған салада инклюзивті көзқарасты тиімді жүзеге асыру үшін педагогтерге мынадай ұсыныстар беріледі:

- Тапсырма мазмұнын оқушылардың жеке мүмкіндіктеріне (сенсорлық, когнитивтік және эмоционалдық ерекшеліктерін ескере отырып) бейімдеу;
- Ақпаратты жеткізудің түрлі формаларын пайдалану: көрнекі, дыбыстық, практикалық (үлгілер, шаблондар, көрнекі материалдар);
- Қызметтің сараланған түрлерін ұйымдастыру: жеке, жұптық, топтық жұмыстар, өзара көмек пен тәлімгерлік элементтері бар тәсілдерді қолдану;
- Қолдау, қабылдау және қауіпсіздік ахуалын қалыптастыру, тек нәтиже негізінде бағалаудан бас тартып, жеке жетістіктер мен күш-жігерді мадақтау;
- Сабақтарды жоспарлау және өткізу кезінде ата-аналармен және қолдау көрсету мамандарымен (дефектологтермен, психологтермен, тьюторлармен) ынтымақтастық орнату;
- Пәнаралық байланысты дамыту, өнер мен технология тақырыптарын мәдени әртүрлілікті, ұлттық мұраны, экологиялық және әлеуметтік құндылықтарды зерделеуге тарту;
- Әрбір баланың ортақ іске өз үлесін қосуына, жеке мықты тұстарын ашуына және өз маңыздылығын сезінуіне мүмкіндік беретін жобалық әдісті пайдалану.

Осылайша, «Технология және өнер» білім беру саласы тек шығармашылық кеңістік қана емес, сонымен қатар әрбір баланың естілуіне, түсінілуіне және қабылдануына мүмкіндік беретін нағыз инклюзивті тәжірибені қалыптастыру алаңы болып табылады.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстан: заң мен тәртіп, экономикалық өсім, қоғамдық оптимизм» атты Қазақстан халқына Жолдауы <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevty-n-adiletti-kazakstan-zan-men-tartip-ekonomikalyk-osim-kogamdyk-optimizm-atty-kazakstan-halkyna-zholdauy-285659>.
- 2 Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 3 августа 2022 года № 348. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 5 августа 2022 года № 29031 (в редакции приказа Министра просвещения РК от 15.04.2025 № 74).
- 3 Об утверждении типовых учебных программ по общеобразовательным предметам и курсам по выбору уровней начального, основного среднего и общего среднего образования Приказ Министра просвещения Республики Казахстан от 16 сентября 2022 года № 399. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 23 сентября 2022 года № 29767.
- 4 Назарова С.И. Системно-деятельностный подход в обучении искусством // Образовательный вестник «Сознание». 2018. №9. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistemno-deyatelnostnyy-podhod-v-obuchenii-iskusstvom> (дата обращения: 19.05.2025).
- 5 Кайсина И.Ю. Развитие художественно - творческих способностей через индиви дуальный подход к учащимся на уроках изобразительного искусства. - <https://infourok.ru>
- 6 Аманжолов С.А. Технология обучения младших школьников изобразительному искусству [Текст] / С. А. Аманжолов. – Астана: Евразийский наци ональный ун-т им. Л. Н. Гумилева, 2006.
- 7 Кузин В.С. Изобразительное искусство и методика его преподавания в школе: Учебник. – М.: АГАР, 2006.
- 8 Щукин А.Н. Обучение иностранным языкам: теория и практика: учебное пособие для преподавателей и студентов / А. Н. Щукин. — 2-е изд., испр. и доп. — Москва : Филоматис, 2004. — 480 с.
- 9 Махнёва Н.С. Итоги опытно-экспериментальной проверки эффективности применения мастер-классов на уроках технологии в процессе художественно-технологической подготовки школьников / Н.С. Махнёва // Школа будущего. — 2020. - №6 (декабрь). – С. 236-244.
- 10 Махнёва Н.С. Проектирование модели урока технологии с элементами мастер-класса // Научно-методиче ский электронный журнал «Концепт». – 2021. – № 5 (май). – URL: <http://e-koncept.ru/2021/211036.htm>.
- 11 Реан А. А. Психология и педагогика / А. А. Реан, Н. В. Бордовская, С. И. Розум. – Спб. : Питер, 2000. – 432 с.
- 12 Алексеев, А. Н. Личностно-ориентированное обучение / А. Н. Алексеев. — Тюмень : ТюмГУ, 1998.
- 13 Якиманская, И. С. Разработка технологии личностно-ориентированного обучения / И. С. Якиманская // Вопросы психологии. — 1995. — № 2.

- 14 Горпиненко Е.А. Личностно-ориентированный подход как важнейшее методологическое основание развития творческих способностей учащихся младших классов хореографических училищ // Вестник МГУКИ. 2013. №4 (54). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lichnostno-orientirovannyu-podhod-kak-vazhneyshee-metodologicheskoe-osnovanie-razvitiya-tvorcheskih-sposobnostey-uchaschihsya> (дата обращения: 20.05.2025).
- 15 Щербатова, Н.Г. Индивидуально-дифференцированный подход на занятиях по художественному творчеству с детьми с ОВЗ / Н. Г. Щербатова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2019. — № 6 (244). — С. 248-250. — URL: <https://moluch.ru/archive/244/56319/> (дата обращения: 20.05.2025).
- 16 Петрова Н.Ю. Критерии формирования коммуникативной компетентности младших школьников на занятиях изобразительной деятельности // European Social Science Journal. 2017. № 12-2. С. 174–179.
- 17 Неменский Б.М. Педагогика искусства. Видеть, ведать и творить : книга для учителей общеобразовательных учреждений. М., 2012. 240 с.
- 18 Рындак В.Г. Творчество. Краткий педагогический словарь. Учебно-методическое пособие. – М., Педагогический вестник, 2001. – 81 с.
- 19 Стефанов, Н. Мультипликационный подход и эффективность / Н. Стефанов. — М.: Прогресс, 1976. — 251 с.
- 20 Блауберг, И.В. Становление и сущность системного подхода / И.В. Блауберг, Э.Г. Юдин. — М.: Наука, 1973. — 270 с.
- 21 Юдин, Э.Г. Системный подход и принцип деятельности. Методологические проблемы современной науки. — М.: Наука, 1978 г. — 391 с.
- 22 Ипполитова, Н.В. Взаимосвязь понятий «методология» и «методологический подход» / Н.В. Ипполитова // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия Образование. Педагогические науки. — 2009. — № 13(146). — с. 9–15.
- 23 Петров, А. Основные концепты компетентностного подхода как методологической категории / А. Петров // Alma mater. — 2005. — М 2. — С. 54–58.
- 24 Букина О.К. Музыкальная символика: педагогический потенциал. Монография. – Екатеринбург: Урал.гос. пед.ун-т, 2007. – 191 с.
- 25 Бондаревская, Е.В. Воспитание как возрождение человека культуры и нравственности / Е.В. Бондаревская. — Ростов-на-Дону, 1991 — С. 3.
- 26 Доманский, В.А. Литература и культура. Культурологический подход к изучению словесности в школе. — 2-е изд. — М.: Флинта, 2015. — 368 с.
- 27 Закс, Л.А. О культурологическом подходе к музыке // Музыка. Культура. Человек. — Свердловск.: Изд-во Урал ун-та, 1988. С. 9–44.
- 28 Кузьмина С.В. Личностно-ориентированный подход как условие музыкально-творческой самореализации учащихся // Промышленность: экономика, управление, технологии. 2006. №14. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/lichnostno-orientirovannyu-podhod-kak-uslovie-muzykalno-tvorcheskoy-samorealizatsii-uchaschihsya> (дата обращения: 21.05.2025).

29 Загвязинский, В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования. 6-е изд. — М.: «Академия», 2010. — 208 с.

30 Загвязинский, В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования. 6-е изд. — М.: «Академия», 2010. — 208 с.

31 Ильина, Т.А. Структурно-системный подход к исследованию педагогических явлений // Результаты новых исследований в педагогике / Под ред. Н.М. Шахмаева. — М., 1977.

32 Базиков А.С. Теоретико-методологические подходы к преподаванию музыкальных дисциплин в образовательных учреждениях профессионального образования // Вестник Тамбовского университета. Сер. Гуманитарные науки. 2012. Вып. 4 (108). С. 131–136.

33 Алиева З.А. Профессиональная подготовка будущего учителя музыки в педагогическом вузе // Проблемы современного педагогического образования. 2016. № 53 (2). С. 3–6 ; Методологическая культура педагога-музыканта : учебник / ред. Э.Б. Абдуллин. 3-е изд., испр. и доп. М., 2010.

34 Зверев И.Д. Межпредметные связи как педагогическая проблема // Советская педагогика. 1974. № 12. С. 10–16.

35 Колесина К.Ю. Построение процесса обучения на интегративной основе : дис. ... канд. пед. наук. Ростов н/Д., 1995. 197 с. ; Фомина С.Н. Развитие системы профессиональной подготовки специалистов по работе с молодежью / под ред. В.В. Сизиковой. М., 2013. С. 264–270.

36 Дружилов С.А. Психология профессионализма субъекта труда: концептуальные основания // Извещения РГПУ им. А. И. Герцена. 2005. № 5(12). С. 30–43. [Электронный ресурс.] — Режим доступа: ftp://lib.herzen.spb.ru/text/druzhilov_5_12_30_43.pdf

37 <https://finland.fi/ru/zhizn-i-obshhestvo/shkolniki-v-finlyandii-uchatsya-zhiznennym-navykam-na-urokah-domovodstva-ru-translation/>

38 Chikamori Oshio, Research Director. The National Institute of Special Education, Japan Improvement of Educational Practice and Environment for Students with Intellectual Disabilities –for active participation in society through employment URL: https://www.nise.go.jp/cms/resources/content/383/d-240_14.pdf

39 Австрийская школьная система URL: <https://www.bmb.gv.at/Themen/schule/schulsystem.html>

40 Федеральный закон консолидирован: Учебная программа начальной школы URL: <https://www.ris.bka.gv.at/NormDokument.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10009275&Artikel=&Paragraf=&Anlage=1&Uebergangsrecht=>

41 Pre-vocational year and individual vocational training <https://bildungssystem.oead.at/en/school-upper-secondary/pre-vocational-year-and-individual-vocational-training>

42 Пути образования в Австрии 2022/23 file:///C:/Users/Uba.38/Downloads/bw_2223_rus.pdf

43 Двойное профессиональное обучение URL: <https://www.workinaustria.com/en/your-personal-guide/education/dual-vocational-training/>

- 44 Yige M.M. A comparative case study of teaching Art in inclusive classrooms in Turkey and the UK: дис. – University of Reading, 2016.
- 45 Юнг К. Психологические типы. М., 1997.
- 46 Копытин А.И. Практикум по арт-терапии. СПб., 1996.
- 47 Выготский Л.С. Психология искусства. М., 1986.
- 48 Вальдес Одриосола М.С. Арт-терапия в работе с подростками. Минск, 2005.
- 49 Добровольская Т.Н., Левченко И.Ю., Медведева Е.А., Комиссарова Л.Н. Арт-терапия и арт-педагогика в специальных образовательных учреждениях. М., 2001.
- 50 Ян Амос Коменский. Великая дидактика [Электронный ресурс] // URL: <https://studfile.net/preview/6023791/page:12/> (дата обращения: 17.04.2025).
- 51 Иванова Е.В. Влияние архитектуры и предметно-пространственной среды образовательной организации на учебный процесс/ Е.В. Иванова. — Текст: электронный // NovaInfo, 2015. — № 32. — URL: <https://novainfo.ru/article/3405> (дата обращения: 14.05.2025).
- 52 Голубчикова А.В., Нурлыгаянов И.Н., Лазуренко С.Б. Принципы дизайн-проектирования пространственно-предметного компонента инклюзивной образовательной среды. // Альманах Института коррекционной педагогики. Альманах №52 2023 URL: <https://alldef.ru/ru/articles/almanac-52/design-principles-for-the-spatially-substantive-component-of-an-inclusive-educational-environment> (Дата обращения: 13.05.2025).
- 53 Василенко В.В., Бехтерев В.М. о влиянии возвышенных звуков музыки на человека и общество / В. В. Василенко // PHILHARMONICA. International Music Journal. – 2021. – № 2. – С. 1–10.
- 54 Терапевтические возможности здоровьесберегающих технологий на уроках музыки с детьми с ОВЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://инфо-дети.рф/uchebnye-materialy/predmety/muzyka/770-terapevticheskie-vozmozhnosti-zdorovesberegayushchikh-tekhnologij-na-urokakh-muzyki-s-detmi-ovz>. – Дата обращения: 18.04.2025.
- 55 Калиакбарова, Л. Т., Юсупова, А. А. Пути развития менеджмента в музыкальном образовании: монография [Текст]. – Алматы: КНК им. Курмангазы, 2016. – 172 с

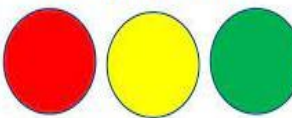
Тақырыптық сабақ жоспары
Астана қаласы әкімдігінің «№1 Арнайы мектеп интернаты» КММ
Қысқа мерзімді сабақ жоспары
Пән атауы: «Кәсіп»

Бөлім		2.Еңбек заттарын дайындау технологиясы		
Мұғалімнің есімі		Сагатова Арай Тлеубергеновна		
Күні:		Сағат саны: 1		
Сынып: 9 “Б” бөлімше: 1		Қатысқандар саны: 4	Қатыспағандар саны:0	
Сабақтың тақырыбы:		Қағаздан оюлы текемет жасау		
Сабақта меңгерілетін оқу мақсаты		9.2.1.3 бұйымды жасауда жоспарға сүйену;		
Сабақ мақсаттары		● Еңбек құралдарын пайдалану тәртібін біледі; ● Қағаздан оюлы текемет жасауды үйрену; ● Қағаздан оюлы текемет жасауды жоспарға сүйене отырып орындауды меңгеру;		
Құндылықтарды дарыту		-Отаның, елін сүйеге; - табиғатты аялауға баулу.		
Сабақ барысы				
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басталуы	1. Ұйымдастыру кезеңі Психологиялық ахуал орнатады. Балаларға жақсы көңіл-күй ұйымдастырады. Балалармен амандасады. 2. Қайталау. Қағаздан текемет жасау жоспарын құрастыру. Нысанаға дәлде ойыны. 1) Қағаздан текемет жасау үшін қандай қағаз түрлері керек? 2) Текеметке қандай ою түрлерін қолданады? 3) Қандай түстер қолдану	Көңілді әуеннің сүйемелдеуімен оқушылар амандасу рәсімін орындайды. Нысанаға дәл түсу арқылы сұрақтарға жауап береді.	Оқушылардың қарым-қатынасқа түсуі бақыланады. <	

	керек? 4) Технологиялық картаны құрастыру үшін қандай ережелерді сақтау керек? 3. Жаңа сабақ «Миға шабуыл» әдісі арқылы сабақтың тақырыбын ашу. 1. Текемет деген не? 2. Текеметті неден жасайды? 3. Текеметке қандай ою түрлері қолданылады? Бұл сұрақтарды қойған себебім бүгінгі сабағымыздың тақырыбы. «Қағаздан оюлы текемет жасау» деп аталады. Текемет – сәндік-қолданбалы өнер туындысы, бетіне түрлі түсті ою-өрнек басылған киіз үй жиһазы. Текеметтің туу тарихы мен оны жасау технологиясы қазақтың ерте дәуіріндегі (біздің заманымыздан бұрын. 6 – 5 ғасырлар) пайда болған. Текеметтің алатын орны өзгеше болған: ол қазақтың дәстүрлі баспанасы – киіз үй ішіне жылылықпен қатар әсемдік те әкелген. текеметтің күзем жүннен (қарасынан) басылған талдырма (кейде шиге тартылған жүннің) бетіне ақтай немесе қызылға, көкке боялған жүн тартылады. Бұдан кейінгі текеметтің басылу тәсілі жалпы киіз басумен бірдей. Текеметтің боямаған түрі де болады. Мұны қара, ақ жүн тартып басады. Оның көлемі әр түрлі. Бояуына қарай қызыл ала текемет, сары	Оқушы қойылған сұраққа жауап береді. Дәптерге тақырыпты және текемет туралы ақпаратты жазады. Тыңдайды, сұрақтар қояды	Әр дұрыс жауабы үшін гүлдер беру арқылы жарайсың, бәрежелді деген сөздер арқылы мадақтау.	NAO.KZ Карточкадағы сұрақтар Қаркесектері Суреттер
--	--	---	--	--

	ала, қара ала текемет деп аталады. Белсенді әдіс: «Түстер» ойыны. Тақтадағы түстерге қарай тапсырма түрін таңдайды. Т №1 Ақ (күрделі тапсырма) Т №2 Қызыл (жартылай күрделі тапсырма) Т №3 Көк (жеңіл тапсырма) Белсенді әдіс: «Не қажет?» ойыны. Текемет жасау үшін қандай материал түрлері қажет? Текемет жасауға қажетті материалдарды таңдап алып үстелдің үстіне қойыңдар. 1. Түсті картон; 2. Түсті қағаз; 3. Қайшы; 4. Желім; 5. Ою үлгісі.	Тапсырмаларды орындайды. Қажетті материал түрлерін таңдап алып үстелге қояды. Атауын	(А.Ж) Әр дұрыс жауабы үшін жүрекшелер беру арқылы жарайсың, бәрежелді деген сөздер арқылы мадақтау. (А.Ж) Әр дұрыс жауабы үшін жүрекшелер беру арқылы жарайсың, бәрежелді деген сөздер арқылы мадақтау.	Интерактивті тақта Презентация Тапсырмалар
--	--	--	---	---

		атайды.		
Сергіту сәті	Саусақ жаттығуы «Құстар қанат қағады» Құстар ұшып барады, Көкте қанат қағады. Барлық құстар қосылып, Шиқ-шиқ -деп, ән салады.	Оқушылар мұғалімнің артынан қайталап орындайды.	Мадақтау, мақтау	Музыкалық әуен
Сабақтың ортасы	Сарамандық бөлім. 1. Жұмыс орнын ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыру. 2. Құрал-жабдықтардың атауын атап ТҚЕ қайталау. Қайшы, желім, түсті қағаз жұмыс кезіндегі ереже. Технологиялық карта арқылы жұмыстың орындалу тәртібімен таныстыру. Саусақ жаттығуы 	1- жұмыс орнын ұйымдастырады; 2- жұмыс барысындағы ТҚЕ айтады; 3- технологиялық карта арқылы жұмыстың орындалу барысын қайталайды; 4- негізін таңдайды; 5- ою бастыратын түсті таңдайды; 6. Оюды ойып алады; Негізгі картон қағазға желімдеп жапсырады; 8. Дайын жұмысты қалай жасағандығын айтып береді.	(А.Ж) Балаларды әр дұрыс жауабы үшін жүрекшелер беру арқылы жарайсың, бәрекелді деген сөздер арқылы мадақтау.	Құрал-саймандар Технологиялық карта Интерактивті тақта Слайд
Жаттығу	Қағаздан оюлы текемет жасау. Синтез «Ойлан – жұптас-бөліс» әдісі талқылауға арналған сұрақтар: 1. Қағаздың қандай түрлерін білесіңдер?	Сұрақтарға жауап береді. Сипаттама береді, ойын жеткізеді.		

	2. Қағазбен жұмыс жасаған қаншалықты тиімді? 3. Қағазды тағы басқа қандай жұмыстарда қолдануға болады. Текемет жасауда қолданған ою түріне сипаттама береді.			
Сабақтың аяқталуы	Кері байланыс: - Бүгінгі сабақ бойынша барлығы түсініктіме? Сыныптағы өз жұмыстарыңды бағалаңдар. «Бағдаршам» әдісі Қызыл түс – ОРТАША Сары түс – ЖАҚСЫ Жасыл түс – ӨТЕ ЖАҚСЫ	Балалар бағдаршам түсін тандап, сабақты меңгеру деңгейі бойынша жабыстырады. <i>«Бағдаршам» әдісі</i> 	Бағдаршам арқылы бағалау	Бағдаршам суреті

Қысқа мерзімді сабақ жоспары
Астана қаласы әкімдігінің “№1 Арнайы мектеп интернаты” КММ
Пән атауы: «Жалпы еңбекке даярлау»

Бөлім	5. Саяхат.	
Мұғалімнің есімі	Сағатова Арай Тлеубергеновна	
Күні:	Сағат саны: 1	
Сынып: 5 “Б” бөлімше: 1	Қатысқандар саны: 3	Қатыспағандар саны: 0
Сабақтың тақырыбы	Табиғи материал түрлерімен таныстыру	
Сабақта меңгерілетін оқу мақсаты	5.5.1.3 табиғи материалдар түрлерін ажырату;	
Сабақ мақсаттары	● Еңбек құралдарын пайдалану тәртібін біледі; ● Табиғи материал түрлерін ажыратуды үйренеді; ● Табиғи материал түрлерімен жұмыс істеуді меңгереді;	

Құндылықтарды дарыту		- табиғатқа, табиғи мұраға ұқыптылықпен қарау; - табиғи ресурстарды үнемді әрі тиімді қолдану еліміздің тұрақты дамуы үшін маңызды екендігін түсіндіру.		
Сабақ барысы				
Сабақтың кезеңі/ уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басталуы	4. Ұйымдастыру кезеңі Психологиялық ахуал орнатады. Балаларға жақсы көңіл-күй ұйымдастырады. Балалармен амандасады. 5. Қайталау. Құрал-саймандар мен құрылғылар	Көңілді әуеннің сүйемелдеуімен амандасады. Тақтада жұмыс істейді, құралдар мен құрылғыларды мұғалімнің үстеліне қояды. Суреттің ішінен қажетті суреттерді алып, үстелдің үстіне қояды.	(А.Ж) Әр дұрыс жауабы үшін гүлдер беру арқылы жарайсың, бәрекелді деген сөздер арқылы мадақтау.	Әуен Жүрекшелер Құрал - саймандар Слайд Интерактивті тақта
	«Не артық» ойыны. Тақтадағы суреттердің ішінен тігін шеберханасында жоқ құрал-саймандардың суреттерін алып үстелге қойындар. 6. Жаңа сабақ Қар кесегі ойыны. Қар кесегін оқушыға лақтырады, қар кесегін ұстап алған оқушыға бір сұрақ қояды. 4. Табиғи материал	Қойылған сұраққа жауап береді.	 (А.Ж) Әр дұрыс жауабы үшін гүлдер беру арқылы жарайсың, бәрекелді деген сөздер арқылы мадақтау.	Карточкадағы сұрақтар Қар кесектері

	дегеніміз не? 5. Табиғи материалдарды қайдан алады? Балалар сонымен бүгінгі сабағымыздың тақырыбы <u>«Табиғи материал түрлерімен таныстыру» деп аталады.</u> Табиғи материалдар түрлеріне- талдың қабығы, бұтақ, тал түбірі, құм, жапырақ, гүл күлтелері, кепкен жемістер, сабан құс қауырсындары, мүйіз, сүйек тері түрлері жатады. Балалар сендерге бұл материал түрлері таныспа. Белсенді әдіс: «Ыстық орындық» ойыны. Тапсырма №1 Табиғи материал деген не? Тапсырма №2 Табиғи материал түрлерін қайдан алады? Тапсырма №3 Табиғи материал түрлерін қалай ажыратамыз?	Жауап береді. Қойылған сұрақтарға жауап береді. Тақтада жұмыс жасайды, керексіз суреттерді алып тастайды. Дәптермен жұмыс жасайды, табиғи материалдардың атауларын дәптеріне	 (А.Ж) Балаларды әр дұрыс жауабы үшін смайликтер беру арқылы жарайсың, бәрекелді деген сөздер арқылы мадақтау. (А.Ж) Балаларды әр дұрыс жауабы үшін смайликтер беру арқылы жарайсың, бәрекелді деген сөздер арқылы мадақтау. 	Слайд Интерактивті тақта Слайд Суреттер Орындық А4 форматтағы тапсырмалар Тапсырмалар
--	--	--	---	--

	Белсенді әдіс: «Не артық?» ойыны Тақтадағы суреттердің ішінен керексіз суреттерді алып тастау керек. Дәптерімізді ашып, тақтада қалған суреттегі табиғи материалдардың атауларын дәптерге жазыңдар. Белсенді әдіс: «Сұрыптау » ойыны. ҚЫЗЫЛ қорапқа табиғи материал түрлерін, ҚАРА қорапқа басқа материал түрлерін салыңдар.	жазады. Сұрыптауды орындайды.		Қызыл және қара жәшіктер, материал түрлері
Сергіту сәті	Ашық аспан болсын! Әр күніміз біздің Сәттілікке толсын! Кәсіби еңбекке баулу пәнінен Білмегенді білейік Үйренейік күлейік!	Мұғалімнің артынан қайталап орындайды.	Мадақтау, мақтау	Музыкалық әуен
Сабақтың ортасы	Сарамандық бөлім.	1- жұмыс орнын ұйымдастырады;	(А.Ж) Балаларды әр	Құрал-саймандар

Жаттығу	1. Жұмыс орнын ұйымдастыру дағдыларын қалыптастыру. 2. Құрал-жабдықтардың атауын атап ТҚЕ қайталау. Қайшы, ПВА желімі жұмыс кезіндегі ереже. Белсенді әдіс. «Сәйкестендіру» ойыны. Көз жаттығуы Табиғи материалдарды қолдана отырып, парақтағы суреттерге желімдеуді орындандар. Дескриптор: - Табиғи материал түрлерін ажыратады; - Табиғи материалдармен жұмыс істеуді меңгерді;	2- жұмыс барысындағы ТҚЕ айтады. 3- қолдану барысын көрсетеді; 4- технологиялық карта арқылы жұмыстың орындалу барысын көрсетеді; 5- Табиғи материалдарды қолдана отырып суреттерге желімдейді.	дұрыс жауабы үшін гүлдер беру арқылы жарайсың, бәрежелді деген сөздер арқылы мадақтау.	Интерактивті тақта Слайд Технологиялық карта
Сабақтың аяқталуы	Кері байланыс: - Бүгінгі сабақ бойынша барлығы түсініктіме? Сыныптағы өз жұмыстарыңды бағаландар. «Айна әдісі» А 4 форматта	Кері байланыс «Айна әдісі»	Айна арқылы бағалау	Бағдаршам суреті

	белгілеу карточка ретінде беріледі, бүгінгі сабақтан алған әсерлерінді көрсетесіңдер.			
--	--	--	--	--

V. Бағалау жүйесі

Арнайы білім беруде «кәсіп» пәні бойынша бағалау тәсілдері – ерекше білім беруді қажет ететін оқушыларға кәсіптік білім беру үдерісінде олардың білімін, дағдыларын және жеке жетістіктерін бағалаудың арнайы әдістері мен тәсілдері. Мұндай бағалау оқушылардың жеке ерекшеліктері мен даму деңгейіне қарай бейімделеді, әрі оларды дұрыс бағалау үшін стандартты әдістерді қолдау қиын болуы мүмкін. Сондықтан бағалау тәсілдері әрбір оқушының мүмкіндіктері мен қажеттіліктеріне сай келуі тиіс. Соның ішінде бағалаудың бір түріне тоқталып өтем.

Дифференциалды бағалау

Дифференциалды бағалау – бұл оқушының жеке даму деңгейіне және мүмкіндіктеріне сәйкес оқу нәтижелерін бағалау. Әр оқушы үшін жеке бағалау критерийлері мен тәсілдері анықталады.

• **Жеке жетістіктерді бағалау:** Оқушының сабақта көрсеткен нақты жетістіктері мен прогресі есепке алынады, ол үшін дифференциалды тапсырмалар мен бағалау шкалалары қолданылады.

• **Оқушының даму динамикасын бақылау:** Ерекше оқушыларға прогресті бағалауда олардың бастапқы деңгейі мен даму қарқыны ескеріледі. Әр оқушының даму деңгейі кезең-кезеңімен бағаланып, ол туралы пікірлер жазылады.

Астана қаласы әкімдігінің
«№1 Арнайы мектеп –интернаты» КММ
Көркем еңбек пәні мұғалімі:
Есенберлина Сағаныш Сериковна
Ерекше білімді қажет ететін оқушыларға арналған «Жалпы еңбекке
даярлау» пәні бойынша іс – тәжірибемен бөлісу

Пәні: Жалпы еңбекке даярлау, **сынып:** 5-6 сыныптар

Білім алушылар: Ерекше білімді қажет ететін оқушылар

Кіріспе:

Пәннің мақсаты:

- ЕБҚ оқушыларды қарапайым еңбек дағдыларына үйрету;

- Қол еңбегі арқылы ұсақ моториканы дамыту;
- Өзін-өзі қызмет етуге, ұқыптылыққа тәрбиелеу;
- Қауіпсіз еңбек етуге дағдыландыру;
- Оқушылардың жеке мүмкіндігіне сай кәсіпке бағыт беру.

Жеңіл ақыл-ой кемістігі бар білім алушыларға арналған 5-6 сыныптары үшін «Жалпы еңбекке даярлау» пәнінен жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасы (бұдан әрі – Бағдарлама) «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының 5-бабы 6) тармақшасына сәйкес әзірленген.

«Жалпы еңбекке даярлау» пәні жеңіл ақыл-ой кемістігі бар білім алушылардың мүдделері мен психофизикалық мүмкіндіктерін есепке ала отырып, оларды болашақ кәсіпті саналы түрде, өздігінен таңдауға дайындау мақсатында оқу жоспарына енгізген.

«Жалпы еңбекке даярлау» оқу пәнінің мазмұны келесі бөлімдерді қамтиды:

- 1) 1-бөлім «Материалтану. Құралдар және жабдықтар»;
- 2) 2-бөлім «Еңбек заттарын жасау технологиясы»;
- 3) 3-бөлім «Қызмет көрсету еңбек дағдыларын меңгеру технологиясы»;
- 4) 4-бөлім «Еңбек заттарын талдау және бағалау».

Бұл әдістемелік нұсқаулық ерекше білімді қажет ететін (ЕБҚ) білім алушыларға арналған «Жалпы еңбекке даярлау» пәнінің мазмұнын, мақсаттарын, әдіс-тәсілдерін және ұйымдастыру ерекшеліктерін түсіндіру үшін әзірленген.

3. Әдістемелік ұсыныстар:

- Оқыту жеке ерекшеліктерге сай бейімделіп жүргізілуі тиіс;
- Көрнекілікке, әрекет арқылы оқытуға басымдық беру қажет;
- Нұсқауларды қысқа, қарапайым тілде беру;
- Қайталама, үлгі бойынша көрсету әдістерін қолдану;
- Топтық және жұптық жұмыс барысында әлеуметтік дағдыларды дамытуға көңіл бөлу.
- Сабақта АКТ-ны байланыстыру
- ❖ **Жоғарыда аталған әдістемелік ұсыныстарды жеке іс – тәжірибемен бөлісе отырып, жеке анықтама бере кетейік;** Ерекше білімді қажет ететін балалармен жұмыс жасау кезінде оқыту міндетті түрде олардың жеке ерекшеліктеріне сай бейімделіп жүргізілуі тиіс. Бұл – тиімді оқытудың негізгі шарты. Төменде осы қағиданы кеңірек түсіндіретін әдістемелік негіздер берілген:

Ерекше білім беруді қажет ететін балалармен оқытуда бейімдеу қағидааттары

- **Жеке оқу қарқынын ескеру**
Әр баланың қабылдау, есте сақтау, түсіну деңгейі әртүрлі болуы мүмкін. Уақытты шектеусіз икемделіп берілуі қажет (мысалы, тапсырманы 1 сабақта емес, 2 сабақта орындауға мүмкіндік беру).

- **Қарапайым тіл мен қысқа нұсқаулар**
Сөздік қорына сай, нақты әрі қысқа сөйлемдер қолдану.
Сурет, пиктограмма, үлгі арқылы тапсырманы көрсету.
- **Көрнекілік пен іс-әрекетке негіздеу**
Қолмен ұстап көру, көру, есту арқылы үйрету (визуалды, тактильді, аудиалды).
«Көрсет – қайтала – орында» әдісі тиімді.
- **Оқытуды кезең-кезеңмен ұйымдастыру**
Үлкен тапсырманы бірнеше ұсақ қадамға бөліп орындау.
Әр сатыда жетістікке жету мүмкіндігін қамтамасыз ету.
- **Қолдау мен кері байланыс**
Мұғалімнің тұрақты қолдауы: сөзбен мақтау, бағыт беру, қажет кезде көмектесу.
«Жасадың – жарадың!» секілді мотивациялық кері байланыс маңызды.
- **Арнайы оқыту құралдары мен бейімделген материалдар**
Ірі қаріп, визуалды тірек, жұмсақ материалдар, қауіпсіз құралдар.
Аудио немесе бейне-нұсқаулықтар.

Мысалы: Егер оқушы пішіп тігуді үйреніп жатса, оған: Тік тігісті алдымен қағазда жүргізу, содан кейін матада ірі жіппен жасау, кейін ғана нақты бұйымға көшу ұсынылады.

- **Көрнекілік пен әрекет арқылы оқыту – тиімді тәсілдер** Дәл солай – ерекше білімді қажет ететін балаларға оқыту барысында көрнекілік пен әрекет арқылы оқытуға басымдық беру өте маңызды. Бұл олардың қабылдау ерекшеліктері мен есте сақтау, ойлау процесіне сәйкес келеді. Төменде осы тәсілге негізделген нақты әдістемелік ұсыныстар берілген:
- **1. Көрнекілік әдістері: Суреттер мен фотосуреттер:** тапсырманың ретін суретпен көрсету (мысалы, "қол жуу реті", "пішу реті").
Пиктограмма, белгілер: қысқа әрі түсінікті, жиі қолданылатын әрекеттерге арналған (тамақтану, тазалық, қауіпсіздік).
Бейнематериалдар: қысқа әрі нақты түсіндіретін роликтер немесе анимациялар.
Нағыз заттар (реалды объектілер): тақырыпқа байланысты затты көзбен көріп, қолмен ұстау (мысалы, тігін сабағында ине-жіп, маталар)
- **Әрекет арқылы оқыту:**
«Көр – қайтала – жаса» әдісі: мұғалім көрсетеді → оқушы қайталайды → өз бетінше орындайды.
Қадамдық әрекет: бір тапсырманы бірнеше кіші сатыға бөлу (мысалы, алдымен пішу → көктеу → тігу).
Жобалық әдіс: шағын еңбек жобаларын орындау арқылы оқыту (жастықша тігу, тамақ әзірлеу, қағаздан гүл жасау).

Дене-қимыл әдісі: қозғалыс арқылы түсіндіру (мәселен, "кесу", "таңдау", "жинау" қимылдарын көрсету).

Мысалы: Тапсырма: Алжапқышты пішу.

Оқыту тәсілі:

- 1-сурет: Алжапқыш үлгісі
- 2-сурет: Қағазда үлгі салу
- 3-сурет: Қайшымен кесу
- Бейнеролик: Мұғалімнің көрсетілімі
- Іс-әрекет: Оқушы өзі пішеді. Ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін «естіп түсіну» емес, **«көріп – ұстап – жасап түсіну»** маңызды. Сол себепті әр сабақты **көрнекілікке және әрекетке сүйене отырып** құрастыру – инклюзивті оқытудың негізгі талабы.
- **Ерекше білімді қажет ететін балаларға нұсқауларды қысқа, қарапайым тілде беру;** үшін нұсқаулардың қысқа әрі қарапайым тілде берілуі — өте маңызды дидактикалық талап. Бұл олардың түсіну, зейін аудару, есте сақтау қабілеттеріне сәйкес келеді.

Ерекше білімді қажет ететін балаларға нұсқау беру бойынша әдістемелік ұсыныстар

1. Қысқа сөйлемдер

Бір сөйлем – бір ой.

- Мысалы:

✗ «Сен қазір ине мен жіпті алып, мына жерден бастап тігіп шығуың керек.»

☑ «Инені ал. Жіпті өткіз. Тігуді баста.»

☑ 2. Қарапайым, таныс сөздер

- Күрделі терминдерді қолданбау немесе суретпен, әрекетпен көрсету.
- Мысалы:

✗ «Геометриялық фигуралар бойынша композицияны орналастыр.»

☑ «Шаршыны мына жерге қой. Үстіне үшбұрыш қой.»

☑ 3. Қадаммен, рет-ретімен айту. Әр әрекетті бөлек айту (бір тапсырма – бір қадам).

- Мысалы:

1. Қағазды ал.
2. Сызық сыз.
3. Қайшымен кес.
4. Желім жақ.

☑ 4. Дыбыстау + көрсету

- Нұсқауды айтып қана қоймай, әрекетпен көрсетіңіз.
- Мысалы, «Кес» деп айтып, сол кезде қайшымен кесіп тұрғаныңызды көрсетіңіз.

☑ 5. Сұрақпен нақтылау

- Оқушы түсінгенін анықтау үшін:
 - «Не істеу керек?»

- «Қай құрал керек?»
- «Қайдан бастаймыз?» деген сұрақтар қойыңыз.

Мысалы: Тапсырма – матадан дөңгелек кесу

Нұсқау үлгісі:

1. Мата ал.
 2. Қаламмен дөңгелек сыз.
 3. Қайшымен кес.
 4. Саусақтарыңды жарақаттама. Ерекше білімді қажет ететін оқушыларға нұсқау **қысқа, нақты, қарапайым және көрнекілікпен бірге** берілгенде ғана олар оны оңай қабылдап, тапсырманы сәтті орындай алады. Ерекше білімді қажет ететін балаларға қайталама, үлгі бойынша көрсету әдістерін қолдану; Ерекше білімді қажет ететін (ЕБҚ) балаларды оқытуда «қайталама» және «үлгі бойынша көрсету» әдістерін қолдану — ең тиімді тәсілдердің бірі болып табылады. Бұл әдістер балалардың қабылдау, есте сақтау және орындау қабілеттеріне сай келеді.
- **Қайталама және үлгі бойынша көрсету әдістері, неліктен маңызды?**
Ерекше білім беруді қажет ететін балалар бір реттік түсіндірмеден тапсырманы толық меңгере алмауы мүмкін. Үлгімен көріп, бірнеше рет қайталап орындау — олардың сенімділігін арттырады. Қимылды көру арқылы миға бекіту — визуалды және моторлық есте сақтауға көмектеседі.
 - **Үлгі бойынша көрсету (модельдеу):**
Мұғалім немесе көмекші қадамды нақты іс-әрекетпен көрсетеді.
Мысалы: «Қайшымен осылай кесеміз» — деп нақты кесу қимылын көрсету.
 - **Қолдану жолы:**
Тапсырма берілмес бұрын бүкіл процесті көрсету. Қосымша суретті үлгі немесе дайын өнім көрсету. Оқушы үлгіге қарап отырып қайталайды.
 - **Қайталама әдісі (рет-ретімен, бірнеше рет орындау):**
Бір әрекетті бірнеше рет жасату (мысалы, тігіс салу, жіп өткізуді 3-4 рет қайталау). Мақсат — автоматтандыру және түсінуді бекіту.
 - **Қолдану жолы:**
«Көр — тыңда — жаса — тағы қайтала!» принципі. Қайталаған сайын нұсқауды азайтып, оқушының өз бетімен орындауына мүмкіндік беру.
 - **Мысалы:** Жіпті инеге өткізу тапсырмасы. Мұғалім инеге жіпті өзі өткізеді (үлгі).

Оқушы мұғаліммен бірге жасайды. Мұғалім тағы да көрсетеді, оқушы жалғыз қайталайды. «Көрсеттің — қайталады — үйренді». Бұл әдістер ЕБҚ балалардың оқуда табысқа жетуіне жол ашады, өз-өзіне деген сенімділігін арттырады.

- **Ерекше білімді қажет ететін балаларға топтық және жұптық жұмыс барысында әлеуметтік дағдыларды дамытуға көңіл бөлу.** Ерекше білімді қажет ететін балаларға топтық және жұптық жұмыс арқылы әлеуметтік дағдыларды дамытуға ерекше көңіл бөлу — оларды қоғамға бейімдеудің, қарым-қатынас дағдыларын қалыптастырудың маңызды жолы.

- **Топтық және жұптық жұмыс – әлеуметтік дағдыларды дамыту құралымы. Неліктен маңызды?** Ерекше білімді қажет ететін балаларға тән ерекшеліктер:
 - Жаңа ортаға бейімделуде қиындығы болады;
 - Өз ойын айтуда, тыңдауда, кезек күтуде қиналуы мүмкін;
 - Жалғыз жұмыс істеуге үйренген немесе тұйық болуы мүмкін.
 - Сондықтан, оларды бірлесе әрекет етуге, қарым-қатынас орнатуға үйрету басты мақсаттардың бірі.
- **Мақсатты әлеуметтік дағдылар:**
 - Бір-бірін тыңдай білу;
 - Көмек сұрай білу және көмек көрсету;
 - Тапсырманы бөлісе орындау;
 - Кезек күту, жұптасу, ортақ шешім қабылдау.
- **Топтық/жұптық жұмысты ұйымдастыру ұсыныстары:** Алдымен екеулік (жұптық) жұмыс: Мысалы: «Сен жіпті ұстайсың, досың түйіндейді». Жұптарды мұғалім өзі құрайды (бір белсенді, бір ұялшақ оқушы).
- **2. Топта нақты рөлдер беру:** Әр оқушыға міндеті түсінікті болуы керек: біреуі – құралдарды дайындайды, біреуі – көмекші, біреуі – нәтижені тексереді.

- ❖ **Қарапайым тапсырмамен бастау:** Мысалы: «Пішілген бөліктерді бірге жина», «Жіптің түсін бірге таңда».
- ❖ **Мадақтау және қолдау:** Әлеуметтік мінез-құлықты мадақтаңыз: «Досыңа көмектестің – жарайсың!», «Кезегіңді күттің – өте жақсы!»
- ❖ **Бақылау және бағыт беру:** Мұғалім жұмыс кезінде аралап, қажет жағдайда араласып, бағыт көрсетеді.

Мысалы тапсырма: Алжапқышты көктеу (жұппен)

- Бір оқушы алжапқышты ұстайды, екіншісі көктейді.
- Бірі жіпті тартып, екіншісі ілгек ұшын ұстайды.
- Бір-біріне көмек көрсетіп, соңында бірге жұмысын көрсетеді.

Ерекше білімді қажет ететін оқушыларға жеке тапсырмадан гөрі бірлескен іс-әрекет арқылы дамуға, тіл табысуға, өзін ортада сезінуге мүмкіндік беріледі. Бұл — оларды өмірге бейімдеудің маңызды жолы.

Ерекше білімді қажет ететін оқушыларға сабақта АКТ – ны байланыстыру
Ерекше білімді қажет ететін оқушыларға сабақ барысында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды (АКТ) қолдану – олардың оқу үрдісіне белсенді қатысуын арттырып, танымдық, сенсорлық және моторлық дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

- ❖ **АКТ-ны ерекше білімді қажет ететін оқушыларға бейімдеп қолданудың тиімді жолдары**
 - Оқушының қызығушылығын арттыру
 - Материалды көзбен көру, есту арқылы жақсы меңгеру
 - Қайталап орындау және тәжірибе жасауға мүмкіндік беру

- Өз бетінше жұмыс істеу дағдысын дамыту

АКТ құралдарын қолдану бағыттары:

1. Визуалды материалдар көрсету: Сурет, бейне, слайд арқылы тапсырманың орындалу жолын көрсету.

Мысалы: тігін машинасымен жұмыс жасау бейнесабак, қауіпсіздік ережелері мультипликация түрінде

2. Интерактивті тапсырмалар

Мысалы: LearningApps, Wordwall, Kahoot арқылы:

– Заттарды сәйкестендіру

– Рет-ретімен қою

– Қай құрал не үшін керек? (суретпен жауап)

3. Сенсорлық тақта немесе планшет

Ойын түрінде тапсырма орындау (түр түсін таңдау, фигураларды құрастыру, кескін салу)

Әрекетке бағытталған (touch-based) тапсырмалар арқылы моториканы дамыту

4. Дыбыстық қолдау арқылы оқыту

Әр тапсырманы диктор дауысы арқылы айту

Жазба арқылы сөйлеуді тыңдап қайталау (артикуляцияны жаттықтыру үшін)

5. Қарапайым бағдарламалар/қосымшалар

Paint, TuxPaint – сурет салу. Scratch – қарапайым анимация жасау

PowerPoint – сурет пен дыбысты пайдаланып тапсырма құрастыру. ЕБҚ оқушылар үшін АКТ – жай қосымша құрал емес, оқуға қолжетімді орта құралы. Ол көру, есту, әрекет арқылы меңгеруді үйлестіреді, мотивацияны арттырады және білімді бекітуге көмектеседі. «Жалпы еңбекке даярлау» пәні ерекше білімді қажет ететін оқушылар үшін тек еңбек дағдысын емес, өмірге қажетті бейімделу, әлеуметтік қатынас, өзіне-өзі қызмет ету сияқты маңызды құндылықтарды үйретудің маңызды құралы болып табылады.

- 5. Бағалау тәсілдері:** Оқу мен оқытуды бағалаудағы ерекше білімді қажет ететін оқушылардың білімін бағалау өзекті мәселе. Осы жағдайды ескере отырып, ай сайын бірлестік отырысында БЖБ және ТЖБ тапсырмаларын ұстаздар жас ерекшелігіне сәйкес ұсынады.

Бағалау түрі	Сипаттамасы
Қалыптастырушы бағалау	Күнделікті әрекеті, ынтасы, өз бетінше әрекет етуі
Жиынтық бағалау	Жетістіктер парағы, мұғалімнің бақылау кестесі
Өзін-өзі бағалау және топтық бағалау	Жеңіл пиктограммалар (күлімдеуік, басбармақ т.б.) арқылы

КРИТЕРИАЛДЫҚ БАҒАЛАУДЫҢ ҮЛГІСІ:

«Кәсіби еңбекке даярлау» (Тігін ісі) пәні бойынша бөлімді жиынтық бағалауға арналған тапсырма

Оқушының аты-жөні:

Сынып: 8 «А»

Ортақ тақырып/ Бөлімше: 1. Материалтану. Құралдар мен жабдықтар.
2. Еңбек заттарын дайындау технологиясы.

Мақсаты: 8.2.1.1 моделдеу және құрастыру объектісін анықтау;
8.2.1.2 сызба, эскиз дайындау; 8.2.1.3 жұмыс жоспарын құрастыру,
материалдарды іріктеу; 8.2.1.4 белгіленген жоспарға сүйену

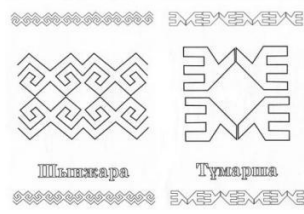
Критериялық бағалау:

Оқушы:

1. Еңбек заттары мен материалдардың ерекшелігін атайды
2. Әшекейлі өрнек құрастыру технологиясын түсінеді
3. Геометриялық пішіндер мен мүйіз тәрізді өрнектерді қиып көрсетеді

Ойлау шеберлігінің деңгейі: Білу, түсіну және қолдану

Орындалу уақыты: 20 минут

№	Тапсырма	Орындалуы	Балл
1	Қол құралдарының атауын және қызметін ауызша ата. Дескриптор - қол құралдарының атауы мен қызметін атайды - қол құралдарын қолдану аясын айтады - қол құралдарын пайдаланады		1-5
2	Әшекейлі өрнектер құрастыру, геометриялық пішіндер мен мүйіз тәрізді элементтерді пайдалану (ақ парақта орында). Дескриптор - әшекейлі өрнек түрлерін құрастыра біледі; Өрнектердің атауын айтады өрнектердің қолдану аясын		1-5

	түсінеді			
3	Көрсетілген маталардың қасиеттерін ата. (Ауызша жауап) Дескриптор Мата түрлерін және қасиеттерін біледі; Мата түрлерін және қасиеттерін ажырата алады; Мата түрлерін және қасиеттерін салыстырады		1-10	
Всего			20	

«Кәсіби еңбекке даярлау» (Тігін ісі) пәні бойынша тоқсандық жиынтық бағалауға арналған тапсырма

Оқушының аты-жөні:

Сынып: 8 «А»

Мақсаты: 8.2.4.1 қағаз өндірісі туралы түсініктің болуы; 8.2.4.2 қағазды бүктеу тәсілдерін меңгеру;

8.2.4.3 жазықтықта аппликация орындау, көлемді және заттық аппликациялар;

8.2.4.4 аппликацияға әртүрлі ою-өрнектер мен әшекейлерді қолдану;

8.2.4.5 белгілі бір тақырыпқа дұрыс композициялық құрылған, көк жиек сызығын пайдаланып аппликация құрастыру;

Критериялдық бағалау :

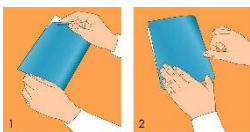
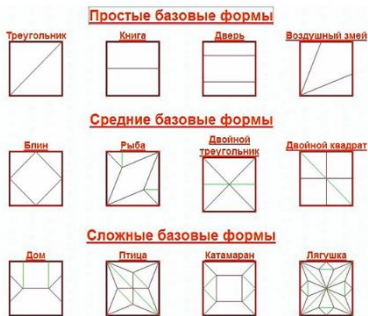
Оқушы:

1. қағаз түрлерін біледі және атайды
2. аппликацияға әртүрлі ою-өрнек және әшекейлерді қолдану технологиясын анықтайды
3. қағазды бүктеу тәсілдерін орындайды

Ойлау шеберлігінің деңгейі: Білу, түсіну және қолдану

Орындалу уақыты: 40 минут

№	Тапсырма	Орындалуы	Балл
---	----------	-----------	------

1	Суретке қарап қағаз түрлерін атап жаз. Дескриптор қағаз түрлерін, атауын біледі (1 бал) қағаз түрлерін ажырата алады (2 бал) қағаз түрлерін қолану аясын түсінеді (2 бал)	 ----- ----- -----	1-5	
2	Қағазды бүктеу тәсілдерін көрсет. Дескриптор -қағазды бүктеу тәсілдерін орындай біледі (1 бал) қағазды бүктеу тәсілдерін ажырата алады (2 бал) қағазды бүктеу тәсілдерін қолдана алады (2 бал)	 	1-5	
3	Аппликация түрлерін жаз. Дескриптор -аппликация түрлерін біледі аппликация түрлерін атайды аппликация түрлерін қолдана алады		1-5	
4	Практикалық жұмыс Қауіпсіздік ережесін қайталау. Аппликация “кемпірқосақ” Дескриптор - түстерді біледі - жұмыс барысындағы ҚЕ сақтауды түсінеді		1-5	

	- технологиялық карта бойынша орындай біледі.			
Барлығы:			20	

Критериалдық бағалаудың қорытындысы

Пән: «Кәсіби еңбекке даярлау» (Тігін ісі)

Сынып: 8 «А» Мерзімі:

Тақырыбы: БЖБ

Оқушы саны: 4

Қатыспағандар саны: 0

№	Оқушының ата-жөні:	Тапсырмаларды орындауы				Баға	
		1	2	3	4	«3»	«4»
1	Бәйтерекова Алуа	+	+	+	+		4
2	Копжасарова Алтынай	+	+	+	+		4
3	Сайлаубекова Аянат	+	+	+	+		4
4	Ташмакова Мадина	+	-	+	+	3	

Пән: «Кәсіби еңбекке даярлау» (Тігін ісі)

Сынып: 8 «А» Мерзімі:

Тақырыбы: ТЖБ

Оқушы саны: 4

Қатыспағандар саны: 0

№	Оқушының ата-жөні:	Тапсырмаларды орындауы				Баға	
		1	2	3	4	«3»	«4»
1	Бәйтерекова Алуа	+	+	+	+		4
2	Копжасарова Алтынай	+	+	+	+		4
3	Сайлаубекова Аянат	+	+	+	+		4
4	Ташмакова Мадина	-	+	+	+	3	

Шартты белгілер:

«+» - тапсырманы оқушы өз бетінше орындайды;

«+» - тапсырма мұғалімнің көмегімен орындалады;

«-» - тапсырманы әзірге оқушы орындай алмайды

САБАҚ ҮЛГІЛЕРІ

Бөлім:		Материалдар мен құралдар		
Педагогтің тегі, аты әкесінің аты (болған жағдайда)		Оқытушының аты-жөні: Есенберлина С.С		
Күні:				
Сынып: 5 «А»		Қатысушылар саны: 3	Қатыспағандар:	
Сабақтың тақырыбы:		Тігін ісі		
Оқу бағдарламасы на сәйкес оқыту мақсаттары		5.2.3.2 өсімдік текті талшықты маталардың (сиса, сәтен) қасиеттерімен танысу		
Сабақтың мақсаты:		Қол жұмысына арналған құралдар мен құрылғыларды пайдалану және өсімдік текті талшықты маталардың (сиса, сәтен) қасиеттерімен танысу		
Сабақтың барысы				
Саб ақт ың кезеңі/уа қыт	Педагогтің әрекеті	Оқушылардың әрекеті	Бағалау	Ресурста р
Баст алу ы	Ұйымдастыру кезеңі. Оқушылармен сәлемдесу. Психологиялық ахуалды қалыптастыру. Назарларын сабаққа аудару.Өткен сабақты пысықтау мақсатында «Қар кесегі» әдісін қолдандым. Тақырып мазмұнын ашу мақсатында төмендегідей <i>сұрақтар қойылады</i> : «Тігін ісі» дегеніміз не?	Педагогпен сәлемдесу. Еңбек заттарын атайды. Өткен сабақты сұрақ-жауап арқылы айтады. «Қар кесегі» әдісі өткен сабақты қайталауға ықпал етеді. Тігін ісі туралы	Қалыптастырушы бағалау: Бірін-бірі бағалау.	Еңбек заттары, қайшы, ине, жіп, желім, картон, қалдық материалдар, түрлі бояулар https://wordwall.net/ru/create/enterconte

	Тігін ісін қалай қолданамыз? Қауіпсіздік ережесін қалай сақтаймыз? Қауіпсіздік ережесін міндетті түрде сақтау қажет пе? Санитарлық-гигиеналық талаптарды сақтау қажетпе? Тәжірбие жұмысында не қолданамыз? Құралдармен қалай жұмыс жасаймыз?	айтады және АКТ қолдана отырып анықтайды. Қауіпсіздік ережесін қайталайды. Қауіпсіздік ережесін міндетті түрде сақтау қажет екенін айтады. Санитарлық-гигиеналық талаптарды орындайды. Тәжірбие жұмысында қандай құралды қолданғаның айтады. Құралдармен қалай жұмыс жасағаның көрсетеді.	nt?templateId=46
Орт асы	Оқушылар жеке жұмыс істейді. АКТ технологияларын қолданып отырып, тігін ісі туралы мәлімет жинайды шығу тарихын, ерекшеліктері мен дәстүрлі түрлерін анықтайды. Wordwall бағдарламасы «Кездейсоқ дөңгелек» арқылы ойын түрінде зерттеу сабағын жүргізу Әр оқушы өз ойын айтады.	Оқушыларға Wordwall бағдарламасы «Кездейсоқ дөңгелек» арқылы ойын түрінде зерттеу сабағында әр ұяшықта берілген тапсырмаларды орындайды. Әр оқушы өз ойын айтады.	Алуан түрлі қағаздар, жіптер, пластик қалдықтары немесе мата қалдықтары мен картон қағаз т.б табиғи сәндік бұйымдар. https://wordwall.net/ru/resource/67504530/%d1%82%d1%96%d0%b3

				%d1%96 %d0%bd- %d1%96 %d1%81 %d1%96
Сергіту сәті	«Жылы сөз» жылулық шеңбері	Оқушылар сабақ өту барысында өз сыныптастарына жылулық сөздерін айтады.		
Аяқталуы	Кері байланыс Оқушылар рефлексиясы: «Алма ағашы» әдісі. - Жасыл түсті алма – мен бүгін бәрін жақсы орындадым, сондықтан көңіл-күйім көтеріңкі. - Сары түсті алма – мен тапсырманы толықтырамын, көңіл күйім орташа. - Қызыл түсті алма - мен тапсырманы орындай алмадым, көңіл-күйім жоқ. Өз ойларын еркін жеткізу .	Оқушылар бүгінгі сабақты қандай деңгейде түсініп, білгендерін алманы таңдағандары бойынша білемін. Жасыл алманы бәрін жақсы түсінген оқушылар таңдаса, сары алманы кейбіреулерін дұрыс түсінбеген, толықтырамын деген оқушылар таңдаса, қызыл алманы тапсырманы орындай алмаған, түсінбеген оқушылар таңдайды. Бүгінгі сабақтағы білім деңгейінің көрсетеді	Оқушылар еңбек заттарын талдап бір-біріне пікір айтып қалдыру.	Қағазға салынған қызыл, сары және жасыл алма суреттері

Бөлім:		Еңбек заттарын жасау технологиясы		
Педагогтің тегі, аты әкесінің аты (болған жағдайда)		Есенберлина С.С		
Күні:				
Сынып: 5 «А»		Қатысушылар саны: 3	Қатыспағандар:	
Сабақтың тақырыбы:		Матаның шығу тарихы		
Оқу бағдарламасын а сәйкес оқыту мақсаттары		5.2.3.2 табиғи талшықты маталардың (жүн, зығыр, мақта) қасиеттерімен танысу		
Сабақтың мақсаты:		Қол жұмысына арналған құралдар мен құрылғыларды пайдалану, табиғи талшықты маталардың (жүн, зығыр, мақта) қасиеттерімен танысу.		
Сабақтың барысы				
Саб ақт ың кезеңі/уа қыт	Педагогтің әрекеті	Оқушылардың әрекеті	Бағалау	Ресурста р
Баст алу ы	Ұйымдастыру кезеңі. Оқушылармен сәлемдесу. Сыныпта психологиялық ахуалды орнату. Сабаққа дайындығын бақылау. Сұрақ-жауап арқылы өткен сабақты қайталау. Тақырып мазмұнын ашу мақсатында төмендегідей сұрақтар қойылады: Тігін ісі» дегеніміз не? Тігін ісін қалай қолданамыз? Қауіпсіздік ережесін қалай сақтаймыз? Қауіпсіздік ережесін міндетті түрде сақтау қажет пе?	Педагогпен сәлемдесу. Өткен сабақты сұрақ-жауап арқылы айтады. Мұғалімнің көмегін қажет ететін оқушылармен жұмысты бірге атқарады.	Қалыптастырушы бағалау: Бірін-бірі бағалау.	алдарына матаның түрі көрсетілген көрнекілік беріледі

	Санитарлық-гигиеналық талаптарды сақтау қажетпе? Құралдармен қалай жұмыс жасаймыз?			
Ортасы	Х-ІХ ғасырда пайда болды. Мата (лат. Textile - мата, материя) деп аталады. Мата 2 түрге бөлінеді. Табиғи талшықтар және химиялық талшықтар болып бөлінеді, бүгінгі сабақта біз табиғи талшықтардан жасалатын мата түрін қарастырамыз. Т1 қол жұмысына арналған құралдар мен құрылғыларды пайдалану Оқушылар жеке жұмыс жасайды (А,В,С) А тобындағы оқушыға арналған жұмысты орындайды. 	Қол жұмысына арналған құралдар мен құрылғыларды пайдалану аясын оқушылар көрсетеді Оқушылар жеке жұмыс жасайды (А,В,С) Wordwall бағдарламасы арқылы викториналық тапсырманы орындайды.	Жақсы Тағы ойланып көрейік Өте жақсы Жарайсыңдар!	https://wordwall.net/ru/resource/67570785/%d2%9b%d2%b1%d1%80%d0%b0%d0%bb%d0%b4%d0%b0%d1%80%d0%b4%d1%8b-%d0%bf%d0%b0%d0%b9%d0%b4%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d0%bd%d1%83

В,С тобындағы оқушыларға арналған тапсырма

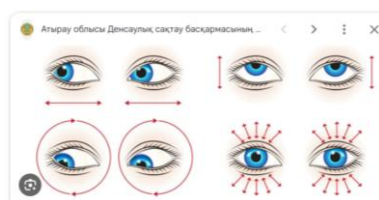
Т2 табиғи талшықты маталардың (жүн, зығыр, мақта) қасиеттерімен танысу

АКТ технологияларын қолданып отырып, берілген тапсырманы Wordwall бағдарламасы «Салыстыр» ойын түрінде орындайды.

Әр оқушы өз ойын айтады.

Көзге арналған жаттығуды орындайық: (2 рет)

Wordwall бағдарламасы арқылы «Ұқсастықты тап» тапсырмасын орындайды.

Оқушылар Wordwall бағдарламасы «Салыстыр» ойыны арқылы маталардың айырмашылығын айтады. Әр оқушы интерактивті тақтамен жұмыс істейді. (А тобындағы оқушы В,С тобындағы оқушыға көмек береді)

Оқушылар мұғалімнің соңынан қайталайды. (2 рет)

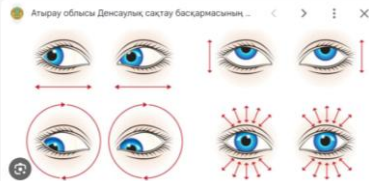
<https://wordwall.net/ru/resource/67632110/%d2%b1%d2%9b%d1%81%d0%b0%d1%81-%d0%b7%d0%b0%d1%82%d1%82%d0%b0%d1%80%d0%b4%d1%8b-%d1%82%d0%b0%d0%bf>

<https://wordwall.net/ru/resource/67568212/%d1%82%d0%b1%d0%b8%d2%93%d0%b8-%d1%82%d0%b0%d0%bb%d1%88%d1%8b%d2%9b%d1%82>

				%d0%b0 %d1%80 %d0%b4 %d1%8b- %d0%ba %d3%a9 %d1%80 %d1%81 %d0%b5 %d1%82
Сергіту сәті	Бала бала балапан	Оқушылар қайталайды	Жарайсыңдар!	https://www.youtube.com/watch?v=e_i716uzZn0
Аяқталуы	Кері байланыс Оқушылар рефлексиясы: «Алма ағашы» әдісі. - Жасыл түсті алма – мен бүгін бәрін жақсы орындадым, сондықтан көңіл-күйім көтеріңкі. - Сары түсті алма – мен тапсырманы толықтырамын, көңіл күйім орташа. - Қызыл түсті алма – мен тапсырманы орындай алмадым, көңіл-күйім жоқ. Өз ойларын еркін жеткізу.	Оқушылар бүгінгі сабақты қандай деңгейде түсініп, білгендерін алманы таңдағандары бойынша білемін. Жасыл алманы бәрін жақсы түсінген оқушылар таңдаса, сары алманы кейбіреулерін дұрыс түсінбеген, толықтырамын деген оқушылар таңдаса, қызыл алманы тапсырманы орындай алмаған, түсінбеген оқушылар таңдайды. Бүгінгі сабақтағы білім деңгейінің көрсетеді	Оқушылар еңбек заттарын талдап бір-біріне пікір айтып қалдыру.	Қағазға салынған қызыл, сары және жасыл алма суреттері

Бөлім:		Еңбек заттарын жасау технологиясы		
Педагогтің тегі, аты әкесінің аты (болған жағдайда)		Есенберлина С.С		
Күні:				
Сынып: 5 «А»		Қатысушылар саны: 3	Қатыспағандар:	
Сабақтың тақырыбы:		Қол сөмкенің бетіне шытыра және пайеткамен тігу		
Оқу бағдарламасын а сәйкес оқыту мақсаттары		5.2.3.7 шытыра моншақпен және пайеткамен кестелеу (белгі бойынша) техникасын меңгеру		
Сабақтың мақсаты:		Шытыра моншақпен және пайеткамен кестелеу (белгі бойынша) техникасын меңгеру		
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушылардың әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Басталуы	Ұйымдастыру кезеңі. Оқушылармен сәлемдесу. Сыныпта психологиялық ахуалды орнату. Сабаққа дайындығын бақылау. Сұрақ-жауап арқылы өткен сабақты қайталау. • Қандай матаның түрін білесіңдер? Жүннен қандай бұйымдар тоқылады? Мақта матасынан қандай бұйымдар тігіледі? Зығыр матасынан қандай бұйым тігіледі? Әр сабақта қандай ережелерді сақтаймыз?	Педагогпен сәлемдесу. Өткен сабақты сұрақ-жауап арқылы пысықтайды. Мұғалімнің көмегін қажет ететін оқушылармен жұмыс істеу сұрақтарға жауап беруге ықпал ету.	Қалыптастырушы бағалау: Жақсы Жарайсың!	Технологиялық карта

	Қауіпсіздік ережесін міндетті түрде сақтау қажет пе? Құралдармен қалай жұмыс жасаймыз? ➤ Жаңа сабақты бастамас бұрын пайетка мен шытыра моншақтың шығу тарихын қарастырайық. Ең алғаш бисер атауы дәл осы Египет елімен байланысты. Оның атауы арабтың “бусра” немесе “бусер” деген сөзінен шыққан мағынасы “жалған маржан” әйнек өндіруші шеберлер жан-жаққа тарап әлемге “бисер атауы әйгілі бола бастайды. Бисерді су моншақ дейміз.		https://worldwall.net/ru/resource/67570785/%d2%9b%d2%b1%d1%80%d0%b0%d0%bb%d0%b4%d0%b0%d1%80%d0%b4%d1%8b-%d0%bf%d0%b0%d0%b9%d0%b4%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d0%bd%d1%83 https://prezi.com/p/6sarxelvmku/presentation/
--	--	--	---

Ортасы	Сабақты бастамас бұрын электронды кітапты қарап шығайық. Қарап шықсақ бисермен тігу қарапайым әдісін бүгінгі сабақта қолданамыз. Ол үшін технологиялық картаға назар аударайық (яғни практикалық жұмыс істейміз) керекті құрал – жабдықты алып жұмыс орнымызды ұйымдастырып алайық. Бірақ қазір біз қол жаттығуын жасайық "Үй-Кірпі-Құлпы" Бисер мен пайетканың қарапайым түрін технологиялық картамен жасаймыз. Жұмысты бастамас бұрын көзге арналған жаттығуды қайталайық: (2 рет) 	Оқушылар QR код арқылы өтіп сабаққа байланысты кітапты қарап шығады. Өз ара ой бөліседі. Оқушылар жұмыс орнын ұйымдастырып, керекті құрал – жабдықты алады. (Ине, қайшы, жіп, бисер, пайетка) Оқушылар мұғалімнің соңынан қайталайды. Технологиялық картамен жұмыс істейді.	Жақсы Тағы ойланып көрейік Өте жақсы Жарайсың! Рахмет Жарайсыңдар!	
----------------------	---	--	---	---

	Суреттегі көрсетілген реттілікпен жұмыс істейміз 			
Сергіту сәті	Бала бала балапан	Оқушылар қайталайды	Жарайсың!	https://www.youtube.com/watch?v=e_i716uzZn0
Аяқталуы	Кері байланыс Оқушылар рефлексиясы: «Алма ағашы» әдісі. - Жасыл түсті алма – мен бүгін бәрін жақсы орындадым, сондықтан көңіл-күйім көтеріңкі. - Сары түсті алма – мен тапсырманы толықтырамын, көңіл күйім орташа. - Қызыл түсті алма – мен тапсырманы орындай алмадым, көңіл-күйім жоқ. Өз ойларын еркін жеткізу.	Оқушылар бүгінгі сабақты қандай деңгейде түсініп, білгендерін алманы таңдағандары бойынша білемін. Жасыл алманы бәрін жақсы түсінген оқушылар таңдаса, сары алманы кейбіреулерін дұрыс түсінбеген, толықтырамын деген оқушылар таңдаса, қызыл алманы тапсырманы орындай алмаған, түсінбеген оқушылар таңдайды. Бүгінгі сабақтағы білім деңгейінің көрсетеді	Оқушылар еңбек заттарын талдап бір-біріне пікір айтып қалдыру.	Қағазға салынған қызыл, сары және жасыл алма суреттері

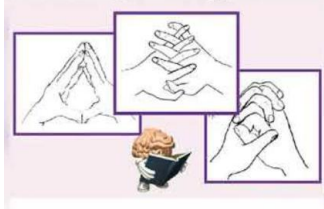
--	--	--	--	--

Бөлім:	Еңбек заттарын жасау технологиясы	
Педагогтің тегі, аты әкесінің аты (болған жағдайда)	Есенберлина С.С	
Күні:		
Сынып: 5 «А»	Қатысушылар саны: 3	Қатыспағандар:
Сабақтың тақырыбы:	Еңбек заттары туралы жалпы мәліметтер	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	5.1.1.4 еңбек материалдарының қасиеттері мен сипаттамаларын зерделеу	
Сабақтың мақсаты:	Еңбек материалдарының қасиеттері мен сипаттамаларын зерделеуді білу.	

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушылардың әрекеті	Бағалау	Ресурс
Басталуы	Ұйымдастыру кезеңі. Оқушылармен сәлемдесу. Сыныпта психологиялық ахуалды орнату. Сабаққа дайындығын бақылау. Сұрақ-жауап арқылы өткен сабақты қайталау. Қандай матаның түрін білесіңдер? Еңбек қауіпсіздік ережесі туралы не білесіңдер? Мақта матасынан қандай бұйымдар тігіледі? Зығыр матасынан қандай бұйым тігіледі?	Педагогпен сәлемдесу. Өткен сабақты сұрақ-жауап арқылы пысықтайды. Сұраққа оқушылар жауап береді. Мұғалімнің көмегін қажет ететін оқушылармен жұмыс істеу сұрақтарға	Қалыптастырушы бағалау: Жақсы Жарайсың!	

	Әр сабақта қандай ережелерді сақтаймыз? Қауіпсіздік ережесін міндетті түрде сақтау қажет пе? Құралдармен қалай жұмыс жасаймыз? ➤ Бүгінгі сабақта біз еңбек заттары туралы жалпы мәліметтерді қарастырамыз. ➤ Еңбек заттарына не жатады? Өндіріс құрал-жабдығы мен адамның еңбегімен өңделетін құрал – жабдықтар болып бөлінеді. Адамның қол еңбегімен жасалатын заттарға шолу жасаймыз. Жалпы үнемі сабақта қолданатын құрал – жабдықтарды қарастырайық. Жұмысты бастамас бұрын қол жаттығуларын менімен қайталайық 	жауап беруге ықпал ету. Оқушылар мұғалімнің сұрақтарына жауап береді. Өз ара талқылайды. Еңбек заттарына не жатады? Осы сұрақ аясында оқушылар мұғаліммен бірге жұмыс жасайды. Жауап береді: ине, жіп, қайшы, бисер, пайетка, моншақ, фетр мата, ине шаңышқы жастықша қолданамыз. Мұғалімнің соңынан қайталайды 		
Ортасы	T1 Еңбек материалдарының қасиеттері мен сипаттамаларын зерделеу	Оқушылар QR код арқылы өтіп сабаққа байланысты кітапты қарап шығады. Өз ара ой бөліседі.	Жақсы Тағы ойланып көрейік Өте жақсы	

	Тақтаға назар аударыңыздар! Мына заттардың ұқсастығын табайық Тапсырманы орындап болсақ келесі тапсырманы орындайық Қазір біз қол жаттығуын жасайық "Үй-Кірпі-Құлпы" 	Оқушылар интерактивті тақтамен жұмыс істейді, сұраққа жауап береді. Мұғаліммен бірге қайталайды.	Жарайсың! Рахмет Жарайсыңдар!	https://wordwall.net/ru/myactivities# https://wordwall.net/resource/67570785/%d2%9b%d2%b1%d1%80%d0%b0%d0%bb%d0%b4%d0%b0%d1%80%d0%b4%d1%8b-%d0%bf%d0%b0%d0%b9%d0%b4%d0%b0%d0%bb%d0%b0%d0%bd%d1%83
Сергіту сәті	Жылы сөз	Оқушылар бір – біріне жылы сөз айтады.	Жарайсыңдар!	https://www.youtube.com/watch?v=e_i716uzZn0
Аяқталуы	Кері байланыс Оқушылар рефлексиясы: «Алма ағашы» әдісі. Жасыл түсті алма – мен бүгін бәрін жақсы орындадым,	Оқушылар бүгінгі сабақты қандай деңгейде түсініп, білгендерін алманы таңдағандары бойынша білемін. Жасыл алманы бәрін жақсы түсінген	Оқушылар еңбек заттарын талдап бір-біріне пікір айтып қалдыру.	Қағазға салынған қызыл, сары және жасыл алма суреттері

	сондықтан көңіл-күйім көтеріңкі. • Сары түсті алма – мен тапсырманы толықтырамын, көңіл күйім орташа. • Қызыл түсті алма - мен тапсырманы орындай алмадым, көңіл-күйім жоқ. Өз ойларын еркін жеткізу .	оқушылар таңдаса, сары алманы кейбіреулерін дұрыс түсінбеген, толықтырамын деген оқушылар таңдаса, қызыл алманы тапсырманы орындай алмаған, түсінбеген оқушылар таңдайды. Бүгінгі сабақтағы білім деңгейінің көрсетеді		
--	---	--	--	--

Бөлім:		Еңбек заттарын жасау технологиясы		
Педагогтің тегі, аты әкесінің аты (болған жағдайда)		Есенберлина С.С		
Күні:				
Сынып: 5 «А»		Қатысушылар саны: 3	Қатыспағандар:	
Сабақтың тақырыбы:		Қатты қағаздан сәндік блокнот дайындау. Эскиз жасау.		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары		5.2.2.2 құттықтау ашық хатын сурет–сызба бойынша жасау технологиясын меңгеру		
Сабақтың мақсаты:		Құттықтау ашық хатын сурет–сызба бойынша жасау технологиясын меңгеру.		
Сабақтың барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушылардың әрекеті	Бағалау	Ресурс

Басталуы	Ұйымдастыру кезеңі. Оқушылармен сәлемдесу. Сабаққа дайындығын бақылау. Сыныпта психологиялық ахуалды орнату. Оқушы мен мұғалім шеңберге тұрып қайталайды. ❖ «Бақыт» Бақыт – біздің сиқырлы шеңберіміз, Бақыт – біздің достарға сенгеніміз. Бақыт – таңнан біреумен достасуың, Бақыт – кеште достармен қоштасуың. Сұрақ-жауап арқылы өткен сабақты қайталау. Еңбек қауіпсіздік ережесі туралы не білесіңдер? Әр сабақта қандай ережелерді сақтаймыз? Қауіпсіздік ережесін міндетті түрде сақтау қажет пе? Құралдармен қалай жұмыс жасаймыз? Қандай құрал-саймандарды білесіңдер? ➤ Еңбек заттарына не жатады? Өндіріс құрал-жабдығы мен адамның еңбегімен өңделетін құрал – жабдықтар болып бөлінеді.	Педагогпен сәлемдесу. Шеңберге тұрады. Қимылдарын жасап қайталайды. Өткен сабақты сұрақ-жауап арқылы пысықтайды. Сұраққа оқушылар жауап береді. Мұғалімнің көмегін қажет ететін оқушылармен жұмыс істеу сұрақтарға жауап беруге ықпал ету. Жауап береді: ине, жіп, қайшы, бисер, пайетка, моншақ, фетр мата, ине шаңышқы жастықша қолданамыз.	ҚБ: Жаксы Жарайсың!	Технологиялық карта
------------------------	--	--	--	----------------------------

	Жұмысты бастамас бұрын қол жаттығуларын менімен қайталайық ❖ Бүгінгі сабақта біз құттықтау ашық хатын технологиялық карат арқылы жасаймыз	Мұғалімнің соңынан қайталайды 		
Ортасы	Ашықхаттың мәні түсіндіріледі: оған құттықтаулары, тілектер немесе шақырулар жазылады. Ашықхат көңіл – күйді көтереді. көрнекті ашықхатын көрсетеді. Оның қалай ашылатынын көрсетеді. - Ашықхатта қандай тамаша гүлдер бейнеленген, қарандаршы. Олар қыш құмырада өсіп тұр, нағыз мерекелік гүлшоғы тәрізді көрінеді. - Гүлшоғында қанша гүл бар? Келіндер бірлесіп санайық. - Гүлдің жапырақшаларының түсі қандай?	Мұқият тыңдайды. Суреттерге қызығушылықпен қарайды. Гүлшоғындағы гүлдерді бірлесіп санайды. Жапырақшаларының түсі жасыл.	Жақсы Тағы ойланып көрейік. Өте жақсы. Жарайсың! Рахмет Жарайсындар!	

	Саусақ жаттығуы: «Күн мен гүл» Көтерілсе күнім, Ашылады гүлім. Кешкісін күн батады, Гүл ұйқыға батады. Жұмыс реттілігі: Ашықхат тігінен орналастырылады. 1. Сендердің алдарында мынадай құрал- жабдықтар бар: қайшы, желім, түрлі – түсті қағаз. Жапырақшаның шаблоны. 2. Жапырақтарды ойып алып жабыстыру. 3. Суретті гүлдің сабағымен толықтыру. 4. Енді әрбір бөлшектерге жеке – жеке желім жағып. Жапсырамыз.	Қолдарыңды жақындатып, алақандарыңды гүлге ұқсатып аш. Қолдарыңмен жабылған гүлді жаса. Жұмысты ретімен тиянақты орындайды.		
Сергіту сәті	Біз гүлдерше өсеміз, Жапырағы жайқалған. Сабақтары салалы, Желге ырғалып жайқалған сөз	Сергіту сәтін жасап, сергиді. Оқушылар бір – біріне жылы сөз айтады.	Жарайсы ндар!	

Аяқталуы	Кері байланыс Оқушылар рефлексиясы: «Алма ағашы» әдісі. - Жасыл түсті алма – мен бүгін бәрін жақсы орындадым, сондықтан көңіл-күйім көтеріңкі. - Сары түсті алма – мен тапсырманы толықтырамын, көңіл күйім орташа. - Қызыл түсті алма – мен тапсырманы орындай алмадым, көңіл-күйім жоқ. Өз ойларын еркін жеткізу.	Оқушылар бүгінгі сабақты қандай деңгейде түсініп, білгендерін алманы таңдағандары бойынша білемін. Жасыл алманы бәрін жақсы түсінген оқушылар таңдаса, сары алманы кейбіреулерін дұрыс түсінбеген, толықтырамын деген оқушылар таңдаса, қызыл алманы тапсырманы орындай алмаған, түсінбеген оқушылар таңдайды. Бүгінгі сабақтағы білім деңгейінің көрсетеді	Оқушылар еңбек заттарын талдап бір-біріне пікір айтып қалдыру.	Қағазға салынған қызыл, сары және жасыл алма суреттері
------------------------	---	--	---	---

№1 Арнайы мектеп-интернаты» КММ

Кәсіби еңбекке баулу мұғалімі: Туашова Рана Серикбаевна

Педагог-зерттеуші

Кіріспе. Кәсіби еңбекке баулу пәнін оқытуда – еңбек студия алғы шарттарын үйрену арқылы оқушыны жеке тұлға ретінде тәрбиелеу мақсаты көзделеді. Осы мақсатты жүзеге асыру барысында оқушыларға берілетін тәлім-тәрбие үрдісін жетілдіру.

Біздің міндетіміз – жеңіл ақыл-ой кемістігі бар балаларды қоғамдық өмірге, отбасындағы қызметке, кәсіпке бейімдеу, үнемі өзгеріп отыратын әлемде өмір сүретіні туралы түсінік қалыптастыру.

Мен педагогикалық қызметімді ерекше білім беру қажеттіліктері бар балалармен жұмыс істеуден бастадым. Көпжылдық тәжірибем барысында мен олардың тұлғалық дамуына, еңбек дағдыларын қалыптастыруға және ұсақ моторикасын дамытуға ерекше мән бердім. "Кәсіби еңбекке баулу" пәні арқылы оқушыларды еңбекке баулу – олардың өмірлік маңызды дағдыларын қалыптастырудың тиімді жолы екенін түсіндім. Сабақтарымда әр баланың жеке қабілетіне қарай тапсырмалар дайындап, іс-әрекет арқылы үйрену әдісін қолдандым. Әсіресе, қолөнер, тігін ісі және сазбен жұмыс сияқты практикалық

тапсырмалар балалардың ұсақ моторикасын дамытып, зейінін, шыдамдылығын және өз-өзіне деген сенімін арттырды.

2017-2018 оқу жылында 10 сынып оқушыларына кәсіби еңбекке баулу пәнінен сабақ бердім. Бағдарлама бойынша жоғарғы сыныпта көбінесе кәсіпке бейімдеу мазмұны қарастырылған. Бағдарламаға сүйене отырып, 10 сынып оқушыларымен тігін ісі бойынша киім пішу, тігу, машинамен жұмыс жасау жұмыстар жүргізілді. Алғашқыда жеңіл ақыл-ой кемістігі бар балалармен сабақ өту барысында бірнеше қиындықтар кездесті. Жеңіл ақыл-ой кемістігі бар балаларды бірінші сыныптан бастап қолына мата қиындысын, ине жібін, қайшысын беріп оңтайлы жолдарын тауып, жұмыс жүргізсе, өндірістік сыныпқа дейін мұндай балалар өзі кәсібінің дайын маманы бола алады деген сенімдемін. Мектебіміз 2017-2018 оқу жылында алғашқы жұмысын бастаған болатын. Павлодар қаласынан біздің мектепке жоғарғы өндірістік сыныпқа Ақерке есімді оқушы ауысып келді. Бұл сыныпқа мен сынып жетекші, әрі кәсіби еңбекке баулу пәнінен сабақ беруді бастадым. Ақеркеміз алғашқыда киім тікпек түгілі қолына ине жіп, қайшы ұстаудан бас тартатын, оның бойында өзіне деген сенімсіздік, қорқыныштың бары көрініп тұрды. Өзімінің кәсіби іс- тәжірибеме сүйене отырып, ақырындап, оқушының қыз-бала болғандықтан, әдемі моншақтармен алқа, білезіктерді тоқуды үйрете бастадым. Оқушым күнделікті тоқыған заттарын анасына, әжесіне, сыныптастарына сыйлық ретінде бере бастады. Яғни, Ақеркеміз жасаған дүниелерін өмірге қажет және табыстың бір көзі екенін білді. Қарап отырсаңыздар, кәсіпті оқушылармен төменгі сатыдан бастау қажет екенін түсінуге болады. Кез келген сыныпты айтар болсақ жеңіл ақыл-ой кемістігі бар балалар, оқыған –білгенін, жасаған көп дүниелерін есте көп сақтай алмайды. Сондықтан біз Ақерке екеуміз, төменгі сатыдан бастағанымыз жөн деп санадық. Киім пішуге келгенде жай қарапайым алжапқыштан бастап тіктік. Менің байқағаным, оқушыларға киім пішу әдіс-тәсілін үйретер кезде аса қарапайым әдіс тәсілге мән беру қажет. Киім пішуге келгенде, адам денесінен көптеген өлшем-бірліктерді алады, әр өлшем-бірліктер екіге бөлінеді, белгілі бір формулаға сүйене отырып, арнайы қағаздан үлгі жасау талап етіледі. Айтар болсақ, балалардың киімді пішуге арналған үлгіні жасау үшін оның еске сақтау қабілеті жоғары болу қажет. Өкінішке орай, кейбір жеңіл ақыл-ой кемістігі бар балалардың еске сақтау қабілеттері төмен болады, сондықтан біз – мұғалімдер жан-жақты көп ізденіп, ешқандай үлгіні пайдаланбай киім пішудің аса жеңіл түрлерін қарастырып, оқушыға үйретуімізді жөн көрдім. Ақерке әр сабақта өзіне деген сенімділігі артып, қолынан бәрі келетініне көзі жетті. Өрнекті оюды, су моншақтарды тігуді, күнделікті тұрмысқа қажет сөмке түрлерін пішіп тігуді, алжапқыштың, белдемшінің, көйлектің пішудің жеңіл әдіс- тәсілдерін жақсы меңгере білді. Негізінде, еңбек тәрбиесі арқылы киімді пішіп тігу, көркемдеу қолөнер шеберлігін меңгеру арқылы, жас ұрпақты адамгершілік рухында да тәрбиелеуді басшылыққа ала отырып, жұмысты жүргізуге болады.

Педагогикалық ұстанымым:

Менің педагогикалық ұстанымым – «Бала – тұлға» қағидасына негізделеді. Әрбір баланың жеке қабілетін ескеріп, оның даму деңгейіне сәйкес тапсырмалар беру – менің басты әдісім. Мен үшін маңыздысы – баланың тек нәтижеге жетуі емес, сол нәтижеге жету жолындағы еңбек процесінің өзі.

Ұстанымымның негізгі бағыттары:

- ✓ Индивидуалдық тәсіл;
- ✓ Іс-әрекет арқылы оқыту;
- ✓ Қолдауға негізделген оқыту (қателесуден қорықпауға мүмкіндік беру);
- ✓ Позитивті кері байланыс пен мотивация.

Біздің мектепте оқушылар арнайы оқу бағдарламасымен, «Кәсіби еңбекке баулу. Тігін ісі» пәні бойынша жеңіл ақыл-ой кемістігі бар 7–9 (10) сынып білім алушыларына арналған жаңартылған мазмұндағы үлгілік оқу бағдарламасының 1-қосымшасына сәйкес әзірленген бағдарламасының, оқу жоспарымен білім алады.

1-бөлім: Материалтану. Құралдар мен жабдықтар

Бұл бөлімде оқушылар еңбек пәні, материал түрлері мен қасиеттері, тігін машинасы құрылымы және тігін өндірісімен танысады. Сонымен қатар қауіпсіздік ережелері мен еңбек этикасы қамтылады.

1) Еңбек пәні туралы жалпы мәлімет – оқушылар еңбек ұғымымен, мамандықтар түрлерімен танысады.

2) Материалтану – мата, жіп, жабысқақтар мен басқа да материалдардың қасиеттері мен қолдану салаларын біледі.

3) Машинатану – тігін машинасының түрлері, құрылымы және күтімі туралы білім алады.

4) Тігін өндірісі – өндірістік жұмыс тәртібі, технологиялық процесс туралы түсінік қалыптастырылады.

5) Қауіпсіз жұмыс ережесі – тігін шеберханасындағы қауіпсіздік нормаларын меңгереді.

6) Этика – еңбек мәдениеті, ұжымда қарым-қатынас және жұмыс орнындағы тәртіппен танысады.

Іс-тәжірибемнен: Бұл бөлімді өткізуде көрнекі құралдар, нақты материал түрлері, тігін машиналарының макеттері арқылы визуалды танымдық әдісті қолдану аса тиімді. Оқушылар машинаны қолмен сабақтап, жинап-күйіне келтіріп үйренеді.

2-бөлім: Еңбек заттарын дайындау технологиясы

Бұл бөлімде оқушылар бұйым дайындау кезеңдерімен, олардың технологиялық құрылымымен және әртүрлі материалдармен жұмыс істеу дағдыларымен танысады.

1) Құрастыру – бұйым сызбаларын, үлгілерін жасау, бөлшектерін анықтау.

2) Матамен жұмыс істеу – мата қию, тігуге дайындау, үтіктеу.

3) Тігін бұйымдарының бөлшектері мен түйіндерін өңдеу – жаға, жең, қалта, белдік тігу.

4) Практикалық жұмыстар – алжапқыш, қалта, қарапайым жастықша т.б.

5) Ұлттық қолөнер – киіз басу, ою-өрнекпен әшекейлеу, ұлттық киім үлгілері.

6) Жөндеу жұмыстарының түрлері – киімді қысқарту, түймесін ауыстыру, жыртылған жерін тігу.

7) Практикалық қайталау – бұрынғы жұмыстарды жетілдіру, көрме ұйымдастыру.

Іс-тәжірибемнен: Әр практикалық жұмыстан кейін оқушылар өз жұмыстарын көрмеге шығарып, бір-бірін бағалауға үйренеді. Бұл жауапкершілік пен ынталандыруды арттырады.

3-бөлім: Еңбек заттарын талдау және бағалау

Бұл бөлім оқушылардың орындаған жұмыстарын бағалауға, өзіндік ой қалыптастыруға және қорытынды бақылауға бағытталады.

1) Еңбек заттарын талдау және бағалау – сапасын, дәлдігін, ұқыптылығын сараптау.

2) Өзіндік жұмыс – шығармашылық жобалар орындау.

3) Қорытынды бақылау жұмысы – жеке тапсырмалар арқылы білімін тексеру.

Іс-тәжірибемнен: Бағалау кезінде «менің жетістігім» бұрышы мен «қолымнан келді!» атты көрме жүйесін пайдаланамын. Бұл оқушының өз-өзіне деген сенімін қалыптастырады.

Қосымша мазмұндар тізімі:

Сабақ жоспарлары (7, 8, 9 сыныптарға)

- ✓ Толық сағат кестесі
- ✓ Сабақ тақырыптары
- ✓ Сабақтың мақсаты мен міндеттері
- ✓ Құрал-жабдықтар тізімі
- ✓ Сабақ құрылымы (кіріспе, негізгі бөлім, қорытынды)
- ✓ Бағалау критерийлері мен кері байланыс түрлері
- ✓ Бағалау парақтары
- ✓ Формативті және жиынтық бағалау үлгілері
- ✓ Өзін-өзі және өзара бағалау парақтары
- ✓ Дидактикалық материалдар мен ойын түрлері
- ✓ Ұсақ моториканы дамытатын практикалық тапсырмалар
- ✓ Қолмен тігуге арналған карточкалар
- ✓ Суреттер, үлгілер, оюлар
- ✓ Қорытынды кестелер мен көрме үлгілері
- ✓ Жобалық жұмыс түрлері
- ✓ Көрме ұйымдастыру нұсқаулары

2. Сабақ үлгілері (4 сабақ үлгісін қосымша беріледі), (Қосымша 1 сабақ видео үлгісі беріледі)

Сабақ тақырыбы: Матамен жұмыс. Қалталы алжапқыш тігу

Мақсаты: Матамен жұмыс жасау арқылы қолдың ұсақ бұлшықеттерін дамыту, тігін жұмыстарының негізгі тәсілдерін үйрету.

Құрал-жабдықтар: Мата қиындылары, ине-жіп, қайшы, алдын-ала дайындалған шаблон үлгілері, технологиялық карта, ыстық желім, тігін машинасы, тоқыма машинасы, үлгі қағазы.

Сабақ барысы:

Қауіпсіздік ережелерімен таныстыру

Қалталы алжапқыштың сызбасын қағазға түсіру

Матадан өлшеп кесу

Қалталарды бекіту, тігу. Дайын бұйымды көрсету

Ойын: «Қай мата қай бұйымға арналған?» — әртүрлі маталарды қолмен ұстап ажырату арқылы ұсақ моторика мен тактильдік сезімді дамыту.

3. Сабақ өтілу жолдары

Сабақтарымды ұйымдастыруда төмендегідей құрылым қолданамын:

Дайындық кезеңі: Сабақ мақсатын түсіндіру, назар аударту жаттығулары

- ✓ Негізгі кезең: Түсіндіру, көрсету, тәжірибелік жұмыс
- ✓ Бекіту кезеңі: Қорытынды тапсырма немесе шағын ойын
- ✓ Кері байланыс: «Саған не ұнады? Не қиын болды?» деген сұрақтар

Сабақтарымда балалардың бойындағы сенімсіздік пен қорқынышты жою үшін жылы, қолдаушы атмосфера қалыптастырамын. Тапсырмаларды орындау барысында жетістікке жету мүмкіндігін әр балаға теңдей беруге тырысамын.

4. Нәтижелер мен қорытындылар

Жыл сайынғы бақылаулар мен сараптаулар нәтижесінде келесі жетістіктерге қол жеткізілді:

- ✓ Ұсақ моториканың дамуында оң динамика байқалды (жіпке моншақ тізу, тігін тігу, сурет салу сапасы артты);
- ✓ Балаларда еңбекке деген қызығушылық пен шыдамдылық пайда болды;
- ✓ Топ ішінде ынтымақтастық пен өзара көмек қалыптасты;
- ✓ Қоғамдық ортада өз орнын табуға бейімділік артты.
- ✓ Жеке жетістіктердің бірі ретінде бір оқушының тігін ісіне қызығып, кейін арнайы колледжге түскенін айта аламын.

5. Баламен жүргізілетін ойын түрлері

Ұсақ моториканы дамытуға арналған ойындар:

Ойын атауы	Мақсаты
«Моншақ тізу»	Қол икемділігі мен түстерді тануды дамыту
«Қайшымен қи»	Саусақ бұлшықеттерін дамыту, дәлдікті үйрену

«Құрастыр»	Зейін мен қисынды ойлауды дамыту
«Сиқырлы дорба»	Тактильдік сезімді дамыту
«Жұмбақ сурет»	Қиял мен шығармашылық қабілетті арттыру

6. Кері байланыс

Сабақ соңында оқушылармен рефлексия жасаймын. Кейбір тәсілдер:

- ✓ «Бас бармақ» әдісі: Балалар бас бармақпен өз көңіл-күйін білдіреді;
- ✓ «Смайлик» әдісі: Бүгінгі сабақ туралы смайлик арқылы ойын білдіреді;
- ✓ «Менің ойым» парағы: Қысқаша өз пікірін жазу немесе сурет салу.

Сонымен қатар ата-аналармен кері байланыс арқылы үйде де қолдау көрсетуге тырысамын. Ата-аналар балаларының еңбекке икемділігі артқанын, қолмен жұмысқа қызығушылығы көбейгенін жиі атап өтеді.

Жұмысымда төмендегі әдіс-тәсілдерді жиі қолданамын:

- ✓ Деңгейлік тапсырмалар – әр баланың мүмкіндігіне қарай;
- ✓ Жекелей және топпен жұмыс – ынтымақтастық пен қарым-қатынас дағдысын қалыптастыру;
- ✓ Көрнекілік және тәжірибе арқылы оқыту – визуалды және кинестетикалық тәсілдер;
- ✓ Цифрлық технология (АКТ қолдану)

Ойын элементтері – сабаққа қызығушылықты арттыру үшін.

Бұл пән арқылы мен ерекше балалардың бойында еңбекке деген сүйіспеншілік пен дағдыны дарытып қана қоймай, олардың болашақта қоғамға бейімделуіне жол ашуға тырысамын. Осы салада жеткен жетістіктерім мені алға жетелейді – оқушыларымның әрбір табысы мен үшін ең үлкен марапат.

(7-8-9-10) Сыныптарға қосымша қысқа мерзімді сабақ жоспарлар)

Астана қаласы әкімдігінің «№1 Арнайы мектеп интернаты» КММ
Қысқа мерзімді сабақ жоспары

Бөлім:	Техникалық мәліметтер және жұмыс тәсілдері	
Мұғалімнің аты-жөні	Туашова Рана Серикбаевна	
Күні:	22.01.2024	
Сынып: 9 “Г”	Қатысқаны	Қатыспағаны
Бөлімше: 1		

Сабақтың тақырыбы		Ою-өрнек түрлеріне саяхат		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары		9.1.3.1 өрнек (жануартектес, өсімдіктектес, зооморфты т.б) түрлерімен танысу;		
Сабақтың мақсаты		✓ шығармашылық жұмыс жасау барысында ұлттық элементтерді тиімді қолданады; ✓ аралас (қарапайым және күрделенген) тәсілдер арқылы материалдарды өңдеу (өлшеу, белгілеу, қию формасын және түсін келтіру, жинақтау, модельдеу мен құрастыру.		
Құндылықтарды дарыту		✓ «Жалпыға бірдей еңбек қоғамы» құндылығына: топпен, жұппен жұмыс орындау барысында құрмет, серіктестік және жеке жұмыс орындау кезінде жауапкершілік, үздіксіз оқу құндылықтарын дарыту.		
Сабақ барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыт	Мұғалімнің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурс
Сабақтың басталуы	Ұйымдастыру кезеңі Сыныппен сәлемдесу. Оқушыларды түгендеу. Психологиялық ахуал қалыптастыру. Психологиялық тренинг: түрлі көңіл күй бейнеленген смайликтер арқылы сабақ алды көңіл күйлерімен бөлісу. Топқа бөлу . «Өрнек түрлері» алдын ала	Түрлі смайликтерді алып сабақ алды көңіл күйлерін білдіреді бір-біріне сәттілік тілейді.	«Мадақтау» әдісі Мадақтау сөзімен ынталандыру «ісмерсің», «шеберсің», «әлі де талпын».	Көңіл күй бейнеленген смайликтер Презентация

	қиылған үш түрлі өрнек арқылы оқушыларды топқа бөлеміз. Ұлттық ою-өрнектермен безендірілген ұлттық бұйымдарды (ыдыстарды) көрсету. (бейне ролик, презентация және т.б)	Оқушылар топқа бөлінеді Оқушылар бейнероликті тамашалайды		
Сергіту сәті	Электронды оқулық	Электронды оқулықтағы бейне баянда көрсетілген іс қимылдарды қайталау арқылы сергіту сәті жүргізіледі.		Презентация NAO. KZ
Сабақтың ортасы	Кіріспе: «Миға шабуыл» әдісі арқылы сабақтың тақырыбын ашу. - Халық өнері туралы не білесіндер? - Қазақтың ұлттық бұйымдарын атаңдар. - Ұлттық нақыштағы оюлар мемлекетіміздің қандай рәмізінде кездеседі? Ендеше балалар, бүгінгі сабақтың тақырыбы: Ою-өрнек түрлеріне	Оқушылар сұраққа жауап беріп, өзара ұжымдық талқылау жасайды.	«Мадақтау» әдісі Мадақтау сөзімен ынталандыру «ісмерсің», «шеберсің», «әлі де талпын».	Көңіл күй бейнеленген смайликтер Презентация

	саяхат. Презентацияда өрнек (жануартекес, өсімдіктекес, зоомфорты т.б) түрлерімен таныстыру. Қазақ халқының ою-өрнек өнері – бұрынғы ұлттық өнерлердің ішіндегі ең ежелгі, әрі кең таралған түрі. Ою-өрнектердің барлығының өзіндік мазмұны бар. Ою-өрнек төрт топқа бөлінеді. 1. Зооморфты (жан-жануарлардың табиғи және мифтік бейнелері) 2. Өсімдік пішіндес (жапырақ, үш жапырақ, шиыршық, ағаш) 3. Геометриялық, космогониялық (дөңгелек, ирек, шимай, торкөз) Әр өрнектің астарына терең мағыналы қапсыра білген.	Әр топ өздеріне берілген тапсырмаға байланысты зерттеу жүргізгеннен кейін мұғалімнің берген тапсырмасын орындайды Тәжірибелік жұмыс: Жұмысқа қажетті құралдармен танысады. Техника қауіпсіздік ережелерді еске түсіреді. Жұмысқа қажетті техникалық картамен танысады. «Ою-өрнекті сұлулыққа жапсыру» Орындау тәсілі: 1. Ою-өрнекті таңдау 2. Сұлулықтың см таспамен табу 3. Өрнекті қағазға түсіру 4. Қағазға түсірілген өрнекті қайшымен ою		
Сергіту сәті	Электронды оқулық	Электронды оқулықтағы бейне баянда көрсетілген іс қимылдарды қайталау		Презентация NAO. KZ

		арқылы сергіту сәті жүргізіледі.		
Аяқт алуы	Кері байланыс 	Бағдарлам түстерін таңдау арқылы талдау жасау	Оқушылардың жауаптарына пікір қалдыру	Қағазға салынған қызыл, сары және жасыл түстер суреттері

Астана қаласы әкімдігінің «№1 Арнайы мектеп интернаты»КММ
Қысқа мерзімді сабақ жоспары

Бөлім:	Техникалық мәліметтер және жұмыс тәсілдері	
Мұғалімнің аты-жөні	Туашова Рана Серикбаевна	
Күні:	23.10.2023	
Сынып: 7 “Г”	Қатысқаны	Қатыспағаны
Бөлімше:1		
Сабақтың тақырыбы	Құттықтау ашық хат жасау	
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	7.1.3.5 мұғалімнің көмегімен бұйымды технологиялық карта бойынша жасау дәйектілігі туралы айтып беру	

Сабақтың мақсаты	✓ жұмысты үлгі бойынша дәйектілікпен орындайды ✓ бұйым бөліктерін бірін біріне сала отырып жинастырады; ✓ мұғалімнің көмегімен бұйымның бөліктерін жинастырады.			
Құндылықтарды дарыту	✓ үлкенді сыйлауға, ана тілін ардақтауға, салт-дәстүрімізді сақтауға тәрбиелеу			
Сабақ барысы				
Сабақтың кезеңі /уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басталуы	Ұйымдастыру кезеңі 1. Сыныппен сәлемдесу. Мейірімді жүрекпен, Ақ пейілді тілекпен. Амандасып алайық Бір жадырап қалайық. 2. Сыныптағы оқушыларды түгендеу. Сыныпта психологиялық ахуал қалыптастыру, яғни сабаққа оқушыларды бейімдеп бағдар беріледі. Алдыңғы сабаққа шолу: “Түрлі түсті пішіндер” Оқушыларға алдын ала қиылған геометриялық пішіндер беріледі.	Оқушылар амандасып ,бір-біріне сәттілік тілейді. Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру. Ойлан, бірік, бөліс әдісі арқылы оқушылар қайталау сұрақтарына жауап береді. Алдын ала қиылған түрлі түсті геометриялық пішіндердің түстерімен түрлерін атап көрсетеді.	ҚБ. Бірін-бірі бағалау. Керемет! Жарайсың!	Презентация

	Геометриялық пішіндердің түстерімен түрлерін атау Тапсырма берерінің алдында			
Сергіту сәті	Электронды оқулық	Электронды оқулықтағы бейне баянда көрсетілген іс қимылдарды қайталау арқылы сергіту сәті жүргізіледі.		Презентация NAO. KZ
Сабактың ортасы	Кіріспе: Жаңа сабаққа байланысты геометриялық пішіндердің құралған құрақ түрлерімен таныстыру. (Слайд) ✓ Жұмысқа қажетті құралдармен танысу. ✓ Техника қауіпсіздік ережесін ескеру ✓ Техникалық картамен таныстыру (Т) 1 Тапсырма: Электронды тақтаға геометриялық пішіндерді салу, атап беру Сарамандық жұмыс: (Т) 2 Тапсырма А4 форматты қағаздан ашық хат қалташасын құрастыру Дискриптор:	Оқушылар құрақ түрлерімен мұқият танысып, біледі. Жұмысқа қажетті құралдармен танысады. Техника қауіпсіздік ережелерді еске түсіреді. Жұмысқа қажетті техникалық картамен танысады. Әр оқушы электронды тақтамен геометриялық пішіндердің түрлерін салып, атап шығады. Әр оқушы А4 қағазды алып, бүктеу тәсілдерімен желімді пайдалану арқылы	Қалыптастырушы бағалау: Бірін – бірі бағалау.	NAO. KZ Слайд, бейнебаян, ТҚ ережелері, тарих, сызу, геометрия математика пәнаралық байланысы NAO. KZ

	1.Электронды тақтамен жұмыс жасай алады; 2.А4 форматты қағазды алып ашық хат қалташасын бүктеу тәсілдерін қолданып, желіммен бекітеді.;	бекіту жұмысын жасайды.		
Сергіту сәті	Сергіту сәті «Сынық телефон» әдісі. Мақсаты: оқушылардың зейінін шоғырландыру	Оқушылар шаттық шеңберге тұрып мұғалімінің таңдауымен бір оқушы жанындағы оқушыға бір сөз сыбырлайды. Осылай жалғастыра отырып, бастаған оқушыға қайтып келгенде сөздің өзгергендігі немесе өзгермегендігі анықталады. Өзгерген жағдайда, сол оқушыны анықтаймыз		
Аяқтауы	Кері байланыс Бағдаршам әдісі бойынша бағалау Қызыл – мен ештеңе түсінбедім Сары – маған әлі де түсініксіздеу Жасыл – маған бәрі түсінікті	Бағдаршам түстерін таңдау арқылы талдау жасау	Оқушылардың жауаптарына пікір қалдыру	Қағазға салынған қызыл, сары және жасыл түстер суреттері

--	--	--	--	--

Астана қаласы әкімдігінің «№1 Арнайы мектеп интернаты» КММ
Қысқа мерзімді сабақ жоспары

Бөлім:		Техникалық мәліметтер және жұмыс тәсілдері		
Мұғалімнің аты-жөні		Туашова Рана Серикбаевна		
Күні:		25.09.2023		
Сынып: 10 “Ә”		Қатысқаны	Қатыспағаны	
Бөлімше:1				
Сабақтың тақырыбы		Өрнек түрлерінің ою тәсілдері		
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары		10.2.2.3 Өрнек түрлерін ою тәсілдерін меңгеру		
Сабақтың мақсаты		✓ шығармашылық жұмыс жасау барысында ұлттық элементтерді тиімді қолданады; ✓ аралас (қарапайым және күрделенген) тәсілдер арқылы материалдарды өңдеу (өлшеу, белгілеу, қию формасын және түсін келтіру, жинақтау, модельдеу мен құрастыру.		
Құндылықтарды дамыту		✓ «Жалпыға бірдей еңбек қоғамы» құндылығына: топпен, жұппен жұмыс орындау барысында құрмет, серіктестік және жеке жұмыс орындау кезінде жауапкершілік, үздіксіз оқу құндылықтарын дарыту.		
Сабақ барысы				
Сабақтың кезеңі/уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар

Сабақтың басталуы	Ұйымдастыру кезеңі Сыныппен сәлемдесу. Оқушыларды түгендеу. Психологиялық ахуал қалыптастыру. Психологиялық тренинг: түрлі көңіл күй бейнеленген смайликтер арқылы сабақ алды көңіл күйлерімен бөлісу. Топқа бөлу . «Қағаз қиындылары» төрт түсті қағаздар арқылы Ұлттық ою-өрнектермен безендірілген ұлттық бұйымдарды (ыдыстарды) көрсету (бейне ролик, презентация және т.б)	Түрлі смайликтерді алып сабақ алды көңіл күйлерін білдіреді басқаларға сәттілік тілейді. Оқушылар топқа бөлінеді Оқушылар бейнероликті тамашалайды	«Мадақтау» әдісі Мадақтау сөзімен ынталандыру «ісмерсің», «шеберсің», «әлі де талпын».	Көңіл күй бейнеленген смайликтер Презентация
Сергіту сәті	Электронды оқулық	Электронды оқулықтағы бейне баянда көрсетілген іс қимылдарды қайталау арқылы сергіту сәті жүргізіледі.		Презентация NAO. KZ
Сабақтың ортасы	Кіріспе: - Балалар, қалай ойлайсыңдар, сабақ барысында біз бүгін	Оқушылар сұраққа жауап береді Әр топ өздеріне берілген тапсырмаға байланысты зерттеу	«Мадақтау» әдісі Мадақтау сөзімен ынталанды	Көңіл күй бейнеленген

	қандай тақырыпты қарастырамыз? Бүгінгі сабақта ою-өрнек өнерімен танысып, өрнек түрлерін қағазбен оюды үйренесіңдер. Сабақтың тақырыбы: «Өрнек түрлерінің ою тәсілдері» Балаларға ұлттық бұйымдар арқылы ою-өрнек түрлеріне тоқталу. Презентацияда өрнек (жануартекес, өсімдіктектес, зоомфорты т.б) түрлерімен таныстыру. Қазақ халқының ою-өрнек өнері – бұрынғы ұлттық өнерлердің ішіндегі ең ежелгі, әрі кең таралған түрі. Ою-өрнектердің барлығының өзіндік мазмұны бар. Ою-өрнек төрт топқа бөлінеді. 4. Зооморфты (жан-жануарлардың табиғи және мифтік бейнелері)	жүргізгеннен кейін мұғалімнің берген тапсырмасын орындайды Тәжірибелік жұмыс: Жұмысқа қажетті құралдармен танысады. Техника қауіпсіздік ережелерді еске түсіреді. Жұмысқа қажетті техникалық картамен танысады. «Ою-өрнекті сұлулыққа жапсыру» әдісі Орындау тәсілі: - Ою-өрнекті таңдау - Сұлулықтың см таспамен табу - Өрнекті қағазға түсіру - Қағазға түсірілген өрнекті қайшымен қию 	ру «ісмерсің», «шеберсің», «әлі де талпын». 	смайлик тер Презентация
--	---	---	--	---------------------------------------

	5. Өсімдік пішіндес (жапырақ, үш жапырақ, шиыршық, ағаш) 6. Геометриялық 7. Космогониялық (дөңгелек, ирек, шимай, торкөз) Әр өрнектің астарына терең мағыналы қапсыра білген.			
Сергіту сәті	Электронды оқулық	Электронды оқулықтағы бейне баянда көрсетілген іс қимылдарды қайталау арқылы сергіту сәті жүргізіледі.		Презентация NAO. KZ
Аяқталуы	Кері байланыс Бүгінгі сабақта болған көңіл күйді стикерлер арқылы таңдау. Түсіндім: Енді түсініп келемін: Түсінбедім. «Бас бармақ» тәсілі Барлығын түсіндім --- Енді түсініп келемін --- Түсінбедім --- 	«Бас бармақ» тәсілі арқылы оқушылар бүгінгі сабаққа кері байланыстарын қалдырады	Оқушылардың жауаптарына пікір қалдыру	Қағазға салынған қызыл, сары және жасыл түстер суреттері

Бөлім:	«Еңбек заттарын дайындау технологиясы»			
Мұғалімнің аты-жөні	Туашова Рана Серикбаевна			
Күні:	27.11.2023			
Сынып: 8 “Д”	Қатысқаны		Қатыспағаны	
Бөлімше: 1				
Сабақтың тақырыбы	Белдемше тігетін мата түрлерімен танысу			
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаттары	8.2.2.1 белдікті алжапқыш, жастық тыс, іш көйлек тігу үшін қолданылатын маталар туралы түсініктің болуы;			
Сабақтың мақсаты	✓ жұмысты үлгі бойынша дәйектілікпен орындайды ✓ бұйым бөліктерін бірін біріне сала отырып жинастырады; ✓ мұғалімнің көмегімен бұйымның бөліктерін жинастырады.			
Құндылықтарды дамыту	✓ Жоғары талғамды көзқарас қалыптастыруға тәрбиелеу.			
Сабақ барысы				
Сабақтың кезеңі /уақыт	Педагогтің әрекеті	Оқушының әрекеті	Бағалау	Ресурстар
Сабақтың басы	Ұйымдастыру кезеңі 3. Сәлемдесу. Мейірімді жүрекпен, Ақ пейілді тілекпен. Амандасып алайық Бір жадырап қалайық. Ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру	Оқушылар амандасып ,бір-біріне сәттілік тілейді. 	ҚБ. «Қол шапалақтау» әдісі Оқушылардың қарым-қатынасына түсуі	Презентация

	4. Сыныптағы оқушыларды түгендеу. Сыныпта психологиялық ахуал қалыптастыру, яғни сабаққа оқушыларды бейімдеп бағдар беріледі. Алдыңғы сабаққа шолу: «Ашық микрофон» әдісі арқылы өткен сабаққа байланысты оқушылар сұрақ қояды, екінші оқушы жауап береді. Әдісі – түсіндіру, анықтау, жасату	Ойлан, бірік, бөліс әдісі арқылы оқушылар қайталау сұрақтарына жауап береді.	бақыланады ҚБ. Бірін-бірі бағалау. Оқушылардың көңіл күйі бақыланады. 	
Сергіту сәті	Электронды оқулық	Электронды оқулықтағы бейне баянда көрсетілген іс қимылдарды қайталау арқылы сергіту сәті жүргізіледі.		Презентация NAO. KZ
Сабақтың ортасы	Кіріспе: Жаңа сабаққа байланысты белдемше түрлерімен таныстыру. (Слайд) Жаңа тақырып бойынша оқушылардың білім деңгейін анықтау. 1. Әңгімелесу. (белдемше туралы)	Оқушылар құрақ түрлерімен мұқият танысып, біледі. Жұмысқа қажетті құралдармен танысады.		NAO. KZ Слайд, бейнебаян, ТҚ ережелері, тарих, сызу, геомет

2. Күнделікті киіп жүрген белдемшенің суретін қағаз бетіне сызу. Жаңа сабақты түсіндіру. Әйелдердің белдікті киімдерінің ішіндегі ең көп тарағандарының бірі – белдемше. Белдемшені жұқа, қалың, мақта маталардан тігіп киюге болады. 1.Белдемшені (жемпір, блузкамен, топикпен, жилетпен, костюммен т.б киімдермен киюге болады. 2.Белдемше силуэті бойынша тік, етек жағынан кеңейтілген, етек жағынан тартылған болып бөлінеді. 3.Белдемше пішіліп, тігілуіне қарай тік, кең, қиықты болып бөлінеді. 4. Белдемшеге мата таңдау: Белдемшенің матасы әр түрлі болып келеді. Мата таңдау бұйымның қолданылуына қарай (күнделікті, үйге киюге), мезгілге (қыс, жаз), сәнге байланысты бөлінеді. Тік белдемше қатты, қалың мата (жүн, джинсы, сызықты,	Техника қауіпсіздік ережелерді еске түсіреді. Жұмысқа қажетті техникалық картамен танысады. Әр оқушы электронды тақтамен геометриялық пішіндердің түрлерін салып, атап шығады. Әр оқушы А4 қағазды алып, бүктеу тәсілдерімен желімді пайдалану арқылы бекіту жұмысын жасайды. Мұнда оқушылар өз ойларымен белдемше сән үлгісін сызып оны	Қалыптастырушы бағалау: Бірін – бірі бағалау.	рия матема тика пәнара лық байлан ысы NAO. KZ
--	---	---	--

	шатыраш), кең етекті белдемшені жеңіл жұқа маталардан тігеді. Маталар жинағын үлестіру (онда берілген мата түрлерін көріп, қолмен ұстау арқылы мата таниды) (Т) 1 Тапсырма: Белдемшенің эскизін параққа түсіру Сарамандық жұмыс: (Т) 2 Тапсырма Таңдаған эскиз бойынша мата таңдау Дескриптор: 1.Белдемше түрлерімен танысады; 2.Эскизін параққа түсіре біледі; 3. Белдемшеге қажетті мата түрлерін ажырата алады.	сипаттап айтып береді Оқушылар өзіне ұнаған эскизін параққа түсіреді ✓ Жұмысқа қажетті құралдармен танысу. ✓ Техника қауіпсіздік ережесін ескеру ✓ Техникалық картамен таныстыру	Керемет! Жарайсың! Тамаша! Қалыптас тырушы бағалау: Бірін – бірі бағалау.	
Сергіту сәті	Электронды оқулық	Электронды оқулықтағы бейне баянда көрсетілген іс		Презентация

		қимылдарды қайталау арқылы сергіту сәті жүргізіледі.		NAO.KZ
Аяқта луы	Кері байланыс 	«Қол сигналдары» әдісі. Бас бармақты жоғары көтеру (мен түсініп жатырмын) Бас бармақты жанына қарай көрсету (мен кейбір тұстарын түсінбедім) Бас бармақты төмен қарату (маған сабақ түсініксіз)	Оқушылардың жауаптарына пікір қалдыру	NAO.KZ. Слайд

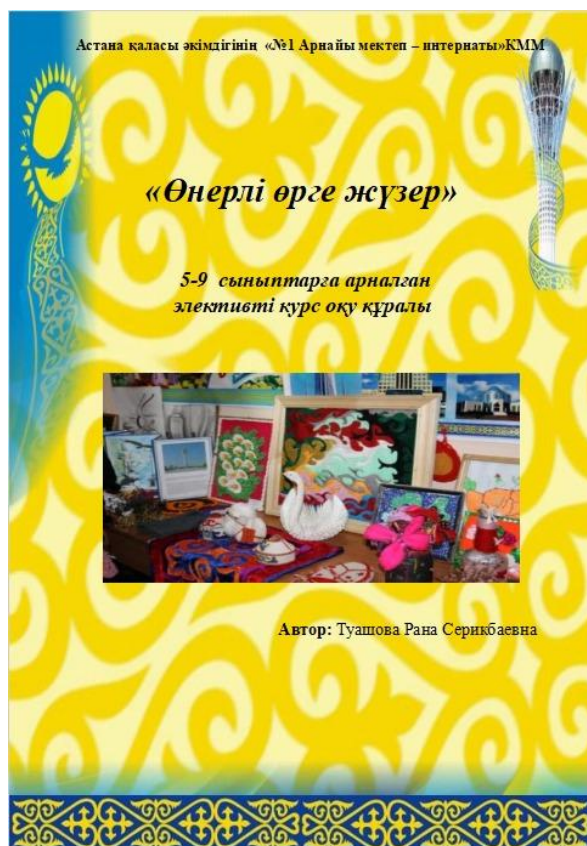
Бүгінгі таңда білім беру саласында жеке тұлғаның қабілеттерін дамытып, оны өмірге, еңбекке бейімдеу – басты мақсаттардың бірі болып отыр. Бұл орайда оқушыларды кәсіби еңбекке баулу – олардың шығармашылық әлеуетін арттырып, болашақ мамандығын саналы түрде таңдауға жол ашады.

Соған орай, мен өзімнің іс тәжірибемде пәніме байланысты 5-10 сыныпқа арналған өзімнің авторлық элективті курс құралын әзірледім.

«Өнерлі өрге жүзер» атты элективті курс – оқушылардың еңбекке деген сүйіспеншілігін оятып, оларды қолөнер арқылы ұқыптылыққа, сабырлыққа және шығармашылық ойлау қабілетіне тәрбиелеуге бағытталған. Бұл курс оқушылардың ұсақ моторикасын дамытуға, эстетикалық талғамын қалыптастыруға және ұлттық қолөнер құндылықтарын меңгеруге зор мүмкіндік береді.

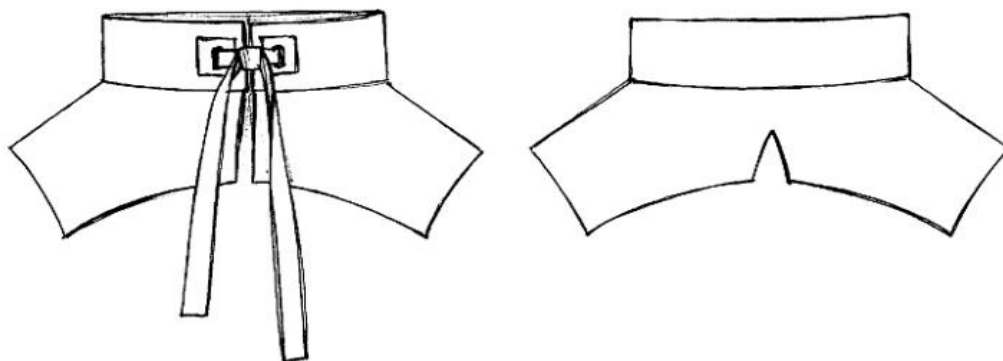
Курс барысында оқушылар түрлі материалдармен жұмыс жасап, кәсіби бағыттағы еңбек дағдыларын меңгереді. Сонымен қатар, олардың жауапкершілігі артып, өз бетімен шешім қабылдау қабілеті дамиды. Бұл элективті курс әсіресе ерекше білім беруді қажет ететін балалар үшін маңызды, себебі ол олардың әлеуетін ашып, өзін-өзі дамытуға мүмкіндік береді.

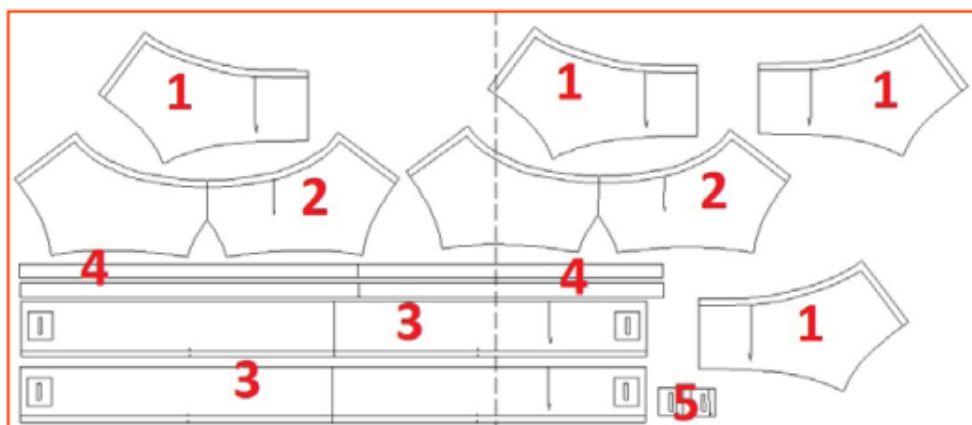
«Өнерлі өрге жүзер» – тек қана қолөнер немесе еңбек сабағы емес, бұл – жас ұрпақтың бойына ұлттық рухты сіңіріп, еңбек арқылы тұлға болып қалыптасуына жол ашатын тәрбие құралы.

Ахмет Ақжібек Нұрланқызы
Т. Айбергенов атындағы №16 орта мектептің
көркем еңбек пәнінің мұғалімі
6 – «О» сынып

Этно баска тігу

БҰЙЫМНЫҢ БӨЛШЕКТЕР ТІЗІМІ:

1. Алдыңғы бөлік – 4 дана
2. Артқы бөлік – 2 дана
3. Белдік – 2 дана
4. Баулар (бау байлауыштар) – 2 дана
5. Қатайтқыштар (күшейткіш бөлшектер) – 2 дана

ТІГУ АЛДЫНДАҒЫ ДАЙЫНДЫҚ

1. Матаны қолданбас бұрын, оны үтік арқылы өңдеп, тексеріп алдық.
2. Дайын бұйымның сыртқы және ішкі жағы болады.
3. Тігу барысында қосымша мата шеттері (припуск) керек пе, жоқ па — соны өзін шеш.
4. Ыңғайлы болу үшін кейбір бөлшектердің шетіне 0,5–1 см артық мата қосылады (мысалы: алдыңғы және артқы бөліктердің астыңғы шеттеріне, ішкі белдік пен ішкі бауға).
5. Артқы бөлікте ойық (тілік) дайын лекалда көрсетілмеген.

АЛДЫҢҒЫ ЖӘНЕ АРТҚЫ БӨЛІКТЕРДІ ҚОСУ

1-қадам. Сыртқы бөлшектерге қатырма (дублерин) жабыстырамыз.

Қатырманы артық қалмайтындай етіп жабыстыру керек.

Ол тігіс шетіне жетпесін.

2-қадам. Сыртқы алдыңғы және артқы бөліктерді оң жағын ішке қаратып беттестіріп қоямыз.

Шеттерін (боковой срез) теңестіріп, түйреуішпен бекітеміз.

Тігіс жүргіземіз.

Тігіс шетін үтікпен (булы емес) жазып шығамыз.

Қаласаң, артық шеттерді трансфер лентамен ішке жабыстыруға болады.

3-қадам. Егер артық шеттер жасалса, ішкі бөлшектердің жан шетіндегі артықтарды кесіп таста.

Ішкі алдыңғы және артқы бөліктерді беттестіріп қой.

Жан шеттерін тігіп, үтікпен жаз.

Артық шеттерді 0,5 см-ге дейін қысқарт.

4-қадам. Сыртқы бөлікті ішкі бөліктің үстіне қой (теріс жағы ішке қарасын).
Үстіңгі шеттерін теңестір.

Машинамен 0,5 см қашықтықта тігіс жүргіз.

Жан тігістерді дәл келтіріп, түйреуішпен бекіт.

5-қадам. Сыртқы бөлікті ішкі бөлікпен тегістеп жатқыз.

Сыртқы мен ішкі бөлікті бір-біріне трансфер лентамен (бөліктер бойынша) жабыстыруға болады.

Себебі бұл жерде уақытша тігіс тігу қиын.

6-қадам. Астыңғы шетке және орталық тігістер бойымен сыртқы тігіс жасаймыз.

Ішкі жағындағы артық мата шетін ұқыптап кесіп тастаймыз.

Ішкі жағынан үтікпен (қаласаң, проутюжильникпен) үтіктейміз.

Қауіпсіздік ережесі:

Үтік қолданғанда мұқият бол!

Трансфер лента желім тәрізді – оны бір рет қойсаң, қайта алмайсың, абай бол.

Тігіс сызықтары түзу болсын, артық қатпар болмауы үшін үнемі тексеріп отыр.

БЕЛДІКТІ БҰЙЫММЕН ҚОСУ КЕЗЕҢДЕРІ

1-қадам. Белдіктің екі бөлшегі болады. Сыртқы белдікке қатырма (дубляж) жапсырылады.

2-қадам. Ішкі белдіктің астыңғы шетін бұйымның жоғарғы жиегіне ішкі жағынан қоямыз.

Бүйір тігістері мен артқы ортасын белгімен дәл келтіріп, түйреуішпен бекітеміз.

3-қадам. Ішкі белдікті 0,2 см қашықтықта машинамен тігеміз.

Қатпарлар тартылып қалмас үшін кей жерлерді сәл ғана кесіп жібереміз (надсечка).

4-қадам. Сыртқы белдікті ішкі белдікке қоямыз. Екі бөлшектің теріс жағы бір-біріне қарап тұру керек.

Белгі орындарын түйреуішпен бекітеміз.

5-қадам. Белдіктің шеттерін бірдей етіп тегістейміз.

Бекіту үшін уақытша тігіс орнына жабыстырма (трансфер) лента қолдануға болады.

6-қадам. Сыртқы белдіктің айналасына әдемі етіп тігіс жүргіземіз.

7-қадам. Егер ішкі жағында артық шеті қалса, оны қайшымен қиып тастаймыз.

8-қадам. Бүйір тігістерде көп қатпар болса, ішкі жағынан қолмен, көрінбейтін тігіспен бекітіп қоюға болады.

БЕЛДІК БАҒЫН ӨНДЕУ ЖӘНЕ ІЛМЕК ЖАСАУ

1-қадам. Белдік баудың екі бөлігін теріс жағымен бір-біріне қаратып қоямыз.

Бекіту үшін трансфер лента қолдануға болады.

2-қадам. Белдік баудың айналасын тігіп шығамыз.

Қалса, артық шеттерін қиып, тегістейміз. Үтікпен үтіктейміз.

3-қадам. Ілмек болатын орынды белгілейміз.

Оған күшейткіш (усилитель) бөлшегін қоямыз.

4-қадам. Күшейткішті айналдыра тігіп, ілмек кіретін жерді тігеміз.

5-қадам. Ілмек кіретін тесікті абайлап пышақпен кесеміз.

6-қадам. Дайын болған белдік бауды ілмектен өткіземіз.

Үтікпен жұмыс кезіндегі қауіпсіздік ережесі:

- Түйреуішпен жұмыс істегенде абай болыңдар.
- Артық мата шеттерін үнемі тексеріп, ұқыпты кесу керек.
- Үтік қолданарда ересектердің көмегімен ғана жұмыс істеу керек.

6-сынып оқушысы дайындаған ұлттық баска

Этно баска тігудің видео материалы

Осы ұлттық баска тігу өнерімен коррекциялық сынып оқушысы қалалық «Алтын қол шебері» байқауынан «Тігін ісі» номинациясы бойынша 3-орын алды.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе.....	3
1 Инклюзивті білім беру жағдайында өмірлік дағдыларды қалыптастырудағы «Технология және өнер» білім беру саласының рөлі.....	5
2 «Технология және өнер» білім беру саласының мазмұны арқылы ерекше білім беруді қажет ететін балаларды әлеуметтендірудің халықаралық тәжірибесі.....	88
3 «Технология және өнер» білім беру саласында инклюзивті тәсілдерді іске асырудың практикалық аспектілері.....	136
Қорытынды.....	183
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.....	184
Қосымша.....	188

**Инклюзивті білім беру жағдайында «Технология және өнер» білім беру
саласының оқу бағдарламаларын іске асыру бойынша
әдістемелік ұсынымдар**

**Методические рекомендации по реализации учебных программ
образовательной области «Технология и искусство»
в условиях инклюзивного образования**

Басуға 04.06.2025 ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 32.

Подписано в печать 04.06.2025 г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт Times New Roman. Усл. п.л. 32.